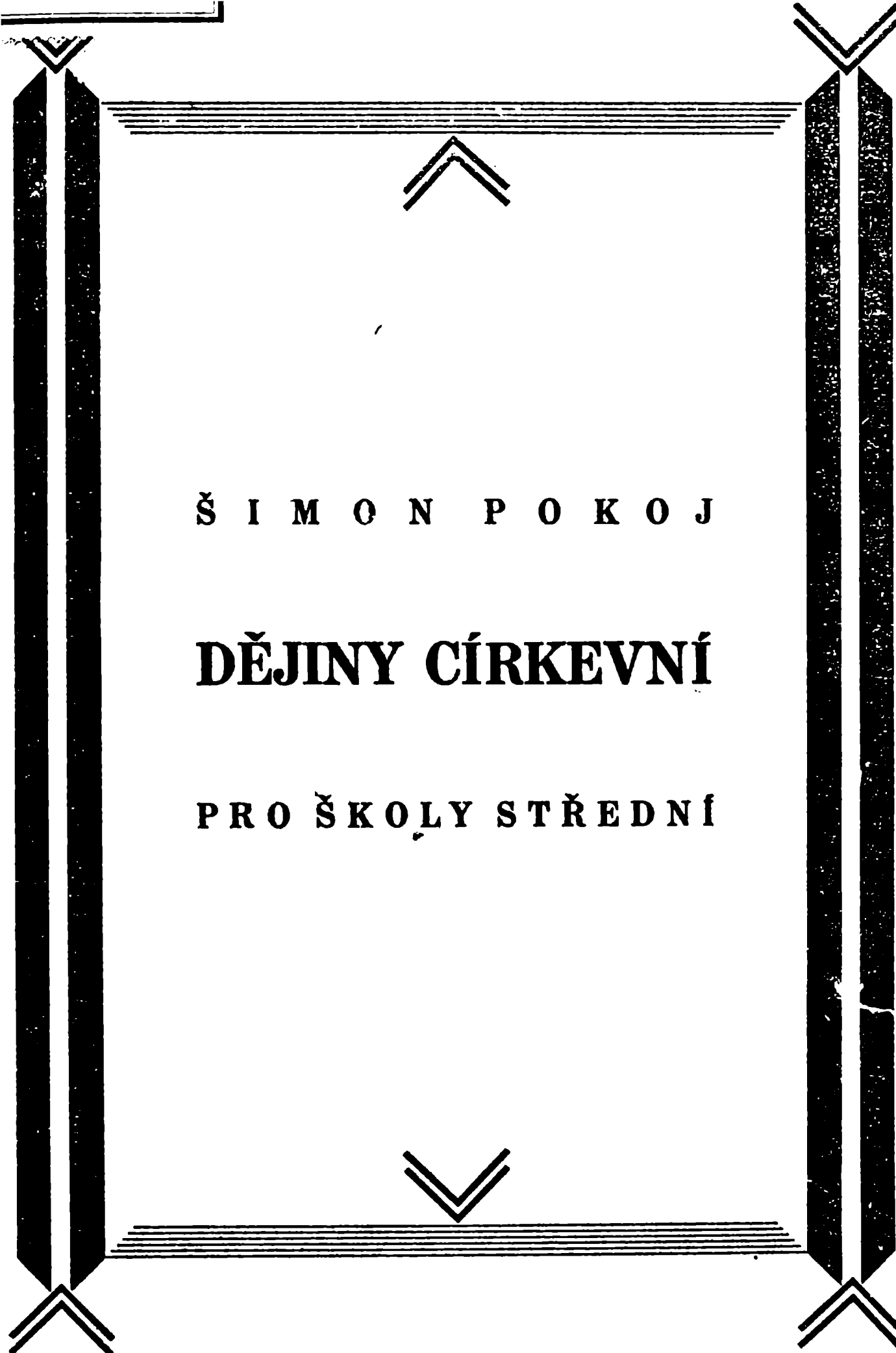

Š I M O N P O K O J

DĚJINY CÍRKEVNÍ

PRO ŠKOLY STŘEDNÍ

D Ě J I N Y

C Í R K E V N Í

PRO

ŠKOLY STŘEDNÍ

SEPSAL

ŠIMON POKOJ,

KONSISTORIÁLNÍ RADA, BISK. NOTÁŘ, PROFESOR ČESKÉ VYŠŠÍ
REÁLKY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH.

TŘETÍ, PŘEPRACOVANÉ VYDÁNÍ.

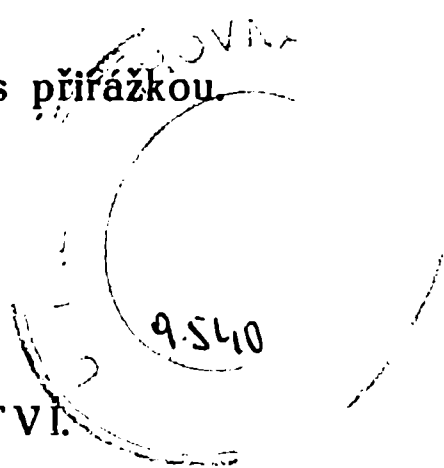
Schváleny ministerstvem školství a národní osvěty dne 6. srpna 1919, čís. 31.568, a nejdůstojnějšími ordinariáty: arcibiskupským v Praze dne 20. srpna 1919, č. 11.368, a biskupskými v Králové Hradci dne 10. března 1904, č. 2376, v Brně dne 1. března 1906, č. 875, v Č. Budějovicích dne 1. května 1916, č. 13.227, a v Litoměřicích dne 27. dubna 1906, č. 3983.

Cena brož. Kč 21.20, váz. Kč 24.50 i s příložkou.

V P R A Z E.

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ.

1 9 2 1.

**Školní knihy, Státním nakladatelstvím vydané, nesmějí
se prodávati dražší, nežli za cenu na titulním jich listě
udanou.**

Všecka práva vyhrazena.

OBSAH.

Strana

Úvod.

Pojem, rozdělení a užitek dějin církevních	1
--	---

Doba první.

Perioda první.

Od Krista až do Konstantina Velikého (5 př. Kr.—313 po Kr.).

A. Dějiny vnější.

I. Počátek a vzrůst církve.

§ 1. Původ církve a první činnost její	3
§ 2. Působení sv. Petra	7
§ 3. Obrácení a působení apoštola Pavla	10
§ 4. Působení ostatních apoštolův	12
§ 5. Rozšíření křesťanství v prvních třech stoletích a příčiny rychlého rozšíření	14

II. Církev a stát.

§ 6. Osudy církve v zemi židovské. Ztroskotání Jerusalema. Zánik státu židovského	16
§ 7. Osudy církve v říši římské. Pronásledování křesťanův a všeobecné příčiny jeho	17
§ 8. Pronásledování křesťanů císaři římskými	19
§ 9. Vědecký boj proti církvi učenci židovskými a pohanskými	22

B. Dějiny vnitřní.

I. Ústava.

§ 10.	24
---------------	----

II. Učení.

§ 11. Otcové, spisovatelé a učitelé církevní . . .	29
§ 12. Bludy a rozkoly v prvních třech stoletích	32

III. Kult a kázeň.

§ 13.	34
---------------	----

Perioda druhá.

Od císaře Konstantina Velikého († 337) až do konce VII. století.

A. Dějiny vnější.

I. Vzrůst církve.

§ 14. Křesťanství šíří se mimo říši římskou	40
---	----

	Strana
§ 15. Křesťanství mezi Goty, Suevů, Vandaly, Burgundy, Langobardy a Franky	42
§ 16. Křesťanství na ostrovech Britských	44

II. Církev a stát.

§ 17. Moc státní v říši římské přeje církvi	46
§ 18. Následky přátelských styků státu římského s církvi	50

B. Dějiny vnitřní.

I. Ústava.

II. Učení.

§ 19.	51
§ 20. Bludy a rozkoly	57

III. Kult a kázeň.

§ 21.	62
§ 22. Mnišství	65

Doba druhá.

Perioda první.

Od konce století VII. do papeže Řehoře VII. (1073).

A. Dějiny vnější.

I. Vzdělání církve.

§ 23. Křesťanství v Německu	69
§ 24. Obrácení Sasův a národů severních	72
§ 25. Obrácení Slovanův a Maďarův	73
§ 26. Pokračování	81
§ 27. Dokončení	88
§ 28. Obmezení křesťanstva islamem	91

II. Církev a stát.

§ 29. Styky papežů s vladaři světskými	94
§ 30. Styky biskupů s vladaři světskými v zemích germánských	97
§ 31. Úpadek císařství římského a vliv úpadku toho na papežství	98

B. Dějiny vnitřní.

I. Ústava.

§ 32. Váznost kardinálův. Vznik kanovníkův	100
--	-----

II. Učení.

§ 33. Vzdělanost u národů germánských .	101
§ 34. Obrazoborství a rozkol Řekův .	103

III. Kult a kázeň.

§ 35.	104
-------	-----

Perioda druhá.

Od Řehoře VII. až do pseudoreformace (1073—1517).

A. Dějiny vnější.

I. Vzdělání církve.

§ 36. Výpravy křížové	106
§ 37. Následky výprav křížových	109
§ 38. Řády rytířské	110

II. Církev a stát.

§ 39. Padesátiletý boj za svobodu církve (1073—1123) . . .	112
§ 40. Stoletý boj papežů proti caesaropapismu Hohenštaufův (1154—1254)	116
§ 41. Pokračování	117
§ 42. Vliv francouzský na stolec papežský. Papežové sídlí v Avignoně (1309—1377)	118
§ 43. Význam zájetí avignonského pro Čechy a pro ostatní země	121

B. Dějiny vnitřní.

I. Ústava.

§ 44. Nové řády a kongregace na základě řehole sv. Benedikta a sv. Augustina	125
--	-----

II. Učení.

§ 45. University. Scholastika a mystika	132
§ 46. Humanismus	137
§ 47. Bludařstva středověká. Inkvisice	138
§ 48. Jan Viklef	142
§ 49. Husitské hnutí v Čechách	144
§ 50. Pokusy o potlačení husitství	150
§ 51. Bouře husitské	153
§ 52. Jednota Českých bratří	157

III. Kult a kázeň.

§ 53.	160
---------------	-----

Doba třetí.

Perioda první.

Od vzniku vyznání evangelického až k politickému uznání jeho mírem vestfálským (1517—1648).

A. Dějiny vnější.

I. Vzdělání církve.

§ 54. Vzdělání křesťanství mimo Evropu	167
--	-----

II. Církev a stát.

§ 55. Proticírkevní hnutí v Německu, způsobené Martinem Lutherem	170
--	-----

§ 56. Učení Lutherovo vniká mezi lid. Knižata berou v ochranu nové učení	173
§ 57. Náboženské novoty ve Švýcarsku	176
§ 58. Vzdělání vyznání evangelického v Evropě	179
§ 59. Vyznání evangelické v mocnářství rakousko-uherském. Válka třicetiletá	185
§ 60. Příčiny rychlého vzrůstu vyznání evangelického, podstata a účinky jeho	191

B. Dějiny vnitřní.

I. Ústava.

§ 61. Sněm tridentský	193
§ 62. Nové řády duchovní	194

II. Učení.

§ 63. Spory o články víry v lůně katolickém	199
---	-----

III. Kult a kázeň.

§ 64.	201
---------------	-----

Perioda druhá.

Od míru vestfálského až na naše časy (1648—1921).

A. Dějiny vnější.

I. Vzrůst církve.

§ 65. Činnost misionářská církve katolické v době nejnovější	204
--	-----

II. Církev a stát.

§ 66. Obmezování moci papežské	205
§ 67. Vliv revoluce francouzské na život církevní	207
§ 68. Styk církve se státem ve století 19. a 20.	211
§ 69. Papežové doby nejnovější	217

B. Dějiny vnitřní.

I. Ústava.

§ 70. Zrušení řádu jesuitského	222
--	-----

II. Učení.

§ 71. Vliv vyznání evangelického a revoluce francouzské na vědu katolickou	224
--	-----

III. Kult a kázeň.

§ 72.	227
---------------	-----

Posloupnost papežů římských	232
Seznam všeobecných sněmův	235
Ukazatel osob a věci	236

SEZNAM VYOBRAZENÍ:

	Strana
1. Rafael : Ježíš ustanovuje Petra nejvyšším pastýřem	5
2. Socha sv. Petra v chrámě sv. Pavla v Římě . .	7
3. Socha sv. Pavla v chrámě sv. Pavla v Římě .	11
4. Rafael : Vidění Konstantinovo . .	22
5. Baptisterium lateránské . . .	34
6. Katakomy sv. Kalixta v Římě .	39
7. Vnitřek basiliky sv. Ambrože v Miláně	55
8. Basilika sv. Pavla v Římě	63
9. Chrám sv. Marka v Benátkách	64
10. Monte Cassino : Rajské loubí	67
11. Dóm v Mohuči . .	71
12. E. Max : Cyril a Metod .	75
13. Velehrad .	76
14. Chrám P. Marie Větší v Římě	78
15. Kostel sv. Petra v Budči	81
16. Petr, Parlér : Sv. Václav	83
17. Místo, kde sv. Vojtěch byl umučen	85
18. Evangelium Sázavské ve knihovně remešské	87
19. Tvrz Alhambra u Granady ve Španělsku	92
20. Rafael : Korunování Karla Velikého .	95
21. Laterán	115
22. Hrad papežů v Avignoně	119
23. Karel IV. .	122
24. Náhrobek Arnošta z Pardubic v Kladsku	124
25. Průčelí chrámu tepelského	128
26. Universita bononská	133
27. Dóm v Pise	160
28. Chrám sv. Václava v Olomouci	162
29. Hrob sv. Jana Nepomuckého ve chrámu sv. Víta v Praze	165
30. Chrám sv. Petra v Římě	201
31. Chrám sv. Mikuláše na Malé straně v Praze	202
32. Vatikán	216
33. Česká kolej v Římě .	218
34. Chrám sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně .	229
35. Chrám sv. Lidmily na Královských Vinohradech	230

PRAMENY:

1. **Dr. H. Brück**, Lehrbuch der Kirchengeschichte. VI. Aufl., Mainz 1893.
2. **Dr. Fr. Xav. Kryštůfek**, Všeobecný církevní dějepis. 4 díly. V Praze 1883—1892.
3. **R. P. Clari Vascotti** Institutiones historiae ecclesiasticae. Ed. IV. Vindobonae 1881.
4. **Dr. Feszler**, Dějiny církve Kristovy v překladě Procházkově. V Praze 1865, 2 díly.
5. **Dr. Klement Borový**, Dějiny diecése pražské. V Praze 1874.
6. **Joh. Zobl**, Dogmengeschichte der kathol. Kirche. Innsbruck 1865.
7. **Wetzer und Welte's Kirchenlexikon**. 2. Aufl., Freiburg 1882—1901.
8. **Dr. Frant. Pastrnek**, Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda. V Praze 1902.
9. **Dr. Frant. Xav. Kryštůfek**, Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny České. 2 díly. V Praze 1898—99.
10. **Dr. Jan Sedlák**, M. Jan Hus. V Praze 1915.

Ú v o d.

Pojem, rozdělení a užitek dějin církevních.

Dějiny církevní jsou vědecké vypravování o původu, Pojem. životu a působení církve Kristovy.

Dějiny církevní dělíme dílem dle času, dílem dle Rozdělení. obsahu.

Dle času uvádíme v životě a působení církve tři doby.

V první době sledujeme, kterak církev působila hlavně v říši římské a na troskách říše římské (západní) až do konce 7. století ;

ve druhé době se líčí, kterak církev se stýkala také s národy za hranicemi říše římské, hlavně s národy germánskými a slovanskými, a kterak mezi nimi působila až do století 16. ;

třetí doba vypravuje, kterak církev západní se rozštěpila vyznáním evangelickým a kterak se bránila proti vyznání evangelickému. Století 16—20.

Dle obsahu rozeznáváme dějiny církevní vnější a vnitřní. Vnější dějiny vypisují počátek církve, vzrůst její a vztahy k jednotlivým národům, státům a jiným společnostem politickým a náboženským ; vnitřní dějiny líčí ústavu, učení, kult a kázeň její.

Co tvrdí Cicero o dějinách vůbec : „Historie jest svědkyně časů, světlo pravdy, paměť života, učitelka života, hlasatelka starobylosti“ (I. II. de orat. c. 9), lze říci zvlášť o dějinách církevních. Užitek.

Studující dějiny církevní poznáváme, že církev jako zrno hořčičné vzrostla v ohromný strom přes všechny překážky a dosud trvá ; studující dějiny církevní poznáváme, že církev

nejenom se šířila na venek, nové a nové získávajíc členy, nýbrž i jako kvas pronikla a proměnila celou společnost lidskou, člověčenstvo duchovně obrodila a pravou vzdělanost zplodila; studující dějiny církevní seznamujeme se s hojností vznešených povah, které po celý život plnily skutkem lásku k Bohu a k bližnímu měrou dokonalou.

Obírajíce se dějinami církevními, přesvědčujeme se tudíž, že církev ješť zřízení boží ku bláhu lidstva, rozněcujeme se k církvi láskou, ctíme v ní pečlivou matku a zachováváme rádi přikázání její.

. Doba první.

P e r i o d a p r v n í.

Od Krista do Konstantina Velikého (5 př. Kr.—313 po Kr.).

Ráz této periody: Křesťanství bojuje se židovstvem a pohanstvem a vítězí nad oběma. Vnitřní život církevní vyvinul se tak, že jest základem všeho ostatního vývoje ústavy, učení, kultu a kázně.

A. Dějiny vnější.

1. Počátek a vzrůst církve.

§ 1. Původ církve a první činnost její.

Zakladatel církve katolické jest Ježíš Kristus.

Zakladatel
církve.

Ježíš Kristus jest osoba historická. Narodil se v Betlemě za krále Heroda Velikého († 750 po založení Říma). Žil nejprve život skrytý v Nazaretě, potom veřejný po celé zemi židovské. Skrytý život Ježíšův trval 30 let, veřejný asi 3 léta. Veřejné vystoupení Ježíšovo předcházela příprava. Zemřel v Jerusalemě za prokurátora Piláta Pontského (779—790 po zal. Říma).

1. Životopis Ježíšův líčí evangelisté Matouš, Marek, Lukáš, Jan. Matouš a Jan byli apoštolé a očití svědkové učení a skutků Ježíšových. Marek byl průvodce a žák apoštola Petra a Lukáš byl průvodce a žák apoštola Pavla. Za všechny evangelisty mluví sv. Jan: „Co bylo od počátku, co jsme slyšeli, co jsme očima svýma viděli, co jsme spatřili a čeho se ruce naše dotýkaly, o Slovu života zvěstujeme vám“ (I. Jan 1, 1).

2. O Ježíši zmiňuje se také dějepisec židovský Josef Flavius († kolem r. 100 po Kr.). Ve svých Starožitnostech židovských (XVIII, 3, 3) praví: „Tou dobou vystoupil Ježíš, člověk moudrý, ač lze-li jej

člověkem nazývati. Byltě vykonavatel skutků zázračných a učitel lidu. Když Pilát jej odsoudil ke kříži, ukázal se třetího dne opět živý. A až posud lid křesťanský nepřestává jmenovati se po něm.“

3. Také spisovatelé pohanští Cornelius Tacitus (nar. kolem r. 54 po Kr.), Gaius Tranquillus Suetonius (nar. kolem r. 80 po Kr.) a Gaius Caecilius Plinius mladší, místodržitel v Bithynii (62—114 po Kr.), píší o Ježíši Kristu.

Tacitus ve svých Análech XV, 44 praví o císaři Neronovi: „Aby vyhladil pověst (že totiž dal zapáliti Řím), podvrhl vinníky a potrestal tresty nejvybranějšími ty, kterých lid pro hanebnosti nenáviděl a křesťany nazýval. Původce jména toho Kristus byl popraven za panování Tiberiova od prokurátora Pontia Piláta.“

Suetonius ve spise Vita Claudii, c. 25, zaznamenal o císaři Klaudiovi: „Židy pro Krista neustále se bouřící vyhnal z Říma.“

Plinius napsal císaři Trajanovi (98—117) o křesťanech, že mají obyčej v určitý den před svítáním se scházeti a vespolek Kristu jako Bohu chválu pěti a zavazovati se přísahou, že se nedopustí ani krádeže, ani loupeže, ani cizoložství, že nezruší víry a že nezaprou zboží svěřeného, bude-li zpět žádáno“ (V 10 knihách listů Pliniových list 97).

Obraz Kristův v evangeliích jest tak dokonalý a převyšující všechny představy lidské, že nemůže býti dílo pouhé obrazotvornosti. Ježíš evangelií není tudíž ani idealisovaný rabi, jak tvrdí deističtí racionalisté, ani mythus, jak hlásá David Bedřich Strauss † 1874 (Das Leben Jesu, Tübingen 1835), ani fanatický blouznivec, jak napsal Arnošt Renan † 1892 (Vie de Jésus. Paris 1862), nýbrž ideál dokonalosti, alfa a omega, Bůh a člověk, jehož zjev na zemi jest nej důležitější událost dějin světových a střed všech ostatních událostí.

Svým životem, svým učením a svými skutky dokázal Ježíš, že není pouze dokonalý člověk, nýbrž i pravý Bůh.

Přišel na svět, aby vykoupil svět (Mat. 18, 11) a založil říši nového a věčného zákona, církev, jež zboří úzké hradby židovstva, pojme v sebe všechny národy a potrvá až na konec světa (Mat. 8, 11; Luk. 4, 43; Mat. 28, 19—20).

Ježíš Kristus dostal obému úkolu. Vykoupil svět zastává úřad učitelský, kněžský a královský. Církev založil, odchází z tohoto světa. Odevzdal apoštolům veškeru moc svou, ustanovil je nástupci svými a nařídil jim, aby zastávali trojí úřad jeho až do skonání světa (Mat. 28, 18—20).

Ježíš Kristus, založiv církev, zůstává s ní ustavičně a pokračuje v ní a skrze ni ve svém díle vykupitelském. „On jest hlava těla církve“ (Kolos. 1, 18).

Viditelným středem a pojiškem církve své ustanovil sv. Petra, učiniv jej nejvyšším pastýřem nejen věřících, nýbrž i apoštolů (Jan 21, 15—17).

Tak vstoupila církev na místo synagogy a stolice Mojžíšova stala se stolicí Petrovou.

Církev vstoupila ponejprv v život 10. dne po nanebevstoupení Páně, o letnicích, kdy seslán byl na apoštoly Duch sv.

Církev
vstupuje
v život.

Apoštolé, jsouce zázračně osvíceni, posilněni a dary jazykův i zázrakův obdařeni, začali činnost misionářskou.

1. Rafael: Ježíš ustanovuje Petra nejvyšším pastýřem.

Ponejprv vystoupivše tak pohnuli obyvatelstvem jeruzalémským a přítomnými cizinci, že již prvního dne 3000 osob žádalo za sv. křest.

Tó byly prvotiny církve.

Nově obrácení neoddelili se úplně od synagogy, nýbrž účastnili se ještě modliteb v chrámě; zároveň scházeli se na určitých místech, v domech soukromých, aby slyšeli učení apoštolův a „lámali chléb“, t. j. slavili svatá tajemství (Skut. apošt. 2, 42).

V prvním nadšení svém křesťané byli jedné mysli a jednoho srdce, majíce všechny věci společné (Skut. 4, 32).

Z tohoto komunismu přibýlo apoštolům práce, totiž péče o chudý lid, protože bohatí přinášeli apoštolům peníze, aby je rozdělovali každému, jak bylo komu potřebí (Skut. 4, 34—35). Apoštolé, nemohouce všech povinností dobře zastati, zvláště když duchovní správa rostla den ode dne, a slyšíce stesky Helénistů, že vdovy jejich bývají opomíjeny při denním rozdávání almužny, zvolili sedm mužův a posvětili je na jáhny modlitbou a vzkládáním rukou. Jáhnům bylo rozdávat almužny a obstarávat stůl; zároveň kázali a křtili.

Odpor
synedria.

Synedrium s počátku nevšímalo si zdánlivě působení apoštolův, ale vidouc růsti den ode dne novou obec, nemohlo déle zůstati nevšímavé. Boj synagogy proti církvi se počal. Apoštolé Petr a Jan, uzdravivše chromého od narození u brány chrámové, byli jati popudem Saduceův, uvěznění a propuštění se zákazem, aby již nekázali o Kristu. Apoštolé nedbali tohoto zákazu, protože sluší více poslouchati Boha nežli lidí (Skut. 4, 19), proto byli všichni uvěznění a zmrskáni, a kdyby rozvážný Gamaliel nebyl poradil synedriu, aby ničeho nepodnikalo proti nim, byl by je stihl trest smrti. Když všelike zákazy nic nepomáhaly, představení židovští chopili se násilí.

Ukamenování Štěpána bylo návěstím všeobecného pronásledování křesťanů v Jerusalemě. Avšak čím více křesťané byli pronásledováni, tím více křesťanství se šířilo, protože křesťané opouštěli Jerusalema a kázali evangelium v Samaří, v Antióchii a na jiných místech.

V Samaritánech byli již přijati do církve lidé jiného náboženství nežli židovského, neboť Samaritáni byla směsice ze živlu židovského a pohanského. Nastal okamžik, kdy i pohanům brány do církve měly býti otevřeny.

O povolání pohanů do církve apoštolé nepochybovali; ale nevěděli s jistotou, kdy a za jakých podmínek je směji přijímati. Všelike tyto pochybnosti byly odstraněny zvláštním viděním, jež měl sv. Petr v Jope, a setník Kornelius v Caesarei byl první pohan, který přímo, nepodrobiv se dříve obřadnímu zákonu Mojžíšovu, stal se křesťanem. První veliká,

z pokřtěných pohanů složená obec vznikla v Antiochii. Tu bylo věřícím ponejprv dáno jméno „křesťanů“.

§ 2. Působení sv. Petra.

Sv. Petr, náměstek Kristův na zemi, slul původně Simon. Kristus změnil mu jméno v *πέτρος* (Mar. 3, 16); aby naznačil, že na něm založena bude celá budova církve.

Život
Petrův.

2. Socha sv. Petra v chrámě sv. Pavla v Římě.

Rodem byl žid z Betsaidy u jezera Genezaretského a otec jeho jmenoval se Jonáš (Jan). Se starším bratrem Ondřejem rybařil na jezeře Genezaretském, bydlil v Kafarnaum a byl ženat.

Stav se učedníkem Kristovým, opustil rodinu i řemeslo. S Jakubem Starším a bratrem jeho Janem Petr náležel k důvěrným přátelům Kristovým. Tito tři byli svědky zázračného vzkříšení dcery Jairovy (Mar. 5, 37), proměnění Páně (Mat. 17, 1) a smrtelné úzkosti Kristovy v zahradě Getsemanské (Mat. 26, 37).

Jeho
důstojnost
v církvi.

Nejvyšší hodnost v církvi Kristus mu slíbil (Mat. 16, 17—19) a po svém vzkříšení skutečně odevzdal (Jan. 21, 15—18).

Sv. Petr byl si vědom této hodnosti, proto hned po nanebevstoupení Páně staral se o stádo svěšené.

První dal podnět k volbě sv. Matěje (Skut. 1, 15—26), první kázal po seslání Ducha sv. (2, 14—40), první vykonal zázrak na chromém od narození u dveří chrámových (3, 1 a n.), první hájil svatosti církve, odstraniv plevu ze pšenice (5, 1—11), a jménem všech apoštolů mluvil před syhedriem (5, 29—32).

Také apoštolé uznávali jej za představeného svého.

Ve všech čtyřech seznamech apoštolů Petr jest na prvním místě (Mat. 10, 2; Mar. 3, 16; Luk. 6, 14; Skut. 1, 13), ač nebyl první ani věkem, ani povoláním k úřadu apoštolskému.

Jeho
činnost
mimo
Jerusalem.

Až do ukamenování sv. Štěpána sv. Petr působil výhradně v Jerusalemě, ale potom podnikal cesty misionářské také na venek.

V Samaři biřmoval s apoštolem Janem (8, 14 a n.), v Antiochii syrské založil církev židovskokřesťanskou a spravoval ji po 7 let, v Lydě uzdravil Eneáše (9, 32—34), v Jope vzkřísil Tabitu (9, 36—43) a byv poučen zvláštním viděním o povolání pohanů do církve, odebral se do Caesareje. Tam vyučil a pokřtil pohanskou rodinu Korneliovu (10, 1 a n.).

Zatím povstal církvi nový nepřítel v králi Herodovi Agripovi I., vnuku Heroda Ukrutného, dosazeném od císaře Klaudia za krále celé země židovské (r. 41—44). Herodes pronásledoval křesťany, aby se zalíbil židům, popravil Jakuba Staršího (r. 42) a uvěznil Petra. Sv. Petr byl však z vězení vyveden andělem a odešel na jiné místo (12, 17) — do Říma. V Římě založil církev římskou a spravoval ji až do smrti jako biskup — tedy 25 let.

Pobyt Petrův a smrt jeho v Římě mají velikou důležitost pro primát biskupa římského. Petr působil a zemřel jako biskup římský, proto i primát jeho přechází právem nástupnictví (iure successionis) na nástupce jeho — biskupa římského.

Že sv. Petr v Římě byl a tam církev založil, dokazuje všechna starobylá křesťanská.

1. Sv. Ignác, biskup antiochenský († za císaře Trajana 98—117), psal Římanům (Ad Rom. c. 4): „Nemohu vám rozkazovati tak, jako Petr a Pavel; oni byli apoštolé, já jsem odsouzenec = Ὁδχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος διατάσσομαι ὑμῖν ἐκεῖνοι ἀπόστολοι, ἐγὼ κατὰκριτος.“

2. Papias, biskup v Hierapoli ve Frygii († asi r. 150), tvrdí, že druhé evangelium psal v Římě sv. Marek, průvodce Petrův (Eusebius, *Histor. eccl.* II, 15; III, 40).

3. Sv. Irenej, biskup lyonský († 202), praví o původu církve římské: „Petr a Pavel kázali v Římě a založili tam církev“ (*Adv. haeres.* III, 1. n. 1).

4. Jenom Řím a památky jeho od 2.—4. a 5. století zachovaly nám podobizny apoštolů Petra a Pavla.

5. Archeolog Jan Křt. de Rossi († 1894) odkryl pohřebiště ostrijské (Coemeterium Ostrianum) s katedrou, na níž v Římě ponejprv seděl Petr a kde křtil.

6. Církev slaví dne 18. ledna svátek Stolice sv. Petra v Římě.

7. Také I. list sv. Petra ukazuje na Řím jakožto bydlíště spisovatelovo. Praví: „Pozdravuje vás církev, která jest v Babyloně“ (I. Petr. 5, 13). Babylonem myslí se Řím.

Vypuzen byv z Říma ediktem Klaudiovým (41—54), vydaným proti židům, odebral se do Jerusalema a předsedal tam prvnímu všeobecnému sněmu církevnímu (r. 50).

Po sněmu sv. Petr odebral se do Antiochie; navštívil obce maloasijské a vrátil se přes Korint na západ. Po smrti Klaudiově (r. 54) směl se opět vrátiti do Říma.

Církev římská vzkvetla spanile pod rukou jeho. Dle svědectví sv. Pavla bylo v městě mnoho sborů věřících (Řím. 16, 3—16); křesťanství vniklo do rodin nejvznešenějších, i do domu císařova (Fil. 4, 22); křesťané žili svorně (Řím. 16, 19), byli plni lásky k bližnímu, naplnění jsouce všelikým uměním (Řím. 15, 14), a vyznamenávali se věrou a životem podle víry tak, že pověst o tom šla po celém světě (Řím. 1, 8).

Jak veliký byl počet křesťanů v Římě a jak živá víra jejich, ukázalo se brzy, když za pronásledování Neronova podle počtu dějepisce Tacita (*Annal.* XV, 44), „ohromné množství“ skonalo smrtí mučednickou v mukách nejhroznějších.

Také sv. Petr v tomto pronásledování zpečetil práce své smrtí mučednickou dne 29. června r. 67. Byl ukřižován, jak Kristus mu předpověděl (Jan 21, 18). Zanechal 2 listy.

Že svatý Petr v Římě vytrpěl smrt mučednickou, dokazuje:

1. Sv. Klement Římský, třetí nástupce Petrův († 100). Pišeť Korinťanům v I. listě svém (kap. 5. a 6.) o pronásledování Neronově v Římě a mezi mučedníky tohoto pronásledování uvádí sv. Petra a Pavla.

2. Římský právník Tertulian († 240) ve spise *De praescriptionibus haereticorum*, cap: 36, praví: „Máš Řím, kde Petr jest roven

Pánu v umučení = Habes Romam, ubi Petrus passioni dominicae adaequatur.“

3. Kajus, spisovatel církevní, žijící v Římě za časů papeže Zefyryna (202—219), jest hotov ukázati hroby apoštolů Petra a Pavla. Pravi: „Já pak vítězná znamení apoštolů (τὰ τρόπαια τῶν ἀποστόλων) patrně mohu ukázati. Neboť chceš-li jíti na horu Vatikánskou nebo na cestu Ostienskou, najdeš vítězná znamení těch, kteří církev tuto založili“ (Eusebius, Hist. eccl. II, 25).

4. Církevní spisovatel Origenes († 254) pravi u Eusebia (Hist. eccl. III, 1): „Petr byl v Římě ukřižován hlavou dolů.“

5. Hrob sv. Petra na Vatikáně upravil druhý nástupce Petrův, Kletus († 91?). „Memoriam beati Petri construxit et composuit“ (Lib. Pontif. in Anacleto).

Povaha
Petrova.

Sv. Petru byla vrozena veliká horlivost. Dával ji najevo při každé příležitosti. Horlivost jeho nesla se směrem víry (Mat. 16, 13—19), naděje (Mat. 14, 29) a lásky ke Kristu (Jan 21, 15—17). Láska jeho přecházela někdy až ve sv. nadšení (Jan 13, 37; 18, 10). Ač byl vyznamenáván od Krista Pána před ostatními apoštolý, přece zůstal pokorný (Luk. 5, 8; Jan 13, 6—9). I pád a opětné povstání jeho (Luk. 22, 54—62) jest podivuhodné a velice poučné.

S touže horlivostí a zmužilostí hájil prospěchů Kristových až do smrti (Skut. 4, 1—22; 5, 1—10, a j.).

§ 3. Obrácení a působení apoštola Pavla.

Život
Pavlův.

Šavel, jako občan římský Pavel zvaný, narodil se v Tarsu v Kilikii z rodičů židovských a měl občanské právo římské. Vzdělav se doma na školách pohanských ve filosofii a literatuře, byl poslán od rodičů do Jerusalema, aby se vycvičil také v zákoně Mojžíšově. Ve škole Gamalielově v Jerusalemě byl vzdělán v horlivého farizeje, proto se stal krutým pronásledovatelem křesťanův. Avšak byv náhle obrácen na cestě do Damaška zjevením Kristovým, stal se nejhorlivějším hlasatelem a rozšiřovatelem učení Kristova.

Povolání
k úřadu
apoštol-
skému.

Pavel byl povolán k úřadu apoštolskému (Gal. 1, 1), a zvláště k úřadu apoštolskému mezi pohany (Gal. 1, 16) přímo od Krista; zvláštním zjevením božím (Skut. 13, 2) byl pak vřaděn ve sbor apoštolův. Byv posvěcen na biskupa, vydal se na cesty misijnářské.

Jeho cesty.

Sv. Pavel podnikl, provázen jsa rozličnými společníky (Barnabášem, Lukášem, Timotheem, Titem a jinými), tři veliké cesty misijnářské.

První cesta byla vykonána v letech 46—48 přes ostrov Kypr do jižních krajín maloasijských. Pavel kázal všude nejdříve židům,

později, a s větším zdarem, pohanům a zakládal obce křesťanské. Posvětil jim biskupy a kněze modlitbou a vzkládáním rukou a vrátil se do Antiochie syrské.

Tou dobou přišli do Antiochie pokřtění židé z Judska, kteří chtěli, aby obřadní zákon Mojžíšův zavazoval také pokřtěné pohany. Pavel odporoval jim. Přivrženci zákona Mojžíšova nebyli však spokojeni důvody jeho, proto bylo ustanoveno předložit otázku tu apoštolům a starším v Jerusalemě. Církev jerusalemská rozhodla spor na I. sněmě jerusalemském (r. 50) v ten smysl, že na pohany netřeba vzkládati břemene obřadního zákona Mojžíšova (Skut. 15, 28).

3. Socha sv. Pavla v chrámě sv. Pavla v Římě.

Nedlouho po sněmu jerusalemském Pavel vydal se na druhou cestu misionářskou (r. 50–53). Prošel krajinami, kde už dříve obce založil, a obrátil se i do severních krajin maloasijských. Potom vyzván byv zvláštním viděním, přešel do Evropy, do Makedonie, a založil křesťanské obce ve Filipech, Thesalonice a Berei. V Athénách hlásal před shromážděným areopagem „neznámého boha“, potom se odebral do Korintu a tam se zdržel půldruhého roku. Na svátky velikonoční přijel přes Efes a Caesareu do Jerusalema, potom se vrátil do Antiochie.

Třetí cesta trvala od r. 53—58. Hlavní působiště jeho v této době bylo město Efes se slavným chrámem bohyně Diany. Tam se zdržel dvě léta a tři měsíce, až jej vyhnalo vzbouření, zosnované zlatníkem Demetriem. Potom odebral se do Řecka. Aby ušel nástrahám židů, nevracel se po vodě, nýbrž po suchu. U Mileta rozloučil se s představenými církví maloasijských a plavil se přes Caesareu do Jerusalema.

Pavel jat.

Byv přepaden ve chrámě od rozzuřených židův, ušel smrti jenom rychlým zakročením posádky římské. Posádka odvedla jej do hradu Antónie. Byl postaven před synedrium, ale v ničem neusvědčen. Aby jej zachránil od spiknutí 40 mužů, kteří se zapřísáhli, že ničeho nepojedí, dokud nezabijí Pavla, velitel Klaudius Lysias dal jej dopravit s průvodem vojenským do Caesareje k vladaři Felixovi. Tam Pavel byl držen po dvě léta v mírném vězení. Felix otálel jej propustiti doufaje, že Pavel dá mu peníze. Zatím nastoupil po něm v úřadě nový vladař, Portius Festus. Festus, aby se zavděčil židům, chtěl jim ho vydati, ale Pavel se odvolal k císaři. Po bouřné plavbě Pavel přibyl do Říma. Byl tam chován v mírné vazbě, káže evangelium židům i pohanům, a po dvou letech (r. 63) byl puštěn na svobodu.

Byv propuštěn cestoval až „ke hranicím západu“¹⁾, což znamená ve mluvě starých Španělsko. Tam zamýšlel cestovati již před vazbou svou v Římě (Řím. 15, 24. 28). Odtud odebral se na východ do Malé Asie, do Řecka a na Krétu. Na Krétě zůstavil Tita biskupem. Za pronásledování Neronova vrátil se do Říma a byl sťat 29. června r. 67. Zanechal 14 listův.

Povaha
Pavlova.

Sv. Pavel byl postavy nepatrné (Skut. 14, 11; II. Kor. 4, 10; 10, 10); ale v tomto malém těle přebýval velký duch, vyzdobený veškerou vědou lidskou i moudrostí nadpřirozenou, plný nadšení pro Krista, plný obětavosti a svaté lásky ke člověčenstvu. Veškeru činnost svou líčí sám sv. apoštol krátce a úplně slovy: „Všem všecko učiněn jsem, abych všechny spasil“ (I. Kor. 9, 22).

§ 4. Působení ostatních apoštolův.

Jenom o třech apoštolech: Jakubu Starším, Janu a Jakubu Mladším zachovaly se nám obšírnější zprávy.

Sv. Jakub
Starší.

Jakub Starší, nazvaný tak, protože byl povolán k úřadu apoštolskému před Jakubem, bratrem Páně, byl syn Zebedeův a Salomin a bratr apoštola Jana. Po nanebestoupení Páně kázal v Júdsku a Samařsku sv. evangelium. První z apoštolů vytrpěl smrt mučednickou, byv sťat od Heroda Agripy I. r. 42. Protože první z apoštolův odebral se na věčnost, splnilo se přání jeho, aby byl první v království božím (Mar. 10, 37).

¹⁾ ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς θύσεως ἐλθὼν. Klement Římský († r. 100), I. list Korinťanům, c. 5.

Sv. Jan, evangelista a miláček Páně, působil v Judsku jistě až do r. 50. Sv. Pavel zastal jej v Jerusalemě na všeobecném sněmě (Gal. 2, 9). Později — asi po uvěznění sv. Pavla — odebral se do Malé Asie, aby z Efesu řídil tamější obce křesťanské. Císař Domician (81—96) dal jej přivést do Říma a uvřci do vroucího oleje. Když však zázrakem byl zachován neporušen, císař vypověděl jej na ostrov Patmos v moři Egejském. V tomto vyhnanství Jan měl zjevení o budoucích osudech církve. Sepsal je ve knize prorocké: Zjevení sv. Jana. Po smrti Domicianově vrátil se do Efesu, sepsal evangelium proti bludařům, popírajícím božství Kristovo, a zemřel u vysokém věku za císaře Trajana asi r. 100. Sv. Jan.

Psal mimo spisy již uvedené ještě 3 listy.

Jakub Mladší, syn Kleofáše a Marie, příbuzné matky Ježíšovy, odtud „bratr Páně“ zvaný, byl první biskup jerusalemský. Úřad biskupský zástával asi 30 let a žil tak svatě, že lid o závod dotýkal se lemu šatu jeho. Od rozrušených židů byl svržen s cimbuří chrámového a dobit na dlažbě r. 62. Zanechal 1 list. Sv. Jakub Mladší.

O ostatních apoštolech dochovaly se nás zprávy skrovné.

Ostatní apoštolé.

Po stětí sv. Jakuba Staršího (r. 42) apoštolé opustili Jerusaleem po příkladě sv. Petra a rozešli se do světa (svátek Rozeslání sv. apoštolů 15. července). Dle Eusebia († 340) sv. Ondřej působil mezi Skythy, sv. Tomáš v zemi partské, Bartoloměj přišel až do Indie, t. j. Šťastné Arabie a zanechal tam aramejské evangelium Matoušovo. Sto let později našel je tam Pantaenus, filosof a učitel na katechetické škole v Alexandrii. Filip kázal ve Frygii a umřel v Hierapoli, městě frygickém. Matouš prý působil v Ethiopii. Odcházeje z Palestiny zůstavil židům evangelium své, sepsané řečí mateřskou. Judu Tadea ctí Syrové za apoštola svého; zbyl po něm 1 list. O Šimonu a Matějovi dovídáme se pouze, že se odebrali na východ.

Všichni apoštolé plnili věrně rozkaz Kristův: „Jdouce po všem světě, kaďte evangelium všemu stvoření“ (Mar. 16, 15), „Pán pak jim pomáhal a řeč potvrzoval následujícími divy“ (Mar. 16, 20). Již sv. Pavel mohl napsati v listě Římanům: „Zdali neslyšeli (národové sv. evangelia)? Ano, zajiště, po vší zemi rozešel se zvuk jejich a do končin okresu zemského slova jejich“ (10, 18).

Všichni apoštolé, vyjma sv. Jana, zemřeli smrtí mučednickou.

§ 5. Rozšíření křesťanství v prvních třech stoletích a příčiny rychlého rozšíření.

Všeobecné
rozšíření
křesťanství.

Prorocká slova Kristova: „Když budu povýšen od země, všechno potáhnu k sobě“ (Jan 12, 32) splnila se brzy po založení církve; neboť jest pravda nepopíratelná, že náboženství křesťanské do počátku čtvrtého století se rozšířilo ve všech třech dílech světa a že všude bylo vyznáváno ode všech stavů.

Již nejstarší Otcové a spisovatelé církevní: Justin († 166), Irenej († 202), Origenes († 254), Tertulian († 240)¹⁾ a jiní mluví ve spisech svých, psaných proti pohanům, židům a bludařům o všeobecném rozšíření křesťanstva jako o věci nepopíratelné. Totéž potvrzuje úřední psaní místodržitele v Bithynii, Plinia Mladšího, zaslané císaři Trajanovi²⁾ (98—117).

Počet
křesťanův.

Křesťanství nejen bylo ve všech dílech světa rozšířeno, nýbrž i mělo všude veliký počet vyznavačův. Tomu nasvědčuje vedle zmíněných událostí: 1. množství biskupů ve II. a III. století, 2. množství kacířův a rozkolníků v této době a konečně 3. dlouho trvající pronásledování křesťanů, která nemohla církve ani zeslabiti, tím méně vyhubiti. Voláť Tertulian ve své Obraně (kap. 50, odstavec 5): „Křičujte nás, mučte, drťte, . . . tím více nás přibývá; čím více nás žnete. Símě jest krev mučedníkův.“³⁾

Stav.

Rovněž jest historicky jisto, že křesťané prvních století nebyli výhradně tříd chudších, nýbrž že bylo mezi nimi velmi mnoho mužův a paní vznešených a mnoho učencův. Svědectví toho jsou: 1. spisy apologetů, 2. veliké oběti, jež křesťané přinášeli, 3. jmění církve a 4. množství mučedníků ze stavů vznešených.

Příčiny
rychlého
vzrůstu
křesťanství.

Abychom si vysvětlili rychlý a všeobecný vzrůst křesťanstva, třeba míti zření ke příčinám přirozeným a zvláště k nadpřirozeným.

Přirozené příčiny jsou: a) Útvar státu římského. Rozliční národové, vespolek nepřátelští, spojeni byli v říši

¹⁾ „V Krista věří všichni národové: Parthové, Médové, Elamité, obyvatelé Mezopotamie, Armenie, Frygie, Kapadocie, Pontu a Malé Asie a ti, kteří náležejí k Egyptu; potom rozličné kmeny Getulův a Maurův a všechny kraje španělské a různé národové galští a místa britská, Římanům nepřístupná, ale Kristu poddaná, a Sarmaté a obyvatelé mnohých ostrovů vzdálených a zemí, které sotva vypočítati dovedeme“ (Contra Judaeos, c. 7).

²⁾ „Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est.“ (Nejenom města, nýbrž i dědiny a venkov pověry té nákaza pronikla.) V 10 knihách listů Pliniových list 97.

³⁾ Cruciate, torquete, atterite nos . . . plures efficimur, quoties metimur a vobis! Semen est sanguis christianorum.

římské pod jedním žezlém. Mezi jednotlivými národy bylo čilé spojení, řečtinou bylo lze se dorozuměti skoro v celé říši. Učení a vychování křesťanskému velmi příznivo bylo, že v říši římské nebylo státního dozoru ve školách. Učení a výchova byly úplně volné. Mimo to přišlo křesťanům vhod, že bylo v říši římské mnoho spolků, scházejících se za účely náboženskými, zábavními, výrobními atd., takže schůzky jejich, třeba byly nedovolené (hetérie), v množství spolků se ztratily. b) Pohanská filosofie, mythologie, umění, řečnictví a právo římské klestily cestu křesťanství. Toho všeho mohli vykořistiti kazatelé křesťanští a na věci pohanům známé navázati učení nové. c) Zvláště výhodné bylo pro křesťanství, že shledalo u pohanů tyto tři věci, jež je s nimi pojily: 1. Vědomí o Bohu, 2. vědomí viny, jež vyjadřovali zvláště krvavými oběťmi smírnými, a 3. nadějí v budoucího Vykupitele¹⁾.

Více než přirozené příčiny působily **příčiny nadpřirozené**. Byly to:

1. Božskost učení křesťanského. Pohanství neupokojovalo ani rozumu, nedávajíc odpovědi na nejdůležitější otázky: „Proč jest člověk na světě, jaký jeho cíl?“ atd., ani vůli neskýtalo pohnutek mravních, pročež úpadek mravů byl veliký. Avšak učení křesťanské vystoupilo proti domněnkám a bájím pohanským jako učení pozitivní, zjevené od Boha, uspokojovalo všechny potřeby ducha i srdce a přes svou vznešenost a hloubku všem lidem bylo přístupné.

2. Dary divův a zázraků, jimiž v té době mnozí kazatelé křesťanští i jiní věřící hojně byli obdařeni.

3. Ctnostný život křesťanů, horlivost jejich v šíření víry Kristovy²⁾ a obětavost jejich, zvláště pak neohroženost jejich, s kterou vyznávali Krista před soudnou stolicí císařův a vladařů, ve hrozných mukách od něho neustupo-

¹⁾ „Mnozí toho byli přesvědčeni, že ve starých knihách kněžských jest obsázeno, kterak v téže době zmůže se východ a posílí z Judeje vlády se zmocní.“ (Tacit. Histor. V. 13; podobně praví Suetonius, Vita Vespas. c. 4.) Tacitus narodil se kolem r. 54, Suetonius kolem r. 80 po Kr.

²⁾ Dla misionářského účastnili se všichni lidé: křesťanští řemeslníci, vojáci, kupci, úředníci, filosofové; zvláštní zásluhu o křesťanství mají ženy a otroci, jsouce vychovateli v rodinách. Rovněž křesťanští zajatci blahodárně působili ~~mezi národy~~ pohanskými.

vali a krev svou pro něho prolévají. Kdo měl trochu soudnosti, poznal z toho, že křesťanství jest něco božského, když takové síly dodává vyznavačům svým a učí je, aby se neděsili hrůzy smrti.

II. Církev a stát.

§ 6. Osudy církve v zemi židovské. Ztroskotání Jerusalema. Zánik státu židovského.

Když mesiáš přišel a založil novou říši, synagoga měla ustoupiti církvi. Ale Židé nepřijali mesiáše, protože byl chud a přinesl lidstvu dobra duchovní. Židé si přáli mesiáše bohatého, mocného, výbojného, který by je učinil národem svobodným a slavným, proto jej pronásledovali, ukřižovali a nenávisť svou přenesli i na učedníky jeho.

Konečně nastal den odplaty. Odplatu tu Spasitel zevrubně předpověděl (Luk. 19, 41—44) a Židé sami svolali ji na hlavy své křižice: „Krev jeho na nás i na naše syny“ (Mat. 27, 25).

Vykonateli tohoto trestu byli Římané ve válce židovské.

Hlavní podnět k válce židovské dal krutý a vyděračský vladař římský Gessius Florus. Židé stěžovali si marně u prokonsula syrského Cestia Galla. Byli ještě více utlačováni. Tu pozdvihl se celý národ proti panství římskému (r. 66). Povstalcům dařilo se dobře.

Udusiti povstání přikázal Nero zkušenému vojevůdci Vespasianovi. Vespasian vtrhl do Galileje, dobyl r. 67 hlavní pevnosti Jotópaty, zmocnil se i jiných pevností a zamýšlel udeřiti na samý Jerusalema. Vtom však povolán byv na stolec císařský, přenechal velitelství synu svému Titovi. Pod novým velitelem voje římské oblehly Jerusalema. Město, spoléhajíc na pevné hradby, odráželo statečně útoky římské, ale když v městě počal řádit hlad a mor a rozličné strany hádaly se o velitelství, padlo konečně do rukou Titových (15. srpna r. 70). Město bylo z větší části pobořeno a chrám strávily plameny. Ve válce té zahynulo židů přes milion. Zbytek, ani ne 100.000, roztroušen byl do celého světa. Jednak byli prodáni za otroky, jednak posláni do dolů egyptských, jednak rozděleni po provinciích, aby zápasili v amfiteatrech jako gladiátoři vespolek anebo s divou zvěří.

Z křesťanů ne zahynul nikdo, protože křesťané se vystěhovali, dříve než bylo město obleženo. K tomu přiměla je znamení, jež předcházela zkázu Jerusalema a Kristem Pánem byla předpověděna (Mat. 24, 15—18).

Židé vzbouřili se ještě několikrát. Posledně zdvihli se za Hadriana (117—138). Povstali proti panství římskému, na vedení jsouce Bar-Kochbou. Bar-Kochba se vydával za mesiáše a od váženého rabína Akiby za mesiáše byl prohlášen. Byli však poraženi, země byla zpustošena, židům bylo zakázáno přebývat v Jerusalemě a místo Jerusalema založeno bylo město pohanské Aelia Kapitolina. Tak bylo nazváno ke cti Aelia Hadriana. Stát židovský zanikl docela.

Zbořením Jerusalema a chrámu byl také odstraněn rozdíl mezi křesťany ze židovstva a křesťany z pohanstva a ukončen spor o závaznosti obřadního zákona Mojžíšova.

Několik měsíců před tím, než byl zbořen chrám jerusalemský, (dne 19. prosince r. 69) shořel také v Římě chrám Joviše Kapitolina. Národní svatyně židův i pohanů zanikly, místo jejich zaujala církev Kristova.

Poznámka. Výjevy z války židovské jsou zobrazeny na vítězné bráně Titově v Římě. Jeden obraz představuje vojíny nesoucí sedmiramenný svícen z chrámu jerusalemského jako kořist válečnou.

§ 7. Osudy církve v říši římské. Pronásledování křesťanův a všeobecné příčiny jeho.

S počátku stát římský pohlížel na křesťanství jako na sektu židovskou, proto maje je za oprávněno, nevedl si proti němu nepřátelsky. Císař Tiberius (14—37) měl prý dokonce v úmyslu přijmouti Krista mezi bohy římské. Avšak v několika letech nastoupilo na místo nevšímavosti velmi prudké pronásledování, jež trvalo s krátkými přestávkami po 300 let a mělo za účel vyhladiti mladou církev.

Poměr
církve ke
státu.

Na základě spisovatelů křesťanských a pohanských můžeme udati tyto příčiny pronásledování

Příčiny
pronásle-
dování.

1. Křesťanství bylo kult nový. — Křesťanství nebylo náboženství od starodávna podané, založené na skvělých tradicích, ani náboženství trpěné některého národa podrobeného. — nemělo tudíž práva, aby došlo uznání státního.

Křesťanství bylo náboženství nové také proto, že bylo nepohodlné, žádající příliš mnoho na změkčilých, smyslných pohanech. Žádalo, aby rozum úplně se podrobil vyšší autoritě, žádalo přísné mravnosti a velikého sebezapření. Zapovídalo choditi do divadla a na zápasy gladiátorské, účastniti se mnohých slavností veřejných a zastávati jisté úřady státní a čestné, kdežto pohanství smyslným kultem a modloslužebnými slavnostmi lidským vášním lichotilo, jim hověti dovoľovalo a tím mnohé svůdně okouzlovalo.

2. Křesťanství bylo v říši římské náboženství nedovolené. — Pohanství bylo náboženství národní, úzce srostlé se životem rodinným a státním; pádem pohanství nutně padalo zřízení státní. Proto zákonem bylo zakázáno zaváděti nový kult bez dovolení státního. Rovněž byl zákon proti tajným spolkům (hetériím). Obojí zákon bylo lze obrátiti proti křesťanům. Schůze jejich byly pokládány za hetérie, a když odpírali obětovati bohům římským, dopouštěli se zločinu velezrady.

3. Křesťanství bylo náboženství velmi pomlouvane. — Již židé roztrušovali o křesťanech nejhanebnější pomlavy. Pohané jim uvěřili a lidé, kteří měli z modloslužby výživu nebo zisk, ještě je zveličovali. Byli to kněží pohanští, řemeslníci, umělci, kupci, ba i učenci. Učenci, vidouce náboženství zděděné ohroženo, jali se ho vřele ujímati. V očích pohanů byli křesťané vinni všemi pohromami veřejnými. Bohové prý je posílají na lidstvo proto, aby se na něm pomstili, že trpí křesťany mezi sebou.

Tertulian († 240) ve své Obraně, 40, praví: „Pohané se domnívají, že každým veřejným osudem a každou pohromou člověčenstva křesťané jsou vinni. Vystoupí-li v Itálii řeka Tiber až ke zdi města Říma, nezaplaví-li v Egyptě Nil niv žádoucí měrou, třese-li se země, vzmáhá-li se hlad nebo mor, ihned se volá: Předhoďte křesťany lvům!“ ¹⁾

Pomlavy o křesťanech byly tyto: Křesťané, odpírajíce úcty bohům a vzdalující se veřejných slavností náboženských, byli pokládáni za nevěrce (atheisty); že však uctivali Krista ukřižovaného,

¹⁾ „(Existimant) omnis publicae cladis, omnis popularis incommodi christianos esse in causa. Si Tiberis ascendit in moenia, si Nilus non ascendit in arva, si caelum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim: Christianos ad leonem!“

byli počítáni ke zločincům, kteří Krista proto uctívají, že umřel jako zločinec; nevzdávající císařům pocty božské a mluvící mezi sebou o nové říši dokonalejší, jímíni byli za nepřátele státu. Křesťané jsou pronásledováni konali schůze náboženské v tajnosti a v úkrytu. To zavdalo příčinu k pověstem, že prý ve schůzích svých se oddávají ohavným neřestem, ani hranic pokrevnosti nešetříce. Odůvodnění těchto pověstí shledávali pohané v tom, že křesťané vespolek se nazývali bratřími a sestrami. Učení o nejsvětější svátosti zavdalo podnět k domněnce, že křesťané slaví hody thyestické¹⁾.

§ 8. Pronásledování křesťanů císaři římskými.

Sv. Augustin († 430) čítá desatero pronásledování. Počet tento zavládl patrně vzhledem k 10 ranám egyptským (II. Mojž. 7) a zvířeti s desíti rohy ve Zjevení sv. Jana (17, 1—14). Od té doby historikové čítají tato pronásledování: 1. Neronovo, (54—68), 2. Domicianovo (81—96), 3. Trajanovo (98—117); 4. Marka Aurelia (161—180), 5. Septimia Severa (193—211), 6. Maximina Thraka (235—238), 7. Deciovo (249—251); 8. Valerianovo (253—260, 9. Aurelianovo (270—275) a 10. Diokleciánovo (284—305). — Tím však nechce se tvrditi, že by za ostatních císařů církev úplnému pokoji byla se těšila. I za císařů, kteří tuto jmenováni nejsou, byla četná a krutá pronásledování.

Počet
pronásle-
dování.

Pronásledování křesťanův až do časů Marka Aurelia vycházelo podstatně z lidu pohanského a od židův; začínaje Markem Aureliem od lidu, učencův a císařův; začínaje Deciem hlavně od císařů z příčin politických. Poznalit státníci, že křesťanství s pohanstvím a se zřízením státním spojití nelze a že jedno neb druhé padne.

Původ
pronásle-
dování.

Jest rozeznávati dvoje pronásledování: 1. lidu a 2. úřadův. První dělo se sběhem lidu pohanského. Lid z rozmanitých příčin, jmenovitě byv podrážděn kněžími nebo jinými horlivci modlářskými, vrhal se na křesťany, dráždil je, loupil, týral a vraždil.

Způsob
pronásle-
dování.

Druhé, úřadů, mělo způsob a průběh podobný našemu soudnictví. Vyšly proti křesťanům edikty císařské a byly veřejně prohlášeny. Kdo ediktů těch nedbal, byl pohnán před soud, tázán, jak se jmenuje, jest-li křesťan a chce-li odpadnouti od Krista a poslechnouti rozkazů císařských. Kdo Krista zapřel, byl propuštěn, kdo se však Krista nezřekl, byl mučen.²⁾

¹⁾ Thyestovi, synu Pelopa a Hippodamie, bratr Atreus předložil ze msty dva vlastní syny jeho za pokrm.

²⁾ Kdo pro Krista obětoval život nebo trpěl na těle, sluje mučedník (μάρτυρ, martyr = svědek božství Ježíšova). Kdo za víru obětoval jen majetek nebo svobodu, sluje vyznavač (confessor). Když minula doba pronásledování, vyznavač jest každý světec (nikoli světice), který není mučedník. Každý světec vyznával víru slovem i skutkem.

Hlavní
pronásle-
dování.

Zvláště krutě pronásledovali císařové Nero (54—68), Decius (249—251) a Dioklecian (284—305).

Za císaře Neron a (54—68) vyšel v Římě oheň (19. července r. 64) a trval 9 dní. Veřejné mínění označovalo za původce ohně samého císaře. Císař chtěl hořícím městem znázorniti si pád Troje. Ale císař svalil vinu požáru na křesťany a dal tak podnět k pronásledování křesťanův. Myšlenku tu vnuklo mu židovské okolí jeho. I manželka jeho Poppaea Sabina byla proselytkou židovskou. Rozkacený lid vrhl se na křesťany, i jinak nenáviděné, a usmrcoval je mukami hroznými. Křižoval je a stínal; zašival je do koží zvířecích a předhazoval psům; obkládal je smolou a zapaloval v noci, aby osvětlovali zahrady císařovy jako pochodně. Počet mučedníků byl veliký. Dějepisec římský Tacitus (nar. kolem r. 54 po Kr., *Annales* XV, 44) mluví o „ohromném množství“ (*multitudo ingens*). Za tohoto pronásledování zemřeli i knížata apoštolská, sv. Petr a Pavel (29. června r. 67).

Za císaře Decia (249—251) pronásledování křesťanů vzalo na sebe novou tvářnost. Decius jako státník poznal, že neprospěje státu usmrcovati křesťany. Každého občana jest škoda. Proto snažil se křesťany přivést k odpadlictví. Tím křesťanství bude vyhlazeno a stát nebude ochuzen o občany. Decius nařídil vyšším úředníkům, aby všemi prostředky donucovali křesťany k odpadlictví. Tento způsob pronásledování skutečně vedl k cíli, neboť mnoho křesťanův odpadlo nebo hledělo se mukám vyhnouti¹⁾. Avšak většina křesťanů zůstala Kristu věrna a zpečetila lásku svou k němu krví. Za tohoto císaře byl umučen papež Fabian v Římě a panna Agatha (Háta) na Sicílii.

Nejkrutěji pronásledoval křesťany Dioklecian (284—305). Doba Dioklecianova sluje doba mučedníkův (*aera martyrum*). Diokleciana popouzel proti křesťanům spoluvladař jeho Galerius. Dioklecian vydal proti křesťanům čtyři výnosy.

První výnos nařizoval bořiti kostely, páliť Písma sv., zbavovati křesťany všech důstojností a práv občanských.

¹⁾ Padlých rozeznávalo se několik druhův. Kteří obětovali modlám, sluli *sacrificati*, kteří sypali do ohně kadidlo, nazývali se *thurificati*. Jiní zakoupili si vysvědčení, že obětovali, ač tomu tak nebylo (*libellatici*), nebo vymohli si za peníze, aby byli zapsáni do veřejných seznamů, že vyhověli zákonu (*acta facientes*).

Druhý výnos velel zjímati duchovenstvo.

Třetí výnos ponechával uvězněným volbu buď odpadnouti nebo vytrpěti muka.

Čtvrtý výnos kázal křesťanům vůbec buď obětovati modlům nebo umřítí.

Tyto výnosy byly prováděny s velikou pečlivostí. Očitý svědek napsal o době té: „Kdybych měl sto řečí, sto jazykův a hlas železný, nedovedl bych ani vypsati všech ohavností ani udati všech jmen mučedníkův ani vylicíti, co vše soudcové spáchali v provinciích na nevinných a spravedlivých“ (De mortibus persecutorum, c. 16).

Již se zdálo, že křesťanství jest úplně vyhubeno. Proto Dioklecian dal si raziti peníz s nápisem: „Deleto nomine christiano“ (Na památku vyhlazení křesťanstva).

V této době setkáváme se se zvláštním druhem odpadlíků, kteří jsouce zastrašeni mukami, vydali Písmo sv. ke spálení (traditores).

Většina však vytrpěla všechny muky, i nejhroznější.

Očitý svědek, dějepisec Eusebius († kolem r. 340, Církevní dějiny VIII, 9) praví: „Já sám náhodou v oněch místech se zdržuje, viděl jsem na své oči zástupy jeden den na smrt voditi, jedni aby byli spáleni ohněm, jiní popraveni mečem, takže meč častým stínáním se otupoval a ustavičným upotřebováním jaksi lámal. Katové, jsouce unaveni ustavičnými popravami, byli nuceni pomáhati si navzájem a střídati se.“

Za tohoto pronásledování zemřeli smrtí mučednickou v Římě papež Marcellus a Anežka, v Syrakusách Lucie, v Alexandrii Kateřina, v Aegei v Kilikii Kosmas a Damian a jiní.

Dle legendy za Diokleciana vytrpěl smrt mučednickou také patron metropolitního chrámu Páně v Praze, sv. Vít, rodilý ze Sicilie, s pěstouny svými Modestem a Křescencií.

Konečně udeřila hodina spásy. Konstantin Veliký dobyl zázračného¹⁾ vítězství nad soupeřem Maxenciem u mostu Mulviova (Pons Mulvius) r. 312 a slavil vjezd do Říma.

Konec
pronásle-
dování.

¹⁾ Eusebius z Caesareje dosvědčuje (Vita Const. 1, 27—32), že mu Konstantin vypravoval a přísahou dotvrdil, kterak se mu zrovna před bitvou ukázal na nebi kříž s nápisem: „Tímto (znamením) vítězí“, v noci pak ve snách Kristus a nařídil mu nositi totéž znamení za prapor válečný. Že takové vidění Konstantin měl, dotvrzuje také vojsko jeho. Neboť ač bylo ve veliké většině pohanské, přece si dalo vryti symboly křesťanské na štíty a bojovalo pod korouhví křesťanskou, což by nikdy nebylo učinilo, kdyby nebylo bývalo přesvědčeno, že císař takové zjevení měl.

Senát zbudoval mu za pomník sochu s křížem v ruce. Konstantin dal na podstavci vyrýti nápis: „Hoc salutari signo, vero fortitudinis indicio, vestram civitatem a tyranni iugo liberavi et S. P. Q. R. in libertatem vindicans pristinae amplitudini et splendori restitui“¹⁾. Rok poté (313) Konstantin se švakrem Liciniem vydal památný *edikt milánský*. Tímto ediktem byla křesťanům přiznána úplná svoboda nábožen-

4. Rafael: Vidění Konstantinovo.

ská, dovoleno přestupovati ke křesťanství a nařízeno vrátiti zabavené budovy a pozemky církevní.

§ 9. Vědecký boj proti církvi učenci židovskými a pohanskými.

Židé ani pohané nezmohli nic proti křesťanům zbraněmi hmotnými, proto učenci jejich chopili se zbraní duchovních.

¹⁾ Euseb. Vita Const. I. 40; H. E. IX. 9: „Tímto spasitelným znamením, pravým důkazem udatnosti, zprostil jsem město vaše jha tyranova, a senát i lid římský osvobodiv a pomstiv, k předešlému důstojenství a lesku jsem jej opět přivedl.“

U Židů vyvinul se tak zvaný rabínismus. Sídlem jeho po druhém ztroskotání Jerusalema stalo se město Tiberias. Tam vznikla kolem r. 220 sbírka rozličných rozhodnutí učitelů zákona (mišna) a r. 350 byla doplněna komentářem (gemarou). Obě sbírky jsou talmud jerusalemský. Také v Babyloně byla mišna vykládána, čímž vznikla babylonská gemara (550). Tato gemara činí s mišnou talmud babylonský — na rozdíl od jerusalemského — a tento talmud jest učebnice nového zákona židovského. Dle talmudu jest každý výrok rabínův slovo boží. Na Krista a na matku jeho pronáší se tam kletba. Židé jsou jediný národ vyvolený, jemuž náleží celý svět; každý jiný, má-li něco, jest v držení bezprávně¹⁾. Takové talmudské ustálení židovstva zamezilo a dosud brání židům uznati příslého Spasitele a roznítilo je nesmiřitelnou nenávistí proti všemu křesťanskému.

Učenci
židovští.

Duchovní boje se strany pohanů jsou dvojího druhu: přímé, t. j. vyvracením křesťanství, a nepřímé, jevící se ve snaze oživit pohanství.

Učenci
pohanští.

a) Přímě proti křesťanství bojoval filosof Celsus (ve II. stol.). Celsus ve svém díle *Ἀληθὴς λόγος* (Pravdivé slovo) útočí způsobem nejjedovatějším na osobu Kristovu, učení jeho a vyznavače jeho. Chtěje vlastními zbraněmi porazit křesťany, cituje Písmo sv. Nového zákona, tím však mimovolně dokazuje pravost evangelí, a zmiňuje se o zázracích Kristových, nevědomky skutečnost jejich potvrzuje. Tento hanopis, psaný s obratností a vypočítavostí, byl o 100 let později vyvrácen Origenem († 254; *Contra Celsum* II. 8).

Jiné povahy je spis vtipného, ale povrchního Luciana ze Samosaty (na Eufratu v Syrii) „O smrti Peregrinově“. Účel spisu toho jest spíše uvést v posměch křesťanství nežli vyvrátiti je. Mimo jiné posmívá se obětavosti křesťanův a lásce k bližnímu, čímž dává mimovolně křesťanům nejlepší svědectví.

b) Nepřímě bojovala proti křesťanství škola novoplatonská, založená Amoniem Sakou († 243) a žákem jeho Plotinem († 261). Škola novoplatonská vytkla si za úkol oživit pohanství a tím vyhubiti křesťanství. Novoplato-

Škola
novoplatonská.

¹⁾ Srv. *Der Talmudjude* von Dr. Rohling, Münster 1872.

nikové, chtějící nadchnouti pohany pro úctu bohů, snažili se podle vzoru křesťanského :

1. vtisknouti pohanství povahu pozitivního zjevení bohův;
2. zjednati rovnováhu proti Písmu sv. sbírkou věšteb a jiných spisů vlivem bohů prý sepsaných a 3. nahraditi sv. apoštoly pohanskými reformátory od bohů prý seslanými a pověřenými.

Protože bájím o bozích již nikdo nechtěl věřiti a mimo to staré bájesloví bylo plno protiv a nedokonalostí, novoplatonikové proměňovali polytheismus v monotheismus a odstraňovali z bájesloví výkladem alegorickým vše, co uráželo.

Za tím účelem tvrdili, že jest vlastně jeden nejvyšší bůh a ostatní bohové dobří (andělé) i zlí (démoni) jsou mu podřízeni. Aby zjednali pohanství všeobecnost a jednotu, učili, že strážní bohové jednotlivých národů jsou ve službě tohoto nejvyššího boha.

Nesmyslnost bájí omlouvali takto : Bohové prý trpí tyto nezáživné báje, aby povzbudili člověka přemýšletí o nich a vyloupnouti z chatrné skořápky jejich zdravé jádro pravdy.

Konečně novoplatonikové přenášeli vlastnosti Kristovy, jak jsou líčeny v evangeliích, na osobnosti pohanské. V tom směru pracovali hlavně Porfyrius († 304) a Filostratus (na počátku 3. stol. po Kr.).

Porfyrius sepsal paralelu mezi Pythagorou a Kristem. Filostratus sepsal na žádost císařovny Julie, manželky Septimia Severa, životopis jakéhosi Apolonia z Tyany (v Kapa-docii), jehož líčí jako poloboha a Kristu ve všem rovného, ne-li většího. Apolonius byl skutečně předmětem úcty a byly mu stavěny chrámy; ale kult jeho netrval dlouho.

B. Dějiny vnitřní.

I. Ústava.

§ 10.

Původ
ústavy
církevní.

Aby církev mohla plniti úkol svůj, potřebovala především sama pevného zřízení neboli ústavy. Takové ústavy se jí ve hlavních rysech dostalo od zakladatele jejího. V této ústavě od Krista založené neznaménáme během času žádné podstatné změny, nýbrž pouze větší vývoj, neboť církev jeví

se nám již v dobách apoštolských touže společností spořádanou a článkovanou jako ve stoletích pozdějších.

Mezi křesťany nebylo úplné rovnosti. Byl rozdíl mezi duchovenstvem a věřícími. Jako totiž Kristus z věřících vyvolil apoštoly a udělil jim zvláštní moc s rozkazem, aby pokračovali v díle jeho, tak i apoštolé volili jisté muže, a světíce je, oddělovali je od ostatních křesťanův, aby jim hlásali slovo boží, udělovali svátosti a spravovali je.

Rozdíl
mezi
křesťany.

Avšak ani mezi duchovenstvem nebylo úplné rovnosti. Byly mezi ním stupně, zvláště: biskupové, kněží a jáhnové.

Rozdíl
mezi du-
choven-
stvem.

Rozdíl mezi biskupy, kněžími a jáhny uvádí se již v Písmě sv., ale jmenování jednotlivých stupňův ustálilo se asi od času sv. Ignáce, biskupa antiochenského († za císaře Trajana 98—117). Tento světec napomíná Smyrňany, kap. 8: „Všichni buďte poddáni biskupovi jako Ježíš Kristus Otci a knězi jako apoštolům. Jáhny pak ctěte jako přikázání boží = Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστῶς τῷ Πατρὶ καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε ὡς Θεοῦ ἐντολὴν.“

Biskupům bylo učit, obětovati mši sv. a rozdávat svátosti. Rovněž měli právo přijímati katechumeny, vylučovati z církve nehodné členy a konati nejvyšší dozor nad klerem i nad věřícími.

Nejblíže biskupům stáli kněží. Kněží měli rovněž moc kázati, přísluhovati svátostmi a sloužiti mši sv., ale s dovolením biskupovým. Ze svátostí nemohli udělovati svěcení kněžstva.

Třetí stupeň byli jáhnové. Jáhnové přísluhovali biskupu při mši sv., rozdávali velebnou svátost, směli křtiti a kázati a dozírali při službách božích. Mimo to spravovali jmění církevní a rozdávali almužny pod dozorem biskupovým.

Ve třetím století setkáváme se ještě s jinými stupni nižšími: s podjáhny, s akolyty (posluhami), lektory (předčitateli), exorcisty (zaklínači) a ostiáři (vrátnými). Tato nižší svěcení neudílela se vzkládáním rukou, nýbrž jenom modlitbou. Podjáhnové čítali se až do XI. stol. k řádům nižším. K posluze katechumenek při křtu bylo užíváno diakonisek (jáhenek). Jáhenky bývaly v úřad uváděny biskupem, ale vlastního svěcení svátostného nedostávaly. Tyto věnovaly se též obsluze nemocných.

Zvláštní druh hodnostářů církevních byli chorepiskopi, jinak biskupové venkovští. Objevují se ponejprv také ve 3. stol. Někteří byli skuteční biskupové, většinou však byli obyčejní kněží se širší pravomocí.

Ustanovování duchovenstva.

V dobách apoštolských ustanovovali biskupy apoštolé sami (Skut. apošt. 14, 22). Později volili biskupa biskupové téže provincie i ze sousedstva a přibírali k volbě i lid, aby vydával svědectví o životě kandidátově. Zvoleného potvrdil a posvětil metropolita. Svěcení biskupské udílel metropolita obyčejně za asistence dvou jiných biskupův. Ostatní duchovenstvo v diecési ustanovoval biskup sám.

Výživa duchovenstva.

O výživě duchovenstva nebylo v této době nic pevného stanoveno. Duchovní nemající vlastního jmění žili dílem z výdělků rukou svých, dílem z dávek věřících. Příjmy církve plynuly ze sbírek řádných i mimořádných, z dobrovolného odvádění prvotin a desátků podle analogie Starého zákona a z odkazů věřících. Církevní jmění bylo dílem k živobytí biskupa a duchovenstva jeho, dílem k zapravování výloh bohoslužebných, dílem k almužnám chudého lidu. Vrchní správu jmění církevního vedl biskup.

Vzdělání duchovenstva.

Vzdělání duchovenstva bylo v této době praktické. Kdo vstoupil ve službu církve, bylo mu zpravidla delší dobu v nižších řádech službu konati, v ní se osvědčiti, životem vyniknouti a tak ve vyšší řád postoupiti. Jako apoštolé kolem sebe shromažďovali učedníky a je pro službu boží vychovávali, tak činili po smrti jejich i tito a biskupové vůbec, vzdělávající si duchovenstvo. Ve větších městech, jako v Alexandrii a v Římě, byly pro ně zvláštní školy. Ve školách těch pěstovala se nejen věda křesťanská, nýbrž i křesťanský duch zbožnosti a zdržlivosti.

Celibát.

Přední povinnost duchovenstva svěcení vyšších bylo od nejstarších dob zachovávatí bezženství (celibát). K bezženství dali podnět sv. apoštolé, uposlechně rady Kristovy: „Chceš-li býti dokonalý, jdi, prodej, co máš, a rozdej chudým a budeš mít poklad v nebi a pojď a následuj mne“ (Mat. 19, 21). Apoštolé opustili vše (majetek i manželky) a šli za Kristem (Mat. 19, 27). Sv. apoštolé také jiným bezženství doporučili, jak vysvětluje ze slov Pavlových: „Chci, abyste vy všichni byli jako já“ (I. Kor. 7, 7).

V nejstarších dobách církve byla tato praxe :

1. Neženatí, byvše posvěceni na kněžství, nesměli jako kněží ve sňatek manželský vstupovati ; 2. ti, kteří již byli ženati, prve než přijali vyšší svěcení, mohli sice, přijavše vyšší svěcení, manželky podržeti, ale taci manželky své často propouštěli ; 3. po druhé ženatí (bigami) vůbec nebyli připuštěni ke svěcením vyšším.

Teprve když nadšení, jež celibát zplodilo, mezi duchovenstvem počalo hasnouti, církev ujala se této starobylé praxe a chránila ji zvláštními zákony.

Ponejprv vydaly předpisy o bezženství kněžském partikulární synody : elvírská ve Španělsku (305), ancyrská v Galacii (314) a novocaesarejská v Pontu (mezi r. 314 a 315), zapověděvše manželství klerikům svěcení vyšších (biskupům, kněžím a jáhnům), ale tyto výnosy nezavazovaly celé církve. Na všeobecném sněmu nicejském (325) Otcové hodlali již naříditi klerikům svěcení vyšších, aby propustili manželky, jež pojali před svěcením. Ale na přimluvu egyptského biskupa sv. Pafnucia upustili od úmyslu svého, stanovivše pouze, aby budoucpe nebyli voleni za biskupy, kněze a jáhny leč svobodní nebo vdovci nebo zdrželiví. Lev Veliký r. 445 rozšířil celibát i na podjáhny.

Mírnější kázeň byla na východě. Synoda trulská (nazvaná tak od kaple císařského paláce v Cařihradě) r. 692 dovoluje kněžím, jáhnům a podjáhnům míti manželky, jež před svěcením řádně pojali, jenom biskup má býti klerik svobodný. Tento obyčej platí dosud v církvi východní.

Jednota v církvi udržovala se a) svazkem metropolitním, b) synodami a c) primátem papežským.

Jednota
v církvi.

Církev jest celek organický, proto všechny články její moudře vespolek jsou spojeny. Všichni věřící a duchovní jednoho okresu (diecése) měli střed svůj v biskupu. V něm viděli vrchního učitele, kněze a pastýře svého. Biskupové, kteří nejbližše sousedili, sdružovali se v celky (provincie), uznávající za hlavu svou metropolitu, t. j. biskupa církve mateřské, z níž vznikla ostatní biskupství v provincii. Metropolitové měli nad sebou patriarchy. Ze všech patriarchů největší cti se těšili : římský, alexandrijský a antiochenský, protože tato sídla biskupská založena byla sv. Petrem přímo nebo nepřímo. Přímo byla založena od sv. Petra biskupství v Antiochii a Římě, nepřímo (skrže sv. Marka, učedníka a průvodce Petrova) v Alexandrii. K těmto patriarchům přibyl později patriarcha jerusalemský a cařihradský. Všichni tyto patriarchové byli nazýváni patriarchae maiores (patriarchové větší) na rozdíl od patriarchů menších (patriarchae minores).

Tato vnitřní souvislost docházela náležitého projevu synodami. Na synodách scházeli se biskupové, aby rokovali o důležitých předmětech církevních. Synody vznikly podle vzoru sněmu apoštolského v Jerusalemě a bývaly svolávány tenkrát, když pravé učení a řád církevní bludaři a rozkolníky byly ohroženy a jednotlivý biskup nebyl s to, aby jim přítrž učinil, anebo když šlo o volbu nového biskupa.

Všichni pak biskupové, metropolitové a patriarchové měli střed svůj v biskupu římském jakožto nástupci sv. Petra a nejvyšší hlavě církve, uznávající primát jeho — nejenom cti (honoris), nýbrž i moci (auctoritatis). Že římský biskup jest nástupce sv. Petra a hlava celé církve, jest četně zaznamenáno u sv. Otců této doby a případy v životě osvědčeno.

Již žák apoštolský sv. Klement († 100), třetí nástupce Petrův, jsa si vědom vysokého postavení svého a veliké úlohy své, psal z Říma důležitý list Korintánům — tedy do cizí diecése —, v němž jim oznamuje, že jim poslal „spolehlivě a rozvážné muže“, aby mezi nimi vzešlé rozdvojení odstranili, a vyzývá je, aby poslechli toho, co jim píše Sv. Irenej († 202), biskup lyonský, vydává svědectví o primátu římské církve: „S touto církví pro obzvláštní přednost její každá církev srovnávati se musí¹⁾“. Sv. Cyprian, biskup kartaginský († 258), sepsal celou knihu o jednotě církve (de unitate ecclesiae). Církev římskou nazývá „kořenem a rodičkou církve katolické²⁾“. Papež Kalixt I. († 222) rozhodnutím svým upravil jednotnou praxi při veřejném pokání pro celou církev. Velmi významná jest pro primát římský okolnost, že i kacíři této doby obraceli se do Říma, aby tamějšího biskupa pro bludy své získali nebo u něho vymohli, aby opět byli přijati do církve, když byli od svých biskupův aneb od synod vyloučeni (na př. montanisté, Basilides, odpadlý biskup španělský, a jiní).

¹⁾ Ad hanc enim ecclesiam propter potorem principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam (Iren. adv. haer. III. 3, n. 2).

²⁾ Radix et matrix ecclesiae catholicae. Ep. 45 (48).

II. Učení.

§ 11. Otcové, spisovatelé a učitelé církevní.

Otcem nazývá církev muže, který jí skrze evangelium duchovní syny zplodil a k výchování jejich podstatně přispěl.

Pojem Otce, spisovatele a učitele církevního.

Otci církevnímu jest třeba těchto vlastností: a) starobylosti, b) pravé víry, c) svatosti života a d) uznání církevního buď výslovně nebo mlčky. Nedostává-li se muži, jenž napsal spisy ve prospěch víry katolické, některé z vlastností uvedených, sluje spisovatel církevní. Jména „učitel církevní“ dostává se od církve spisovatelům církevním, kteří vynikají podivuhodnou svatostí života a neobyčejnou učeností. Řada sv. Otců končí se stoletím třináctým. Poslední ze sv. Otců jsou sv. Tomáš Akvinský a sv. Bonaventura (oba † 1274). Řada učitelů církevních ukončena není.

Z Otců pohlíží církev s největší vážností k těm mužům, kteří byli ještě žáci sv. apoštolův, od nich učení Kristovo přijali, dále hlásali a něco z něho písemně zanechali. Tito zovou se Otcí apoštolskými. Jsou pak tito: Sv. Klement Římský († 100), třetí nástupce Petrův, sv. Ignác mučedník, biskup antiochenský († za Trajana), sv. Polykarp, biskup smyrenský († 155), Papias, biskup v Hierapoli ve Frygii († asi r. 150), a jiní.

Otcové apoštolští.

Sv. Klement Římský napsal ve svém listě Korintánům, kap. 36: „V Ježíši Kristu spatřujeme obličej boží jako v zrcadle.“

Sv. Ignác Antiochenský nazývá Krista Bohem: „Velebím Boha Ježíše Krista, který nás tak moudrými učinil“ (Smyrn. 1).

Sv. Polykarp nazývá Krista „věčným veleknězem a Synem božím“ (Filip. 12).

Ze II. století křesťanského zachovalo se nám několik psaní, dialogův a pojednání, jejichž povaha, vyhovující tehdejší potřebám církve pronásledované od židův a pohanů, jest apologeticko-polemická.

Církevní Otcové a spisovatelé II. století.

Apologetové byli mužové, kteří si obrali za úkol přiměti vladaře římské, aby mírněji s křesťany nakládali, seznámiti myslící pohany s učením církevním, vytknouti vznešenost a přednosti jeho, vyvrátiti útoky učenců pohanských a zaplašiti předsudky lidu obecného. První z apologetů, jehož obranu víry máme, jest filosof sv. Justin mučedník († 166

za Marka Aurelia). Dvě apologie psal císařům římským (Antoniovi Piovi a Marku Aureliovi) a v „Rozmluvě se židem Tryfonem“ hájí víry křesťanské proti židům. Athenagoras, filosof křesťanský, psal apologii „Poselství pro křesťany“ císaři Marku Aureliovi. Sv. Irenej († 202 za Septimia Severa), biskup lyonský, ve spise „Patero knih proti kacířstvům“ dokazuje velikou znalost systémů filosofických a Písem sv. Titó psali řecky. Nejstarší apologie latinská jest „Octavius“ Sepsal ji advokát římský Minucius Felix (asi r. 166). Vedle ní důležitá obrana jest Tertulianův († 240) „Apologeticus (liber)“.

Sv. Justin praví o svátosti oltářní: „Vyučení jsme, že požehnaný pokrm tento jest tělo a krev vtěleného Syna božího“ (Apol. I, 66).

Sv. Irenej praví o působení Ducha svatého v církvi: „Kde jest církev, tam jest i Duch boží, tam jest církev a všechna milost“ (Adv. haeres. III, 24, 1).

Tertulian ve své Obraně, kap. 17, vydává svědectví, že ani mezi modláři víra v jednoho Boha nevymizela úplně. Praví: Chcete, abychom dokázali, že jest jeden Bůh, ze svědectví samé duše? Duše lidská, ačkoli je obkličena nepravými zřízeními, ačkoli jest zeslabena vášněmi a žádostmi, ačkoli jest oddána bohům nepravým, přece, když se opět vzpamatuje, jmenuje Boha pouze tímto jménem, vlastním Bohu pravému: „Bůh veliký“, „Bůh dobrý“ a „Dá-li Bůh“, hlas jest všech. Ó, svědectví duše křesťanské od přírody!

III. stol.

Velikou činnost literární ve třetím století rozvinuli učenci křesťanští, obsahující spisy svými již celé pole theologické. V této době kvetly křesťanské školy v Římě, Edese, Antiochii, a zvláště tak zvaná „katechetská škola“ v Alexandrii. Protože Alexandrie byla sídlo filosofie řecké a židovské a četných sekt křesťanských, byl tam nutný ústav, v němž by klerikové a vzdělání laikové nacházeli zbraně proti útokům pohanů, židův a kacířův a v němž by učení Kristovo se zachovalo v neporušenosti. V obojím tomto směru bylo si všimati Písma sv. a učeného výkladu jeho. Tak vznikla v Alexandrii první křesťanská universita.

Předmětem vyučování na této škole bylo všeobecné vzdělání křesťanské. Vztahovalo se na dialektiku, vědy přírodní, geometrii, astronomii, filosofii a četbu klasiků pohanských. Pokračovalo k učení víry křesťanské a mravů křesťanských a končilo se čtením a výkladem Písma svatého.

První představený této školy, o němž zpráva nás došla, byl Pantaeus. Byl veliký znalec Písma sv. a filosofie řecké.

Nástupci jeho byli Klement Alexandrijský († 217) a Origenes († 254).

Z četných spisů Klementa Alexandrijského zachovaly se pouze 4: Napomenutí pohanů (Δόχος προτρεπτικός πρὸς Ἕλληνας, Cohortatio ad Gentes), Vychovatel (ὁ Παιδαγωγός, Paedagogus), Koberce (Στρωματεῖς, Stromata) a Zdali i bohatí budou spasení (Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος, Quis dives salvabitur).

Ve spise „Napomenutí pohanů“ Klement vyzývá pohaný, aby vstoupili do církve; ve Vychovateli předkládá mravouku křesťanskou; v Kobercích o 8 knihách probírá otázky filosofické a náboženské v pestrém postupu a v poslední knížce „Zdali i bohatí budou spasení“ ukazuje, že pouze špatné zacházení s bohatstvím jest záhubné.

Klement Alexandrijský není počítán k Otcům církevním, protože hlavní dílo jeho (Koberce) má některá místa temná, nejasná a bludných mínění ne docela prostá.

Nejznamenitější muž školy katechetické v Alexandrii a největší učenec ve III. stol. byl geniální Origenes, syn mučedníka Leonidy z Alexandrie. Počet posluchačů jeho množil se každým dnem. I paní a dívky chodily do přednášek jeho. Ze školy jeho vycházeli horliví učedníci a mnozí ze žákův a žákyň jeho oslavili Krista smrtí mučednickou. I sám Origenes byl uvězněn a týrán za pronásledování Deciova, načež byv propuštěn brzy zemřel v Tyru r. 254.

Velmi četné spisy tohoto učeného a zbožného spisovatele církevního pojednávají o všech oborech filosofie a theologie a vyznaňují se hlubokostí myšlenek a formou klasickou. Zachovala se nám z nich jenom část. Až na některé bludy, jež se v nich vyskytují, jsou veliké důležitosti.

Veliké zásluhy má Origenes o studium biblické. Chtěje vyvrátiti obviňování židů, jako by křesťané byli porušili Písmo sv. Starého zákona, sestavil bibli šestisloupcovou (Hexapla), první to polyglotu Starého zákona. Postavil vedle sebe do 6 sloupců: 1. hebrejský text bez vokálů, 2. tentýž text psaný písmeny řeckými s vokály a 3. řecké překlady z doby předkřesťanské (Septuaginta) i z doby křesťanské (překlad Akvilův, Theodocionův a Symachův).

Tím chtěl ukázati, jak se mají všechny překlady ke znění hebrejskému:

Mimo to vyložil téměř všechny knihy Starého i Nového zákona, mnohé z nich několikrát, v komentářích (τόμοι), homiliích a scholiích (= krátkých vysvětlivkách).

Pro učenost svou a zvláště pro zásluhy své o Písmo sv. Origenes měl vždy hojně přátel, ale pro bludy své také hojně nepřátel. Spory o pravověrnosti jeho trvaly ještě dlouho po smrti jeho.

Ze žákův Origenových nejslavnější byli: Dionysius Veliký, biskup v Alexandrii († 264), a Řehoř Divo-tvůrce (Thaumaturgus), biskup v Nové Caesarei pontské († 270).

Tito všichni psali řecky.

Nejstarší latinský spisovatel církevní jest Tertulian († 240), právník a potom kněz. Hájl církev slovem i písmem.

Druhý spisovatel latinský jest sv. Cyprian († 258 za císaře Valeriana), biskup kartaginský. Cyprian, vzdělav se spisy Tertulianovými, zanechal mnoho spisův apologeticko-polemických a praktických.

Sv. Cyprian napsal: „K církvi římské blud nemá přístupu“ (Epist. 59).

§ 12. Bludy a rozkoly v prvních třech stoletích.

Větší spousty nežli krvavá pronásledování a tak zvané boje vědecké způsobili církvi bludaři a rozkolníci.

Povaha bludů této periody jest trojí. Dle toho, který živel převládá, rozeznáváme bludy: judaistické, gnostické a racionalistické.

Bludy judaistické.

a) Pokřtění židé, sídlící v Palestině, nezřekli se křtem zákona Mojžíšova docela. Ani po nálezu sněmu jerusalemského (r. 50) mnozí křesťané ze židovstva neupustili od předsudku svého o závaznosti a věčném trvání zákona Mojžíšova. Mírnější z nich (nazareové) tvrdili, že zákona Mojžíšova ostříhati jest aspoň křesťanům ze židovstva, kdežto prudší (ebionité) zavazovali zákonem Mojžíšovým všechny křesťany — i křesťany z pohanstva. Tito poslední upírali mimo to božství Kristu, majíce jej za pouhého člověka, a nenáviděli velice sv. Pavla, protože přijímal pohany do církve přímo.

b) Obrácení židé, žijící mimo Palestinu, jinak v rozptýlení, přisvojili si mnoho z ideí vzdělanosti a spekulace řecké a přivlastnili si též báje magů babylonských. Tyto báje a výmysly filosofické spojili se židovstvím a křesťanstvím ve fantastickou filosofii náboženskou (Cerint, Šimon kouzelník). Tato fantastická filosofie jmenovala se gnosticismus¹⁾.

¹⁾ Gnosticismus pochází z řeckého slova γνῶσις = poznání. Gnostikové honosili se hlubším poznáním.

Gnostiky rozeznáváme dvoje: egyptské a syrské. Gnostikové egyptští drželi se filosofie Platonovy (Basilides, Valentin, Karpokrates), gnostikové syrští dualismu východního (Saturninus):

Bludy
gnostické.

Gnostikové egyptští prohlašovali za původ zla věčnou hmotu, gnostikové syrští věčnou bytost živou a zlou.

O Pánu Ježiši gnostikové smýšleli takto: Ježíš Kristus jest obyčejný člověk Ježíš, syn Josefa a Marie, s nímž při křtu spojil se aeon Kristus (bytost vzniklá z podstaty boží emanací neboli výronem), v něm působil a před smrtí opět jej opustil (Cerint). Dle jiných tento aeon Kristus měl tělo pouze éterické, zdánlivé (doketi).

Proti těmto bludařům sv. Jan psal evangelium.

Nová věrouka gnostiků měla v zápětí také novou mravouku. Protože gnostikům hmota jest původ zla, jest jim nejvyšším pravidlem životním osvoboditi se od hmoty. Toto osvobození stane se dle jedněch přísnou askesí, mrtvením těla, tedy zdržováním se všech rozkoší a pohodlí, jmenovitě manželství, všeho masa a vína. Marcionité brali i ke konsekraci vodu místo vína. Tito gnostikové sluli enkratité. Druzí snažili se zbaviti hmoty zneužívající hmoty, hýříce a hovějící všem žádostem těla, až konečně se octli v antinomismu, pohrdající každým zákonem mravním; odtud antinomisté.

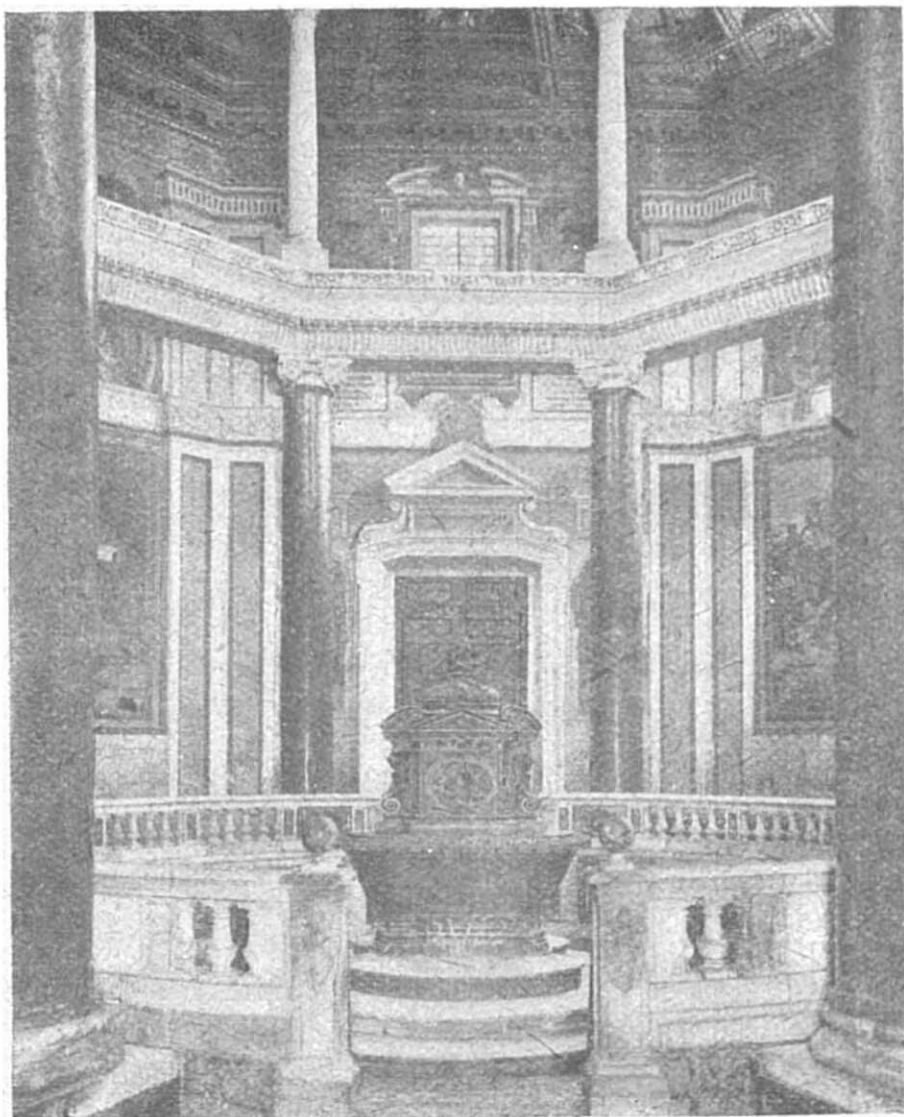
Perská forma gnosticizmu jest manicheismus, založený od Mani-ho, jinak Manes-a († 277). Manicheismus lišil se od gnosticizmu tím, že se snažil zakládati obce církevní, kdežto gnostikové obcí církevních nezakládali, ba ani nechtěli od církve se odtrhnouti. Chtěli býti v církvi jakási vyšší třída (aristokracie), která by vynikala nad ostatními věřícími hlubší znalostí. Proti manicheům bojoval sv. Augustin († 430). Pod jinými jmény udržela se tato sekta až do středověku (albigenští) a velice ohrožovala církev.

Opačným směrem nežli gnostikové bral se Montanus, frygický kněz kultu Kybelína (kolem r. 150). Kdežto u gnostikův učení křesťanské bylo pohlceno živlem filosofickým, Montanus držel se učení církevního, pouze přijal přísnou askesi gnostikův (enkratitů). Co Kristus pouze radil a asketové dobrovolně konali, Montanus povýšil za zákon všeobecný. Byly zavedeny přísné posty, bylo pohrdáno manželstvím, druhé manželství bylo prohlášeno za cizoložství, velicí hříšníci byli vylučováni ze společenstva a bylo tvrzeno o nich, že nemohou již býti přijati do církve, bylo vyhledáváno mučednictví, byl zavrhován vnější lesk a světské vědy. Tato sekta získala mnoho přistoupením Tertulianovým. Tertulianovi zalíbila se přísná askese jejich. Několika spisy Tertulian uvedl učení jejich v systém.

c) Ve směru gnostickém převládala obrazotvornost a ve směru montanistickém držel vrch cit. Proti oběma povstal rozum a obral si za předmět badání základní článek víry křesťanské o nejsvětější Trojici. Obíraje se tímto předmětem, rozum měnil na něm tak dlouho, až ho sice pochopil, ale co držel, nebylo již učení Kristovo, nýbrž pouhý racionalismus.

Bludy
rationali-
stické.

Bludaře tohoto druhu, nazývané antitrinitáři, lze rozdělit ve dvě třídy: 1. antitrinitáře ebionitské, jinak dynamické, a 2. patripasiány, jinak modalisty. Antitrinitáři ebionitští neboli dynamičtí popírali božství Kristovo po příkladě ebionitů pravíce, že Kristus byl pouhý člověk, v němž po čas přebývala a působila jako v prorocích stározákonných jakási síla (δύναμις) boží (Theodot jirchář,

5. Baptisterium lateránské v Římě.

Theodot peněžník, Natalis, Artemon, Pavel Samosatenský). Patripasiáni neboli modalisté pokládali Otce, Syna, Ducha sv. za trojí zjev (Sabelius) nebo jen za rozdílná jména jedné a téže osoby božské (Praxeas).

III. Kult a kázeň.

§ 13.

Svátosti
a mše sv.

1. V době apoštolské křest sv. byl ihned udělován všem, kdo v Krista věřili. Později žádalo se přípravy. Tato doba přípravy na křest sv. slula katechumenát. Křest se uděloval obyčejně ponořováním, ale též kropením a poléváním.

S počátku se křtilo na každém místě, později ve zvláštních baptisteriích. Obyčejný čas křtu byla Bílá sobota a vigilie Zjevení Páně.

Zdali už apoštolé udělovali křest nedospělým dítkám, nelze z Pisma s jistotou dokázat, ač se na mnohých místech mluví o pokřtění celých rodin, ale lze toho dokázat ze spisů sv. Otcův a spisovatelů církevních. U Origena († 254) čteme: „Ecclesia ab Apostolis traditionem suscepit, etiam parvulis baptismum dare“ = Církev od apoštolů podáním přijala i nedospělým křest udělovati. (Origenes l. 5. in ep. ad Rom. c. q. Migne, t. 14, 1047.) Rovněž sv. Irenej († 202) mluví o křtu dítek (adv. haer. II., 22, 4).

Mnozí katechumeni odkládali křest dílem z úzkostlivosti, dílem z jiných příčin často až na smrtelné lůžko. Avšak církev brojila proti tomu zlořádu.

2. Svátost biřmování bývala udělována hned po křtu.

O svátosti biřmování vydává svědectví sv. Cyprian, biskup kartaginský († 258). Práví: „To se děje u nás dosud, že ti, kteří v církvi byli pokřtěni, bývají uváděni k představeným církve a že modlitbou naši a vzkládáním rukou přijímají Ducha svatého a bývají zdokonaleni Pečetí Páně“ (Ep. 73, 9).

3. Středem celého kultu byla večeře Páně. Víra obecná byla v srdcích všech pevně zakořeněna, že ve velebné svátosti proměňuje se chléb a víno v tělo a krev Páně a že jest to skutečná oběť (oblatio, *θυσία*).

Víru ve skutečnou přítomnost Kristovu ve svátosti oltářní vyznává sv. Cyril Jerusalemský († 386). Práví: „Co se zdá býti chlebem, není chléb, ačkoli chuti tak připadá, nýbrž tělo Kristovo, a co se zdá býti vínem, není víno, ačkoli chuť tomu chce, nýbrž krev Kristova. . . Práví-li o víně sám Kristus: Totoť jest krev má, kdo bude pochybovati a mysliti, že to není krev jeho? Dříve proměnil vodu ve víno, a my bychom neměli věřiti, že proměňuje víno v krev?“ (Catech. myst. 4, 6; 4, 1).

Sv. Justin mučedník († 166) popisuje obřady mše svaté (Apol. I, 65). Rovněž sv. Cyril Jerusalemský († 386, Catech. myst. 5, 2). Sv. Hipolyt († asi 235) praví: „Denně se obětuje předrahé tělo Kristovo a krev Kristova na stole tajemném“ (In Prov. IX, 1).

K večeři Páně braly se chleby dílem kvašené, dílem nekvašené. Sv. přijímání bylo udíleno obyčejně pod oběma způsoby; avšak jsou případy, že mimo kostel i v kostele samém jenom pod jednou způsobou se podávalo.

Se mší sv. byly již v dobách apoštolských spojeny hody lásky (agapy). Tyto hody se vystrojily z přebývajících darův

obětních. Později hody lásky byly odděleny od mše sv. a přeloženy na večer. Zlořády, které záhy do nich se vetřely, byly příčinou, že synody ve čtrtém století je zakázaly.

4. Dle rozkazu Kristova (Mat. 18, 17) a apoštolů (I. Kor. 5, 11; Řím. 16, 17) církev vylučovala nehodné členy, avšak kajícím hříšníkům odpouštěla hříchy a přijímala je opět na základě moci od Krista přijaté.

Rozeznávaly se 2 druhy hříchů: smrtelné a všední. Nejtěžší provinění byly tři hříchy kanonické: odpadlictví, cizoložství a vražda.

Aby člověk došel odpuštění hříchů těžkých, byla mu nevyhnutelně potřebná svátost pokání, t. j. lítost, zpověď a dostiučinění. Všedních hříchů člověk mohl se zbýti modlitbou a jinými dobrými skutky beze zvláštního vyznání.

O sv. zpovědi mluví církevní spisovatel Tertulian († 240): „Domnívám se, že mnozí tomu dílu, jako jest zpověď, buď se vyhýbají nebo jím odkládají den ode dne. Jsouce pamětlivi více studu nežli spásy, hynou se studem svým“ (De poen. c. 10).

Vyznání hříchů (zpověď) bylo tajné. Bylo-li shledáno při této zpovědi soukromé, že kajník jest vinen nějakým hříchem těžkým, který jest všeobecně znám, a kterým kajník dal veřejné pohoršení, byl zavázán také k vyznání veřejnému. Tím jaksi obec odprosil, dal najevo, že už se polepšil, a dané pohoršení napravil. Takovému kajníkovi bylo podstoupiti také pokání veřejné, kdežto ostatním dostačovalo pokání pouze soukromé. Zpověď veřejnou odstranil papež Lev Veliký (440—461), ale věřící ještě potom někdy ji konal dobrovolně.

Svátostního rozhřešení docházel každý kajník hned po zpovědi soukromé. Rozhřešení, které udílel biskup na Zelený čtvrtek kajníkům, vykonavším pokání veřejné, nebylo rozhřešení svátostní, nýbrž zproštění trestů kanonických.

Veřejné pokání pohybovalo se na východě po čtyřech stupních. Stupně ty byly: plačící (flentes), slyšící (audientes), klečící (prostrati) a stojící (consistentes).

Na západě nebylo těchto stupňův.

Doba pokání mohla býti zkrácena buď pro zvláštní horlivost kajníkovu nebo na přimluvy mučedníkův a vyznavačů ve vězení trpících, — odtud mají původ odpustky.

První příklad odpustků máme z dob apoštolských. Sv. Pavel odpustil Korintanu zbytek pokání, když se polepšil a když ostatní Korintané za něho se přimlouvali. „Co jsem odpustil pro vás v osobě Kristově jsem odpustil“ (II. Kor. 2, 10).

5. Poslední pomazání sahá do dob apoštolských. Apoštol sv. Jakub napomíná věřící, aby neopomíjeli svátosti té, až onemocnějí (Jak. 5, 14—15).

O posledním pomazání mluví papež Inocenc I. († 417) v listě biskupovi Decenciovi. Pravi: „Není pochybnosti, že slova sv. Jakuba jest bráti a rozuměti jim o nemocných věřících, kteří mohou býti mazáni sv. olejem křížem. Tento olej musí býti svěcen od biskupa a mohou ho užívat nejenom kněží, nýbrž i všichni křesťané tím způsobem, že oni nebo domácí jejich dají se jim mazati v nemoci své.“

6. Svátost svěcení kněžstva udíleli apoštolé a po nich biskupové vzkládáním rukou a modlitbou. Ve Skutcích apoštolských (13, 3) čteme, jak duchovenstvo antiochen-ské světilo Pavla a Barnabáše.

Sv. Jeroným († 420, Dial. adv. Luciferianos n. 11) a sv. Augustin († 430, Contra epist. Parmeniani l. 2, n. 28) srovnávají svěcení kněžstva se svátostí křtu.

Lev Veliký († 461, Ep. 12 ad episc. provin. Mauritanae c. 3) a Řehoř Veliký († 604, In I. Regum l. 4, c. 5, n. 4) nazývají svěcení kněžstva výslovně svátostí.

7. Pán Ježíš obnovil v manželství původní dokonalost (jednotu a nerozlučnost) a povýšil je na svátost (Mat. 19, 3—12). Sv. Pavel nazývá křesťanské manželství „velikým tajemstvím“ (Ef. 5, 32) a vidí v něm obraz spojení Kristova s církví (Ef. 5, 22—31).

Svatí Otcové nazývají manželství křesťanské svátostí. Sv. Jan Zlatoústý † 407, In Ephes. hom. 20, 4; sv. Ambrož † 397, De Abrah. l. 7; sv. Augustin † 430, De bono conjug. 24, 32.

V nejstarších dobách církve zachovávalo se přísné pomlčení o tajemstvech (disciplina arcani), t. j. obyčej, že některé nauky, na př. o nejsvětější Trojici, o svátostech atd. a některé obřady, jako křtu sv., mše sv. byly v tajnosti drženy před nekřesťany. Obyčej ten měl základ svůj v napomenutí Kristově (Mat. 7, 6) a v postavení církve od pohanů pronásledované a tupené.

Na místě soboty křesťané slavili den po sobotě, neděli, jakožto památku vzkříšení Kristova a seslání Ducha sv. Posvátné doby.

Hlavní svátky byly: velikonoce a letnice. K těmto svátkům přibily: Zjevení Páně a Narození Páně.

Svátek Zjevení Páně (6. ledna) světil se již ve 2. století na východě. Svátek Narození Páně (25. prosince) slavil se nejdříve na západě. Ve čtvrtém století církev východní přijala svátek Narození Páně a církev západní svátek Zjevení Páně, takže od té doby všude byly slaveny oba svátky.

Slavnost velikonoční nekonala se v celé církvi v touž dobu. Na východě slavili křesťané velikonoce zároveň se židy, totiž v den prvního úplňku jarního (14. Nisanu), ať ten den připadl na kterýkoli den v týdnu. Na západě však slavili křesťané velikonoce vždy v neděli, která první následuje po prvním úplňku jarním neboli po 14. Nisanu.

Tato neshoda vadila velice jednotě církevní a byla příčinou stálých sporů. Tak již sv. Polykarp, biskup ve Smyrně, odebral se k papeži Anicetovi urovnati spor, ale nedohodli se. Konečně spor byl urovnán na všeobecném sněmě nicejském (325). Tam obyčej západní byl potvrzen a rozšířen na celou církev, totiž aby hod boží velikonoční se slavil v první neděli po prvním úplňku jarním.

Posvátná
místa.

S počátku slavili křesťané služby boží v domech soukromých, v čas pronásledování v tajných úkrytech, v Římě v podzemních hřbitovech (katakombách). Katakomby poskytovaly křesťanům s počátku bezpečného útulku, protože pohřebiště i zákonem světským byla prohlášena za nedotknutelná. (Digest. I, 8, 654: Religiosum autem locum unusquisque facit, dum mortuum infert in locum suum = Posvátným učiní místo každý, kdo mrtvého pohřbí na něm.)

Od času císaře Valeriana († 260) až do pronásledování Dioklecianova církev celkem se těšila pokoji, proto byly vystavěny četné chrámy a kaple. Řím měl za Diokleciana 40 kostelův. V nastalém pronásledování křesťanské chrámy byly pobořeny, ale po ediktu milánském (313) byly budovány znova.

Život
křesťanův.

První křesťané byli mravů vzorných. Samo Písmo sv. nazývá je „svatými“ (Skut. 9, 32) a vydává jim svědectví, že byli „jedno srdce a jedna duše“ (Skut. 4, 32). List Diognetovi ze 2. století křesťanského píše o křesťanech (kap. 5): „Křesťané jsou v těle, ale nežijí dle těla; dlí na zemi, ale

vedou si jako v nebi. Milují všechny a jsou ode všech pronásledováni. Jsou chudí a obohacují mnohé; ubližuje se jim a žehnají; dostává se jim posměchu a prokazují čest.“¹⁾ Život křesťanů budil obdiv u pohanův. „Viz“, říkali pohané, „jak se navzájem milují“ — neb sami oni (pohané) navzájem se nenávidí — i „jak jeden za druhého zemřít jsou hotovi“, — neboť sami (pohané) k zabíjení jeden druhého hotovější budou²⁾. U prvních křesťanů nebylo rozdílu mezi bohatcem

6. Katakomy sv. Kalixta v Římě.

a chudšasem, proto volá Lactancius: „U nás mezi chudými a bohatými, mezi služebníky a pány není rozdílu pražádného“³⁾.

¹⁾ „Ἐν σαρκὶ τυγχάνουσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ σάρκα ζῶσιν. Ἐπὶ γῆς δια-
τρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται . . . Ἀγαπῶσι πάντας καὶ ὑπὸ πάντων
διώκονται . . . Πτωχεύουσι καὶ πλουτίζουσι πολλοὺς Λοιδوروῦνται καὶ
εὐλογοῦσιν, ὕβριζονται καὶ τιμῶσιν.“

²⁾ Tertulian, Apolog. č. 39, n. 3 a 4.

³⁾ Apud nos inter pauperes et divites, servos et dominos interest nihil. Lact. Inst. divin. V. 14, 15.

Přimísila-li se později mezi tuto zdravou pšenici také některá pleva, bývala odstraněna nastalým pronásledováním.

Tento zbožný život dostoupil u četných křesťanů vrcholu tím, že zachovávali rady evangelické. Kdo se dobrovolně k radám evangelickým zavazovali, sluli asketové a byli v církvi zvláštní třída. S počátku zůstávali mezi svými, ale časem, v dobách pronásledování, uchýlovali se do samoty, na pouště, aby se odevzdali zcela službě boží (poustevníci, eremité).

Perioda druhá.

Od císaře Konstantina Velikého († 337)
až do konce VII. století.

Ráz této periody: Křesťanství nabývá vrchu nad pohanstvím v říši římské, přetvořuje pohanský stát římský v křesťanský a podniká boj proti nepřítelům vnitřním. Křesťanství šíří se již za hranice říše římské a u národův usadivších se na troskách říše římské (západní).

A. Dějiny vnější.

I. Vzrůst církve.

§ 14. Křesťanství šíří se mimo říši římskou.

V této době byly seznámeny s učením Kristovým v Asii: Persie, Armenie, Iberie a jižní Arabie (Homerité); v Africe: Abesinie (Habeš).

V Persii.

Do Persie vniklo křesťanství již za dob apoštolských. Dle podání kázali na východě apoštolé Šimon a Juda. Ve IV. století bylo tam již několik biskupství s metropolí v Seleucii-Ktesifonu na Tigridě. Na synodě nicejské (325) byl přítomen perský biskup.

Za krále Sapora (Šapura) II. (309—381) nastaly křesťanům doby zlé. Sapor II. byl horlivý vyznavač učení Zoroastrova (kultu ohně). Mimo to židé a magové namlouvali mu, že křesťané perští udržují vlastizradné styky s křesťanskou říší římskou. Z toho všeho vyvinulo se veliké pronásledování (r. 343).

Sapor II. kázal kněze katolické popravovati, kostely bořit a posvátné nádoby zabavovati. Staříčský arcibiskup Simeon zemřel se 100 kleriky smrtí mučednickou. Počet mučedníků, jejichž jména byla známa, historik Sozomenus - udává na 16.000.

Za nástupců Saporových křesťané tolikrát byli pronásledováni, kolikrát králové perští válčili s císaři římskými. Neboť křesťané byli v podezření, že nadržují Římanům ¹⁾).

R. 651 Persie stala se kořistí Arabův. Arabové zaváděli v ní učení Mohamedovo.

V Armenii působil na počátku IV. stol. biskup Řehoř V Armenii. Illuminator (Osvětitel), pocházející z královského rodu armenských Arsakovcův. Nejznamenitější biskup armenský byl sv. Mesrop († 441). Mesrop vynalezl abecedu armenskou a přeložil Písmo sv. na jazyk armenský. Tak se stal zakladatelem literatury armenské vůbec a theologické zvlášť.

Iberové (na Kavkaze) ponejprv seznali křesťanství od V Iberii. zajaté křesťanky Ninony. Modlitbou k Bohu křesťanskému uzdravila Nino královnu. Za to královna uvěřila v Krista i s manželem svým. Aby obyvatelstvo seznámilo se s Kristem, král obrátil se na Konstantina Vel. s prosbou o věrozvěsty. Přibylí kněží s biskupem dokonali dílo začaté. Odtud křesťanství šířilo se mezi kmeny okolními.

Do jižní Arabie k Homeritům neboli Sabeům císař V Arabii. Konstancius poslal slavné poselství, v jehož čele stál ariánský biskup Theofil, s velikými dary (okolo r. 350), aby tam cestující kupci římské chrámy stavěti a domorodci křesťanství volně přijímati a vyznávati mohli. Poselství potkalo se se zdarem. V VII. století křesťanství bylo vytlačeno islámem.

V Africe církev dobyla Kristu v této době Abesinie V Habeši. neboli Habeše. Jakýsi Meropius, přírodozpytec z Tyru, podnikl vědeckou cestu do Abesinie a vzal s sebou z příbuzenstva svého dva křesťanské bratry Frumencia a Aedesia. Celá výprava byla pobita od tuzemců až na tyto dva bratry.

¹⁾ Chosroës II. (591-627) dobyl r. 614 Jerusalema a odnesl s sebou do Persie sv. kříž, jež císařovna Helena našla. Císař Heraklius (610-641) porazil u Ninive (r. 627) Peršany a přinesl sv. kříž zpět z Persie do Jerusalema k velké radosti křesťanův. (Nalezení a Povýšení sv. kříže.)

Tito bratři byli zachováni pro útlý věk a přivedeni jako otroci na dvůr královský. Král si je velice oblíbil a svěřil jim důležité úřady. Oba bratři byli horliví šířitelé křesťanství. Také královského prince seznamovali s naukami křesťanskými. Když král umřel, pomáhali královně vdově vládnouti, až dospěl princ královský. Když princ dosedl na trůn, opustili zemi. Sv. Frumencius byl posvěcen na biskupa v Alexandrii od sv. Athanasia a poslán zpět do Abesinie s několika duchovními. Král přijal od něho sv. křest a lid následoval příkladu jeho.

§ 15. Křesťanství mezi Goty, Suevy, Vandaly, Burgundy, Langobardy a Franky.

Když staří Římané ustoupili s jeviště dějin (r. 476), místo jejich zaujali Germáni a Slované. Styk těchto národů s křesťanskou říší římskou měl v zápětí křest jejich.

Vzrůst křesťanství u Germánův a Slovanů má jiný běh nežli v říši římské. V říši římské šířilo se křesťanství zdolá nahoru, od nejnižších tříd k nejvyšším; mezi Germány a Slovary však šířilo se křesťanství všeobecně shora dolů. Knížata a velmoži přijímají křesťanství a jich následuje lid po větším nebo menším odporu.

Gotové.

První křesťané z Germánů byli Gotové. Gotové usadivše se (r. 274) v Dácii, opuštěné od Římanův, a založivše tam říši, jež sahala od Tisy až po Don a rozdělena byla dolejším Dněprem na ostrogótskou a vizigótskou, byli odděleni od říše římské pouze řekou Dunajem, tudíž seznámili se záhy s křesťanstvím křesťanskými zajatci. Na sněmu nicejském (r. 325) byl přítomen gotský biskup, jménem Theofil.

R. 375 přivalil se ze střední Asie turecký kmen Hunů, překročil řeku Don, udeřil na Ostrogoty a porazil je. Ostrogotové uchýlili se za Dněpr k soukmenovcům svým Vizigotům. Vizigotové vypravili poselství, v jehož čele stál biskup Ulfilas, k císaři Valentovi, aby je přijal do své říše. Valens svolil k žádosti jejich a vykázal jim obydlí v Thrácii a Moesii, přistoupili k ariánství. Ubezpečil je, že mezi věrou katolickou a ariánskou není rozdílu podstatného. Ulfilas († mezi r. 381 a 388) vynalezl abecedu gotskou a přeložil Písmo sv. z řečtiny na jazyk gotský. Tak se stal zakladatelem písemnictví gotského a germánského vůbec.

Za císaře Theodosia I. (r. 380) zvítězila sice v celé říši pravá víra a ariánství bylo přísně zakázáno, ale Gotové zůstali přece ariány z odporu k Římanům a od nich ariánství dostalo se téměř do celé Evropy k ostatním kmenům germánským, do té doby pohanským: Ostrogotům, Suevům, Alanům, Vandalům, Burgundům, Langobardům. Ale přece bylo mezi Goty mnoho katolíkův. O víru katolickou mezi Goty pečoval velice sv. Jan Žlatoústý, patriarcha cařihradský († 407).

Suevové,
Alani,
Vandalové,
Burgundové,
Langobardové.

Se jmenovanými kmeny Vizigotové setkali se takto: Když Vizigotové opětovali vpády do říše západořímské a r. 410, vedeni jsouce udatným králem Alarichem, dobyli Říma, všechny posádky římské byly svolány z Porýnska do Italie. Tím byl otevřen volný průchod národům cizím do říše římské. Suevové, Alani a Vandalové vtrhli bez překážek až do Španělska, Burgundové usadili se v západním Švýcarsku a ve východní Galii a Frankové salští rozložili se po severovýchodní Galii, zahnávše poslední posádky římské u Soissona r. 486. Langobardové, sídlíce v Panonii, sousedili s Vizigoty a Ostrogoty.

Z Italie Vizigotové odtáhli do Galie a Hispanie a založili tam r. 419 říši vizigotskou s hlavním městem Toulousem.

Církvi katolické vedlo se v těchto dobách velmi špatně, protože tito národové ariánští pronásledovali katolíky všude. Zvláštní krutostí stali se pověstní Vandalové v Africe za krále Gensericha (429—477). Genserich katolické biskupy vypovídal nebo popravoval, takže při smrti jeho jenom tři stolce biskupské byly ještě obsazeny. Když bylo obléháno město Hippo od Vandalů, zemřel biskup sv. Augustin (r. 430).

Uprostřed těchto útrap zasvitla církvi hvězda naděje Frankové. v „novém Konstantinovi“, franckém králi Chlodvigovi. Chlodvig, byv upozorněn na víru křesťanskou manželkou svou Klotildou, princeznou burgundskou, katoličkou, učinil slib v bitvě s Alemany u Zülpicha (jižně od Kolína na Rýnu) r. 496, že se dá pokřtiti, zvítězil-li nad nepřáteli svými. Dobyv vítězství, přijal křest od sv. Remigia, arcibiskupa remešského, ještě se 3000 Frankův.

Obrácení Chlodviga a národa jeho jest velmi důležité v dějinách církevních a ve státním vývoji západu.

Chlodvig byl toho času jediný kníže katolický. Císař východořímský (Anastasius I.) byl oddán bludu monofysitskému a ostatní knížata křesťanská byli ariáni.

Katolictví Chlodvigovo prospívalo panství franckému. Panovník katolický zamlouval se katolickému obyvatelstvu bývalé říše římské mnohem více nežli pohan neb arián.

Proto francká říše šířila se na všechny strany a tím šířilo se i katolictví na východ mezi pohany a na západ a na jih mezi ariány.¹⁾

Tak se připravovali Frankové ke svému velikému úkolu, aby byli dědici západní říše římské a ochránci církve katolické.

§ 16. Křesťanství na ostrovech Britských.

Do Britanie, pokud byla římská, vniklo křesťanství z říše římské²⁾. Pelagius, který počátkem V. stol. v Římě šířil bludy, byl mnich britský.

Ale pohanští Anglosasové zapudili křesťanské Brity a s nimi veškeré stopy křesťanství, takže bylo třeba nových misionářů pro ostrovy Britské. Anglosasové, byvše pozváni, asi r. 449 pod vůdci Hengistem a Horsou připluli osvobodit Brity od Piktův a Skotův, ale země osvobozené podrželi pro sebe (heptarchie).

Prozřetelnost boží vyhlídla si nejprv ostrov Irský, aby na něm v zátiší, daleko od hluku stěhování národů, zasela símě víry Kristovy a odchovala si vhodné misionáře pro národy severu evropského.

Křesťanství v Irsku. Apoštol Irska jest sv. Patricius († 493), rodem z Pikardie.

Jako jinoch šestnáctiletý polapen byl ještě s jinými krajany od mořských loupežníkův a prodán v Irsku jednomu náčelníku. Pásl mu stáda po 6 let. Seznal obyčeje a mravy země té a přiučiv se jazyku

¹⁾ U Burgundů poslední stopy ariánství zmizely, když Frankové dobyli země jejich r. 534. První katolický kníže burgundský byl sv. Zikmund (517—524). Karel IV. dal převézt ostatky jeho (r. 1360) do chrámu sv. Víta v Praze, proto sv. Zikmund jest ctěn jako patron země české.

Langobardové přijali víru katolickou působením papeže Řehoře Velikého (590—604) a katolické královny Theodelindy, princezny bavorské, a pak teprv splynuli s poddanými Italy v jeden národ.

Vizigotové vrátili se do lůna církve katolické za krále Rekareda (586—601) a od té doby splývali s románským obyvatelstvem v jeden národní celek, národ španělský.

²⁾ Tertulian † 240, *Contra Iudaeos*: „Et Britannorum Romanis inaccessa loca, Christo vero subdita“ (A místa britská, Římanům nepřístupná, ale Kristu poddaná).

irskému, prchl k moři, vstoupil na loď a navrátil se do vlasti své. Puzeň jsa touhou neodolatelnou přispěti ke spáse pohanům irským, mezi nimiž strávil několik let mládí svého, vzdělal se v kláštorech galských. Potom se odebral do Říma pro plnomocenství k dílu misionářskému, byl posvěcen na biskupa a poslán do Irska r. 432. Shromažďoval lid kolem sebe bubnem pod širým nebem a kázal jim. Lid opouštěl modly davem a přijímal křesťanství. Velice mu pomáhali šířiti křesťanství bardové. Bardové, obrátivše se na víru Kristovu, velebili ji písněmi mezi lidem. Na upevněnou víru křesťanské zakládal kláštery a školý a staral se o řádné vzdělání kněžstva. Metropolí ostrova učinil Armagh.

V díle tohoto horlivého misionáře pokračovali žáci jeho, zvláště nástupce jeho Benignus, a je podporovaly hojně sv. panny. Mezi nimi vynikala sv. Brigita († 523), zakladatelka mnohých klášterův. Irsko nazývalo se pro zbožné obyvatele své, pro zbožná nadání, pro přísný život řeholní a pro výtečné školy klášterní „ostrov svatých“.

Z Irska známost víry Kristovy dostala se do Skotska.

Nesmrtelnou zásluhu o Anglosasy v Britanii má papež Řehoř Veliký (590—604). Ještě nežli se stal papežem, procházel se jako opat po římském fóru. Tam uviděl mezi otroky na prodej několik jinochů pleti krásné a bílé. Tázal se prodavačů po vlasti jejich a zvěděl, že jsou Anglové a pohané, koupil je, přijal je do kláštera svého a vychoval je za první misionáře národa anglického. I sám chtěl se odebrati k Anglosasům, ale byv zvolen za papeže, přenechal dílo to opatů Augustinovi († 605).

Křesťanství
v Anglii.

Tehdy okolnosti byly velmi příznivé. Ethelbert, král kentský, pojal za manželku princeznu franckou Bertu. Berta byla křesťanka a podala mu ruku s podmínkou, že jí nebude překáženo ve víře. Do Anglie provázeli ji biskup Lindhard a dlel stále při dvoře jejím. Tím byla misionářům cesta do Anglie upravena. Papež Řehoř Veliký, zvěděl o těchto příznivých okolnostech, vyslal do Anglie družinu 40 mnichů, v jejichž čele stál opat sv. Augustin. Působení mezi pohany usnadnil jim velice, dav jim zvláštní instrukci, aby nebořili pohanských chrámů, nýbrž aby je zasvěcovali bohoslužbě křesťanské, aby neodstraňovali násilně všech pohanských slavností, nýbrž aby jim dávali křesťanský ráz, a těm podobné. Král s velikou částí poddaných přijal křesťanství. Augustin byl posvěcen v říši francké na biskupa a Canterbury bylo učiněno metropolí země.

Z Kentu šířilo se křesťanství vlivem dvora královského do ostatních království.

O křesťanství v Anglicku velikých zásluh dobyly si domácí kláštery, ohniska vzdělanosti a zbožnosti. Kláštery šířily a upevňovaly náboženství křesťanské nejenom ve vlasti, nýbrž i v cizích zemích. Z jednoho kláštera anglického (Yarrow) vyšel znamenitý učenec Beda Venerabilis (Ctihodný † 735), jehož učenost obsahovala všechny obory vědění lidského. Mimo jiná učená díla sepsal také církevní dějiny národa anglosaského.

Nařízením kongregace posvátných obřadů v Římě ze dne 13. listopadu 1899 svátek sv. Bedy Ctihodného (27. května) byl rozšířen na celou církev a světci byl přidán titul učitele církevního (doctoris ecclesiae).

II. Církev a stát.

§ 17. Moc státní v říši římské přeje církvi.

V této době stát římský upustil od dřívějšího nepřátelství k církvi a začal jí přát.

Konstantin
Veliký.

Konstantin Veliký společně se švakrem Liciniem vydali edikt milánský (r. 313). Tímto ediktem křesťanství obdrželo svobodu a bylo postaveno na roveň s pohanstvím. Avšak Licinius nespravedlivě se tímto ediktem, nýbrž ujímal se horlivě pohanův a pronásledoval křesťany. Teprve když byl poražen od Konstantina u Adrinopole (r. 323) a rok potom popraven, nastaly křesťanům i na východě doby utěšenější. Konstantin, jsa samovládcem, prohlásil se zjevně pro křesťanství a vyzýval poddané své, aby vstupovali do církve; avšak pohanství násilím nepotlačoval¹⁾.

O církev získal si Konstantin velké zásluhy, obdařiv ji zvláštními právy a výsadami.

Konstantin obdařil církev těmito právy:

1. Náboženství křesťanské postavil zákonem na roveň s pohanstvím.

2. Všichni byli odškodněni, kdo pro víru škodu utrpěli. Vypovězení byli povoláni zpět, vězňové byli propuštěni. Zabavené jmění, ať je držela pokladna státní nebo soukromníci, bylo vráceno dřívějším majetníkům. Totéž stalo se s chrámy a jměním církevním.

¹⁾ Konstantin a nástupci jeho až do Graciana († 383) podrželi titul a oděv Pontifika Maxima, čímž chránili světských práv svých k pohanům. Ke křesťanům císařové této doby pokládali se za dohlížitele nad zevnitřními věcmi jejich, t. j. pokládali se za ochránce církve.

3. Konstantin dal vystavěti nákladem státním mnoho kostelů křesťanských (v Římě 6, v Jerusalemě, v Nikomedii, v Antiochii a jinde) a nadal je bohatě z důchodů městských. Rovněž dovolil, aby kostely směly přijímati odkazy.

I zvláštních výsad dostalo se křesťanům z ruky jeho :

1. Při vypisování obecní berně církev katolická byla vyňata (*immunitas realis*), nikoli však chrámy pohanské. Duchovenstvo císař zbavil povinnosti přijímati veřejné úřady a služby (*immunitas personalis*). Právo útulku přenesl s chrámů pohanských na chrámy křesťanské a na jiná místa posvátná (*immunitas localis*).

2. Vážnost biskupů zvýšil, dav jim moc soudní v tom případě, když by sporné strany, nejsouce spokojeny výrokem soudce světského, požádaly biskupa za nové vyšetřování. V tom případě rozsudek biskupův měl platnost, i když jinak zněl nežli rozsudek soudce světského.

3. Konstantin přikázal světiti neděli a odstranil trest ukřižování z úcty k Vykupiteli.

Přes všechno úsilí jeho křesťanství činilo malé pokroky v městě Římě, srostlém s pohanstvím, ba tuhý odpor vycházel odtud proti záměrům jeho. Proto Konstantin přeložil r. 330 sídlo své do Byzancie a nazval je Novým Římem. Později tento název ustoupil jménu : Konstantinopolis (město Konstantinovo). Tomuto novému městu Konstantin snažil se dáti ráz křesťanský.

Pro zásluhy, jichž Konstantin si dobyl o říši římskou a zvláště o církev katolickou, náležel mu název Velikého. Církev řecká nazývá jej dokonce Svatým. Avšak církev latinská neřadí ho mezi světce, protože život jeho není ve všem vzor dokonalosti křesťanské.

Synové Konstantinovi : Konstantin II. († 340), Konstans († 350) a zvláště arián Konstancius († 361) vystoupili přísně proti pohanství. Vyšlo brzy po sobě několik ediktů, jež zapovídaly obětovati modlám hrozíce smrtí a nařizovaly zavíráti chrámy pohanské a zabavovati jmění jejich. Avšak násilné prostředky nebyly vhodné k obrácení pohanů, naopak budily odpor, takže Julian Odpadlík, nástupce Konstanciův, pokusil se obnoviti pohanství.

Synové
Konstan-
tinovi.

Julian (361—363), bratrovec Konstantina Velikého, byl zachován jediný na živě, když Konstancius dal zavraždit otce jeho a ostatní příbuzenstvo, proto zanevřel na něho i na křesťanství, jehož Konstancius byl vyznavač. Julian byl vychován v arianismu, tedy v křesťanství porušeném, byl

Julian
Odpadlík.

svědkem života a učení ariánských dvorních biskupův a ostatních ariánů, což jej naplnilo ošklivostí k náboženství křesťanskému. Julian byl podněcován filosofy pohanskými (Libanem a Maximem), aby obnovil počtu bohů pohanských.

Z těchto příčin Julian odpadl od křesťanství v srdci dříve, nežli dosedl na trůn. Ale obává se Konstancia císaře, tvářil se aspoň na venek býti dobrým křesťanem. Škrabošku odhodil směle, když byl od legií v Galii prohlášen za augusta a náhlou smrtí Konstanciovou (361) učiněn samostatným vládcem.

Julian, dosed na trůn, vytkl si dvojí cíl: zničit křesťanství a vzkřísiti kult bohův.

O zničení křesťanství nepracoval tak zbraněmi hmotnými jako spíše duchovními. Z křesťanů tropil si všude jenom smích; nenazýval jich jinak nežli „galilejskými“; vyloučil je z úřadů státních; nutil je stavěti chrámy pohanské, jež pobořili za předchůdců jeho; zapověděl jim vyučovati svobodným uměním; rozněcoval mezi nimi spory, povoláváje vypověděné biskupy katolické i ariánské a podporuje bludaře; oloupil kostely jejich a duchovenstvo o práva a důchody, jež jim zajistili předchůdci jejich; chtěl dokázati nepravdivost předpovědi Kristovy o zkáze Jerusalema a chrámu, vyzvav židy, aby opět stavěli chrám v Jerusalemě¹⁾, a konečně psal vědecký spis proti křesťanství.

Aby umírajícímu pohanství vdechl nový život, odpadlý císař stal se horlivým modlářem, smyl křest obřadem zvaným „taurobolium“²⁾, prohlásil se zjevně za pohana, zařídil hierarchii kněží pohanských, sám se jim postavil v čelo jakožto nejvyšší hlava, zavedl větší slavnosti při bohoslužbě, zvláště skvostná roucha kněžská, nařídil chorový zpěv a kázání podle vzoru křesťanského a přijal do kultu pohanského mnoho pravd a předpisů mravních z náboženství křesťanského. Vida, že církev blahodárně působí zařizujíc ústavy dobročinné, i v tom se po ní opíčil, buduje takové ústavy pohanské.

Všechny tyto prostředky císaře odpadlíka nedovedly ani udržeti pohanství ani vyhladiti křesťanství, což sám Julian

¹⁾ Tento záměr byl zmařen zázrakem božím. Souvěký spisovatel pohanský Ammianus Marcellinus píše o tom: „Vystupovaly u základův ohnivé koule plamenů, spálily okolí i dělníky a přerušily všechnu práci“. XXIII, 1. — Výklad, že to byly pouhé výbuchy plynu, jest lichý, neboť tehdejší stavitelé nebyli tak nezkušení, aby pro nějaký výbuch upustili od stavby.

²⁾ Taurobolium byl obřad pohanský, jenž záležel v tom, že křesťan vlezl do jámy přikryté provrtanými prkny. Na těchto prknech byl obětován býk. Krev jeho stékala děrami na nováčka a nováček byl takto posvěcen na pohana. (Srov. Döllinger: Heidenthum und Judenthum str. 626.)

uznal. Julian zemřel po 20ti měsíční vládě ve válce proti Peršanům (r. 363). Dle Theodoretta (III. 23) zvolal prý umíraje: „Zvítězil jsi, Galilejský!“

Nástupcové Julianovi Jovian (363—364) a bratři Valentinian I. (364—375 na západě) a Valens (364—378 na východě, arián) jakož i synové Valentiniana I.: Gracian (375—383) a Valentinian II. (375—392) byli křesťané, ale k pohanům shovívaví. Jenom Gracian nadržoval křesťanům. Odložil titul a roucho Pontifika Maxima, dal odstraniti ze senátu oltář bohyně Viktorie, při níž senátoři přísahali a již přinášeli libace, a odňal chrámům pohanským statky.

Nástupcové Julianovi.

Teprve Theodosius (378—395) učinil rozhodné kroky na potlačenou pohanství. Theodosia povolal Gracian po pádu Valentově (r. 378) a jmenoval jej augustem východu. Theodosius zakázal odpadati k pohanství, dovolil bořiti chrámy pohanské a proměňovati v křesťanské a zakázal konečně r. 392 všechny druhy modloslužby pod trestem zločinu urážky císařovy (Cod. Theod. XVI, 10, 10. 11. 12).

Theodosius rozdělil říši mezi syny své r. 395. Starší Arkadius (395—408) obdržel východ, mladší Honorius (395—423) obdržel západ. Oba následovali příkladu otce. Na východě zákony Theodosiovy proti pohanům mohly býti prováděny důsledně. R. 423 Theodosius II. mluví v jednom zákoně tak, jako by už pohanů nebylo. Obtížněji bylo provésti zákony proti pohanům na západě, protože západ návalem národů germánských byl zmítán jako moře vlnobitím a chystal se k pádu. Neštěstí, jež se na říši západořímskou valila, byla přičítána hněvu pronásledovaných bohův¹⁾, pročež Honorius a syn jeho Valentinian III. nemohli s takou přísností vystupovati proti pohanství jako císařové východořímsí.

Tak vymizelo pohanství v říši východořímské v polovici V. století téměř beze stopy, kdežto v říši západořímské udrželo se o něco později, zvláště na venkově; odtud pagani = vesničané = pohané. Název pohanů „pagani“ vyskytá se ponejrv v ediktu Valentiniana I. z r. 368 (Cod. Theod. XVI, 2, 18).

¹⁾ Toto bludné domnění vyvrátil sv. Augustin ve velikém díle apologetickém: De civitate Dei libri XXII. (O městě božím knihy 22.)

Avšak s kultem pohanským nevymizely všechny nemravnosti pohanské. Teprv stěhování národů spláchlo se říší západořímskou též zbytky starého pohanství a připravilo církvi novou půdu.

§ 18. Následky přátelských styků státu římského s církví.

Svorná
činnost
církve a
státu.

Ze svorné činnosti církve a státu římského vzešel zvláště ten užitek, že zákonodárství státní provanul duch křesťanský.

Církev vydávala prospěšná pravidla kázeňská (canones) a císařové prohlašovali je za zákony státní. Církev působila na císaře, že zvláštními edikty odstranili zápasy gladiátorské a nemravná divadla; že zakázali pohazovati a usmrčovati dítky¹⁾; že uvedli moc otcovskou na pravou míru a urovnali poměr manželky k manželu. Též o manželství vydali prospěšné zákony, jimiž se obmezoval rozvod a zapovídala manželství mezi blízkými příbuznými a sešvakřenými, mezi židy a křesťany. Kruté řízení soudní bylo zmírněno. Již Konstantin Veliký odstranil tresty: hyzditi zločincům obličej, přibíjeti je na kříž a lámati jim údy. Vězení byla lépe zařízena a s uvězněnými bylo mírněji nakládáno. Biskupové měli dozor při soudech i ve vězeních, mohli při vyšetřování znova, když od obou stran sporných za to byli požádáni, a měli právo přimlouvati se za odsouzeného zločince (ius intercessionis).

Osud chudého lidu a otroků byl také zlepšen.

Křesťané, jsouce pamětlivi slov Páně: „Cokoli jste učinili jednomu z bratří těchto mých nejmenších, mně jste učinili“ (Mat. 25, 40), starali se o duchovní i tělesné blaho bližních svých, a jakmile časy poněkud se zlepšily, zakládali ústavy dobročinné, jako chudobince, sirotčince, nemocnice a hospice. Těmto ústavům sám císař Julian Odpadlík dal skvělé svědectví. Zvláště znám byl hospic sv. Basilia v Caesarei kapadocké. Řehoř Naziánský nazývá jej „novým městem“ (Orat. 43 in laudem Basilii, c. 63). Záležel z mnoha domův. Zřizovati, vydržovati a spravovati takové ústavy byla povinnost biskupův. Stát byl jim nápo-

¹⁾ Ve Spartě slabé dítě musilo býti usmrceno (Plutarch. Lykurg. 16, 1).

U Římanů zákon 12 desk nařizoval usmrčovati děti neduživé (Cicero, Leg. 3, 8).

mocen podporami (Ratzinger, Geschichte der kirchlichen Armenpflege. 2. A. Freibg. 1884).

Život otroků zvláštními zákony byl upraven, byla jim poskytována možnost, aby byli propuštěni na svobodu, a propuštěným dostávalo se ochrany od církve. Židé nesměli mít křesťanské otroky. Již tehdy pomýšlela církev na to, aby otrocký stav úplně byl zrušen.

Římské zákony světské, přeměněné v duchu křesťanském, byly sebrány v jedno císařem Justinianem I. (527—565) a tento zákoník (Corpus juris Romani civilis) jest podnes základem vědy právnické.

Avšak tento přátelský svazek mezi církví a státem netrval dlouho.

Pokud císařové se drželi zásady Konstantina Velikého: „Biskupové jsou od Boha ustanoveni biskupy nad tím, co jest uvnitř církve, císař pak biskupem nad tím, co jest zevnitř církve“ (Euseb. Vita Constan. IV, 24), dotud obě dvě moci: světská i duchovní, byly svobodny a působily svorně ku blahu lidstva. Ale této zásady císařové brzy zapomínali, osvojující si rozhodné slovo na sněmích církevních, dosazující libovolně biskupy, ba osobující si i právo vydávati edikty o víře.

Císařové
přetrhují
přátelský
svazek.

K takovému násilnému zasahování státu do věcí církevních dala podnět četná kacířstva této doby, jež vyžadovala zakročení státního, despotismus mnohých císařů východořímských a servilnost dvorních biskupův. Dvorní biskupové obětovali nezávislost církve za přízeň císařskou.

Ochrana císařská zvrhla se v násilné potlačování a církev byla učiněna služkou státu. Takový poměr utvářil se v církvi východní, kdežto na západě církev si zachovala nezávislost na moci světské, ba postupem času učinila si moc světskou závislou na sobě.

B. Dějiny vnitřní.

§ 19.

I. Ústava.

Církev, majíc rozšířený obor působnosti, potřebovala nových úřadův a většího počtu osob ke správě své.

Správa jmění církevního byla svěřena ekonomům, hájiti práv církevních bylo uloženo defensorům, sepisovati důležité listiny církevní byl úkol notářův a uschovávatí důležité listiny byla povinnost archivářův. Zvláštní úřad církevní byl úřad apokrisiariův, t. j. vyslanců, které měli patriarchové při dvoře císařském.

II. Učení.

Křesťan-
ská lite-
ratura IV.
a V. stol.

Čtvrté a páté století nazývá se právem zlatý věk literatury křesťanské, neboť všechny přednosti literatury klasické byly v této době obráceny ve prospěch církve. Prozřetelnost boží právě v této době, kdy pohanská filosofie na křesťanství útočila a racionalističtí bludové na samého zakladatele církve se vrhli, povolala ve službu církve muže klasicky vzdělané, znalce literatury latinské, řecké i orientální, právníky, řečníky, filosofy, aby tito mužové, odějíce pravdy křesťanské formou klasickou, všem útokům na křesťanství čelili a celé křesťanské učení zpracovali vědecky.

Otcové církevní pěstovali nejprve vědu křesťanskou, ale všímali si také věd pohanských. Sv. Basil († 379) ve své řeči „K jinochům křesťanským“ napomíná sice k opatrnosti při studiu tom, ale nebrání jim čerpati ze spisů pohanských, protože spisy ty cvičí a sílí zrak duchovní, aby pak lépe pochopil Pismo svaté. V této řeči jest zajímavé srovnání jeho: „Jest-li nauka božská plod stromu, vědění světské, moudrost pohanská, představuje listí, v jehož stínu dobře se daří stromům. Muži starozákonní vzdělávali se moudrostí pohanskou. Mojžíš byl odchován moudrostí egyptskou, Daniel chaldejskou. Proč bychom my se jí měli báti? Ovšem jest třeba přejímati moudrost pohanskou opatrně, t. j. má se přejímati jen to, co jest ušlechtilé. Co jest mravně závadné, má se zavrhnouti. Před tím má se zavřítí sluch, jak učinil Odyseus při zpěvu Sirén.“

Totéž praví sv. Augustin († 430) ve své knize „O nauce křesťanské“. Dějiny, lékařství, vědy přírodní, nauka hospodářská a správní, umění machanické a gymnastické skýtají požitky a vyškolují ducha a jsou potřebny i pro život společenský.

Nejslavnější otcové církve východní jsou:

Otcové
církve
východní.

Sv. Athanasius († 373), patriarcha alexandrijský. Athanasius po celý život bojoval s bludaři (ariány, macedoniány a apolinaristy) a pětkrát byl ve vyhnanství.

Proti ariánům napsal 4 knihy, proti ariánům a macedoniánům knihu o Trojici a Duchu svatém, proti Apolinári († 392), biskupu

v Laodicei syrské, 2 knihy. Mimo to sepsal 2 řeči k pohanům, 3 apologie a život sv. Antonína poustevníka († 356).

Vedle sv. Athanasia sluší vzpomenouti trojice kapadocké: Basilia Velikého († 379), Řehoře Nazianského († 389 nebo 390) a Řehoře Nysenského († po r. 394).

Tito tři světci nazývají se trojice kapadocká, protože všichni tři pocházeli z Kapadocie, všichni tři byli spojeni svazkem přátelským (Basil a Řehoř Nysenský byli bratři, Řehoř Nazianský přilnul k Basilovi nerozlučným přátelstvím na studiích v Athénách) a všichni tři, došedše důstojnosti biskupské, působili v Kapadocii, vlasti své (Basil v Caesarei, Řehoř Nazianský v Nazianzu a Řehoř Nysenský v Nyse).

Všichni tři byli výteční theologové, hájící učení katolického o nejsvětější Trojici proti ariánům, popírajícím božství Synovo, a macedoniánům, upírajícím božství Duchu sv.

Prozřetelnost boží vyvolila si tyto muže na východě, aby čelili arianismu, podporovanému císařem Valentem (364—378).

Zvláště sv. Basil, metropolita kapadocký, byl mohutný sloup katolictví na východě. Císař Valens poslal k němu (r. 372) prefekta Modesta, aby jej získal nové víře. Prefekt obořil se na Basila, hrozil mu konfiskací, vyhnanstvím, mukami a smrtí. Basil odpověděl na řeč despotismu byzantského s posvátným klidem: „Již nic více? Z toho všeho ani jedno mne nestihne. Kdo ničeho nemá, tomu statky nemohou býti zkonfiskovány. Vyhnanství neznám, protože celá země jest Hospodina, Pána mého. Muka nedotknou se mne, protože nemám těla (přísným životem asketickým velice sešel na těle). Smrt jest mi však vítána, protože mě přivede rychleji k Bohu“ (Wetzer, I. c. II., 27).

Všichni tři byli výteční kazatelé a zanechali mnoho vzorných homilií a řečí.

Sv. Basil byl mimo to ještě spisovatel asketický, tvůrce východní řehole a reformátor liturgický.

Nejdůležitější spisy sv. Basila jsou: 5 knih proti Eunomiovi (ariánu), kniha o Duchu svatém proti macedoniánům, mnoho homilií a pojednání asketických a sbírka 366 listův. Listy Basilovy jsou velice důležité, protože na základě jejich můžeme správně posouditi povahu doby tehdejší. Z homilií Basilových vynikají homilie na hexaëmeron.

Hlavní dílo Řehoře Nazianského jest 45 řečí. Z nich vyniká 5 řečí o theologii. Velice cenné spisy jeho jsou ještě 243 listy a 507 básní.

Řehoř Nysenský psal 12 knih proti ariánu Eunomiovi a jednu knihu proti Apolináři. Hlavní dílo jeho jest Oratio catechetica magna, návod k obrácení pohanů, židův a bludařův.

Nade všechny otce řecké této doby vynikal výmluvností sv. Jan Zlatoústý († 407), patriarcha cařihradský.

Do jaké míry náleží mu název „Zlatoústý“, nejlépe lze poznati z výroku učitele jeho, znamenitého řečníka pohanského Libania. Libanius, byv tázan na smrtelném loži, kdo by měl býti jeho nástupcem v úřadě učitelském, odpověděl: „Jan, kdyby ho křesťané nebyli získali pro sebe“ (Sozom. Histor. Eccl. VIII, 2). Řeči jeho působí mocí okouzující i na čtenáře věků pozdějších.

Do jisté míry podobal se Janu Křtiteli, tepaje s myslí neohroženou nepravostí hlavního města Cařihradu a císařského dvora, čímž uvalil na sebe hněv císařovny Eudoxie a stvůr jejích. Byl dvakrát ve vyhnanství a tam také zemřel r. 407.

Sv. Jan Zlatoústý dne 8. července 1908 byl prohlášen za patrona kazatelů katolických.

Sv. Jan Zlatoústý mluví o nezrušitelném znamení svátostném: „Jako vojnům vpaluje se znamení, tak věřícím vtiskuje se Duch svatý. Staneš-li se sběhem, všichni tě poznají jako sběha“ (In II. Cor. hom. 4, 7).

Sv. Athanasius, Basil, Řehoř Nazianský a Jan Zlatoústý jsou čtyři velicí učitelé církve východní.

Otcové
církve
západní.

Nejznamenitější otcové v církvi latinské jsou:

Sv. Hilarius († 367 neb 368), biskup v Poitiersu. Hilarius se stal činností svou a utrpením svým „Athanasielem západu“

Nejdůležitější dílo Hilariovo jest 12 knih o Trojici. Mimo to sepsal knihu De synodis sive de fide Orientalium, 2 knihy císaři Konstanciovi a jednu proti němu, knihu proti ariánovi Auxenciovi, komentáře na žalmy a na sv. Matouše a j.

O spisech sv. Hilaria vyjádřil se sv. Jeronym († 420): „Hilarii libros inoffenso decurrat pede“ (Hilariovy knihy lze bezpečně čísti). Breviarium Romanum die, 14. Januarii.

Sv. Ambrož († 397), arcibiskup milánský. Vyznamenav se v úřadě advokátském, byl jmenován místodržitelem Ligurie a Emilie. Dohlížeje na pořádek při volbě nového arcibiskupa v Miláně, byl zvolen za arcibiskupa, ačkoli byl teprv katechumenem. Byl horlivý bojovník proti pohanům i proti ariánům, rázný obhájce církevního práva, statný strážce církevní kázně¹⁾ a veliký učitel církevní.

Nemalé zásluhy dobyt si o kostelní zpěv na západě (zpěv ambrosiánský).

Svatý Ambrož udává bezpečný znak pravé církve. Práví: „Kde jest Petr, tam jest církev = Ubi Petrus, ibi ecclesia“ (In psal. 40, n. 30).

¹⁾ I císař Theodosius Veliký musil se podrobiti veřejnému pokání, dopustiv se nespravedlivého krveprolití v Thesalonice r. 390.

Ambrož získal církvi veliké světlo, sv. Augustina.

Sv. Augustin († 430), biskup v africkém městě Hiponu. Otec jeho Patricius byl městským úředníkem v Tagastě v Numidii; matka jeho Monika byla rozená křesťanka. Vzdělav se na řečníka, otevřel školu řečnickou nejprve v Kartagině, potom v Římě a konečně v Miláně. Četbou Hortensia Ciceronova jsa nadšen pro vážnější studium, hledal upokojení vědychtivosti své u manicheův, ale nenalézaje u nich, po čem toužil, počal se obíratí filosofií Platonovou. Pověst arcibiskupa Ambrože jakožto výtečného řečníka přilákala i Augustina do chrámu křesťanského. S počátku poslouchal Ambrožova

7. Vnitřek basiliky sv. Ambrože v Miláně.

kázání jenom pro krásnou formu, ale ponenáhlu vssál do duše i obsah jejich. Osobní styk s Ambrožem, čtení Písma sv. a slzy matčiny urychlily, co milost boží v něm působila. Tento vnitřní boj, který zmítal duší jeho, nežli odložil blud a nepravost a rozhodl se pro pravdu a ctnost, vypisuje krásně ve svých vyznáních (Confessiones). Byv pokřtěn od arcibiskupa Ambrože (387), navrátil se do Afriky, byl posvěcen na kněze a později na biskupa v Hiponu. Biskupské obydlí své proměnil v klášter a bydlil společně s duchovenstvem svým. Tak se stal zakladatelem seminářů duchovních a života kanonického. Bojoval slovem i perem proti pohanům a proti bludařům (manicheům, donatistům, pelagiánům), Jest všeobecný učitel všech

století. Ve středověku stavi se mu po bok sv. Tomáš Akvinský, „nejlepší vykladatel sv. Augustina“ († 1274).

Nejdůležitější spisy Augustinovy jsou: *Vyznání* (Confessionum libri XIII), *O nejsvětější Trojici* (De Trinitate lib. XV) a *O městě božím* (De civitate Dei lib. XXII).

Ve Vyznáních sv. Augustin líčí svůj vlastní život od dětství až do r. 400. Spis *O nejsvětější Trojici* jest dogmatické pojednání o nejsvětější Trojici. Ve spise *O městě božím* Augustin vyvrátil pomluvu pohanů, jako by křesťanství bylo příčinou úpadku říše římské, a ukázal na pošetilost náboženství pohanského i filosofie pohanské. Mimo to vylíčil vznik, život a konec říše světské a říše boží (církve).

Sv. Augustin vydává svědectví primátu papeže římského, Pravi: „Od stolice apoštolské přišly přípisy, spor jest ukončen = A sede apostolica rescripta venerunt, causa finita est“ (Sermo 131, De verbis evang. Ioan. 6, n. 10).

Veliký znalec literatury klasické a orientální byl sv. Jeronym († 420), rodák dalmatský ze Stridona.

Vzdělav se v Římě, Trevíru a Akvileji, podnikl cestu na východ, aby zdokonalil studia svá. Tam strávil několik let jako poustevník a přiučil se řeči hebrejské. Vráťiv se do Říma, byl vyzván učeným papežem Damasem, aby zrevidoval starý překlad bible z řečtiny do latiny, jenž slul Itala. Jeronym zrevidoval Italu a přeložil samostatně z rukopisů hebrejských a aramejských celý Starý zákon do latiny. Tento Jeronymův překlad Starého zákona (vyjma žalmů) a opravený text Nového zákona (a žalmů) do doby Řehoře Velikého (590—604) zevšeobecněl úplně; odtud název jeho Vulgata (obecný). Znalostí bible Jeronym vynikl nade všechny ostatní Otce, proto jeho výklady Písem sv. jsou drahocenné. Církev dává mu v breviáři a misálu titul: doctor maximus in exponendis scripturis = největší učitel ve vykládání Písem sv. Z východu přinesl na západ též zálibu životě mnišského a získal v Římě mnoho zbožných křesťanů, zvláště paní, pro život asketický.

Sv. Jeronym potvrzuje, že jenom biskupové mají moc udělovati svěcení kněžstva. Pravi: „Co činí biskup, čeho by nečinil kněz, vyjma svěcení kněžstva?“ (Epist. 146 ad Evang. n. 1).

Ze spisovatelů církevních této doby nelze opominouti dvou mužů, kteří žili při dvoře císaře Konstantina Velikého, biskupa caesarejského Eusebia († kolem 340), otce historie církevní, a řečníka Lactancia († 330?). Lactancius byl nazýván pro výmluvnost svou „křesťanským Ciceronem“.

Úpadek
literatury
patristické.

Literatura patristická, stojíc v nejkrásnějším květu, počala rychle klesati a opadávati. Nastala doba úpadku, která nic nového nezplodila, nýbrž jenom dřívější plody stěží

udržela. Příčiny toho úpadku literárního jest hledati vně i uvnitř říše římské. Zvenku doráželi na říši římskou národové barbarští, od severu Germáni a Slované, od východu mohamedáni. Říše východní sotva se hájila a západní stala se kořistí surových národů (476). Ve válkách však odpovídají vědy a každá vyšší snaha. Uvnitř rojily se sekty, které se hádaly mnohdy o malichernosti, a císařové byzantští, míchajíce se despoticky do věcí církevních a sami předpisující pravidla víry a mravů, budili nechuť k vážné práci vědecké.

V těchto smutných dobách zrodili se přece mužové, kteří vtírajícímu se barbarství, pokud mohli, se opírali. Byli to dva znamenití papežové Lev Veliký (440–461) a Řehoř Veliký (590–604). Tito papežové nejenom zachránili Řím a Itálii od jisté záhuby (Lev od Atily r. 452 a od Gensericha r. 455; Řehoř od langobardského krále Agilulfa), nýbrž i vzácnou učeností theologickou se vyznamenávali. Řehoř Veliký má mimo to ještě velikou zásluhu o zvelebení bohoslužby a zpěvu církevního. Zpěv církevní sluje po něm gregoriánský.

Lev Veliký vysvětluje tajemné spojení druhé osoby božské s přirozeností lidskou v jednu osobu Bohočlověka Ježíše Krista: „Jeden jest a tentýž Syn boží, který naše přijal a vlastního nepozbyl“ (Sermo VII. De Nativ. Dom. c. 1).

Řehoř Veliký krásně praví, že k odpuštění hříchů jest třeba lítosti, zpovědi a dostiučinění: *conversio mentis, confessio oris et vindicta peccati* (Reg. 6, 2, 33).

Jasně dosvědčuje též existenci očištění a užitečnost modlitby a oběti mše sv. za duše tam dlící (Dial. lib. IV. c. 55 a 57).

Že v těchto barbarských dobách nevymizely vědy a umění do poslední stopy, za to povinni jsme díky klášterům. Kláštery popřály útulku musám, zaplašeným od barbarských vojsk, a udržely je aspoň na živu do lepších dnů (Kasiodor † 563?, Dionysius Exiguus † 540 neb 550).

Sv. Ambrož, Augustin, Jeronym, Lev Veliký a Řehoř Veliký jsou velicí učitelé církve západní.

§ 20. Bludy a rozkoly.

V této periodě vznikla dlouhá řada bludů v základních člancích víry, a to na východě o osobě Krista a Ducha sv., na západě o podstatě a jakosti církve a o stavu člověka.

Tyto bludy měly za následek jednak veliký vývoj učení křesťanského, protože učení křesťanské bylo přesně určeno, a pokud možno, i objasněno, jednak vyvolaly boje velikých rozměrů, protože císařové do nich zasahovali a věřící s plnou horlivostí v nich účastenství měli.

Na východě vznikly 1. bludy theologické: arianismus, macedonianismus; 2. bludy christologické: apolinarismus, nestorianismus, monofysitismus a monotheletismus.

Arianismus.

Arius († 336), kněz církve alexandrijské v Egyptě, byv sveden bludy gnostickými učil, že Kristus není stejné podstaty s Otcem, nýbrž že jest nejlepší tvor jeho (*κτίσμα τοῦ πατρὸς*), stvořený přede vším ostatním tvorstvem a skrze něho pak že Bůh stvořil vše ostatní, čas i svět. Ctnostmi svými zasloužil prý si důstojnosti božské a Otec mu ji z milosti udělil. Kristus tedy není pravý Bůh. Kristus se teprv Bohem stal.

Blud tento podtínal celé křesťanství v samém základě, proto byl zavržen na I. sněmě obecném v Nicei v Bithynii r. 325, svolaném papežem Silvestrem I. za přispění císaře Konstantina Velikého. Sněmu předsedali v zastoupení papeže Silvestra I. Hosius, biskup z Kordoby, a Vitus a Vincencius, presbyteri římsí. Sněm prohlásil: „Věříme v Pána Ježíše Krista, jednorozeného Syna božského, ... též podstaty s Otcem (*ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ*)“ — symbolum nicejenské. Toto poslední slovo *ὁμοούσιος* = consubstantialis = stejné podstaty naznačovalo nejostřeji podstatu nauky katolické jakožto protivu bludu ariánského, proto další zápas soustřeďoval se kolem tohoto jediného slova.

Blud ariánský byl sice zavržen, Arius s přívrženci svými z církve vyloučen, z Alexandrie vypověděn a spisy jeho páleny, avšak tím arianismus nebyl vykořeněn. Ariáni získali si přízeň u dvora císařského. Konstancie, sestra Konstantina Velikého, byla příznivkyně jejich a císař Konstancius († 361) a Valens († 378) byli horliví ariáni. Ariáni, spoléhající na pomoc císařskou, hleděli nejenom udržeti se, nýbrž i potlačit katolictví.

Působením Valentovým arianismus byl rozšířen po celé Evropě. Neboť když Vizigotové ho žádali, aby je přijal do říše své (375), dal jim k obývání Moesii s tou podmínkou, přidají-li se k ariánství. Nastalým stěhováním Vizigotové roznesli ariánství po celé Evropě. Od nich dostalo se ariánství k Ostrogotům, Suevům, Alanům, Vandalům, Burgundům a Langobardům. Všichni tyto národové seznali křesťanství

nejprve ve formě arianismu, než jim bylo hlášáno křesťanství ryzí během VI. a VII. století.

V říši římské zasadil arianismu citelnou ránu císař Theodosius Veliký nařizením z r. 380: „Všichni obyvatelé říše římské nechť se přidají k víře, ke které se přiznávají papež Damasus a Petr, biskup alexandrijský“ (Cod. Theod. XVI, 1, 2).

Racionalismus, začatý Ariem proti druhé osobě božské, rozšířil **Macedonius**, patriarcha cařihradský, na třetí osobu božskou, tvrdě dle slov biblických: „Všecky věci skrze Něho (Syna) učiněny jsou“ (Jan 1, 3), že Duch sv. jest od Syna stvořen a tudíž nižší nežli Otec a Syn, obou služebník. Blud jeho byl zavržen na II. všeobecné synodě (I.) v Cařihradě r. 381. Tam byl rozšířen článek „Věřím v Ducha sv.“ tak, aby božství Ducha sv. a stejná podstata s Otcem i Synem byla patrná. Symbolum nicejské bylo takto doplněno vzhledem k Duchu sv.: „(Věříme) i v Ducha sv., Pána a Obživovatele, který z Otce vychází a s Otcem i Synem zároveň ctěn a veleben bývá, jenž mluvil skrze proroky.“ (Symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum.)

Arius a Macedonius obírali se otázkami: „Jest Syn a Duch sv. Bůh?“ Po těchto přišli jiní, kteří hleděli racionalistickým způsobem odpovědět na otázku: „Jak jest božství v Kristu spojeno s člověčenstvím?“

Apolinarius († 392), biskup v Laodicei syrské, odpověděl na otázku tu na základě trichotomie Platonovy. Trichotomie Platonova rozděluje bytost lidskou ve 3 části: tělo (*σῶμα*), duši (*ψυχή*) a ducha (*πνεῦμα* nebo *νοῦς*). Proto pravil: „Kristus měl tělo lidské a duši lidskou, místo ducha však zastupovalo Slovo“. Tím ovšem nebyla by v Kristu celá přirozenost lidská, protože by postrádala své části rozumové. Blud jeho byl zavržen na I. synodě cařihradské († 381).

Nestorius, patriarcha cařihradský, učil, že jsou v Kristu obě přirozenosti celé, ale že jsou spojeny pouze mravně (morálně), asi tak, jako jest člověk spojen s obydlím svým. Proto rozeznával v Kristu dvě osoby, jednu božskou a druhou lidskou, a hlásal, že Panna Maria porodila pouze člověka, v němž Bůh přebýval, ale nikoli Boha, tudíž že jí nenáleží název Bohorodičky (*θεοτόκος*)¹⁾.

Macedonianismus.

Apolinarius.

Nestorianismus.

¹⁾ Člověčenství Kristovo vzalo původ z Marie, nebylo nikdy „o sobě“ a „pro sebe“, ani nenáleželo jiné osobě lidské, nýbrž bylo

Jak nemile toto učení dotklo se věřících, dokazuje průběh sněmu efeského r. 431 (III. všeob.). Sedění synody trvalo od rána do noci. Lid očekával s toužebností výsledku jeho. Jakmile zvěděl, že Nestorius jest zavržen a Panna Maria že právem jest nazývána Bohorodičkou, jásaje doprovázel biskupy s pochodněmi do bytů jejich a osvětloval město.

Monofysitismus.

Nestoriova bludu o dvou přirozenostech a dvou osobách v Kristu přímý opak jest blud Eutycheta, archimandrity cařihradského. Eutyches stanovil v Kristu pouze jednu přirozenost, protože prý přirozenost lidská utonula v božské, jako mizí kapka octa ve spoustě mořské.

Učení Eutychetovo vyvrátil důkladně papež Lev Veliký (440—461) ve zvláštním listě dogmatickém, zaslaném patriarchovi cařihradskému Flavianovi. Tento list byl přijat od otců shromážděných na IV. všeobecném sněmě v Chalcedonu v Bithynii (451) s jásotem: „To jest víra Otců, to jest víra apoštolův. Tak věříme všichni. Petr mluvil skrze ústa Lvova“ a byla sestavena zvláštní formule víry proti nestoriánům i proti monofysitům, že „v Kristu jsou dvě přirozenosti nesplynulé (inconfuse), neproměněné (immutabiliter), nerozdělené (indivise), neroztržené (inseparabiliter)“. Monofysité však setrvali v bludu svém, zavrhli autoritu sněmu chalcedonského a působili veliké bouře po Syrii (jakobité) i v Egyptě (koptové).

Monothelitismus.

Císařové byzantští snažili se rozličnými pokusy smířiti monofysity s katolíky. Pokus Herakliův (610—641) vedl k novému bludu: monothelitismu.

Patriarcha cařihradský Sergius († 638) poradil Herakliovi, že jediný prostředek, jímž by uvedl monofysity do církve, jest učení o jedné vůli a jedné energii v Kristu. Císaři na tom záleželo z příčin politických, aby byly urovnány spory, proto hleděl pohnouti biskupy katolické i monofysitské, aby přijali učení o jedné energii v Kristu.

Sergius pokusil se získati i papeže Honoria I. (625—638) novému učení. Napsal mu, že učení o jedné a dvojí energii v Kristu jest pouze hádka o slova a že by velice prospělo jednotě nemluvit ani o jedné ani o dvou energiích v Kristu, nýbrž učit, že ze vtěleného Syna božího vychází nerozdě-

od počátku svého majetkem druhé osoby božské — Slova. Porodila tudíž P. Maria Boha, ne že by božství jeho byla dala původ, nýbrž že porodila člověka, jenž od prvního počátku byl spojen s druhou osobou božskou v osobní jednotu (unio hypostatica). Náleží tudíž P. Marii vším právem název „Bohorodička“, tak jako obyčejná matka nazývá se matkou celého člověka, ač není původkyně duše jeho.

leně všechna energie božská i lidská. Papež přistoupil na návrh jeho, ale tím ještě bludu monotheletského neschválil. Monotheleté však se honosili, že papež s nimi souhlasí, a přiměli císaře Heraklia, aby r. 638 ediktem, zvaným ekthesis (= výklad víry), zakázal mluvit o jedné neb o dvou energiích, a nařídil učit o jedné vůli v Kristu. Nástupce jeho Konstans II. (641—668) vydal r. 648 tak zvaný typus. Tento edikt zakazuje hádati se o jedné vůli a jedné energii neb o dvou vůlích a dvou energiích.

Papež Martin I. (649—655), zavrhl ekthesis i typus a vysloviv klatbu nade všemi monothelety, zakusil hněvu císařova. Zemřel ve vyhnanství na Krymu jako mučedník (655).

Šestý všeobecný sněm (III.) cařihradský r. 680 zavrhl blud monotheletský stanoviv, že v Kristu jsou jak dvě přirozenosti, tak i dvě vůle: božská a lidská, ale vůle ty si neodporují, nýbrž lidská vůle podrobuje se ve všem vůli božské.

Tím bylo rozhodnuto vítězství pravdy katolické.

Blud monotheletský udržel se pouze u malého národa Maronitů, bydlících na Libanonu.

Na západě vznikly 1. bludy anthropologické (Pelagiáni. Pelagius), 2. bludy o církvi (donatisté).

Bludy východní činily vykoupení nemožným, Pelagius činil vykoupení zbytečným.

Pelagius, britský mnich, rozšiřoval počátkem V. století v Římě a po vpádu Vizigotů do Říma (411) na východě tyto bludy:

1. Adam byl stvořen v témže stavu, jako se nyní děti rodí.
2. Adam uškodil potomstvu pouze tím, že mu dal špatný příklad. Dědičného hříchu není, proto není třeba křtu sv. nemluvňatům, aby došla spásy.
3. Člověk může sám za sebe, bez milosti boží, dobré konati a zlého se varovati a tak dojít života věčného.

Tímto učením byla podvrácena nauka o vykoupení. Dle Pelagia Syn boží nevtělil se proto, aby nás od hříchu vykoupil a spasil, nýbrž život a dílo jeho jest nám pouze pomůckou, abychom dobro konali snadněji; bez nich však že by člověk také dobro konati mohl a spásy došel.

Hlavní bojovník proti tomuto bludu byl sv. Augustin. Sv. Augustin sám na sobě nejlépe seznal, co působí v člověku milost boží.

Donatisté. O podstatě a jakosti církve nesprávný obraz si učinili touž dobou v Africe donatisté, nazvaní tak po svém biskupu Donatovi.

V městě Kartagině byl obsazen stolec novým biskupem. Proti novému biskupu vystoupila strana, jež prohlašovala ordinaci jeho za neplatnou, protože prý byla vykonána od biskupa odpadlíka (traditora), a zvolila protibiskupa. Tvrzení donatistův obsahuje blud: „Kněz nepřisluhuje platně svátostmi, jest-li v hříchu těžkém“.

Donatisté nedocházejíce uznání, kdežto biskup katolický (Caecilianus) řádným biskupem byl uznáván v Římě i u dvora císařského, tvrdili dále: „Všichni, kdo s traditory obcují, jsou synové traditorův a přestávají býti údy církve“. Toto druhé tvrzení donatistů zní všeobecně: „Církev, obcujíc se hříšníky, porušila se a přestala býti pravou církví“.

Výtečný bojovník proti nim byl sv. Augustin,

1. poukazuje na rozdíl mezi milostí svátostnou a úkonem svátostným; milost svátostnou uděluje Bůh a úkon svátostný koná kněz;

2. upozorňuje, že Písmo sv. na některých místech mluví o církvi vítězné a na jiných místech o církvi bojující.

Přísnými edikty císaře Honoria (395—423) byl učiněn konec neplechám jejich.

III. Kult a kázeň.

§ 21.

Chrámy. Církev, nabyvši svobody ediktem milánským r. 313, mohla vnitřní zbožnost svou jeviti i formami zevnitřními.

Hlavní projev zbožnosti vnitřní byly chrámy. Budovala je štědrost rodiny císařské (Konstantin Vel., jeho matka Helena) a obětavost věřících.

Nejstarší chrámy křesťanské nazývají se basiliky, protože byly sídlo krále králův.

Na západě basiliky měly v půdoryse tvar obdélníka vybíhajícího v polokruh, zvaný apsida (basika sv. Klementa v Římě).

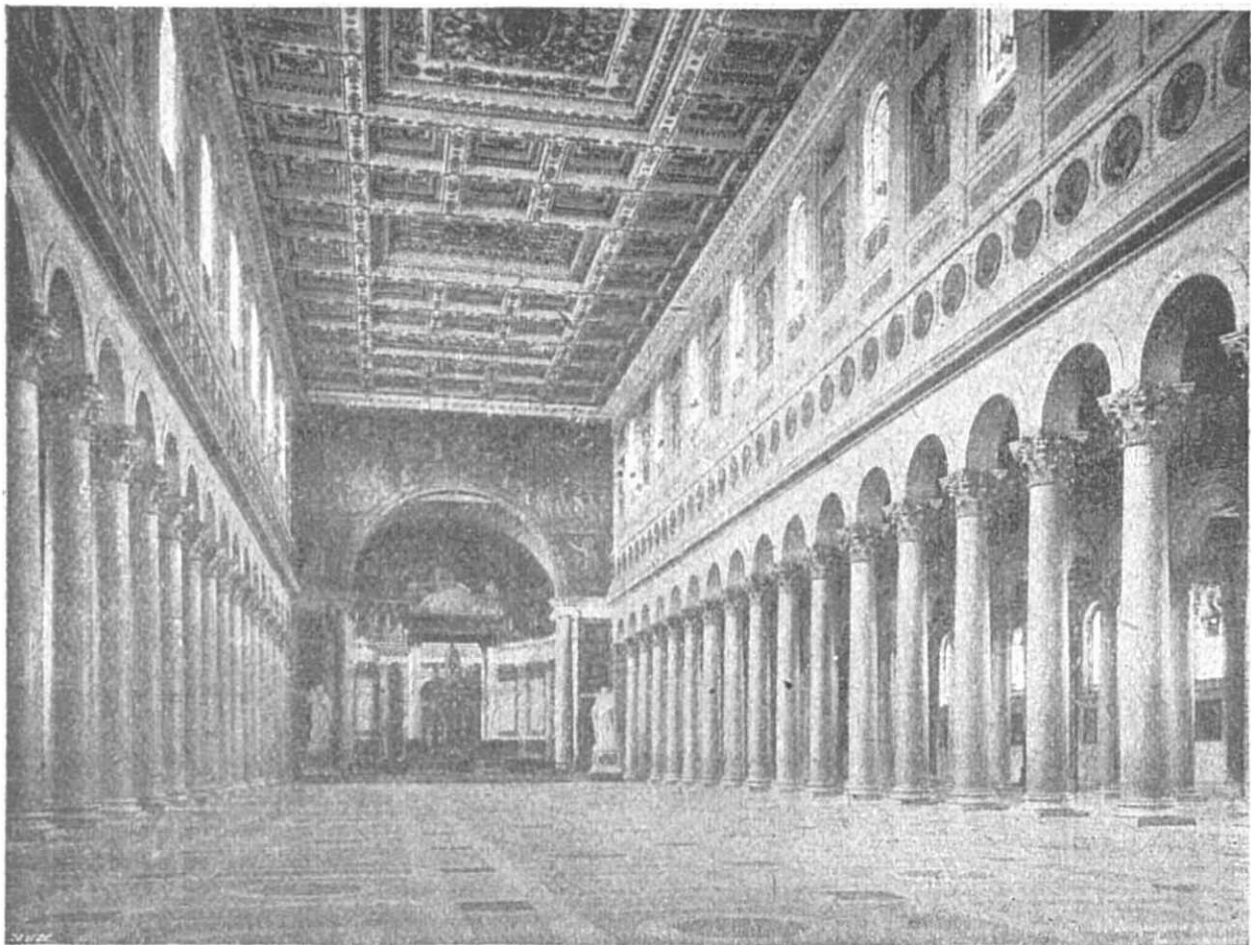
Někdy byla vsutá loď příčná, takže půdorys měl podobu kříže (basilika sv. Pavla v Římě). Tato příčná loď byla vyhrazena dvoru a vyššímu úřednictvu.

Na východě chrámy měly v půdorysu podobu kříže rovnoramenného a klenby báníté (sloh byzantský).

V tom slohu císař Justinian I. (527—565) dal vystavěti chrám Boží Moudrosti v Cařihradě.

Ve slohu byzantském byly provedeny také některé stavby na západě, jako chrám sv. Vitališe v Raveně a sv. Marka v Benátkách.

Veliké chrámy měly budovy postranní. Mezi nimi vynikaly obzvláště křtitelnice (baptisteria) ve formě rotund. Byly

8. Basilika sv. Pavla v Římě.

mnohdy tak veliké, že se v nich konaly synody; byly zároveň učebnami katechumenův. Zachovala se dosud baptisteria v Římě (lateránské) a v Akvileji.

Velebnost kultu neobrážela se pouze v nádherných chrámech, nýbrž i v bohatém rouchu liturgickém. Liturgická roucha.

Mše sv. skládala se ze dvou částí: ze mše katechumenův a ze mše věřících. Obřady mše sv. nebyly všude stejné. Mše sv.

Nejznámější liturgie na východě byly: 1. liturgie sv. Jakuba (v církvi jerusalemské), 2. liturgie sv. Marka (v Alexandrii), 3. liturgie

sv. Jana Zlatoústého, 4. liturgie sv. Basilia. Na západě: římská, ambrosiánská v Miláně a gotská, jinak mozarabická ve Španělsku.

Římská rozšířila se pro stáří své a pro důstojnost svou znenáhla po všech církvích latinských a vytiskla všechny ostatní liturgie vyjma ambrosiánskou. Liturgie ambrosiánská jest dosud v diecési milánské. Aby liturgie mozarabická se zachovala, kardinál Ximenes, arcibiskup toledský († 1517), založil zvláštní fundaci.

Zvony. Ke službám božím věřící bývali svoláváni s počátku zvláštními běžci (*cursores*, *θεοδρομοί*). Zvony byly zavedeny na západě počátkem 7. století, na východě v 9. století.

9. Chrám sv. Marka v Benátkách.

Svátky. K zavedeným již svátkům přibyly v této době: svátek Nanebevstoupení Páně s předcházejícími 3 dny Křížovými; zavedl je r. 450 vienský biskup sv. Mamertus; Obřezání Páně a Obětování Páně, jinak Očišťování Panny Marie; Nalezení sv. kříže a od r. 629 Povýšení sv. kříže; svátek Zvěstování, Narození

a Nanebevzetí Panny Marie a j.; procesí v den sv. Marka konalo se již před papežem Řehořem Velikým († 604).

§ 22. Mnišství.

Mnišství (*μόναχοι* = monachi = mnichové, samotáři) vyvinulo se ze života asketického. K životu asketickému nejvhodnějším prostředkem byla samota. Proto již v nejstarších dobách byli poustevníci (anachoreté, eremité)¹⁾. Nejstarší z nich dějepisně známý jest sv. Pavel Thebský († 340). Strávil na poušti 90 let a dožil se věku 113 let. Krátce před smrtí našel jej sv. Antonín z Komy v Horním Egyptě († 356). I tento dožil se věku 105 let.

Původ
mnišství.

Poustevníci sestupovali se dobrovolně kolem vynikajícího muže ve spolek (*κοινόβιον* = společný život), aby měli svého rádce a učitele neustále na blízku. Přebývali v chýších, nedaleko od sebe rozptýlených, a scházeli se jenom v určité doby ke službám božím nebo ke cvičením duchovním. Tyto poustevnické osady sluly laury a první zakladatel a představený jejich byl sv. Antonín. Tento nový způsob života zalíbil se mnohým.

Co sv. Antonín uvedl v život, zdokonalil sv. Pachomius († 348), rovněž Egyptan. Pachomius spojil poustevníky dosud v soukromých chýších bydlící v jediný celek pod jednou střechou (*μάνδρα*, claustrum = klášter) a přepsal jim společné pravidlo života (řeholi). První klášter mužský založil na ostrově nilském Tabeně. Též pro ženské sepsal řeholi a sestra jeho se sestrou Antoniovou byly první představené klášterů ženských. Tyto klášternice nazývaly se egyptským jménem nony (panny).

Tak stal se Pachomius organisátorem a zákonodárcem života mnišského, proměnil život poustevnický v život řeholní.

V čele kláštera stál opat (*ἀββᾶς, ἀρχιμανθρόντης ἡγούμενος*). Mnichové bývali většinou laikové (až do 10. stol.). Pro výkony bohoslužebné dostačil obyčejně jenom jeden kněz. Sněmem chalcedonským (r. 451) c. 4. kláštery byly posta-

¹⁾ ἀναχωρέω = uchyluji se v ústraní; ἡ ἐρημία = samota.

veny pod jurisdikci biskupův. Základní pravidlo všech řeholí byly tři evang. rady: chudoba, čistota a poslušnost.

Mnišství
na
východě.

Z Egypta šířilo se mnišství na východ do Palestiny sv. Hilarionem († 371). Nejznamenitější sídlo mnichů v Palestině byla laura svatého Saby u Jerusalema. Bydlo v ní až přes 1000 mnichův. V VI. stol. vznikla tak zvaná Nová laura.

Z Palestiny šířilo se mnišství do krajín maloasijských: Kapadocie, Pontu atd. sv. Basilem († 379). Sv. Basil vypracoval pro mnichy zvláštní řeholi. Tato řehole ukázala se výtečná a zavládla na východě úplně. Mnichové východní nazývají se do dnešního dne „basiliáni“. Matka Basiliova (sv. Emelie) a sestra (sv. Makrina) zřídily klášter ženský.

Mnišství
na
západě.

První důkladnou zprávu o životě klášterním přinesl na západ sv. Athanasius, když r. 340 jsa pronásledován ariány, přišel do Říma prosit papeže Julia za ochranu. Přivedl s sebou dva mnichy a sepsal životopis sv. Antonína. Tím vyvolal pravý zápal pro nový způsob života.

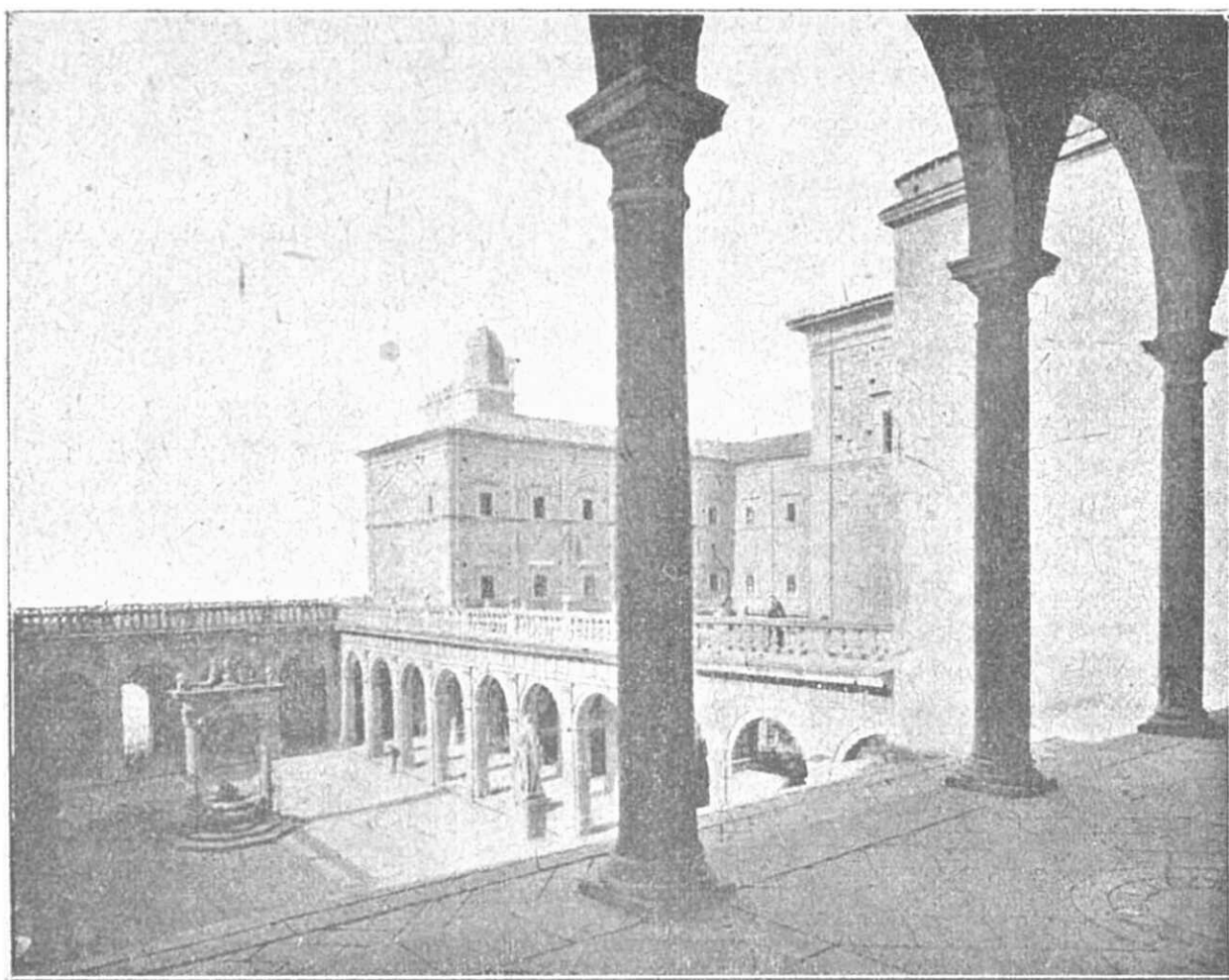
Horliví podporovatelé života klášterního na západě byli: sv. Martin († 400), biskup tourský, sv. Ambrož († 397), arcibiskup milánský, sv. Augustin († 430), biskup hiponský, a sv. Jeronym († 420), prodlévaje na východě, seznámil se se životem mnišským.

Západní kláštery spravovaly se přísnou řeholí východní. Avšak drsné podnebí západu a jiná povaha lidu vadily velice řeholi východní, protože řehole východní nařizovala přísné posty a tuhé mrtvení těla. Proto když život mnišský na východě byl v rozkvětu, na západě jenom živořil, jsa květinou přesazenou na půdu cizí. Až v polovici VI. stol. sv. Benedikt z Nursie († 543), hledě k životu západnímu a k západním potřebám časovým, sepsal řeholi hodící se pro západ a tak se stal otcem mnichů západních, jako jest sv. Basil otcem mnichů východních.

V době pádu říše západořímské, plné neblahých zmatkův a hniloby mravní, sv. Benedikt založil klášter na Monte Cassino v Laci, mateřský klášter celého řádu, z něhož vyšla lidstvu osvěta a duchovní obrození.

Nejlépe lze posouditi velikého ducha Benediktova z řehole o 73 kapitolách, která se pokládá za řeholi svatou a Duchem sv. vnuknutou.

V předmluvě jest milé otcovské napomenutí k poslušnosti, chce-li kdo býti šťasten. Kap. 1. prohlašuje, že autor chce napsati řeholí pro klášterníky (nikoli pro poustevníky); kap. 2–4. jsou pravidla pro opata, 5–7 pravidla pro duchovní život vůbec, 8–19 stanovy denních modliteb společných, 20 modlitby privátní, 21–52 pravidla pořádku domácího, a to o zástupcích opatových (21), o pořádku v noci (22), o trestech (23–30), o správci domu (31), o chudobě každého mnicha (32–34), o péči o nemocné, o stravování a j. (35–42), o veřejném pokání (43–47), o práci (48), o postu (49), o řádu denním (50–52), o obcování s hosty přichozími a se světem vnějším (53–56), o oděvu

10. Monte Cassino: Rajské loubí.

(55), o pěstování umění a řemesel (57), o novicích a čekatelích = oblately (58–62), o postupné hodnosti mnichův a volbě představených (63–67), o poslušnosti heroické (68), o lásce vespolečné mezi mnichy (69–71), o celé družině klášterní jakožto obci rodinné (72–73).

Řehole Benediktova vyniká nade všechna pravidla jednotlivých klášterů západních těmito věcmi:

1. Předpisuje stálost místa (*stabilitas loci*) a doživotní slib po noviciátě. Tím bylo zabráněno toulání mnichův.

2. Čas jest účelně rozdělen k práci, k modlitbě i k odpočinku a každý obdržel takové zaměstnání, k jakému se hodil. Tím jest zasvěcen celý život mnichů modlitbě a práci.

3. O šat a stravu bylo postaráno. Pokrmy jejich byly jednoduché, ale dostatečné. Maso zvířat čtvernohých jedli jenom nemocní. Každý dostal denně také mírku vína. Tím byli zbaveni mnichové všech vedlejších starostí o výživu, aby se s celou myslí věnovali svému zaměstnání.

Tato řehole došla všeobecné obliby na západě a jest základem všech řeholí pozdějších.

Benediktův žák Placidus založil první kláštery na Sicilii a Maurus seznámil s tímto řádem Galii.

I sv. Benedikt měl sestru, sv. Scholastiku († 543). Sv. Scholastika stala se zakladatelkou ženského řádu benediktinského. První ženský klášter benediktinský byl blízko Monte Cassina.

Zásluhy
mnichův.

Mnichové vytkli si za úkol mrtviti tělo třemi radami evangelickými, sloužiti Bohu a konati skutky milosrdné. Tím vystihli úplně úkol člověka. Proto byli praví mudrci, filosofové křesťanští.

Zásluhy, kterých mnichové si dobyli o křesťanstvo a člověčenstvo vůbec, jsou neocenitelné. Kdekoli mnichové se usadili, šířili vyšší kulturu a civilisaci. Proměňující močolnou rukou pustiny v půdu plodnou, nezapomínali při tom budit v lidu smysl pro věci vyšší. Zejména :

1. přispěli znamenitě k pádu pohanství a bludů proti církvi ; byli nejhorlivější misionáři ;

2. z nich vycházeli biskupové, učitelé a spisovatelé ; zakládali školy, vyučovali mládež i dospělé, opisovali spisy klasiků latinských a řeckých a díla Otců církevních, byli jediní učenci a umělci po mnohá století ; kláštery byly a jsou sídla znamenitých knihoven, sbírek a kabinetův uměleckých ;

3. vzdělávali pouště v krajiny úrodné, zakládali osady a města ;

4. byli pohostiní a konali i jiné skutky milosrdné, stavějíce sirotčince, nemocnice, chudobince a hospice ; tím ulevovali bídě lidské ;

5. vynikali svatostí života, takže mají více svatých nežli všechny ostatní stavy vespolek.

Palacký František, ač evangelík, píše o kláštorech : „Ústavové tito zajisté sloužili středověkosti za semeniště netoliko náboženství, ale i nauky a umy, osvěty a průmyslu ; ba i hospodářství samo, i řemesla všeliká jimi se více a více vzdělávala. Tatáž ušlechtilá snaha lidská, která za našeho věku libuje sobě v zakládání a podporování spolkův i akademií učených, uměleckých atd., vedla také v život středověké ony ústavy, jenže účely těchto bývaly ještě vyšší a rozsáhlejší, prostředky ještě účinnější a tudíž veškero postavení a působení jejich ještě blahodárnější“ (Dějiny národa českého. V Praze r. 1854, díl I., částka 2, str. 41).

Sv. Benedikt náleží k největším dobrodincům našeho dílu světa. Prokázal znamenité služby církvi ve všech od-

větvích života jejího a člověčenstvu v pokroku a vzdělanosti jeho. Církev pohlíží tudíž na stav mnišský s pýchou a hrdostí. Chyby jednotlivců nezastrou nikdy výtečnosti a zásluh celku.

Doba druhá.

Perioda první.

Od konce století VII. do papeže Řehoře VII. (1073).

Ráz této periody: Víra katolická šíří se mezi Germány a Slovany a očišťuje a zdokonaluje jejich život soukromý i veřejný. Církev v těchto zemích blíží se ideálu státu křesťanského. Všichni totiž podrobují se zákonu Kristovu.

A. Dějiny vnější.

I. Vzrůst církve.

§ 23. Křesťanství v Německu.

Jak daleko sahala moc římská v Německu, totiž po břehy Dunaje a Rýna, tak daleko vniklo křesťanství ve století III. a IV. Na Dunaji v Noriku bylo sídlo biskupské Lorch (při ústí Enže) a Pasov; na Rýně: Kolín, Mohuč, Worms a Strasburk.

Zbytky
křesťanské
z dob
římských.

Stěhováním národů přibýlo v tyto krajiny mnoho pohanův a křesťanství bylo velice ohroženo. Že tam nevyhaslo světlo víry Kristovy v těch bouřných dobách úplně, mají zásluhu sv. Valentin († 470) a sv. Severin († 482). Sv. Valentin kázal v Bavorsku a sv. Severin působil v krajinách nynějších Rakous. Upevniti ve víře zbytky křesťanské a obrátiti pohany daleko četnější zůstaveno bylo misionářům cizím.

Takové misionáře odchovaly ostrovy Britské. Těmto misionářům pomáhali také věrozvěstové ze zemí franckých: sv. Emeran v Bavořích, sv. Rupert v Solnohradsku, sv. Vilibrord † 739 ve Frísech a j. (Sv. Emeran zemřel nedlouho před r. 716. Sv. Rupert přišel do Bavor r. 696.)

Misionáři
franctí,

Z ostrovů Britských zahájili činnost misionářskou mnichové irští, anglosaští jich následovali.

irští,

Nejznamenitější misionáři irští byli: sv. Kolumban († 615) a sv. Havel († 625).

Tito dva zbožní mužové ze znamenitého kláštera irského Bangoru¹⁾ působili nejprve v Galii, potom mezi Alemany kolem jezera Bodamského. Kolumban založil ve Vogesách dva kláštery: Luxeuil a Fontaines, v Itálii v Apeninách klášter Bobio. Žák Kolumbanův sv. Havel založil slavné opatství svatohavelské u jezera Bodamského (St. Gallen).

anglo-
saští.

S úspěchem daleko větším nežli všichni misionáři předešlí působil v Německu anglosaský mnich Vinfrid († 755), později Bonifác nazvaný. Vinfrid jest skutečný apoštol Německa.

Vinfrid, vzdělav se všestranně ve dvou kláštorech anglických, odebral se do Říma pro plnomocenství a začal úřad misionářský v Durinsku, podporuje zároveň sv. Vilibrorda mezi Frísy.

V Durinsku a Hesensku dodělal se takového zdaru evangelia, že uznal za dobré zpravit o tom papeže. Papež (Řehoř II.) povolal Vinfrida do Říma, přijal jej laskavě, posvětil jej za biskupa krajin-ského bez stálého sídla a propustil jej se sbírkou kanonů, se sv. ostatky a s doporučujícími listy. Vinfrid, od té doby výhradně Bonifác zvaný, má ochranu majordoma Karla Martela a jsa podporován kněžími a řeholnicemi anglickými, pracoval horlivě mezi pohany v Durinsku a Hesensku. Pád posvátného dubu (Donnereiche), zasvěceného bohu Donarovi u Geismaru (724), věštil blízký konec pohanstva v těch krajinách.

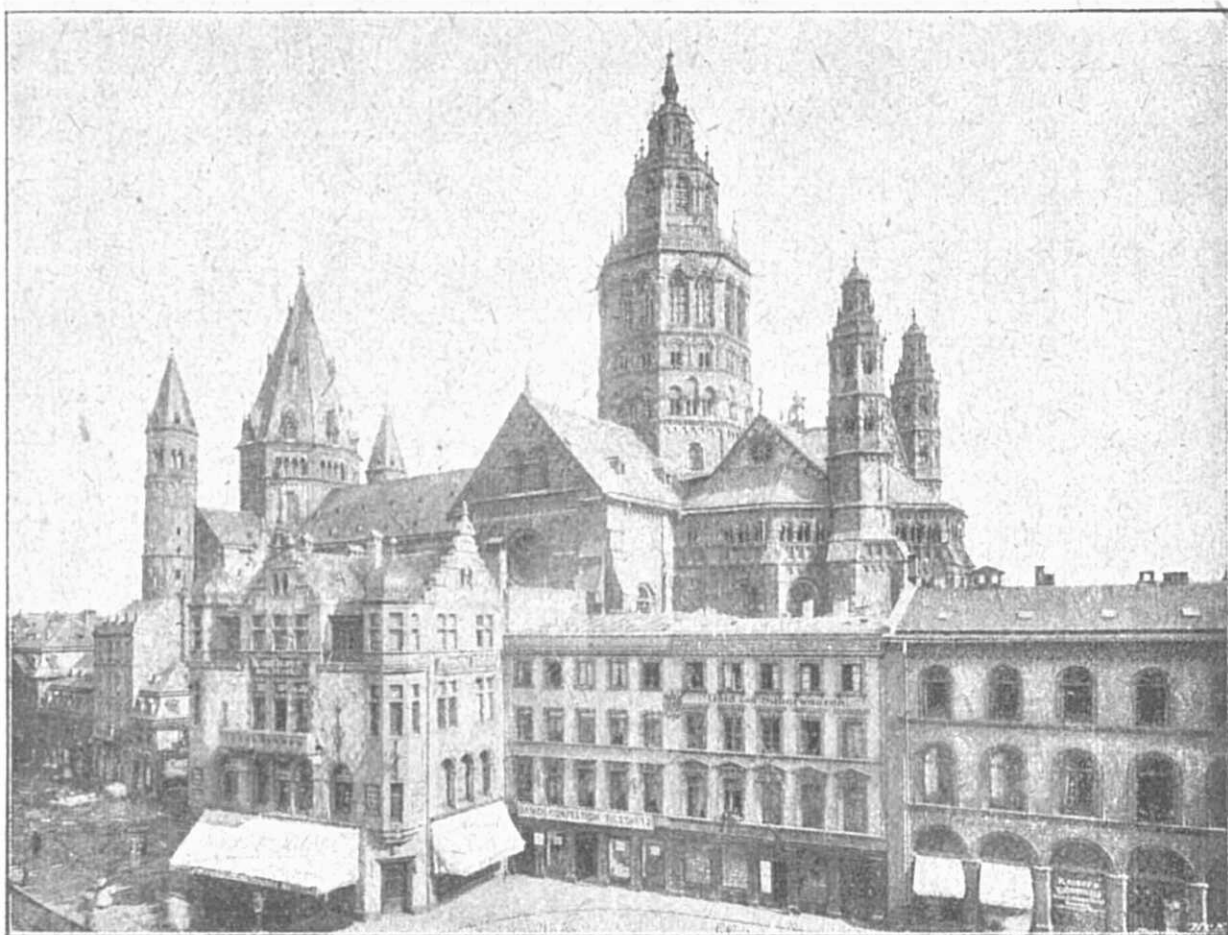
Nová zpráva Bonifácova o pokroku evangelia přiměla papeže (Řehoře II.), že jmenoval horlivého misionáře arcibiskupem a poslal mu palium s plnou mocí, aby v krajinách nově obrácených zřizoval biskupství a světil biskupy. Pro války Karla Martela a pro nepřítomnost času Bonifác odložil zřizovati biskupství na dobu pozdější.

Nová biskupství byla zřízena na podnět vévody bavorského Odily. Odilo poslal do Říma zvláštní poselství, aby vyprosilo na papeži řádných biskupství v Bavorsku. Byloť Bavorsko dosud území misionářské a biskupové jeho biskupové misionářští beze stálého sídla a bez určitých diecézí. Tou dobou byl Bonifác v Římě po třetí. Papež jmenoval jej legátem svým pro Německo a poslal jej do Bavor. Bonifác zřídil v Bavorsku čtyři biskupství: Solnohrady, Řezno, Frisingy a Pasov. Ve své vlastní misii, ve Frankách, Hesech a Durinkách zřídil rovněž čtyři biskupství: Würzburg, Eichstätt, Buraburg (později přeloženo do Paderbornu) a Erfurt.

¹⁾ Jeden klášter Bangor byl v Irsku a jeden v Anglii.

Aby obnovil kázeň mezi duchovenstvem, aby odstranil zlořády a vyhladil pověry a nemravy pohanské, Bonifác slavil několik synod. O vzdělání a výchovu duchovenstva německého postaral se zakládaje kláštery. Nejznamenitější z nich byl klášter fuldský na řece Fuldě.¹⁾

Tyto četné církve, založené Bonifácem, potřebovaly pevného středu neboli metropolity, aby staré nepořádky dříve nebo později se nevrátily. Bonifác byl sice arcibiskupem, ale neměl určitého sídla. Konečně i toho se mu dostalo r. 745 v biskupském sídle Mohuči. Mohuč byla povýšena na arcibiskupství (r. 748) a ustanovena metropolí všech biskupství v Německu. Metropolita mohučský byl od té doby primasem Německa. Mohuči bylo podřízeno 13 biskupství. Tento

11. Dóm v Mohuči.

počet vzrostl ještě, když byla založena nová biskupství mezi Sasy a Slovany. I Praha a Olomouc náležely k metropoli mohučské.

¹⁾ Jaká byla tenkrát dotčená krajina, vypravuje biograf sv. Sturma, prvního opata fuldského. Mnichové, hledající vhodného místa pro klášter, „přišli do pustého lesa, ničeho nevidouce mimo nebe, zemi a stromy“. V noci Sturm musil udělati záseky, aby mu dravá zvěř neroztrhala osla. (Eigilis, Vita S. Sturmii n. 4. 7. 8. 13 in Pertz Monum. Germ. hist. T. II. 365.) Takový byl počátek světoznámého kláštera fuldského, semeniště vzdělanosti v Německu. — Mnichy fuldské líčí sám sv. Bonifác v jednom listě jako „muže přísné zdržlivosti, bez masa a vína, bez opojných nápojův a sluhů, vlastní prací svých rukou spokojené“. (S. Bonifacii epist. 86 ed. Würdtwein.) Sám k nim chodíval pracovati, modliti se a studovati. Srov. Feszler, I. c. II. díl, str. 25.

Světce, vykonav veliké dílo na vinici Páně, mohl v pokoji skončit dny života svého. Ale po několika letech odevzdal se svolením papežským správu arcidiecése svému žákovi Lulovi a šel do Fris kázat evangelium. Tam se svou družinou o svátcích svatodušních (5. června) 755, právě když chtěl biřmovati novokřtence, došel koruny mučednické u města Dockuma. Tělo jeho bylo přeneseno do kláštera Fuldy.

§ 24. Obrácení Sasův a národů severních.

Obrácení
Sasův.

Sasové, přebývající v krajinách od dolního Rýna až za Labe, jediní ze všech Germánů zachovali si víru pohanickou a starou svobodu národní až po tu dobu. Křesťanství se vzpírali a nenáviděli ho, protože bylo náboženstvím Frankův, úhlavních nepřátel jejich. Národní svobodu si zachovali, protože sídlíce v zemi nepřístupné, snadno ji hájili, a byvše poraženi, snadno vzpoury činili. Teprve Karel Veliký († 814) podrobil si je mečem po 33tileté válce a zároveň je pokřestnil. Karel Veliký založil v Sasích 8 biskupství¹⁾. Za Ludvíka Pobožného (814—840) přibýlo k nim opatství na Veseře, Nová Korvey.²⁾

Obrácení
Dánů,
Švédův a
Norvégův.

Když Sasové byli obráceni, křesťanství přiblížilo se k mezím Normanů, přebývajícím v Dánsku, Švédsku a Norsku.

O křesťanství Dánů má zásluhu královský dvůr francký. Král Harald, byv vyhnán z říše od soupeřů svých r. 826, utekl se k císaři Ludvíku Pobožnému o ochranu a pomoc. Na křesťanském dvoře franckém seznámil se s křesťanstvím a dal se pokřtiti s celou rodinou. Byv opět dosazen na trůn dánský pomocí císařovou, vzal si s sebou křesťanského misionáře z kláštera Nové Korveye, učeného mnicha Ansgara († 865). Sv. Ansgar stal se Dánsku, Švédsku a Norsku tím, čím byl sv. Bonifác Německu, proto nazývá se „apoštolem severu“. Avšak práce jeho byla daleho obtížnější. Více než dvou století bylo třeba, nežli nauka Kristova v těch zemích nabyla úplného vítězství nad pohanstvím.³⁾

¹⁾ Osnabrück, Paderborn, Minden, Münster, Bremen, Verden, Halberstadt a Hildesheim.

²⁾ Stará Korvey byl klášter v Pikardii a filiálka její byla Nová Korvey v Sasích.

³⁾ V Dánsku křesťanství zevšeobecnělo teprve za Kunata Velikého († 1035); ve Švédsku otvírá řadu panovníků křesťanských král Olaf († 1008) a v Norsku vlastní zakladatel křesťanství jest král Olaf Trygvessen († 1000).

Aby severní misie měly střed, Ludvík Pobožný založil r. 831 arcibiskupství hamburské a jmenoval Ansgara prvním arcibiskupem. Papež (Řehoř IV.) potvrdil novou metropoli, udělil Ansgarovi palium a jmenoval jej legátem pro říše severní. Těmito misiemi arcibiskupství hamburské nabylo velkého rozsahu, neboť biskupové dánští, švédští a norvěžští byli sufragáni jeho. Tato rozsáhlost metropole hamburské trvala však jenom do r. 1104. Toho roku biskupství švédské Lund bylo povýšeno na metropoli a celá církev dánská byla mu podřízena. Tím církev dánská nabyla nezávislosti na Německu.

§ 25. Obrácení Slovanův a Maďarův.

Slované, sídlíce nejzáže za všemi ostatními národy evropskými v Zákarpatí, byli odloučeni od ostatního světa jihoevropského a proto byli stále pohané. Teprve když Germáni se usadili v provinciích římských, Slované stěhovali se z posavadních vlastí svých a zabrali území opuštěná.

Ze Slovanů nejdále na jih se dostali a s křesťanskými obyvateli jeho se stýkali Slované jižní, proto také nejdříve ze všech Slovanů poznali křesťanství. Byli to: Korutané, Charváti, Srbové a Bulhaři.

Slované
jižní.

Korutané neboli Slovinci, zmocnivše se východních zemí alpských po odchodu Langobardů do Italie, seznali křesťanství jednak ze Solnohrad, jednak z Akvileje. Veliké zásluhy o pokřesťanění Slovinců mají arcibiskupové solnohradští Virgilius († 785) a Arno († 820). První jmenuje se „apoštolem Slovinců“.

Charváti, zabravše severovýchodní pobřeží moře Jaderského až po Cetyni a Srbové východně od nich, poznali křesťanství jednak od domácího obyvatelstva římského, jednak od kněží italských, jež k nim vyslal papež Jan IV. (640—642), rodem Dalmatinec. Dokonale pokřesťanění byli teprve v době sv. Cyrila a Metoděje (868).

I Bulhaři, národ plemene čudského, usadivše se mezi Dunajem a Balkánem a smísivše se se Slovany balkánskými, stýkali se s křesťanskou říší byzantskou. První z knížat přijal křest teprve Boris asi r. 864. Byl pokřtěn od biskupa poslaného z Cařihradu patriarchou Fociem a přijal jméno císaře

byzantského Michal. Veliké zásluhy o křesťanství v Bulharsku mají žáci Metodovi, kteří se tam usadili, když byli vypuzeni z Moravy po smrti sv. Metoda († 885).

Slované
severní.

Ze Slovanů severních přijali křesťanství nejdříve Moravané, po nich Čechové, Poláci a Rusové; nejpozději stali se křesťany Slované polabští. Maďaři, usadivše se mezi Slovany již křesťanskými, seznámili se s náboženstvím jejich.

Křesťanství
na Moravě.

Na Moravě křesťanství zapustilo kořeny trvale teprve ve druhé polovici IX. stol. sv. bratry Cyrilem a Methodem.

Kněží sousední říše francké pokoušeli se sice již dříve obrátiti Slovany na víru křesťanskou, ale lid jim nedůvěřoval, pokládaje je za nástroj k podmanění Slovanstva. Přece však kněží frančtí dodělali se nějakých úspěchův. Knížata moravská: Mojmír, synovec jeho Rostislav, kníže nitranské Svatopluk, synovec Rostislavův, a knížata panonská: Pribina a syn jeho Kocel byli křesťané. Mimo to vypínaly se k nebi chrámy v Nitře, v Blatně, v Olomouci, v Brně a na Velehradě již před příchodem svatých bratří.

Kníže velkomoravský Rostislav, dobyt r. 855 úplné svobody zemi své na Ludvíku Němci (843—876), pomýšlel na nezávislost na říši francké i ve věcech církevních. Proto obrátil se nejdříve do Říma, a když prosbě jeho vyhověno nebylo, do Cařihradu o věrozvěsty znalé jazyka slovanského.

V Římě činili mu obtíže biskupové frančtí, ale císař byzantský Michal III. vyhověl ochotně prosbě jeho a poslal na Moravu dva bratry: Konstantina a Metoda, rodilé ze Soluně, města zpola slovanského.

Konstantin a Metod pocházeli z rodu vznešeného. Otec jejich byl vysokým hodnostářem vojenským a jmenoval se Lev.

O mladém věku staršího bratra Metoda nemáme zpráv podrobných. Víme o něm pouze, že vystudoval v Cařihradě a vstoupil do služeb císařských. Byl ustanoven správcem jedné krajiny slovanské v Makedonii nebo Thesalii. Po několika letech však vzdal se této hodnosti a vstoupil do kláštera basilánského na hoře Olympu (v Malé Asii v Bithynii). Později stal se opatěm v klášteře polychronském u moře Bílého, ale na kněze posvěcen nebyl.

Mladší bratr Konstantin přišel po smrti otcově ke dvoru císařskému do Cařihradu a byl učiněn společníkem careviče Michala. Na dvoře císařském měl slovutné učitele: Lva Filosofova a Focia, potomního.

patriarchu. Konstantina čekala vysoká důstojnost světská, ale mysl jeho byla obrácena ke stavu duchovnímu. Když byl vysvěcen na kněze, stal se knihovníkem při patriarchálním chrámu Páně Boží Moudrosti. Později učil filosofii. Učeností svou získal si příjmení Filosof. Nemaje ještě ani 24 let věku svého, podnikl učenou hádku o poctě obrazů se sesazeným patriarchou Janem Gramatikem. Jako znalec jazyků východních byl poslán k Saracénům, aby se hádal s učiteli jejich o náboženství. Potom uchýlil se do kláštera na hoře Olympu k bratru svému Metodovi.

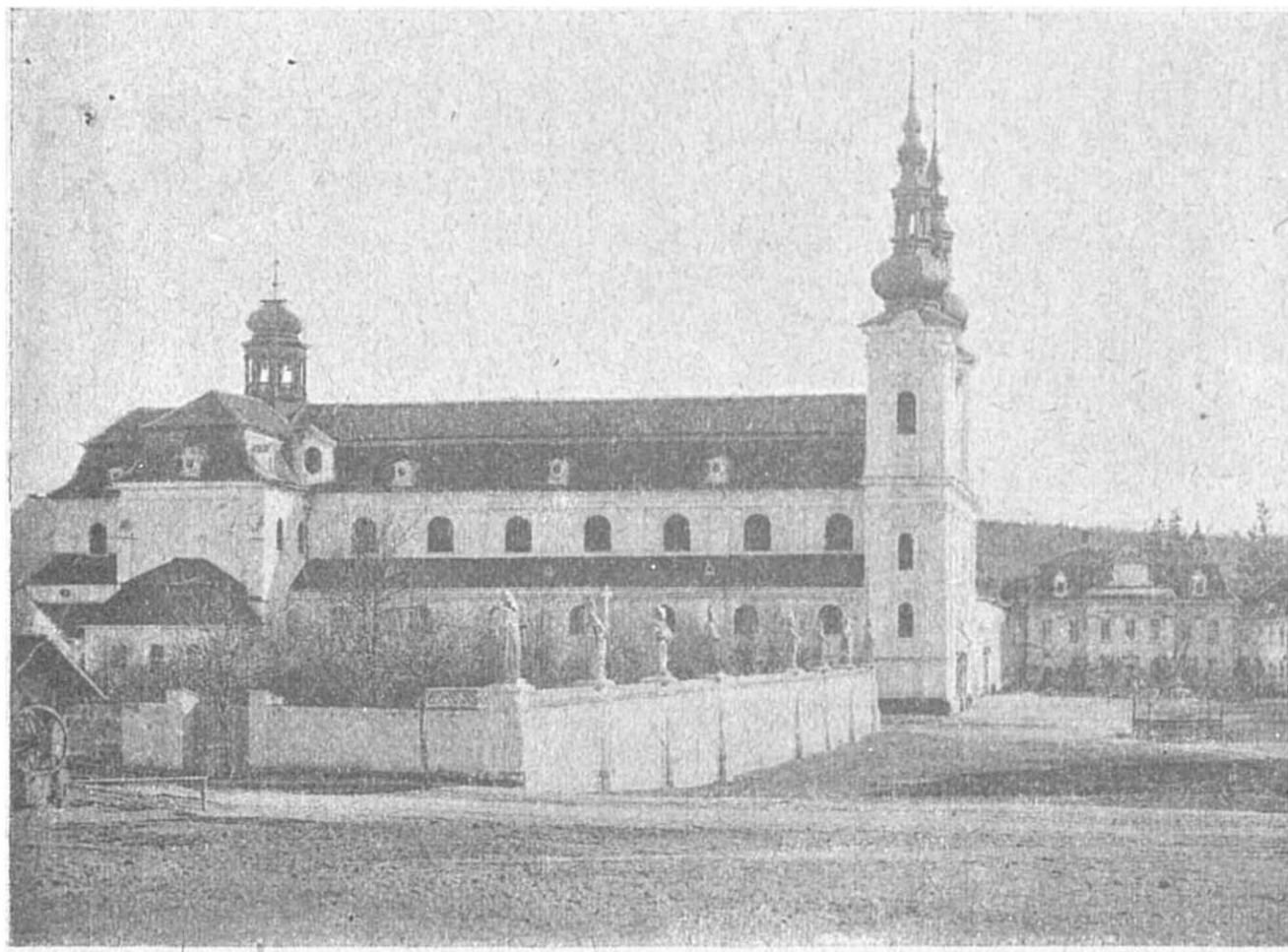
12. E. Max: Cyril a Metod.

Pobyt jeho v klášteře netrval dlouho. Chán (= kníže) chazarský (Chazaři sídlili mezi mořem Černým a Kaspickým) žádal v Cařihradě za muže učeného, který by je naučil pravé víře. Císař byzantský poslal tam Konstantina s náležitou družinou. Výpravy té zúčastnil se i bratr Metod. Konstantin zastavil se v obchodním městě Chersonu na Krymu, aby se tam přiučil jazyku chazarskému. Tam stýkal se také se Židy, Rusy a Maďary a naučil se řečem jejich. Mimo to pátral po ostatcích sv. Klementa papeže. Papež Klement podstoupil tam smrt mučednickou r. 100. Konstantin našel ostatky jeho na blízkém ostrůvku v sutinách a vzal je s sebou, aby je donesl do Říma. Když přišel ke dvoru chána chazarského, přemohl ve slavných hádkách učence židovské i mohamedánské a pohnul chána i velmože, že

uznali přednost víry křesťanské. Místo nabízených darů Konstantin žádal, aby byli propuštěni na svobodu zajatí Řekové, krajané jeho. Chán vyhověl prosbě té. Zajatci vrátili se s Konstantinem do vlasti.

Tou dobou přišli do Cařihradu poslové knížete moravského Rostislava a synovce jeho Svatopluka, údělného knížete nitranského, prositi o věrozvěsty. Císař Michal poslal jim Konstantina Filosofova a opata Metoda.

Svatí bratři, nežli se vydali na cestu do Moravy, pořídili si potřebné knihy posvátné v jazyku slovanském. Konstantin vynalezl nové písmo (hlaholské) na základě písem

13. Velehrad.

orientálních, hlavně písma hebrejského a samaritánského, a počal překládati Písmo svaté. Začal s evangeliem sv. Jana. Na Moravě překládali pilně oba bratři, takže ve čtyřech letech měli přeložena nejenom evangelia a epištoly, nýbrž i žaltář a hlavní knihy liturgické. Písmo hlaholské podlehl později vlivu písma řeckého a nazývá se pak písmem cyrilským. — Sotva který národ může se honositi tak učenými a svatými zakladateli písemnictví svého jako národové slovanští.

Na Moravu přišli r. 863. Ihned začali dílo apoštolské s velkou horlivostí. Střed činnosti jejich byl na Moravě Velehrad a Nitra na Slovensku. Řady kaplí a kostelů sv. Klementa naznačují směr cesty jejich. Přinesli s sebou z východu ostatky sv. Klementa. Vyučující lid, vychovávali si učedníky, aby po nich pokračovali v díle apoštolském. Protože sv. bratři konali služby boží obřadem řeckým, ale v jazyku slovanském, měli mnohé půtky s duchovními (troj-jazyčníky). Kněží latinští tvrdili proti nim, že Bůh pro službu svou toliko tři jazyky si zvolil: hebrejský, řecký a latinský. Za půl pátá roku podařilo se jim přivést k pravé víře všechen lid moravský.

Papež Mikuláš I. (858—867), uslyšev o blahodárné činnosti jejich, pozval je do Říma. Toto pozvání přišlo sv. bratřím vhod. 1. Chtěli tam donést ostatky sv. Klementa; 2. potřebovali vysvěcení učedníkův a 3. šlo jim o schválení slovanského překladu posvátných knih.

Ubírajíce se zemí Kocelovou, všude kázali a služby boží konali, až přišli do Benátek. Tam bylo jim podstoupiti tuhé hádání o liturgii slovanskou s duchovenstvem latinským. Nežli přišli do Říma, zemřel papež Mikuláš I. Nástupce jeho Hadrian II. (867—872) vyšel jim vstříc ve slavném průvodu z úcty k ostatkům sv. Klementa a přijal je velmi laskavě.

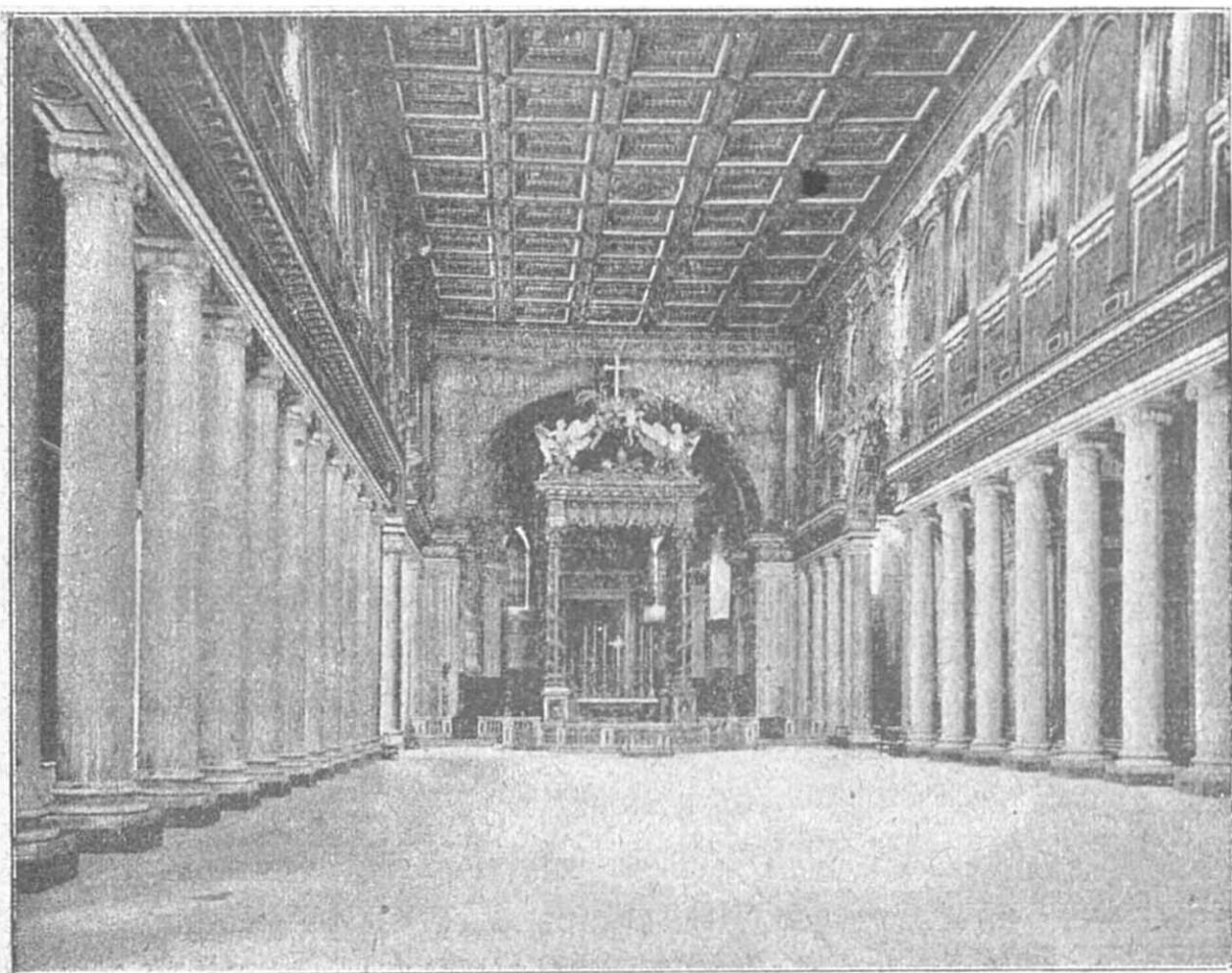
Nejpřednější starost našich apoštolů byla, aby liturgické knihy slovanské od papeže byly schváleny a aby žáci jejich dostoupili potřebných stupňů kněžských. Touha jejich se vyplnila.

Papež Hadrian II. schválil liturgické knihy slovanské a posvětiv a položiv je v kostele P. Marie Větší (U jesliček), kázal z nich konati liturgii. Potom rozkázal dvěma biskupům (Formosovi a Gauderichovi) vysvětit Metoda a slovanské žáky na kněze ve chrámě sv. Petra. Při tomto slavném obřadě byla konána liturgie jazykem slovanským.

První pobyt sv. bratří v Římě potrvál déle, než se nadáli. Mnoha času žádala zajisté různá jednání s kurií římskou. Ale hlavní příčina delšího pobytu jejich byla smrtelná nemoc Konstantinova. Konstantin, citě blížící se konec života, vstoupil do kláštera, stal se mnichem a zemřel po 50 dnech mnišství svého dne 14. února r. 869. V klášteře přijal jméno Cyril.

Cyril byl pohřben ve chrámě sv. Klementa s takovou poctou jako papež a záhy byl uctíván všeobecně za svatého.

Cyril nevrátil se již mezi Slovary, ale má o ně zásluhu ještě potom. Na bolestném lůžku napomínal bratra svého, aby setrval v díle začatém. Privil k němu: „Hle, bratře, my dva byli jsme soupeři, jedinou brázdu táhnouce. Já na liše padám, svůj den skončiv, ty pak miluješ horu (t. j. klášter, ve kterém Metod dříve žil, na hoře Olympu, později Polychron) velmi. Avšak ty nesmíš pro horu zanechat učení svého, abys tím spíše spasení dosáhl.“

14. Chrám P. Marie Větší v Římě.

Metod vrátil se k Slovanům sám. Zastavil se v Panonii u Kocela. Kocelovi záleželo na tom, aby obnoveno bylo biskupství panonské ve Srěmu (Sirmium), zaniklé za stěhování národů (r. 582). Proto poslal Metoda v průvodu 20 čestných mužů zpět do Říma se žádostí, aby papež posvětil jej na biskupa panonského. Papež Hadrian II. přání Kocelovu vyhověl. Posvětil Metoda na biskupa a jmenoval jej arcibiskupem pro Panonii i Moravu.

Zřízení metropole panonsko-morávské s obřadem řeckým a liturgickým jazykem slovanským bylo velmi důležité. Nová metropole,

jsouc úzce spojena s Římem, měla zajisté býti mocnou hradbou říši velkomoravské proti rozkolu východnímu s jedné strany. a proti panovačnosti Karlovcův a biskupů franckých s druhé strany a spolu přitažlivou silou pro všechny národy slovanské, jmenovitě Bulhary. Nový arcibiskup sídlil nejprve v Blatně, později na Velehradě.

Činnosti nového metropolity postavily se v cestu hned s počátku (r. 870) dvě veliké překážky: pád Rostislava, hlavní podpory jeho, a nenávisť biskupů franckých.

Rostislav byl svržen od synovce svého Svatopluka a vydán Frankům. Frankové oslepili jej a zavřeli navždy do kláštera. Potom Svatopluk přelstil Franky a zmocnil se vlády nad říší moravskou. Svatopluk Metodovi nakloněn nebyl.

Biskup pasovský, biskup frisinský a arcibiskup solnohradský nenáviděli nového arcibiskupa, protože sami činili si nároky k území diecése Metodovy. Jali tudíž Metoda a věznili jej v Německu po tři léta. Propustili jej teprv na rozkaz papeže Jana VIII. (872—882). Jan VIII. poslal do Němec legáta svého Pavla se řádnými instrukcemi. Legát vyložil králi Ludvíku Němci, že metropolí Metodovou nikdo není zkrácen v právu, Metoděje vysvobodil z vazby a arcibiskupa solnohradského i oba sufragány jeho (biskupa pasovského a frisinského) suspendoval. Král Ludvík uznal samostatnost metropole paňonské a mírem forchheimským (v Bavořích sev. od Norimberka) r. 874 zaručil úplnou nezávislost říše moravské na říši francké.

Metoděj, byv propuštěn z vazby, pokřtil na Velehradě vévodu českého Bořivoje (r. 874).

Avšak útoky duchovenstva franckého na Metoda a na církev slovanskou nepřestávaly. Když násilná cesta biskupů bavorských nevedla k cíli, protivníci Metodovi sáhli k pomluvě, že Metod není pravověrný a proto slouží mši sv. v jazyku barbarském, aby snáze ukryl blud svůj. Svatopluk vyslal latinského kněze Jana do Říma a žádal papeže, aby věc vyšetřil.

Metod, byv obeslán do Říma, obhájl slavně neviny své a přesvědčil papeže (Jana VIII.) o prospěšnosti obřadu slovanského do té míry, že jej schválil s tou toliko výhradou, aby evangelium nejprve bylo čteno latinsky a potom teprve slovansky. Svatoplukovi však psal: „Kdyby se tobě a vladykám tvým líbilo mši sv. raději v jazyku latinském

slyšeti, kážeme, aby se tobě po latinsku sloužila.“ Z tohoto dodatku lze souditi, že takové přání sám Svatopluk stolicí apoštolské přednesl a více k liturgii latinské se klonil.

K žádosti Svatoplukově papež posvětil Vichinga Němce za biskupa nitranského a projevil vůli, aby Svatopluk, dohodna se s arcibiskupem, ještě jednoho kněze do Říma poslal pro svěcení biskupské, aby arcibiskup, maje dva biskupy sufragány, sám si nové biskupy světil.

Poslední léta ztrpčoval Metodovi podřízený biskup Viching.

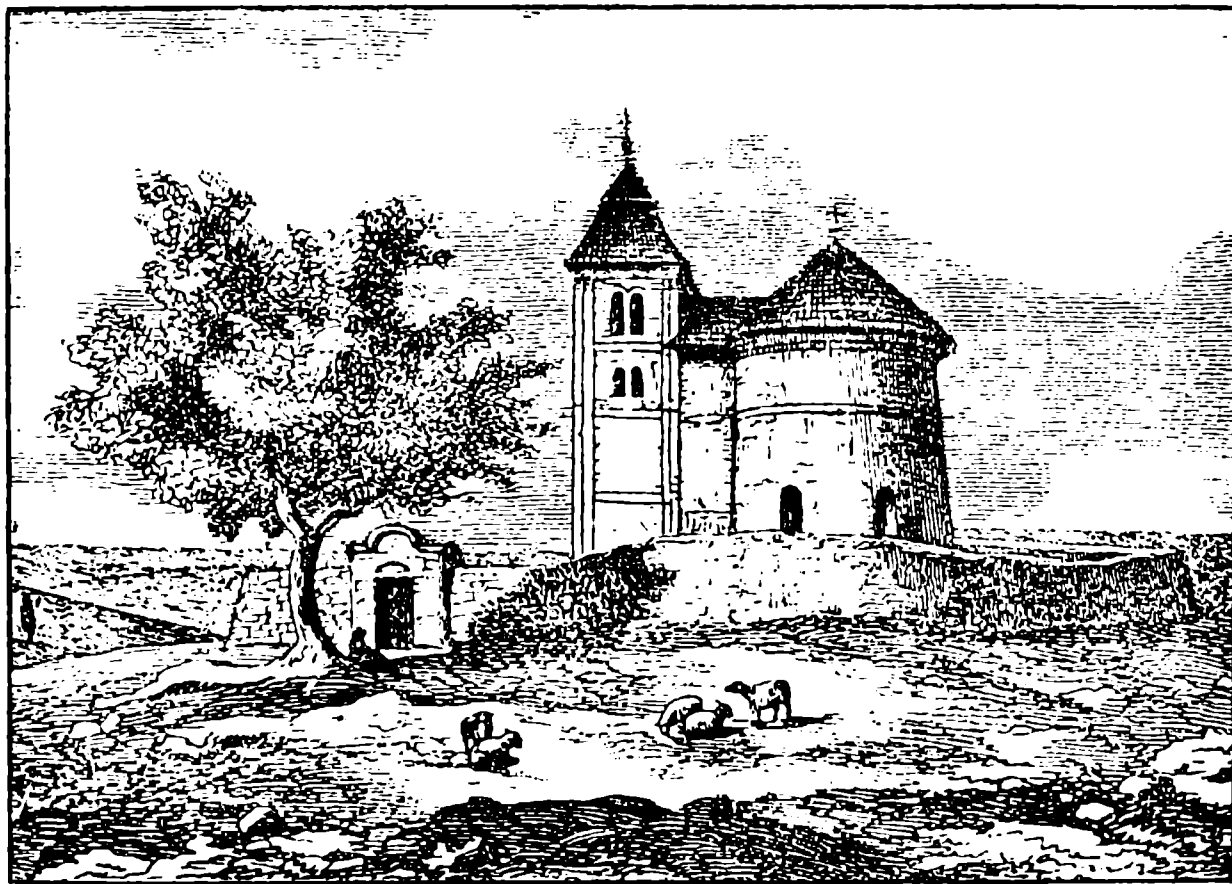
Sv. Metod dokonal překlad Písem sv. až na knihy Makabejské, označil za nástupce svého Moravana Gorazda a zesnul v Pánu 6. dubna 885.

Význam sv. bratří. V kulturních dějinách slovanských připadla bratřím Cyrilu a Metodovi úloha významná. Ke jménům jejich pojí se událost, která měla v zápětí nesmírné následky, totiž uvedení jazyka slovanského do liturgie církevní. To znamenalo ne pouze, že řeč slovanská stala se řečí literární, nýbrž to bylo povýšení její v samém srdci Evropy na stupeň jazyka kulturního, jako byl jazyk řecký a latinský.

Povaha sv. bratří. Vystihnouti několika rysy povahu sv. bratří jest úloha dosti nesnadná. Metod byl patrně zjev rázu docela jiného, více praktického, nežli mladší, zcela ideální bratr Konstantin. Při všech výpravách misionářských, které podnikají bratři na rozkaz císařský, Konstantin jakožto učený theolog a kněz jest v popředí. On jest vlastní osoba jednající. I Metod podrobuje se mu bez odporu, ač diplomatická úloha jeho, jak se podobá, není menší. Konstantin nemá nepřátel, nýbrž budí úctu všeobecnou. Jméno jeho stává se ihned svaté a přenáší se bez výtek a hany do dějin. Naproti tomu Metod, jenž teprv po smrti bratřově vystupuje samostatně, jest ihned podnět sporů trvajících podnes. Jméno jeho jak v minulosti tak dosud jest terč útoků nejostřejších. Jemu bylo vytrpěti pravé mučednictví, protože měl schopnost a odvahu nejen osobně čeliti odpůrcům svým, nýbrž i domoci se podpory na místě rozhodujícím a státi se hlavou organizace, které nepodařilo se rozrušiti až teprve po smrti jeho. Metod jeví se nám tudíž jako vzácná povaha státníka církevního, který vynikal vlastností nejvíce nebezpečnou odpůrcům, že uměl býti vůdcem uznaným a vítězným.

Po smrti Metodově měl se státi arcibiskupem velehradským Moravan Gorazd. Leč z návodu zrádného Vichinga vzešlo téhož roku 885 pronásledování proti Gorazdovi a proti kněžím jazyka slovanského. Bylo jim nejprve snášeti trápení v žaláři a konečně vyhnanství. Vypovědění našli

útočiště v Bulharsku u zbožného krále Michala (Borisa). Stolec arcibiskupský zůstal neobsazen po 14 let. Teprve na žádost Mojmíra II. legáti papežští rozdělili země říše moravské ve 4 diecése, posvětili pro každou biskupa a ustanovili jednoho z nich metropolitou (899). Tím byla metropole sv. Metoděje obnovena, ale ne na dlouho. Pádem říše velkomoravské pochována byla v sutinách jejích i metropole slovanská (počátkem X. století).

15. Kostel sv. Petra na Budči.

§ 26. Pokračování.

Z Moravy dostalo se křesťanství do Čech. Bořivoj, me-
škaže častěji za důležitým jednáním u dvora Svatopluka na
Velehradě, seznámil se osobně s arcibiskupem Metodějem a
přijal od něho sv. křest (r. 874). Když Bořivoj se vracel domů, dal mu sv. Metoděj za průvodce kněze. Od té doby teprv lze stopovati ustavičný vzrůst církve křesťanské v Čechách. Protože křesťanství mezi Čechy bylo šířeno apoštolsky, bez prostředků násilných, přechod z pohanství ke křesťanství nebyl dokonán v několika letech, nýbrž vyžadoval dlouhého času.

Křesťanství
v Čechách.

Sv. Metod také přišel do Čech a pokřtil Lidmilu, manželku Bořivojovu. Stopy posvátných kročejů jeho lze spatřiti

dosud v nejstarších kostelích sv. Klementa podle cesty z Velehradu na Levý Hradec (sev. od Prahy).¹⁾ O působení sv. Metoděje v Čechách svědčí také liturgie slovanská, zavedená v Čechách hned na počátku. Zachovala se nám z ní jako ctihodná památka píseň: „Gospodi, pomiluj ny.“

Země česká byla část arcidiecése panonsko-moravské. Po smrti Svatoplukově r. 894 odtrhli se Čechové pod Spytihněvem I. od říše velkomoravské a dali se dobrovolně v ochranu říše německé na říšském sněmu v Řezně (895). Poněvadž knížata česká vstoupila v ochranný poměr k říši německé, latinští kněží, jmenovitě bavorští, obdrželi přístup do země. Od té doby počala se v Čechách šířiti liturgie latinská vedle původní slovanské, až obdržela vrch a slovanskou úplně vytiskla. Nejprve zavedena byla liturgie latinská ve chrámu sv. Petra na hradě Budči (severozápadně od Prahy), vystavěném od Spytihněva I. Tam byla založena i škola latinská.

Po pádu říše velkomoravské působili v Čechách slovanskí biskupové bez řádného sídla. Byliť biskupové misiónářští a Čechy území misionářské. Po nich různí biskupové němečtí vykonávali úkony biskupské na žádost vévodův.

Vratislav I., vymaniv se z područí německého, když vymřeli Karlovci (911), zamýšlel znova vzkřísiti zaniklé arcibiskupství Metodějovo a přenéstí sídlo jeho z Velehradu do Prahy, ale zemřel, dříve nežli tento důležitý úmysl mohl vykonati.²⁾ Zanechal po sobě ctihodnou památku křesťanskou. Založil a nadal chrám sv. Jiří na hradě pražském.

Po něm měl vládnouti nejstarší syn jeho Václav, vzdělaný ve škole slovanské a latinské, ale protože byl nezletilý, vládla za něho nějaký čas matka jeho Drahomiř. Rozhodné slovo v domě rodinném měla však bába Václavova Lidmila, mající již za živa úctu světice. Drahomiř, závidíc Lidmile oddanosti národa, dala ji zardousiti na hradě Tetíně (na pravém břehu dolní Berounky) najatými vrahy Tuňou a Komoněm (921).

¹⁾ Jsou to : v Litomyšli, v Králové Hradci, v Dobřenicích, v Šadsce, ve St. Boleslavi, v Odoleně Vodě (u Prahy), na Vyšehradě a na Levém Hradci. I v jižních Čechách jsou staré kostely ke cti sv. Klementa v Mirovicích a na hradě Práchni. Na Levém Hradci vystavěl kostel sv. Klementa kníže Bořivoj.

²⁾ Borový, Dějiny diecése pražské, v Praze 1874, str. 6. n.

Václav, ujav se vlády asi r. 923, hájil neohroženě centralistvosti knížectví proti trhacím choutkám lechů zemských a knížat sousedních. Z nich ne méně mocný nežli knížata pražská byl vévoda zlický Radslav, opírající se o pomoc příbuzného vévody bavorského. Radslava podařilo se Václavovi přiměti k pokoji statečností osobní. V bojích s mocným králem německým Jindřichem Ptáčníkem Václav uvolil se k bývalému poplatku ročnímu 500 hřiven stříbra a 120 volů, dávaje přednost jisté politice míru se sousedem. Jindřich, seznav rozšafnost Václavovu, brzy přestal požadovati poplatku toho. Osobně byl Václav povahy mírné, mužně zbožný, k trpícím dobrotivý, šlechetně statečný, pravý to typ národního charakteru českého. Nedoceněné zásluhy o existenci národa získal si, šíře kulturu západokřesťanskou v Čechách, od východu tehdy odříznutých a západem ohrožených. Povolával do země věrozvěsty křesťanské z Řezenska i z jiných krajín křesťanských a dal po městech českých stavěti chrámy. Chrámy ty hojně nadal a ozdobil. Na hradě pražském vystavěl chrám sv. Víta a uložil v něm rámě sv. Víta. Ostatky ty daroval mu král německý Jindřich Ptáčník. Tímto působením nebyli spokojeni četní lechové a vladykové, protože byli dosud pohané nebo povrchní křesťané. Nesli těžce, že kníže příjmy své věnuje na účely křesťanské a nikoli jim na dary a hostiny, proto kuli proti němu pikle. Těmto piklům Václav konečně podlehl ve Staré Boleslavi o slavnosti posvěcení chrámu sv. Kosmy a Damiana (27. září) r. 929, byv zavražděn rukou bratrovou.

Bratr Boleslav I. (929—967), přímím Ukutný, brzy se vzpamatoval a činil pokání. Dítka jeho smyly vinu s otce, dobytve si velikých zásluh o křesťanství. Strachvas, narozený za oněch hodů ve Staré Boleslavi, stal se mnichem; Doubravka, provdávši se za Měčislava Polského, získala jej

**16. Petr Parlér:
Sv. Václav.**

Kristu (966); Mlada stala se abatyší prvního ženského kláštera v Čechách u sv. Jiří a vymohla v Římě schválení papežského novému biskupství v Praze; konečně Boleslav II. (967—999), příjímím Pobožný, získal si velkou zásluhu o zemi českou, založiv biskupství pražské (r. 973). Toto biskupství bylo podřízeno metropoli mohučské.

Jak z listu papeže Jana XIII. (965—972) plyne, Boleslav přál si biskupství s liturgií slovanskou, ale papež s císařem na to nepřistoupili, stanovivše podmínkou schválení obřad latinský.

Biskupstvím byl v Čechách položen základ k samostatnému životu církevnímu a urychlen rozkvět osvěty křesťanské. Osvěta křesťanská přinesla v Čechách záhy utěšené ovoce vzdělanosti a mravnosti, neboť za času Karla IV. (1346—78) národ český mohl se již postavit mezi národy nejvzdělanější.

Území nové diecése pražské obsahovalo všechny krajiny, nad kterými panoval Boleslav II. a které někdy byly metropole sv. Metoděje, totiž celé Čechy, Moravu, Slezsko, jižní Polsko, Halič až po Lvov a celé dnešní Slovensko.

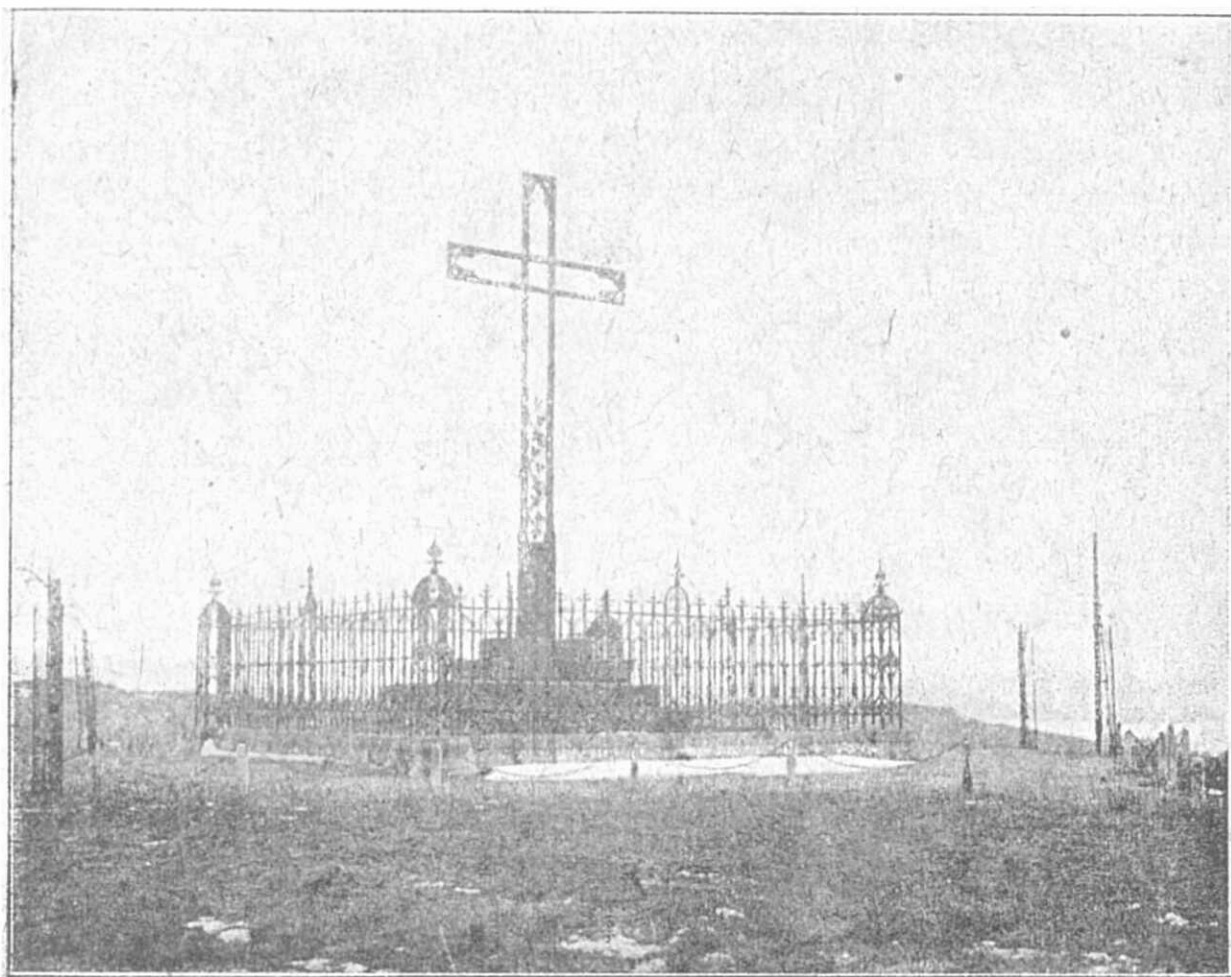
Prvním biskupem byl zvolen Dětmar (973—982), rodem Sas, ale znalý jazyka slovanského. Druhý biskup byl Čech sv. Vojtěch (982—997), syn mocného lecha Slavníka a matky Střezislavy. Když Vojtěch nastoupil, hebylo sice již mnoho pohanů v zemi, ale udrželo se mnoho zvyků pohanských, jako mnohoženství, trhy v neděli a ve svátky, prodávání křesťanských otroků židům a j. Vojtěch, vystoupiv rázně proti těmto zlořádům, vzbudil si mnoho nepřátel, proto opustil Čechy a se svolením papežským vstoupil v Římě do kláštera benediktinského s bratrem Radimem (r. 990). Čechové, těžce nesouce nepřítomnost Vojtěchovu, vyslali k papeži poselstvo, mnicha Strachkvasa (Křišťana) a pěstouna Vojtěchova Radlu, aby kázal Vojtěchovi vrátiti se do vlasti. Vojtěch vzal s sebou 12 mnichův. Vstoupiv do Čech, stanul na Zelené Hoře a žehnal vlasti, trpící suchem od odchodu jeho, a hned hojný déšť svlažil vyprahlou zemi.

Boleslav II. potvrdil na zemském sněmu (992) právo biskupa pražského, aby směl rozlučovati sňatky mezi příbuznými ujednané proti zákonům církevním, stavěti kostely a vybíratí desátek, a vystavěl (r. 993) pro přibylé řeholníky

první mužský klášter v Břevnově u Prahy. První opat jeho byl Anastasius.

Když se Vojtěch vrátil z Říma ponejprv, podnikl visitaci rozsáhlé diecése své. Na Slovensku sešel se v Ostřihomě s vévodou uherským Geyzou a biřmoval syna jeho Waika (Václava) na jméno Štěpán. Potom kázal i v Krakově na místě, kde dosud stojí kaple sv. Vojtěcha.

Tou dobou Vršovci porušili právo asylu chrámového, začez byli stiženi od Vojtěcha klatbou církevní. Protože však

17. Místo, kde sv. Vojtěch byl umučen.

měli v zemi vrch a samého vévodu Boleslava III. Ryšavého v rukou, Vojtěchovi bylo opustiti zemi po druhé r. 995. Řeholní bratři v Římě přijali jej s radostí a učinili jej převorem. Vršovci vymstili se na rodě Slavníkovcův, pobivše je na hradě Libici (995).

Metropolita moravský Viligis přičiňoval se poznovu, aby Vojtěch se navrátil na biskupský stolec. Vojtěch svolil, ale s podmínkou, že půjde hlásati evangelium pohanům, nebudou-li ho Čechové poslouchati. Z Říma vracel se Vojtěch s císařem

Ottou III. přes Mohuč do Čech. Zvěděl, že bratři jeho byli pobiti, odebral se do Polska k Boleslavovi Chrabrému. Odtud vypravil posly k Čechům, zdali jej ještě žádají míti biskupem. Dostav uštěpačnou odpověď, že nikdo nebaží po mravokárci, měl se za zbavena všech závazků k diecési své a odebral se kázati evangelium pohanským Prusům. Tam došel koruny mučednické r. 997.

Boleslav Chrabrý vykoupil tělo jeho od pohanů za veliký poklad a pohřbil je ve Hnězdně. Tam odpočívalo, až je Břetislav I. dobyv Hnězdna s biskupem Šebířem přenesl do Prahy a uložil ve chrámě sv. Víta (1039). Když vyzdvihovali sv. tělo ve Hnězdně, horlivý biskup Šebíř užil vhodné příležitosti, že sklonil Břetislava, aby vydal zákony s ostrými pokutami na neřesti, proti nimž sv. Vojtěch za živa marně bojoval.

Za tohoto biskupa Šebíře bylo postaráno také o duchovní blaho Moravanův. R. 1048 byli uvedeni z Čech na Moravu benediktini na Rajhrad a r. 1063 obdrželi Moravané svého biskupa. Toho roku bylo založeno biskupství olomoucké a prvním biskupem jeho byl ustanoven Jan, mnich kláštera břevnovského.¹⁾

Břetislav I. (1037—1055), obnovitel říše a slávy české, zabýval se myšlenkou založiti v Čechách samostatnou, na Německu nezávislou metropoli. Štěpníci domácího kněžstva a řeholnictva měl mu býti klášter sázavský, založený sv. Prokopem († 1053).²⁾ Avšak velikolepý plán jeho byl zmařen válečným nezdarem proti císaři Jindřichu III. (1041).

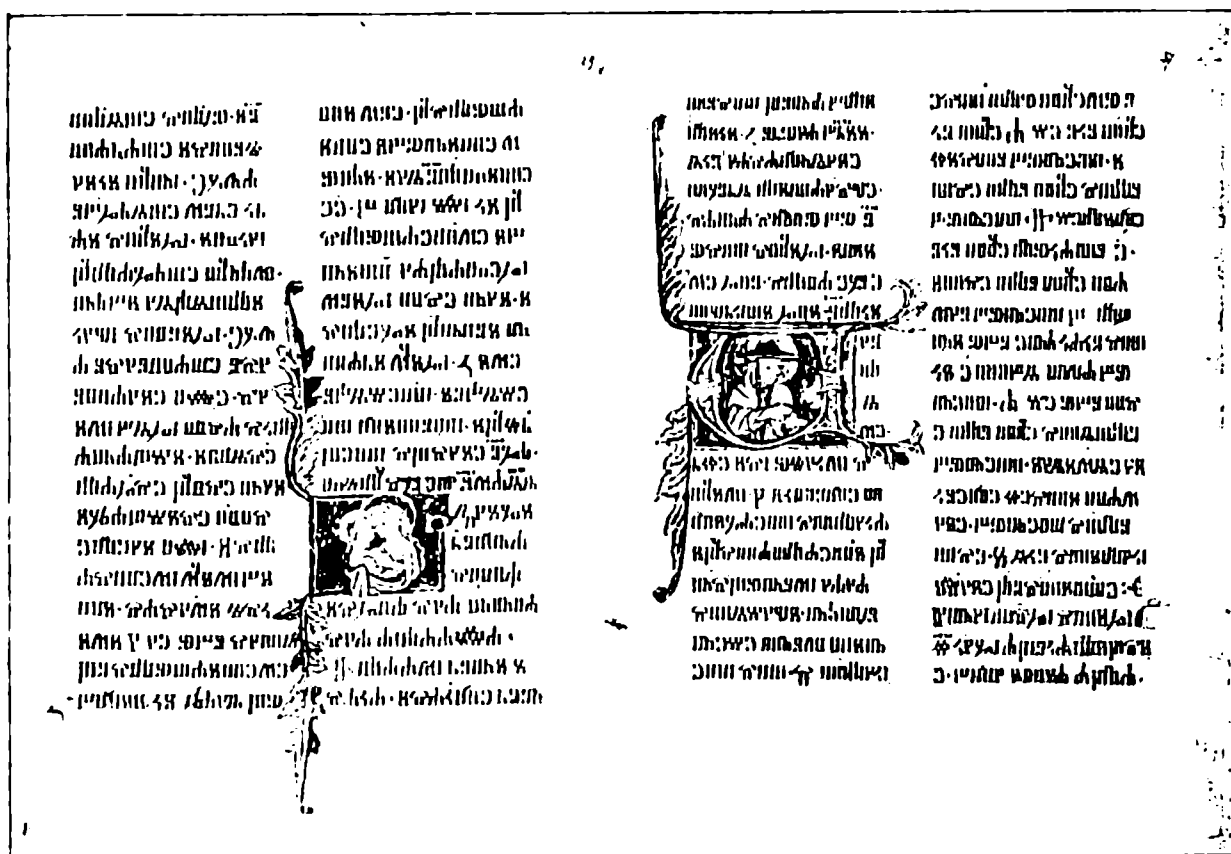
¹⁾ R. 1777 biskupství olomoucké bylo povýšeno na arcibiskupství a zřízeno biskupství v Brně. Konrád, biskup olomoucký († 1326), obdržel od krále Jana Lucemburského titul knížecí.

²⁾ Sv. Prokop, patron země české, narodil se ve vsi Chotouni u města Kouřimě, chodil do školy vyšehradské a stal se knězem. Později zvolil si život poustevnický v lesích sázavských. Bděním, modlitbou, postem a prací překonal všechny útoky ďábelské. (Odtud na obraze jeho zkrocený ďábel.) Tam našel jej kníže Oldřich (1012—1037), učinil jej svým zpovědníkem a založil pro něho a druhy jeho klášter sázavský r. 1032. Sv. Prokop byl první opat tohoto kláštera slovanského. Klášter sázavský byl sídlem nejen věd nadpřirozených, nýbrž i věd a umění přirozených a útulkem lidí potřebných.

Sv. Prokop zemřel svatě r. 1053 a pro mnohé zázraky, vykonané za živa i po smrti, byl prohlášen za svatého od papeže Inocence III. r. 1204. Tradice připisuje sv. Prokopu evangelium psané písmem cyrilským. Tento rukopis má dosud město Remeš ve Francii a králové francouzští dotýkali se ho při přísaze korunovační. Avšak povaha jazyková rukopisu toho dokazuje, že jest to památka jihoruská ze

Klášter sázavský měl liturgii slovanskou, avšak jinde nabývala vrchu liturgie latinská. Konečně liturgie slovanská byla obmezena pouze na klášter sázavský.

Vratislav II. (1061—1092) pokusil se sice umírající liturgii slovanskou vzkřísiti k životu a podal žádost papeži Řehoři VII., aby dovolil po celé zemi konati obřad slovanský. Řehoř VII. v listě z 2. ledna 1080 nazval žádost tu „nerozumnou“ a „nepředloženou“, když latinská liturgie už 150 let v zemi vrch drží, a nařídil, aby kněze „této důvodů prázdné nepředloženosti“ všemi silami se vzpíral. Slibuje

18. Evangelium Sázavské ve knihovně remešské.

však, že jest ochoten přání Čechů vyhověti, ukáže-li se po vyšetření legátů skutečná toho potřeba. Že k tomu nedošlo, jest přičísti za vinu Vratislavovi II., protože krví i statky lidu českého podporoval boj císaře německého Jindřicha IV. proti reformním snahám Řehořovým. Konečně i z posledního útulku, z kláštera sázavského, byla vypuzena liturgie slo-

století 12. nebo dokonce 13. Ostatky sv. Prokopa jsou uloženy dílem na Sázavě, dílem v Praze v kostele Všech Svatých.

Pod ochranou sv. Prokopa sešel se v Praze r. 1861 spolek „Dědictví sv. Prokopa“. Péčí tohoto spolku vycházejí spisy vědecké pro katolické duchovenstvo jazykem českým.

vanská. Břetislav II. (1092—1100), rozmrzev se na neustálé žaloby a sváry mnichů sázavských, vyhnal je r. 1096 a na místo jejich uvedl mnichy latinské z kláštera břevnovského. Liturgie slovanská zachovala se u Jihoslovanův.

Papež Benedikt XV. dovolil, aby liturgie staroslovanská opět se konala na památných místech v republice Československé o svátcích sv. Cyrila a Metoda, sv. Václava, sv. Lidmily, sv. Prokopa a sv. Jana Nepomuckého. Místa ta jsou: Velehrad, Sázava, Vyšehrad, klášter emauzský, kaple sv. Václava a hrob sv. Jana Nepomuckého ve chrámě sv. Víta v Praze, hrob sv. Lidmily v kostele sv. Jiří na hradě pražském, basilika staroboleslavská, kde byl zavražděn sv. Václav, a Svatá hora u Příbramě (Dekret kongregace posvátných obřadů ze dne 21. května 1920).

§ 27. D o k o n ě n í.

Křesťanství
v Polsku.

Z Čech přišlo křesťanství do Polska. Prvních zpráv o Kristu dostalo se Polákům od sv. Metoděje a od učedníků jeho, protože krajiny polské: Krakovsko, Halič a Slezsko náležely k metropoli Metodějově, ale většina národa s knížaty zůstala pohanská. Teprve česká kněžna Doubravka, dcera Boleslava I., podavši ruku knížeti Měčislavovi, přivedla knížete k víře křesťanské r. 966 a knížete následoval znenáhla i národ. Veliký apoštol Poláků jest i sv. Vojtěch. Když se vrátil z Říma ponejprv (r. 993), zašel na visitační cestě své až do Krakova, a když se vrátil z Říma po druhé (r. 995), uchýlil se ke dvoru Boleslava Chrabrého a strávil tam celou zimu.

První biskupství bylo zřízeno v Poznani (968). Boleslav Chrabrý (992—1025) zřídil již samostatnou metropoli ve Hnězdně (r. 1000) a povolal do země benediktiny. První arcibiskup byl bratr Vojtěchův Gaudencius (Radim).

V Rusku.

Rusové, zůstavše v zácarpatské původní vlasti své, dělili se v četné kmeny. Rurik, Norman ze švédského kmene Varjahů, zakladatel velikého státu ruského, spojil je v jedno r. 962. Spolek ruských Slovanů s normanskými Varjahy dal historii ruské zvláštní ráz výbojný. Svými nájezdy do říše byzantské stýkali se s křesťany. Denicí zvěstující příchod světla víry do krajů ruských byla kněžna Olga († 969), pokřtěná v Cařihradě na jméno „Helena“. První kníže křesťanský byl vnuk její Vladimír (980—1015). Ucházeje se o ruku princezny Anny, sestry císaře Basilia II., dostal ji s podmínkou,

že přijme křest. Vladimír dal se pokřtiti r. 988 a stal se křesťanem nejenom jménem, nýbrž i srdcem. Lid přijímal křesťanství beze zvláštního odporu. První biskupství byla založena v Kyjevě a Novgorodě. Za syna jeho Jaroslava (1019—1054) Kyjev byl povýšen na metropoli a v zemi bylo založeno mnoho klášterův. Nejznamenitější byl klášter u Kyjeva (Pečera), sídlo literatury ruské, semeniště duchovenstva a štěpnice ušlechtilých mravův. V něm psal mnich Nestor († r. 1114) své anály od potopy světa až do r. 1110 jazykem ruským.

Církev ruská, jsouc část církve řecké, srovnávala se s ní v učení i ve mravu. Pouze při kultu měla jazyk staroslovanský. Když církev řecká se oddělila od Říma r. 1054, církev ruská přes hierarchický svazek svůj se schismatickým Cařihradem zůstala přece spojena s Římem. Teprve ve XII. století Nikefor († 1121), Řek z Cařihradu dosazený za metropolitu kyjevského, první jal se pracovati o rozkol v církvi ruské. Ale rozkol neujal se najednou, nýbrž ponenáhu. Až ve XIII. století církev ruská se odštipla. Valně k tomu přičinilo císařství latinské na východě (1204—1261).

S velikými obtížemi setkali se misionáři u Slovanů U Slovanů polabských. Slované polabští dělili se ve tři kmeny: Srby, mezi Sálou a Labem v nynějším Sasku, Bodrce v nynějším Meklenbursku a Holštýnsku, a Lutice, bydlící mezi Labem a Odrou, v nynějším Braniborsku. Slované polabští nenáviděli křesťanství z celé duše tak jako vlády německé. Císař Otto I. (936—973), pokořiv je mečem, založil sice mezi nimi 5 biskupství¹⁾ a podřídil je biskupství magdeburskému, povýšenému r. 968 na arcibiskupství, ale každé biskupství musilo míti k ochraně své markraběte s německou posádkou. Když přišla do Němec zpráva o porážce Němců v Itálii (u Basantella v Kalabrii r. 982), Bodrci a Lutici povstali pod knížetem Mstivojem r. 983, vyhnali Němce nebo je pobili, ztroskotali stolice biskupské a zbořili chrámy. Rozhořčení proti křesťanství bylo tak veliké, že sám kníže Mstivoj, jsa křesťan, byl ze země vypověděn, ač zuřil nejlítěji proti Němcům.

Ani domácí kníže nemohl nadchnouti poddaných svých pro křesťanství. Gottschalk, vychovaný v klášteře německém

¹⁾ Pro Lutice: Branibor; pro Srby: Míšeň, Žiž a Mezibor; pro Bodrce: Aldenburg (později Lübeck). Toto poslední nebylo podříděno arcibiskupu magdeburskému.

založiv mohutnou říši Bodrců r. 1047, obracel veškeru péči k tomu, aby pokřestanil poddané své, vida v tom jedinou spásu jejich naproti Němcům; ale byl zabit od pohanů r. 1066 a všechny stopy křesťanství byly vyhlazeny. Biskup Jan byl na kusy rozsekán a obětován pohanské modle Radhošti.

Teprve když v zemi byli usazeni kolonisté němečtí, křesťanství počalo se ujímati. To stalo se, když Albrecht Medvěd, markrabě severosaský, r. 1157 přemohl Lutice, učiniv z celého dobytého kraje „markrabství braniborské“, a když vévoda saský Jindřich Lev r. 1160 porazil posledního knížete Bodrců Niklota. Potom teprve Slované byli pokřesťaněni, ale také poněmčeni. Tak byl dobojován Sasy 230letý boj proti Slovanům, začatý Jindřichem Ptáčníkem, který se skončil vyhubením Slovanův a osazením země Sasy.

Z mužů, kteří působili cestou apoštolskou mezi Slovany polabskými, náležel největší zásluha biskupu míšeňskému sv. Benoni († 1106).

U Maďarův.

Maďaři, národ uralsko-čudský, byvše povoláni Arnulfem proti knížeti moravskému Svatoplukovi, přistěhovali se do Uher r. 896. Odtud opakovali útoky na říši velkomoravskou, až ji vyvrátili. Po pádu říše velkomoravské konali po 50 let výpravy do Německa, až nájezdům jejich učinili konec císař Otto I., poraziv je s pomocí českou na Lešském poli u Augšpurka r. 955, a vojvoda český Boleslav I., zničiv nadobro utíkající zbytky v Čechách.

Maďaři, usadivše se mezi Slovany, seznámili se s náboženstvím jejich a s liturgií řeckoslovanskou. První pohlavár křesťanský byl Gylas, pokřtěný v Cařihradě r. 950. Gylasa doprovázel do Uher řecký mnich Hierotheus a získal mnoho Maďarův. Větších úspěchů dodělali se misionáři němečtí. Mezi Maďary působili: Pelhřim, biskup pasovský, sv. Volfgang, později biskup řezenský, a sv. Vojtěch, biskup pražský.

Knížete Geyzu získala Kristu r. 973 manželka jeho, sestra vévody polského Měčislava I. Geyza podporoval křesťanství, avšak kultu pohanského zcela se nezřekl, protože se bál šlechty. Pohanské šlechtě líbil se dosavadní způsob života. Teprve za syna jeho Štěpána (995—1038) křesťanství bylo zavedeno všeobecně. Štěpán, zvítěziv v rozhodné bitvě nad stranou pohanskou, snažil se nejenom zbývajících pohany při-

věsti ke křesťanství, nýbrž i křesťanství pevnými řády církevními navždycky pojistiti. Vystavěl a bohatě nadal několik klášterů, největší z nich sv. Martina, a založil metropoli ostřihomskou s 10 biskupstvími. V klášteře sv. Martina byl opatem pěstoun sv. Vojtěcha Radla (Anastasius). Štěpán, dav si potvrditi papežem Silvestrem II. (999—1003) všechna zřízení církevní, obdržel od něho královskou korunu, která byla připravena pro Boleslava Chrabrého, a zvláštní výsadu, aby on a nástupcové jeho po korunovaci mohli dáti před sebou nositi kříž, znak apoštolství, a jako legáti papežští zřizovati biskupství a jmenovati biskupy. Podniky Štěpánovy velice podporovalo spojení s křesťanským západem: s polským dvorem skrze matku a s císařským dvorem německým skrze manželku Giselu, sestru císaře Jindřicha II. Tím byl položen základ k vyšší civilisaci. Od té doby Uhry počítaly se ke spořádaným státům.

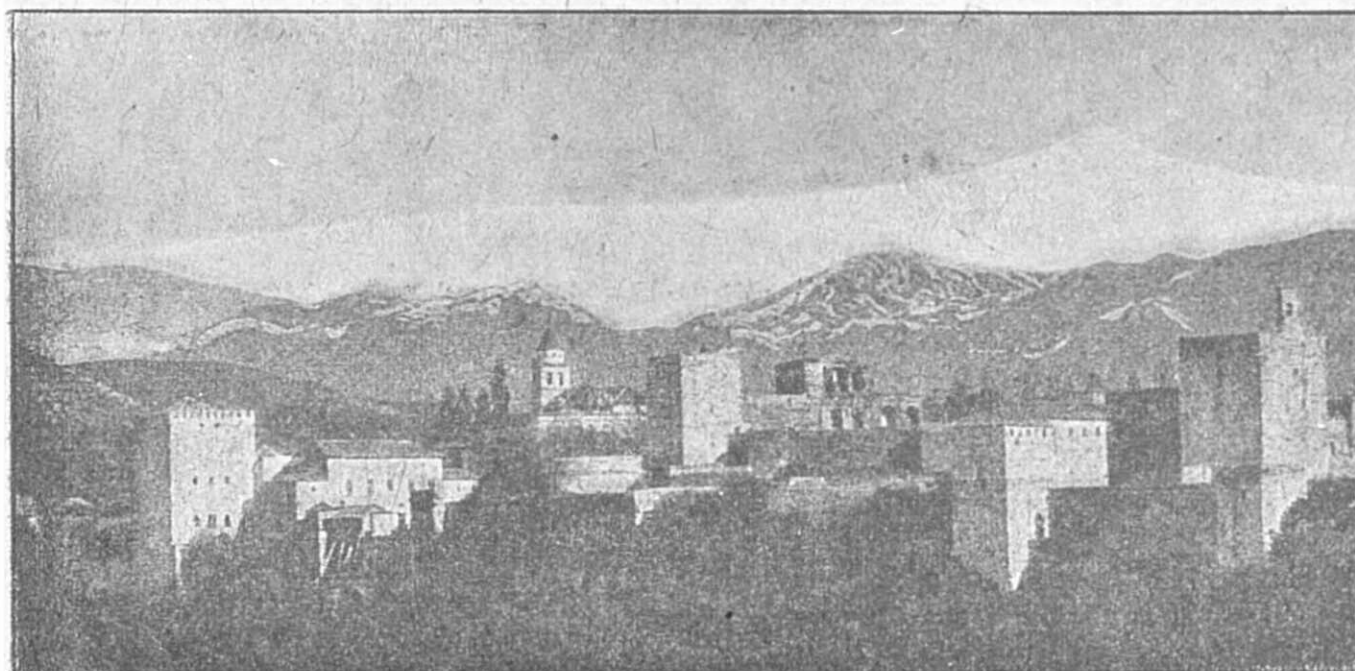
§ 28. Obmezení křesťanstva islamem.

Mocný nepřítel povstal křesťanstvu v Mohamedovi. Mohamed zasadil mu veliké rány hlavně v Asii a v severní Africe.

Mohamed (= Velebený) pocházel z kmene Kurejšovců, strážců národní svatyně pohanské Káby v městě Mekce.¹⁾ Život Mohamedův jest propleten bájemi, z nichž těžko jest dopátrati se jádra pravdy. Záhy osiřev, byl vychován od příbuzných. Pomáhal jim v obchodě, až se dostal do domu bohaté vdovy Chadidže. Chadidže vzala si jej za manžela. Na obchodních cestách poznal křesťanství a židovství. Nemaje již starostí o výživu, věnoval se po příkladu mnohých krajanů svých hloubání náboženskému. Tímto hloubáním přesvědčil se o nicotě pohanství a o jsoucnosti jediného Boha. Bujná fantasie východní a k tomu padoucí nemoc, kterou od maličkosti trpěl, způsobily, že se tak vžil v my-

¹⁾ Kába (= cubus = krychle, kostka) jest čtverhranná stavba ze šedých balvanů, hrubě otesaných a pevně spojených uprostřed mešity ve středu Mekky. Má 14 m zděli, 12 m zšíři a jest 12 m vysoká. Východní stěna jest o něco vyšší. V ní jest zazděn Černý kámen (Hadžar). O Černém kameni bájí Arabové, že byl v ráji. Bůh prý jej daroval Adamovi a potom Abrahamovi. Syn Abrahamův Ismael prý stavěl tuto svatyni. Černý kámen byl prý původně bílý, ale zčernal dotýkáním hříšníkův. V Kábě byly postaveny modly všech kmenův arabských.

šlenky své, až jich nepokládal za myšlenky vlastní, nýbrž za myšlenky Bohem zjevené. Příbuzní sice uvěřili v prorocké poslání jeho, ale ostatní Mekčané, žádající na něm zázraků, jichž Mohamed konati nemohl, vzbudili proti němu odpor. Mohamed vyhnul se odporu útekem z Mekky do Jatreba r. 622. Tento útek (hedžra) jest počátek letopočtu mohamedánského¹⁾ a Jatrebu dal jméno Medina (t. j. město prorokovo). Útek do Jatreba způsobil obrat v životě Mohamedově. Pomocí obyvatelů medinských přemáhal okolní krajiny a rozšířil konečně moc svou tak, že znenáhla celá Arabie pohlížela k němu jako k náčelníku a proroku. Konečně

19. Tvrz Alhambra u Granady ve Španělsku, nejkrásnější památka stavitelského umění arabského v Evropě.

dobyl Mekky r. 630 a učinil ji středem náboženského života Arabův. Celá Arabie podrobila se mu jako hlavě občanské a náboženské. Moc ta přešla na nástupce jeho, kalify. Zemřel r. 632.

Výboje
Arabův.

Co Mohamed začal, v tom pokračovali nástupcové jeho, kalifové.²⁾ R. 639 padla jim za kořist Syrie, r. 640 Egypt,

¹⁾ Dnem 1. března 1917 nabyl platnosti v Turecku kalendář gregoriánský, zavedený papežem Řehořem XIII. (1572—85). Řehoř XIII. nařídil bulou ze dne 24. února 1582, aby r. 1582 po 4. říjnu hned se psalo 15. října a aby každý čtvrtý rok byl přestupný vyjma letopočty zakončující století, v nichž počet stovek není dělitelný čtyřmi beze zbytku.

²⁾ Abu Bekr (632—634), Omar (634—644), Otman (644—656), Ali (656—661) atd.

r. 651 Persie, r. 707 severní Afrika. Evropa byla zachráněna od záplavy jejich vítězstvím Karla Martela u Poitiersu r. 732. Avšak veliké části Španělska bylo až do r. 1492 a části Sicilie až do r. 1090 nésti jeho vlády jejich. Španělska dobyli Arabové vítězstvím u Xeres de la Frontera r. 711 pod vůdcem Tarikem.

Učení Mohamedovo sluje islam (= odevzdání se Bohu) a jest smíšenina židovství, křesťanství a pohanství, převládá však židovství. V čele učení jeho stojí dva články: „Není boha kromě Boha (Allah) a Mohamed jest jeho prorok.“ Tento jediný Bůh prý se zjevil lidstvu skrze proroky: Adama, Noema, Abrahama, Mojžíše, Ježíše a konečně skrze posledního a největšího proroka Mohameda. Na místo prozřetelnosti boží staví fatum, t. j. učení, že Bůh osudy každého člověka přísně určil, takže na nich nelze ničeho měnit, a blaženost v nebi jakož i tresty v pekle líčí způsobem hrubě smyslným.

Učení
Mohamedovo.

Mravní předpisy Mohamedovy nemají za účel obnoviti vnitřně člověka, nýbrž vztahují se pouze na úkony zevnitřní. Modlitba (pětkrát denně s tváří obrácenou k Mekce, pout do Mekky aspoň jednou v životě), půst (celý měsíc ramadan, úplné zdržování se vína) a almužna jsou povinnosti moslemovy. K těmto povinnostem přidal Mohamed po útěku svém do Jatreba hlavní povinnost: boj proti nevěřícím. Naproti tomu dovoľoval mnohoženství (4 ženy), krevní mstu a jiné nepravosti. Svobodných umění nebyl veliký přítel.

Zvláštního kněžství Mohamed neustanovil. On a nástupcové jeho modlili se s kazatelny sami. Teprve později byli ustanoveni rozliční sluhové bohoslužební. Pro rozdíl od židův a křesťanů zavedl den sváteční v pátek.

Učení Mohamedovo bylo zaznamenáváno od posluchačů jeho na lístky nebo chováno v paměti. Teprve po smrti prorokově tyto zápisky byly sebrány v celek. Sluje korán (= čítanka). Jest tak veliký asi jako náš Nový zákon, dělí se na 114 sur neboli kapitol a jest moslemům zákoníkem nejen náboženským, nýbrž i politickým.

Zamýšlené jednoty u víře Mohamed přece se nedopracoval. Vyznavači islamu (arabsky moslemín) rozeštopili se ve dvě hlavní větve: 1. sunity (suna = tradice) a 2. šiity.

Sunité vedle koránu přijímají ještě ústní podání (Turci), kdežto šiité drží se pouze koránu a tradici zavrhuji (Peršané).

Důkaz prorockého poslání Mohamedova byl meč. K meči přidružil se fatalismus a naděje hojné kořisti nebo ve případě smrti naděje jistého nebe — a to pomohlo islamu k vítězství.

II. Církev a stát.

§ 29. Styky papežů s vladaři světskými.

Postavení
církv
mezi ná-
rody ger-
mánskými.

Církv katolické mezi národy germánskými vedlo se s počátku asi tak jako v pohanské říši římské. Neboť vládcové nových říší byli buď pohané nebo ariáni a pronásledovali katolíky krvavě.

Ale když tito národové a knížata jejich přijali víru katolickou, pokládali za svou povinnost starati se o blaho církve, zvláště chrániti ji od útoků nepřátelských a podporovati misionáře její.

Mezi národy západoevropskými hlavní ochránci církve a nejvyšší hlavy její byli Frankové. Tak tomu bylo již za Meroveovcův, ale ještě více za Pipina Malého, protože Pipin Malý výrokem papeže Zachariáše se stal králem¹⁾. Pipin zjednal si velikou zásluhu o církev, založiv církevní stát. Církevním státem papežové nabyli nezávislé moci světské.

Vznik
státu cír-
kevního.

Když sídlo císařské bylo přeloženo do Byzancia (r. 330), papežové získali si veliké zásluhy o Řím, starajíce se o jeho potřeby duchovní i tělesné. Lid viděl v nich nejen nejvyšší pastýře duchovní, nýbrž i ochránce a vladaře své.

Pevného základu právního dostalo se vladařské moci jejich za papeže Štěpána III. (752—757). Pipin, král francký, zvítěziv nad Aistulfem, králem langobardským, daroval r. 756 exarchát ravenanský a Pentapoli stolici apoštolské. Darovací listiny položil na hrob sv. Petra na znamení, že jest to dědictví sv. Petra (patrimonium sancti Petri), přecházející na nástupce jeho.

Karel Veliký darování Pipinovo potvrdil a rozšířil. Toto světské panství papežské bylo později značně zvětšeno odkazem Matyldy, hraběnky toskánské († 1115).

¹⁾ Když za posledního Meroveovce Childericha III., neschopného k vládě, ve skutečnosti vládl majordomus Pipin Malý, bylo vysláno do Říma poselstvo s otázkou: „Zdali kdo toliko jméno má, ale nečinně sedí, či kdo všechny potřeby říše obstarává, králem býti má?“ Papež vyřkl nále: „Kdo má moc, tomu přísluší i titul.“ Na základě toho rozhodnutí byl zvolený král Pipin na krále pomazán r. 752. — Dle všeobecného přesvědčení dostávalo se volbou nebo rodem králi práva k vládě, ale vlády samé neb aspoň slavné sankce vládě jeho dostávalo se teprv církevním pomazáním a korunováním na krále. Odtud titul křesťanských králů: „z milosti boží“.

Karel Veliký ještě jiné služby prokázal papežům. Nejen majetek jim zachránil, nýbrž i osobní svobody jejich hájil proti nepokojné šlechtě římské.

Obnovení
císařství
římského
na západě.

Papež Lev III. (795—816) byl r. 799 o procesí sv. Marka přepaden od nepřátelské strany a ztýrán. Podařilo se mu uprchnouti ke Karlovi. Karel meškál dvorem v Paderborně. Karel potlačil vzpouru a odebral se osobně do Říma zjednat

20. Rafael: Korunování Karla Velikého.

pořádek. Za tyto služby papež vsadil Karlovi císařskou korunu na hlavu o vánocích při slavných službách božích a lid z tisícerych úst volal: „Karlovi Augustovi, od Boha korunovanému, velikému a mírumilovnému císaři, život a vítězství!“ Karel, stav se císařem, odložil titul patricia římského a přijal nový název: „Impéror et Augustus“.

Tímto slavnostním úkonem bylo obnoveno západní císařství římské, ale nebyla zkrácena práva císařů byzantských, ani nebyla rozmnožena území korunovanému. Přes to obnovené císařství římské bylo nanejvýše důležité po stránce politické i náboženské.

Význam
jeho.

Knížata křesťanská na západě obdržela v císaři římském vrchního pána svého (imperium mundi) a církev katolická obdržela v něm

ochránce svého.¹⁾ V západním císařství byl takto ve skutek uveden vznešený ideál říše boží na zemi, která v sobě spojovala všechny národy, neničíc samostatnosti jejich, ba ani jí nezkracujíc.

V této říši boží nejvyšší pán byl Bůh. Boha zastupoval papež ve věcech duchovních a císař ve věcech světských. Tito držitelé dvou nejvyšších mocí — papež a císař — byli na sobě úplně nezávislí a konali si navzájem přísahu holdovní (juramentum fidelitatis), nikoli přísahu manskou. Papež podržel svá práva svrchovaná a své panství nad církevním státem a císař jako císař nestal se manem papežovým.

Tuto shodu moci duchovní a světské Lev III. dal znázorniti krásným obrazem mosaikovým v jídelně paláce lateránského. Sv. Petr sedí s klíči na kolenou, pravou rukou podává klečícímu papeži štolu, levou klečícímu Karlovi prapor římský.

Následek tohoto nového poměru mezi papežem a císařem byl, že nově zvolený papež oznamoval volbu svou císaři a prosil za obnovení svazku přátelského (nikoli za schválení volby); a naopak jenom ten byl za císaře uznán, komu papež pomazáním a korunováním tuto hodnost udělil.

Císař Ludvík II. (855—875) sám byl toho přesvědčení, neboť psal císaři řeckému Basiliovi, že předek jeho (Karel Veliký) císařské důstojnosti neusurpoval, „nýbrž z pokynu božího a z rozhodnutí církve i papeže vzkládáním rukou a mazáním sv. olejem ji obdržel.“²⁾

Jaký užitek vychází z harmonie moci církevní a státní, líčí papež Lev XIII. v encyklice „Arcanum divinae sapientiae“ ze dne 10. února 1880. V encyklice té čteme: „V tomto souhlase a v této harmonii jest nejen nejlepší záruka požehnané působnosti obou mocí, nýbrž i výtečný a nejúčinnější prostředek přispěti ku blahu celého pokolení lidského nejen pro život vezdejší, nýbrž i pro naději blaha věčného. Jako rozum lidský, souhlasí-li s věrou křesťanskou, neobyčejně se zušlechťuje a uschopňuje, aby se uvaroval bludu a proti němu mohl bojovati, víra pak nabývá opět v rozumu velmi cenné obrany, tak přátelství a svornost moci státní s posvátnou mocí církve má mezi oběma drahocenné prospěchy. Důstojnost státu se vpravdě zvětšuje, a pokud ho vede náboženství, vláda dbá požadavků spravedlnosti. Církev pak nabývá k obecnému prospěchu věřících ochrany a záštity.“

¹⁾ Účel pomazání Karla na císaře římského byla obrana a podpora církve katolické. Diplom Lva III. z 25. prosince 800 praví: „Karla s přispěním božím v ochranu a prospěch všeobecné církve sv. za císaře jsme dnes posvětili“ (Jaffé, Regesta Rom. pontif. Ed. II, n. 2504, p. 310 sq.). Stal-li se tedy z ochránce církve nepřítelem jejím, ničil sám ideu důstojnosti císařské a mohl v tom případě složen býti s této důstojnosti. Složení to však nezavíralo v sobě ztráty země z jiného důvodu právního jemu náležejících.

²⁾ Brück, I. c. str. 275, pozn. 6.

§ 30. Styky biskupů s vladaři světskými v zemích germánských.

Mezi národy germánskými biskupové a opatové zaujímali v životě občanském jiné postavení nežli v říši římské. Byli totiž leníky nebo many (vasalli) koruny a říšských stavův. Biskupové jsou vasalové královští.

Již za Meroveovců, ještě více za Karlovcův a Ottův biskupové a opatové obdrželi část říšského území v léno. Tím vstoupili ke králi v poměr manův a jako manové, byvše zvoleni, konali v ruce jeho přísahu manskou — homagium. Touto přísahou zavazovali se k osobní oddanosti, že na zavolání dostaví se ke dvoru, že budou zasedati na soudech a že potáhnou s panovníkem do boje.

Toto politické postavení prelátů bylo církvi jednak ku prospěchu, jednak ke škodě.

S prospěchem bylo církvi, že preláti, zasedajíce na říšských sněmech a dohlížejíce k soudům, při zákonodárství měli vydatný hlas a při soudech o to se starali, aby se nedostavovalo stranictví, libovůle a krutost. Prospěch z toho.

Velmi prospěšné zřízení pro stát i církev byli vyslanci královští (missi dominici), obyčejně biskup a hrabě. Vyslanci ti měli ve svém okresu dle zvláštní instrukce královské nejvyšší dozor nad úřednictvem, nad životem klášterním, nad mravy lidu atd. a podávali králi zprávu.

Se škodou bylo církvi, že králové pro tento svazek lenní osvojovali si přílišný vliv při obsazování biskupství a opatství. Tím byla podkopávána pohenáhl svoboda církve tak zvanou investiturou a otevřeny byly dokořán dveře simonii neboli svatokupectví a rušení celibátu. Škoda z toho,

Podle dosavadních předpisů biskup měl býti volen od kleru a od nejvznešenějších laikův osiřelé církve a potom jej metropolita po došlém schválení královském potvrdil a posvětil. Avšak od této doby králové překročovali často práva svá, buď doporučejíce jisté muže pro uprázdněné prelatury, buď obsazujícíce z vlastní moci tato místa, při čemž nehleděli tak ke způsobilosti kandidátově, jako spíše aby odměnili své dvořany nebo polní vůdce za prokázané služby nebo aby zaopatřili chudé panoše a rytíře. Příkladu králů následovali vévodové a hrabata, vnucující mnohdy nedospělé děti za biskupy a opaty.¹⁾ Takové obsazování obročí církevních jest simoniacké.

Ještě jiným způsobem byla páchána simonie. Bohaté rodiny přímo kupovaly biskupství členům svým a biskupové takto dosazení opět za peníze prodávali svěcení kněžské a úřady církevní. Tací

¹⁾ Hrabě Heřman z Vermandois vnutil církvi remešské za biskupa svého pětiletého syna. (Phillips Kirchen-Recht VIII, 318.)

biskupové nezachovávali obyčejně zákona o bezženství a poddaných rovněž k němu nepřidržovali.

Neméně zhoubný byl zlozvyk nechávati biskupství a opatství neobsazena a bráti příjmy jejich.

Nejhorší však následek obsazování prelatur velmoži světskými byl, že se stalo zvykem světské postavení prelátů pokládati za věc hlavní a duchovní důstojnost jejich za věc vedlejší. K tomu přispěl valně způsob udílení léna biskupům a opatům. Kdežto manům světským léna byla udílěna odevzdáním symbolů: meče, kopí a korouhve, léna církevní byla udělována odznaky biskupskými: berlou a prstenem. Tento způsob udílení léna církevního z rukou světských odznaky církevními (investitura) zničil svobodnou volbu biskupův a opatroval církvi obyčejně pastýře nehodné.

Z lenního svazku prelátů plynula církevní kázni ještě ta škoda; že preláti, jsouce zaneprázdnění pracemi světskými, zanedbávali duchovní správy. Mnohdy bylo jim jakožto manům královským také táhnouti do boje.

§ 31. Úpadek císařství římského a vliv úpadku toho na papežství.

Úpadek
císařství
římského.

Když byl sesazen Karel Tlustý na sněmě v Triburu (u Mo- huče) r. 887, rozpadla se monarchie Karlovcův a v Italii rozpoutaly se boje šlechtických stran. V Římě zmocnila se vlády mocná strana markrabat toskánských.

Vliv šlech-
ty římské
na obsa-
zování sto-
lice papež-
ské.

V čele strany toskánské stály tři vládychtivé ženy: Theodora Starší a dcery její Theodora Mladší a Marozia. Tyto ženy téměř po 50 let vykonávaly neobmezenou moc v Římě a také volbu papeže měly v rukou. Působením jejich z příbuzenstva jejich dosazení byli papežové: Sergius III., Jan X., Jan XI. a Jan XII. (Oktavián).

O této době zachovalo se nám málo zpráv a hlavní prameny X. století, spisy Luitprandovy (*Historia imperatorum et regum*, *Liber de Ottonis I. rebus in urbe Roma gestis*), jsou psány stranicky. Luitprand, biskup kremonský, kancléř Otty I., pochlebuje císaři Ottovi a hanobí protivníky jeho, stranu toskánskou, z níž i výše jmenovaní papežové pocházeli. Jest tudíž velmi těžko učiniti si pravý obraz oné smutné doby, kdy stolice Petrova stala se hříčkou stran šlechtických a dokonce žen. O Janu XII. (955—964) dovidáme se však také odjinud, že nebyl hodným papežem. Bylo mu teprv 18 let, když se stal papežem.

O papežce
Johaně.

Toto smutné postavení stolice papežské dalo asi podnět k povídačce o papežce Johaně. Když tolik Janů bylo dosa- zeno působením žen, mohla snadno vzniknouti pověst, že

nejenom ženy dosazovaly papeže, nýbrž že i žena na stolci papežském seděla. Tato papežka Johana vládla prý po papeži Lvu IV. († 17. června 855) dvě léta 5 měsícův a 4 dni,

Že nebylo papežky Johany, dokazují: a) všichni současní spisovatelé. Žádný vrstevník neví nic o papežce Johaně. Patriarcha Focius († 891) vyčítá církvi římské všechny možné věci, ale papežky jí nevyčítá, ač by se mu byla velmi dobře hodila v polemiku jeho. Ani následující 3 století o ní nevědí. Teprve kronikáři XIII. století (Štěpán z Borbonne † 1261) bájí o papežce Johaně. b) Pro papežku Johanu není v chronologii místa, protože po Lvu IV. ihned nastoupil Benedikt III. (855—858).

Dle listu arcibiskupa remešského Hinkmara (Ep. 26.) papeži Mikuláši I. (858—867) z r. 867 zvěděl posel jeho na cestě do Říma o smrti papeže Lva IV. a přišed do Říma, našel již Benedikta III. (855—858) na stolci papežském.

Klášter korbejský má diplom Benedikta III. ze dne 7. října 855.

Peníz římský, ražený na památku nastolení Benedikta III. má na jedné straně poprsí císaře Lotara I. († 28. září 855) a jméno jeho, na druhé straně poprsí a jméno papeže Benedikta III.

Když císařství se dostalo do silných rukou králů německých, byli dosazováni vlivem jejich opět výborní papežové většinou z Němec. Tito papežové, zlomivše moc římských stran šlechtických, zvláště markrabat toskánských, jali se pracovati na pokleslé kázni. Byli to zvláště Lev IX. (1049—1054), dříve biskup toulský, a Mikuláš II. (1058—1061), rodem z Burgundu. Oba se stali papeži přičiněním kardinála Hildebranda a také se řídili radou jeho.

Důstojnost císařská i papežská obnovena.

Časté zmatky a násilnosti při volbě papežů přiměly Mikuláše II., že na synodě velikonoční r. 1059 vydal dekret o volbě papežské. Po smrti papeže náležel výhradně kardinálům právo voliti nového papeže. Jest jim však dbátí přání kleru a lidu římského. Při volbě jest zachovati náležitou čest a úctu císaři. Tím dekretem byla zajištěna svobodná volba papeže, aby nezávisela na libovůli císařské, ani na stranických choutkách šlechty římské. Aby však tento nový způsob volby také ve skutek byl uveden, Mikuláš II., umluviv téhož r. 1059 přátelství s Normany, udělil v léno Apulii, Kalabrii a Sicilii Robertu Guiskardovi s titulem vévodským. Tak stolice papežská získala mocného spojence nejen proti šlechtě římské, nýbrž i proti císařům německým, když z ochránců církve chtěli se státí pány jejími.

B. Dějiny vnitřní.

I. Ústava.

§ 32. Vážnost kardinálův. Vznik kanovníkův.

Vážnost
kardi-
nálův.

Dekretem Mikuláše II. z r. 1059 o volbě papežské došli vysoké důstojnosti v církvi biskupové sedmi biskupství v okolí Říma, představení 28 farních kostelův a 18 jáhnů v Římě. Tito duchovní nazývali se kardinálové.¹⁾

Vznik
kanov-
níkův.

Po příkladu sv. Augustina a jiných biskupů biskup metický Chrodegang shromáždil r. 760 kolem sebe klerus své katedrály, žil s ním společný život a jsa sám benediktin dal mu řeholi (kanon), dle níž by všichni žili. Odtud canonici, kanovníci. Sluli také kapituláři a celý spolek kapitula. K tomuto pojmenování dala podnět každodenní povinná četba jejich. Každý den totiž čtla se ve společné schůzi kapitola řehole. Odtud ono místo jmenovalo se kapitola nebo kapitula. Toto pojmenování místa přenášelo se také na osoby shromážděné.

Kanovníci rozeznávali se od mnichů toliko tím, že nečinili slibův a mohli míti vlastní jmění.

Ústav Chrodegangův se osvědčil, proto byl zaváděn do četných diecésí. Král Pipin podporoval jej a Karel Veliký tak jej ctil, že vydal r. 789, jmenovitě pak r. 805, kapitulare, aby každý duchovní byl živ buď po kanovnícku nebo po mnišsku. Říšskou synodou v Cáchách r. 817 život kanovnícký byl předepsán za normu.

Kapituly měly své jmění. Z tohoto jmění zapravovaly se společné potřeby. Darováním králův a velmožů vzrostlo tak, že mnohé kapituly zbohatly.

Poněvadž kapituly katedrální nemohly přijmouti všech, kteří se hlásili, biskupové zakládali i při jiných kostelích sbory kanovnícké nebo kolegia, a tak vznikly kapituly kolegiální.

Kapituly katedrální zaujaly velmi důležité postavení ve správě diecésí. Byly senát biskupův a měly zvláštní práva a výsady.

¹⁾ Incardinati ecclesiae Romanae = připsaní církvi římské ke stálé službě. Obraz jest vzat ode dveří, jež stěžeji (cardo) k budově jsou trvale připevněny.

Avšak toto zařízení žádalo velikého sebezapření a pravé ideálnosti duchovních, kteří by, majíce své jmění, zachovávali svědomitě ono společenství a bratrství, a nejsouce žádnými sliby vázáni, přece tak žili, jako by jimi vázáni byli. Již v 10. století kanovníci počali si jmění kapitulní mezi sebou dělit v jednotlivá obročí neboli prebendy, bydlet v domech soukromých a činiti zvláštní od biskupa korporaci. Mikuláš II. (1058—61) i Alexander II. (1061—1073) hleděli kanovníky pohnouti, aby se vrátili k původnímu životu společnému, ale nedodělal se úspěchů žádoucích. Kapitulní probošt v Chartres Ivo († 1117) byl šťastnější. Způsobil, že někteří kanovníci nejenom se vrátili k dřívějšímu způsobu života, nýbrž že mimo to zřekli se majetku soukromého slibem chudoby. Odtud rozdíl mezi kanovníky světskými (canonici saeculares) a řeholními (canonici regulares).

Kapitulu pražskou první spořádal vzdělaný probošt Marek, rodilý Němec, za krále Vratislava II. (1061—1092).

Ústav kanovníků povznesl velice vzdělání duchovní a kázeň duchovní.

II. Učení.

§ 33. Vzdělanost u národů germánských.

S křesťanstvím měly všude počátek snahy vědecké.

Stěhování národů bylo nepříznivé vědám vůbec a tudíž i církevním. To se týká zejména Italie a Francie. Lépe se vedlo Španělsku, Irsku a Anglii. V této době vědy byly vzdělávány v kláštorech. Kláštery, jsouce založeny ponejvíce v pustých samotách, byly vzdáleny vřavy válečné a tudíž nevyrušovány ve pracích vědeckých. Pevné zdi jejich odolaly staletím i vpádům nepřátelským, proto zachovaly nám ovoce práce jejich: drahocenné bibliotéky, opsané od mnichů s velikým nákladem a s velikou námahou, a také díla samostatná. Tato doba nevyznamenává se valně tvorbou novou; zachovala a vykořistila plody ze zlaté doby literatury křesťanské. V kláštorech byly všude zřizovány školy.

Stav věd
před
Karlem
Velikým.

Pro vzdělanost národů germánsko-románských zvláště důležité byly kláštery irské a anglické.

Duchovní vymoženosti Anglicka přenesl na pevninu evropskou sv. Bonifác († 755) a hleděl je učiniti majetkem

Frankův. Ohníška vzdělanosti v říši francké byly kláštery: Sv. Havel, Fulda a Nová Korvey.

Zásluhy
Karla
Velikého
o vzděla-
nost.

Na základě položeném od sv. Bonifáce pracoval dále Karel Veliký († 814). Společně s biskupy zřídil při katedrálách a klášterech učené školy ke vzdělání kleru i laikův, upravil nově dvorní školu (schola palatina), založil školy pěvecké k povznesení zpěvu kostelního a věnoval péči také školství obecnému.

Ve školách katedrálních a klášterních učilo se sedmi svobodným uměním (artes liberales, ingenuae, bonae): gramatice, retorice, dialektice (trivium), aritmetice, geometrii, musice a astronomii (quadrivium), mimo to theologii, právu a lékařství.

Svobodná umění slují tak proto, že byla pokládána za důstojna muže svobodného na rozdíl od práce hmotné.

Karel Veliký povolal ke dvoru svému znamenité učence. Z učenců povolaných ke dvoru jeho nejvíce vynikl Alkuin († 804), rodem Anglosas z Yorku. Alkuin dodal dvorní škole a později klášterní škole tourské neobyčejného lesku. Posluchačů duchovních i světských měl veliký počet, protože Karel začal udělování úřadů činiti závislým na vzdělání vědeckém. Vším právem nazývá se Alkuin učitelem Frankův.

Stav věd
po Karlu
Velikém.

Karel Veliký dobyl si velikých zásluh o křesťanskou osvětu a civilisaci národa svého.¹⁾ Po smrti jeho nastaly vědám doby nepříznivé pro vnitřní války a vpády Normanů, Slovanů a Saracénův. Avšak přes to těšily se vědy z přízně Ludvíka Pobožného († 840) i syna jeho Karla Lysého († 877). Ludvík Pobožný byl velice vzdělán a Karel Lysý shromažďoval na dvoře svém učence všech zemí.

Hlavní vliv na rozvoj vědy středověké měla literatura starořímská, méně řecká, ačkoli literatura řecká nebyla docela zanedbávána. Literatura v jazyku mateřském vyvíjela se pomalu. Karel Veliký pokusil se o německou mluvnici a kázal sebrati staré hrdinské zpěvy národní.

Z učenců této doby dlužno vzpomenouti ještě anglického mnicha Bedy Ctihodného (Venerabilis † 735),

¹⁾ Karel Veliký († 814) byl prohlášen svatým od vzdoropapeže Paschala III. za císaře Bedřicha Rudovousa (1152—1190), ale všeobecná církev neuznala tohoto svatořečení. Jenom Cáchám bylo dovoleno, aby jej uctívaly jako blahoslaveného. V Cáchách totiž odpočívá tělo jeho.

J a n a E r i g e n y Skota († 877), představeného dvorní školy za Karla Lysého, **G e r b e r t a**, učitele školy remešské, později papeže **Silvestra II.** (999—1003), a **L a n f r a n k a** († 1089), učitele klášterní školy v Beku (ve Francii), později arcibiskupa kanterburského.

Čím byl Karel Veliký říši francké, tím byl král **Alfred Veliký** (871—901) Anglii. Alfred, přeloživ mnohé spisy z latiny na jazyk anglosaský, stál se zakladatelem národní literatury anglosaské.

§ 34. Obrazoborství a rozkol Řekův.

Výtvarnému umění křesťanskému povstal nepřítel na východě císařem byzantským **Lvem III. Isaurickým** (717—741). R. 726 vydal edikt, jímž kázal odstraniti obrazy a úctu jejich přísně zapověděl.

Obrazoborství.

Edikt vyvolal veliký odpor. Úcty obrazů hájili papež **Řehoř II.** (715—731), patriarcha cařihradský **Germanus** a sv. **Jan Damašský** († 755), nedbající pronásledování a příkoří.

I nástupcové **Lva III.** postupovali proti úctě obrazů krutě a bezohledně. Teprv císařovna **Irena** hleděla zastaviti obrazoborství. Vyjednala s papežem **Hadrianem I.** (772—795) všeobecný sněm nicejský II. r. 787. Na tomto sněmě obrazoborství bylo zavrženo, a úcta obrazů byla schválena.

Úsnesení sněmu nicejského zjednala plnou platnost teprv císařovna **Theodora** r. 842. Na památku obnovené úcty obrazů byla zavedena zvláštní slavnost pravověrnosti (orthodoxie).

Půdu k rozkolu východnímu připravoval **caesaropapismus** císařů byzantských a touha některých patriarchů po nezávislosti na Římu. Napětí mezi východem a západem bylo zostřeno, když byl založen církevní stát (756) a když bylo obnoveno západní císařství (800).

Rozkol.

Příčinou konečné roztržky bylo sesazení šlechtetného patriarchy **Ignacia**, protože káral pohoršlivý život při dvoře byzantském. Na místo jeho byl dosazen **Focius** († 891), císařský tajemník a náčelník tělesné stráže. Když papež **Mikuláš I.** (858—867) volby jeho neuznal, způsobil roztržku r. 863, vytýkaje církvi západní (mimo některé nepodstatné věci kázeňské), že pobloudila, učíc vycházení **Ducha svatého** z Otce i Syna.

Rozkol byl urovnán (za císaře Basilia) na čtvrtém sněmu cařihradském (VIII. obecném) r. 869, ale shoda netrvala dlouho. Patriarcha cařihradský Michael Cerularius obnovil rozkol r. 1053.

Papež Lev IX. (1049 – 1054) poslal do Cařihradu tři legáty ukliditi spor. Když však byli chladně přijati od patriarchy a znamenali, že není naděje na shodu, složili 16. července 1054 na oltář chrámu Boží Moudrosti listinu, vylučující z církve patriarchu Cerularia, a odešli.

Od té doby rozkol církve východní jest trvalý. Všechny pokusy o smíření neměly značnějšího úspěchu.

Kteří se navrátili k unii, slují sjednocení, kteří nikoli, nesjednocení Řekové.

Pro sjednocení Řeky papež Pius X. Motu proprio ze dne 1. května 1917 „Dei providentis“ zřídil zvláštní kongregaci (Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali).

III. Kult a kázeň.

§ 35.

Služby
boží.

Služby boží v této době byly zvelebeny zpěvem chorálním, jinak gregoriánským, zavedeným od papeže Řehoře Velikého († 604), a varhanami.

Asj Hucbald, mnich z kláštera sv. Amandy v Belgii († kolem r. 930), nebo jiný mnich 10. století zavedl zpěv dvouhlasný. Kvindo z Areza (v Italii) v klášteře Pomposa († 1050) sestavil stupnici not.

Dle jednomyslných zpráv letopisců král Pipin obdržel darem r. 757 první varhany od císaře byzantského Konstantina Kopronymy.

Mravy
duchoven-
stva.

Hlavní vady tohoto věku byly: přestupování zákona o bezženství a svatokupectví. Stolic apoštolská, jsouc závislá na stranických choutkách knížat italských, nemohla vystupovati rázně proti těmto nepořádkům. Když však nabyla vrchu nad stranami italskými pomocí císařů německých, počala v XI. století bojovati všemi silami proti simonii a manželství kněžskému.

Avšak tyto vady nebyly všeobecné. Četní biskupové a kněží byli věrni povolání svému, vynikající učeností a svatostí života.

Vliv křesťanství jevil se jak v životě soukromém, tak i veřejném.

Mravy
lidu.

Křesťanství odstranilo ponenáhlu staropohanské obyčeje, jež nejhloběji zapustily kořeny, světskými zákony byly schváleny a hověly vášním lidským. Takové pohanské obyčeje byly krevní msta, záští (opověděná nepřátelství) a ordálie (soudy boží).

Proti krevní mstě a záští církev zavedla mír boží (treuga Dei)¹⁾. Mír boží pečoval o bezpečnost osoby a majetku aspoň částečně, dokud o věci ty nestarala nebo nemohla se starati vrchnost světská.

Ordálii²⁾ církev hned odstraniti nemohla. Proto hleděla je aspoň očistiti ode všeho pohanského, přijala je pod dozor svůj (vyjma souboj) a naléhala na to, aby docela byly zrušeny. To se jí konečně podařilo.

Křesťanství posvětilo zvláště život státní, dodavši mu rázu křesťanského.

Jak středověk pojímal poměr panovníka k poddaným, vysvítá nejlépe z korunování králův od biskupův. Obřady korunovačními znázorňovala se lidu důstojnost panovníka „z milosti boží“ a korunovanému uváděla se na mysl povinnost, aby meče užíval ke cti boží a poddaným svým spravedlivě vládl. Tím byl vyloučen jak absolutismus tak i anarchie.

Jako král přijímal korunu z ruky biskupovy, tak přijímal i křesťanský rytíř meč od církve neb aspoň obřadem náboženským. Tím mu bylo kladeno na srdce, aby zbraně své užíval k ochraně církve a ku pomoci slabým a utiskovaným.

Církev v této periodě za poměrů velmi nepříznivých duchovně přetvořila a zušlechtila surové a válečné národy, z chaotické směsi, způsobené stěhováním národův, učinila spořádané státy, na místo

Přehled.

¹⁾ Treuga Dei byla ponejprv zavedena v Akvitánii (provincii římské v jižní Galii mezi Pyrenejemi a řekou Garonou, později rozšířená až k řece Loire) r. 1041 a záležela v tom, že se nesmělo užívat zbraně od západu slunce ve středu až do východu slunce v pondělí na památku umučení Páně, v těchto dnech vykonaného. Rozšířena byla na synodě clermontské (1095) ještě na dobu od adventu do oktávu Zjevení Páně, a od neděle devítníka do oktávu svátků svatodušních.

²⁾ Základní myšlenka ordálii byla, že všemohoucí, vševědoucí a nejvýše spravedlivý Bůh ani na světě nedopustí, aby nevinnost podlehl nešlechtnosti. Nejobyčejnější ordálie byly: los, kříž, posvěcený chléb, oheň, žhavé železo a uhlí; studená a horká voda, máry, souboj a sv. přijímání.

moci hmotné postavila autoritu duchovní, poměr panovníků k poddaným posvětila a tím zabezpečila jak důstojnost králům tak i svobodu poddaným, v obnoveném císařství římském dala západním říším politický střed, tyto říše nadchla k činům vznešeným, zabránila výbuchům msty, pěstovala a podporovala vědu a spojila rozvaděné kmeny.

Perioda druhá.

Od Řehoře VII. až do pseudoreformace (1073—1517).

Ráz této periody: Vrchol křesťanského středověku a úpadek jeho.

A. Dějiny vnější.

I. Vzrůst církve.

§ 36. Výpravy křížové.

Podnět
k
výpravám
křížovým.

Jako za našich dnů vědychtivost žene učence k dějištím staré moudrosti a staré slávy a jako ziskuchtivost táhne člověka až do nejzazších končin světa, tak pudila odedávna zbožná mysl křesťany na posvátná místa, kde Spasitel žil a působil. Tyto pouti do Svaté země byly za císařů byzantských velmi četné a dály se beze vší překážky. Ani Arabové, dobyvše Jerusalema (r. 636), nebránili poutníkům. Teprv egyptští Fatimovci (Hakem † 1021) počali utlačovati křesťany. Utlačování dostoupilo vrcholu, když Seldžukové r. 1073 dobyli Svatého města. Křesťané obrátili se k papeži Řehoři VII. (1073—1085) o pomoc. Řehoř VII. skutečně vydal svolání k vypravě křížové, ale spor s králem Jindřichem IV. zmařil úmysly jeho. Teprv Urban II. (1088—1099) na sněmích v Piacenze a Clermontu (1095) pohnul křesťanský západ k tažení křížovému. Že tato výprava křížová byla podniknuta, o to velice se přičinil poustevník Petr Amienský. Petr Amienský viděl na vlastní oči bídu křesťanů ve Svaté zemi a přinesl papeži a knížatům západním prosebné listy patriarchy jerusalemského Simeona a křesťanů jerusalemských. Papež líčil útrapy křesťanů jerusalemských na synodě clermontské s úchvatnou výmluvností, vybízel přítomných ku pomoci sv. místům, udělil všem, kdo z pravé

pobožnosti, nikoli však kdo ze ctižádosti nebo ze zisku zbraně se chopí, odpuštění trestů kanonických, rozšířil mír boží (*treuga Dei*) na tři léta a postavil rodiny a statky jejich pod ochranu jeho. Řeč papežova byla přijata s nadšením. Tisícové padše na kolena volali: „Bůh tomu chce“, přijali slova ta za heslo válečné a připíali si na plece červený soukenný kříž. Od tohoto kříže byli nazváni křižáci.

První výpravu vedl Bohumír Bouillonský, vévoda lotrinský, s četnou šlechtou. Křižáci došli konečně cíle svého po mnohých obtížích a ztrátách a dobyli Jerusalema 15. července 1099. Králem jerusalemským byl zvolen Bohumír, avšak Bohumír nepřijal ani koruny královské ani názvu krále z úcty ke Spasiteli, protože Spasitel na místech těch nesl korunu trnovou, a přestal na názvu „ochránce božího hrobu“. ¹⁾ Radosti té nedočkal se papež Urban II., zemřev dříve, než o vítězství došla do Říma zpráva.

I.
výprava.

Nové království nemělo dlouhého trvání. Zřízení lenní, zavedené po způsobu západoevropském, neposkytovalo králům jerusalemským dostatečné moci proti neposlušným často leníkům, takže v boji proti přesile nepřátelských sousedů byli nuceni opírat se ne o své poddané, nýbrž o řády rytířské a zástupy křižákův. Křižáci přicházeli na pomoc jenom nahodile a v dobách neurčitých. Proto již r. 1144 panovník mosulský Zenki dobyl Edesy. Edesa byla klíčem k celému království jerusalemskému,

Událost ta pobouřila Evropu. Papež Eugen III. (1145—1153) dal sv. Bernardem, opatem kláštera cisterciáckého Clairvaux, kázat kříž. Jím pohnuti byvše podnikli r. 1147 druhou výpravu Ludvík VII., král francouzský, a Konrád III., král německý. Také Vladislav II., kníže české, zúčastnil se výpravy. Výprava potkala se s nezdarem. Když odešli, stav království jerusalemského byl stále povážlivější. Provincie ubývalo za provincií, až i Svaté město padlo Saladinovi do rukou (r. 1187).

II.
výprava.

Zpráva o ztrátě Jerusalema roznítla znova bojovnou mysl křesťanstva západoevropského. Stolicí apoštolská uložila kleru desátek saladinský a křižákům udělila veliké výsady, jen aby ve skutek

III.
výprava.

¹⁾ Teprve nástupcové jeho psali se králi jerusalemskými. Titul krále jerusalemského podrželi králové neapolští. Později psali se králi jerusalemskými také panovníci z rodu lotrinského a habsbursko-lotrinského. Za našich dnův osobuje si titul ten také král italský jakožto král sjednocené Itálie.

uvedla třetí výpravu. V čelo výpravy postavil se císař Bedřich I. Barbarosa a k němu se připojili král francouzský Filip II. August, král anglický Richard „Lví Srdce“ a také knězic český Děpolt. Ve výpravu tu byly kladeny veliké naděje, ale nespĺnily se. Císař Bedřich našel předčasnou smrt v řece Kalykadnu u Seleucie (1190) a vzešlé spory mezi vojevůdci rozdrobily síly křižákův. Richard urazil vévodu rakouského Leopolda V., zašlapav do bláta prapor jeho, vztyčený na dobyté Ptolemaidě. Zpupností tou uražení Němci navrátili se domů a jich následovali brzy také Francouzi. Richard pokračoval v boji a smluvil konečně mír se Saladinem r. 1192 na 3 léta. Mírem tím bylo ponecháno křesťanům pobřeží od Jope k Tyru a dovolen přístup do Jerusalema.

IV. výprava.

Energický papež Inocenc III. (1198—1216) přičiňoval se všemi silami o nové tažení. Nové výpravě velel Balduin, hrabě flanderský, a Bonifác, markrabě montferacký, ale výprava ta spustila se vznesené ideje výprav křižových a propůjčila se přes zákaz papežský za nástroj chytrého Benátčana Jindřicha Dandaly k dobytí Zadru a Cařihradu pro Benátčany. Křižáci založili v Cařihradě latinské císařství (1204—1261). Balduin byl první císař a Benátčan Tomáš Morosini první latinský patriarcha cařihradský. Z této výpravy měli užitek jenom Benátčané, ale křesťanům palestinským pomoci se nedostalo. Církev také ničeho tím nezískala, naopak lakomé a pánovité vystupování latinův ještě zvýšilo nenávisť Řeků proti církvi římské. Za téhož papeže Inocence III. udála se výprava dětí (1212).

V. výprava.

Na IV. sněmě lateránském (1215) byla stanovena úsilím papeže Inocence III. nová výprava křižová na rok 1217. Papež přispěl sám 30.000 hřiven stříbra a uložil odváděti duchovenstvu dvacátý díl příjmů, sobě a kardinálům desátý díl po tři léta ve prospěch Svaté země. Z mocných panovníků táhl do Svaté země pouze král uherský Ondřej II. s vévodou rakouským Leopoldem VI. Ondřej vrátil se s nepořízenou a Leopold podnikl s králem jerusalemským (Janem z Brienne) výpravu do Egypta. Damieta, klíč k Egyptu, dostala se do rukou křižákův, ale po 2 letech bylo jí opět dobyté od Saracénův. Hlavní vinu nezdaru této výpravy měl císař Bedřich II., protože křižáci čekali příchodu jeho každým dnem, ale marně. Přes opětované sliby a přísahy císař odkládal neustále lhůtu k výpravě, až jej papež pro věrolomnost dal do klatby. Teprv r. 1228 Bedřich II. vydal se na cestu do Svaté země s nepatrnou mocí válečnou. Pro vzájemné válčení sultánův o jednotlivé údely byly však okolnosti tak příznivé, že Bedřich smluvil se sultánem Kamelem příměří na 10 let. Tímto příměřím dostalo se křesťanům Jerusalema a některých míst jiných.

VI. a VII. výprava.

Z těchto výhod však křesťané dlouho se netěšili, protože Turci opět se zmocnili Jerusalema. Papež Inocenc IV. (1243—1253) ujal se vřele Svaté země na sněmu lyonském (I.) r. 1245. Prosba jeho pohnula jenom krále Ludvíka IX. k nové výpravě r. 1248. Zbraně křižáků vítězily s počátku. Opět bylo dobyté Damiety. Avšak později

štěstí válečné se obrátilo, takže sám král Ludvík upadl do zajetí sultánova. Vykoupil se z něho penězi a vydáním Damiety.

Ludvík IX., nedošed cíle prvním tažením, podnikl po 20 letech novou výpravu přes Tunis. Avšak v táboře francouzském vznikl mor a zachvátil i samého krále (r. 1270).

S Ludvíkem IX. zašla veškerá nadšenost pro Svatou zemi. Nadarmo usiloval o novou výpravu papež Řehoř X. na všeobecném sněmě lyonském (II.) r. 1274 a nástupcové jeho. Křesťané ve Svaté zemi pozbývali državy za državou, až r. 1291 poslední pevnost Akop padla v ruce Saracénův.

§ 37. Následky výprav křížových.

Třeba křížové výpravy, podnikané s největším napětím sil a s největšími oběťmi, nedoděly se vlastního cíle, totiž aby Svatá země odňata byla Turkům a zachována v rukou křesťanů, přece jsou velkolepý zjev v dějinách církevních, světských a kulturních.

a) *Následky pro církev.*

1. Křížácké výpravy podaly důkaz, jak mocno jest křesťanství, že dovede nadchnouti k takovým věcem;

Následky
pro
církev.

2. vzpružily ducha náboženského, udusily netečnost náboženskou, nevěru a racionalismus;

3. křížové výpravy přispěly velice k rozšíření křesťanství ve střední Asii a v severní Africe a k sjednocení Maronitův a Armenů s církví;

4. k uschování sv. ostatků, přinesených ze Svaté země, šlechta vystavěla na statcích svých mnoho chrámův a tak vzniklo na venkově mnoho far.

b) *Následky pro stát.*

1. Západ zbavil se lupičů všeho druhu, dobrodruhů, nespokojenců světských i duchovních, protože tací lidé se vydali na výpravu za účelem dobrodružným a tam většinou zahynuli. Tím získalo obecné blaho, veřejná bezpečnost a mravnost;

Následky
pro stát.

2. vzrostla moc královská. Většina odbojné šlechty a zpupného rytířstva na východě zahynula a statky jejich osiřelé připadly králům;

3. nevolnictví dílem zmizelo, dílem stalo se snesitelnější, poněvadž rolníci, přijavše kříž, jakožto bojovníci,

církevní nabyli svobody. Jiní hrozili vzpourou, nebudou-li osvobozeni. I občanská svoboda se rozmnožila a povznesla. Knížata i páni, potřebující peněz na cestu, prodávali městům výsady, odprodávali část statků svých a zchudli. Zato vzrůstala se města a nabývala váhy v životě veřejném.

4. Křižácké výpravy zeslabily moc tureckou. Turci jistě by byli doráželi na Evropu, kdyby nebyli bývali zaneprázdněni na východě ;

5. křižáci, prohlédše si Řecko, Asii a Egypt, obydlí starodávné vzdělanosti, umění, věd a obchodu, a obcující se vzdělanými Řeky, rozmnožili obor poznatků svých a osvojili si uhlazenější mravy. Rozvinul se živý obchod mezi západem a východem, rozmnožilo se poznání nových věcí přírodních i vyrobených a probudila se snaha vyráběti je (průmysl). Zdokonalily se vědy, zejména přírodní a zeměpisné, a umění, zvláště stavitelství. Literatura klasická byla obohacena ;

6. z výprav křížových vzala původ mnohá významná zřízení, jako řády rytířské (johanité, templáři a Němečtí rytíři).

§ 38. Řády rytířské.

Církev přijala ve svou službu rytířstvo středověké, když se zavázalo přísahou, že bude užívati meče k ochraně víry a církve, k ochraně slabých a utlačovaných a že povede život křesťanský¹⁾. Rytířstvu otevřelo se vděčné pole ve Svaté zemi.

Když bylo založeno království jerusalemské (1099), trvání jeho bylo stále ohroženo, proto tito rytíři spojili se v užší spolky, v duchovní řády rytířské, aby snáze chránili tohoto království. Každý člen těchto řádů vykonal nejen obyčejné tři sliby řeholní, totiž slib čistoty, chudoby a poslušnosti, nýbrž zavázal se nad to ještě bojovati stále proti nevěřícím a chrániti poutníkův.

Aby snáze výtčenému účelu vyhověli, byli rozděleni v rytíře k obraně Svaté země a poutníků, kněze k du-

¹⁾ Rytíř obrněný, klečící se sepiatýma rukama před obrazem Matky boží, jest symbol křesťanského středověku. Rytířstvo kvetlo v 11—13. století, vynikajíc hrdinnou myslí, vzdělaností (Minnesänger) a ctnostmi křesťanskými. Později se zvrhlo v rytířstvo loupežné a v 15. stol. pozbylo převahy válečné.

chovní správě a služebné bratry k posluze poutníků v hospicích. V čele jich stál velmistr. Znak rytířů řádových byl kříž rozličné barvy a podoby. Takové řády byly: johanité, templáři a Němečtí rytíři.

1. Řád svatojanský (johanité) vznikl v Jerusalemě při chrámě sv. Jana Křtitele ze staršího nadání vlášských kupců města Amalfi (u Neapole). R. 1118 původní bratrstvo, určené výhradně k obsluze poutníků, proměněno bylo v řád rytířský. Šat jejich byl černé roucho s bílým osmihranným křížem. Johanité.

Když Jerusalemy padl do rukou Saracénů (1187), rytíři přeložili hlavní sídlo své na pevný hrad Margat a r. 1285 na ostrov Kypr. Po pádu Akona (1291) dobyli ostrova Rodu (1310). Po ostrově tom byli nazýváni rytíři rodští. R. 1522 dobyli Rodu Turci, proto johanité odebrali se na ostrov Maltu. Maltu dal jim v léno císař Karel V. jakožto pán obojí Sicílie r. 1530. Odtud slují rytíři maltézští až do dnešního dne. Maltu odňal řádu r. 1798 Napoleon, když táhl do Egypta. R. 1800 zmocnili se Malty Angličané a už jí řádu nevydali. Do Čech uvedl řád maltézský král Vladislav. Seznal jej na II. výpravě r. 1147 v Jerusalemě.

2. Řád templářský, nazvaný tak od domu jejich v Jerusalemě, jenž stál v sousedství chrámu (templum) Šalomounova, byl založen r. 1118 od rytířů francouzských. V čele jejich stál Hugo z Payensu (de Paganis). Nosili bílý plášť s červeným křížem. Templáři.

Hlavní sídlo měl řád ve Svaté zemi, avšak také na západě, zvláště ve Španělsku, měl větve své, bojuje proti Saracénům právě jako v Palestině. Do Čech přišel řád asi r. 1232 za krále Václava I. a do Moravy r. 1243. Po ztrátě Palestiny (r. 1291) přestěhoval se na Kypr a později na západ. Na západě hlavní sídlo jeho bylo město Paříž. Král Filip IV. Sličný, baže po hojných statcích templářů ve Francii a chtěje se zbýti mocných odpůrců svých záměrů absolutistických, užil obvinění, jež se o nich roztroušovala a snad jenom některých členů se týkala, a vynutil na papeži Klementu V. zrušení celého řádu na všeobecném sněmu viennském r. 1312. Papež zrušil řád nikoli na základě výroku právního, nýbrž z opatření apoštolského (non per modum definitivae sententiae, sed per modum provisionis seu ordinationis apostolicae).

Po dvou letech (1314) král kázal upáliti velmistra Jakuba de Molay ještě s jinými rytíři, když odvolali zločiny, ke kterým se dříve byli přiznali. Molay umíraje předpovídal prý králi i papeži smrt během jednoho roku, což se skutečně stalo (r. 1314).

3. Řád Německých rytířů byl původně prostý spolek k opatrování německých poutníků v Jerusalemě. Teprv Němečtí rytíři.

za III. výpravy, při obléhání Akona neboli Ptolemaidy (r. 1190), tento spolek byl proměněn v řád Německých rytířů přičiněním Bedřicha, vévody švábského. Dům řádový byl v Ptolemaidě a prvním velmistrem (Hochmeister) byl Jindřich Walpot z Bassenheimu. Řeholní roucho byl bílý plášť s černým osmihranným křížem.

V Praze usadil se řád r. 1217 za Přemysla Otakara I. Velikou činnost rozvinuli Němečtí rytíři mezi pohanskými Prusy. Konrád, vévoda mazovský, syn krále polského Kazimíra II., vyzval Německé rytíře r. 1226 na radu biskupa Krstiána, aby s ním bojovali proti pohanským Prusům, kteří zemi jeho pustošili. Slíbil jim za to krajinu chelmskou a všechno území, kterého na Prusech dobudou. Velmistr Heřman ze Salzy přijal toto vyzvání. Tak vznikly krvavé boje křížácké s Prusy, kterých i král český Otakar II. r. 1254 se zúčastnil. Boje ty trvaly 53 let (1230—1283) a skončily se tím, že Prusové byli podmaněni a pokřesťaněni.

Moc Německých rytířů vzrostla, když se k nim r. 1237 přidali Mečovní bratři (Schwertbrüder).

Když křesťané pozbyli Ptolemaidy (1291), velmistr přeložil sídlo své do Benátek. Z Benátek přestěhoval se r. 1309 do Marienburku v Prusku. Od té doby dějiny Německého řádu s dějinami Pruska splývají v jedno. Když r. 1525 velmistr Albrecht Braniborský stal se luteránem, proměnil Prusko ve světské vévodství dědičné ve svém rodě a učinil je lénem Polsky. Katoličtí rytíři opustili zemi a velmistr usadil se v Mergentheimu ve Virtembersku.

Řád trval jako samostatný až do pádu římsko-německého císařství (1806). Císař Napoleon I. řád zrušil r. 1809. Statky jeho připadly knížatům, v jejichž zemi ležely. V zemích rakouských však řád byl obnoven (1834).

II. Církev a stát.

§ 39. Padesátiletý boj za svobodu církve (1073—1123).

Reformy Řehořovy. Řehoř VII. (1073—1085) počal s opravou duchovenstva. Na synodě římské r. 1074 obnovil staré zákony proti simonii a nezdrželivosti, sesadil duchovní, kteří proti těmto zákonům se provinili, s úřadu a zakázal jim vykonávat úkony duchovní. Laikům pak přikázal, aby od takových duchovních nežádali, ani nepřijímali úkonů církevních. Tímto posledním nařízením předpisy proti simonii a nezdrželivosti byly zostřeny, protože lid byl přibrán za vykonavatele jejich.

Aby podfal simonii až v kořeni, Řehoř vydal též zá-
pověď investitury se strany laikův a přijímání její se
strany duchovenstva — obojí pod trestem vyloučení z církve.

Zápověď investitury se strany laiků vedla k boji mezi
Řehořem VII. a králem německým Jindřichem IV., protože
Jindřich IV. nechtěl se vzdáti investitury, ba rozdával bi-
skupství nejnehodnějším mužům navzdor papeži. Legáti pa-
pežští vyzvali jej, aby se šel odpovídati do Říma. Avšak
král nejenom se nedostavil do Říma, nýbrž svolal své bi-
skupy a opaty do Vormsu r. 1076 a prohlásil Řehoře za
sesazeného s papežství. Toto usnesení sněmovní s listem
nadepsaným: „Falešnému mnichu Hildebrandovi“ poslal do
Říma a penězi hleděl si nakloniti obyvatele jeho. Papež vy-
loučil Jindřicha z církve. Tím byl Jindřich dle zákona říš-
ského zbaven vykonávání moci královské, ale sesazen nebyl.
Říšská knížata však se chystala k volbě nového krále. Jen
na přimluvu Řehořovu povolili Jindřichovi na sněmě v Tri-
buru r. 1076 lhůtu jednoho roku. Nesmířili-li se do té doby
s církví, pozbývá vlády.

Odpor
Jindřicha
IV.

Jindřich, vida v nebezpečení korunu, vydal se na cestu
do Italie a sešel se s papežem v Kanose, zámku hraběnky
toskánské Matyldy. Podrobiv se dobrovolně veřejnému po-
kání, pohnul papeže ke smíru. Ale pokání jeho nebylo trvalé,
neboť brzy potom spojil se s nespokojenými pány a biskupy
lombardskými a zamezil papeži cestu do Němec.

Se sněmu augšpurského sešlo, ale knížata, nedbajíce
zákazu papežova, zvolila za krále Rudolfa Švábského, zetě
Jindřichova. Řehoř konečně uznal jej také.

V odvetu Jindřich IV. se stvůrami svými sesadil Ře-
hoře VII. a zvolil vzdoropapeže (Klementa III.). S tímto táhl
do Italie, aby jej uvedl na stolicí papežskou a sám od něho
byl pak korunován za císaře.

Jindřich IV. zmocnil se skutečně Říma. Řehoři zůstal
jenom hrad Andělský. Vzdoropapež byl uveden na trůn pa-
pežský a potom vsadil Jindřichu IV. na hlavu korunu císařskou.

Řehoř VII. nepozbyl mysli ani v největší tísní. V nej-
vyšším čase přikvapil vévoda normanský Robert Guiskard,
papeže osvobodil, ale Řím zpustošil. Pro toto zpustošení Ři-
mané byli na Řehoře roztrpčeni, tudíž Řehoř uchýlil se na
Monte Cassino a odtud do Salerna. Tam zemřel r. 1085.

Poslední slova jeho byla: „Miloval jsem spravedlnost a nenáviděl nepravost, proto umírám ve vyhnanství.“

Nástup-
cové
Řehořovi
pokračují
v boji.

Řehoř VII. sice podlehl, ale věc jeho nepodlehla. Myšlenkou Řehořovou, aby z církve vypuzen byl duch světský a ve světě vládl duch Kristův, vedení jsouce i nástupcové jeho, bojovali dále za svobodu církve jak proti Jindřichu IV. († 1106), tak i proti synu a nástupci jeho, Jindřichu V.

Teprve moudrý a rázný Kalixt II. (1119—1124) učinil přítrž sporům o investituru. Počal vyjednávat s císařem Jindřichem V. a dodělal se úmluvy zvané Kalixtovy, jinak konkordátu vormského, r. 1122. Císař zřekl se investitury prstenem a berlou, dovolil církvi svobodnou volbu biskupův a opatův a zavázal se, že vrátí církvi všechny statky, jež on sám nebo otec jeho jí odňal, a jsou-li v cizích rukou, že jí k nim pomůže.

Se druhé strany papež dovolil, aby volby biskupův a opatů dály se v přítomnosti císařově bez simonie a bez násilí; aby za nastalého sporu císař, dohodna se s metropolitou a s biskupy, rozhodl ve prospěch toho, kdo má pro sebe lepší právo, a aby zvoleného investoval v regalie žezlem — v Německu před konsekrací, v Burgundu a v Itálii po konsekraci.

Tento konkordát byl první, jež smlúvila moc církevní s mocí světskou. Potvrzen byl na všeobecném sněmě (I.) lateránském r. 1123.

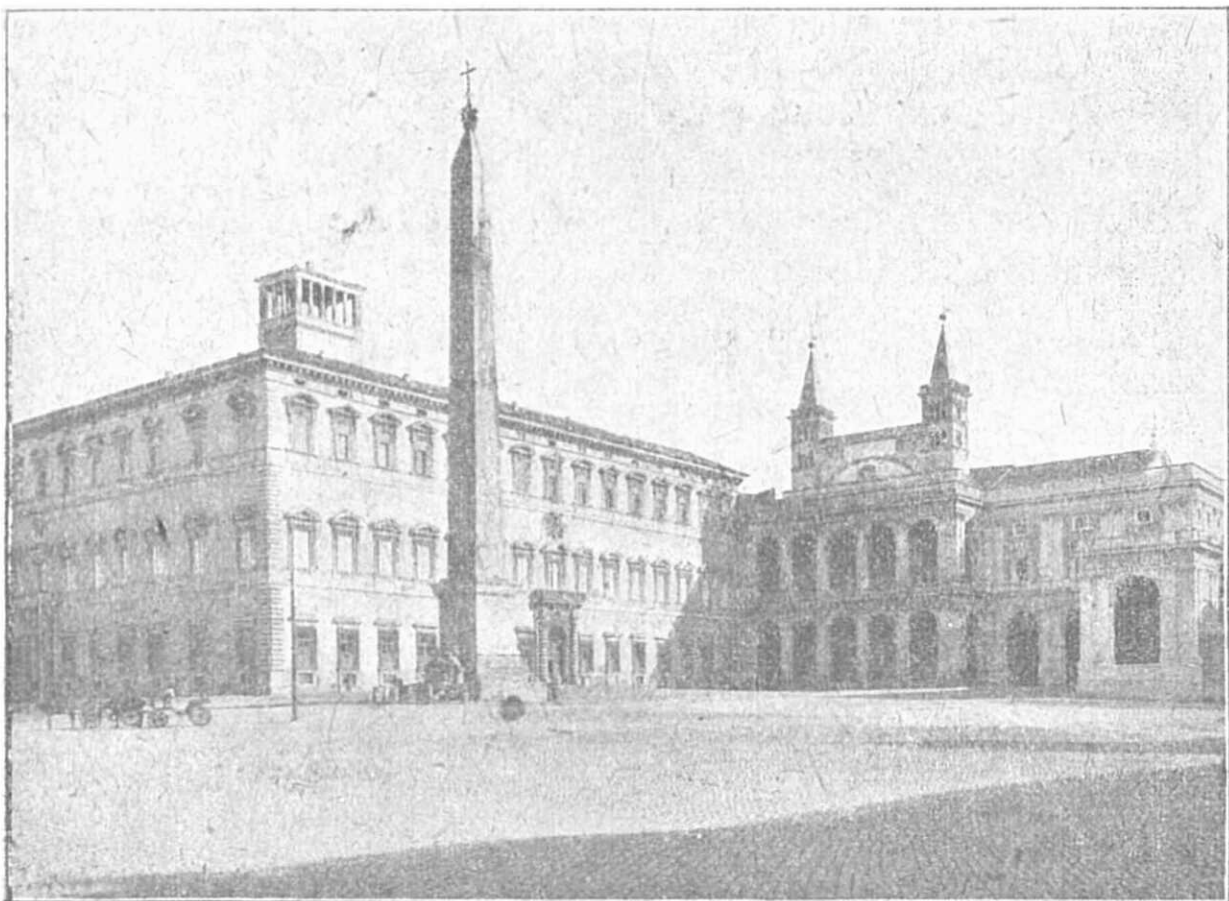
Reformy Řehořovy byly provedeny v Čechách a na Moravě až počátkem XIII. století za biskupa Ondřeje (1214—1224).

Reformy
Řehořovy
v Čechách.

Zákon o bezženství duchovních dlouho se v Čechách neujímal. První pokusil se provésti jej kardinál Kvido r. 1143, ale když odešel z Čech, zákon ten byl opět rušen. Když r. 1197 přišel do Prahy kardinál Petr pobádati ke čtvrté výpravě křížové a prohlásil, že pouze ti budou svěceni na kněžství, kdo se zaváží k bezženství, jenom útekem spasil život svůj. Teprve za biskupa Ondřeje bezženství stále a všeobecně v Čechách bylo zavedeno.

Volba biskupa pražského dála se i po konkordátu vormském (1122) dle starého řádu na sněmě zemském. Takto zvolenému bylo jeti ke dvoru císařskému do Němec nebo

do Vlach pro investituru. Potom obdržel svěcení od metropolitu mohučského. Protože tímto způsobem svoboda volby byla velice omezena a vlivem královským dosazování byli na prestol biskupský Němci, jazyka českého neznalí, kapitula hlásila se o své právo k volbě biskupa, jež bylo uděleno kapitulám na všeobecném sněmě IV. lateránském (c. 24) r. 1215. Z toho vznikl několikaletý boj mezi mocí duchovní a světskou. Boj ten byl skončen úmluvou na hoře Šach (při hranicích Čech, Moravy a Rakous) r. 1221 mezi kardinálem

21. Laterán.

Řehořem de Crescencio a králem Přemyslem Otakarem I. Církev nabyla žádoucí svobody a volba biskupa dala se bez odporu a bez přerušování od kapituly. Toto právo zachovala si kapitula až do osiřelosti biskupství pražského (1421—1561). Investituru udílel král český. Právo to postoupil císař Bedřich II. za prokázané služby Přemyslu Otakarovi I. r. 1212. Avšak investitura udělovaná králi českými brzy pominula. Po 140tileté osiřelosti arcibiskupské stolice pražské r. 1561 právo jmenovati arcibiskupa pražského bylo zůstaveno králi českému svolením papežským. Toto právo

bylo puštěno králům českým, protože Ferdinand I. († 1564) vykázal arcibiskupům, oloupeným o všecky statky z dob husitských, roční důchod z komory královské.

P o z n á m k a. Také na Moravě vznikl spor o obsazování stolce biskupského. Král Matyáš Korvín (1458—90) zapověděl kapitule olomoucké voliti biskupa. Toto staré právo bylo kapitule vráceno přičiněním kanovníka Stanislava Turzy. Turzo byl potom od kapituly zvolen za biskupa olomouckého (1497—1540).

§ 40. Stoletý boj papežů proti caesaropapismu Hohenštaufův (1154—1254).

Záměr
Hohen-
štaufův.

Za krátkou dobu po ukončení bojův o investituru bylo církvi podstoupiti daleko povážlivější boj proti rodu hohenštaufskému. Hohenštaufové učinili si životním úkolem povznést kleslou důstojnost císařskou v Německu a Italii ve smyslu byzantských a starých pohanských císařův, aby moc císařská byla pramenem a souborem veškerého práva (absolutismus).

Dle záměru Hohenštaufů císař německý měl se státi z ochránce církve římské pánem jejím, Řím středem nové říše římské a papež prvním dvorním biskupem, na císaři ve všem závislým, jako byl na východě patriarcha cařihradský.

První byl nadšen touto ideou Bedřich I. Barbarosa (1152—1190). Oprávnění k jednání svému nalézal v právu římském, jehož studium právě touto dobou pěstovati se počalo v Bononii (Irnerius † 1128). Právo římské kladlo panovníkům do rukou svrchovanou moc. Zásada římského práva: „Jáť jsem světa pánem. Co se líbí panovníku, má platnost zákona“¹⁾ byla pro Bedřicha příliš svůdná, aby ji odolal.

Proti němu hájil svobody církve papež Alexander III. (1159—1181). Bedřich I. podnikl šest výprav do Italie, ale absolutistické snahy jeho rozbily se o odpor měst lombardských, jež se spojily s papežem. Když byl poražen u Legnana (sz. od Milána) r. 1176, smířil se s papežem v Benátkách r. 1177, a poznáv šlechetnou povahu jeho, hleděl napravití příkoří, která mu učinil.

R. 1158 účastnil se výpravy do Italie také král český Vladislav II. (1140—1173). Pomocí Čechů Bedřich I. dobyl Milána.

¹⁾ Ego quidem mundi Dominus. — Quod principi placuit, legis habet vigorem (Digesta, I, 4, 1, z Ulpiana).

Na III. sněmě lateránském r. 1179 mír benátský byl potvrzen a bylo ustanoveno, že k platné volbě papeže jest třeba dvou třetin hlasů kardinálů přítomných.

Bedřich I. zahynul na III. výpravě křížové r. 1190.

Syn a nástupce jeho Jindřich VI. (1190—1197) zdědil zásady otcovy. Porušoval práva církevní a byl věrolomný a krutý. Záhy však zemřel (r. 1197).

§ 41. Pokračování.

Největšího lesku došlo papežství za Inocence III. Inocenc III. (1198—1216). Inocenc III. byl nadán skvělými dary ducha i těla, vzdělán v theologii na slavných školách pařížských a v právnických vědách na školách bononských, obdařen prozíravým zrakem a opatřen energickou vůlí. Vstoupil na stolec Petrův v nejlepším věku (37 let) a počal pracovati všemi silami o to, čeho se domáhali předchůdcové jeho, zvláště Řehoř VII. a Alexander III., totiž aby pojistil církvi nezávislost na moci světské.

Svou spravedlností, mravní bezúhonností a pastýřskou horlivostí získal si všeobecnou vážnost všeho křesťanstva, takže se stal rozhodčím ve sporech knížat a národův.

Uspořádav věci italské, rozvinul velikou činnost církevní. Postaral se o čtvrtou výpravu křížovou r. 1202. Hájil jednoty víry proti bludařům, snažil se získati pro unii arcibiskupy východní, ale získal pouze Bulhary. Schválil řehole nových řádů sv. Františka († 1226), sv. Dominika († 1221) a sv. Jana z Mathy († 1213).

Korunou činnosti jeho jest IV. sněm lateránský r. 1215. Pro nápravu kázně církevní důležitý jest kanon 21: „Každý věřící obojího pohlaví, přijda k letům poznání, vyznávej všechny hříchy své aspoň jednou do roka vlastnímu knězi, vykonej dle sil uložené pokání a přijmi uctivě alespoň o velikonocích svátost oltářní.“

Národu českému projevil přízeň tím, že r. 1204 prohlásil opata Prokopa za svatého a Přemyslu Otakárovi I. udělil titul královský na věčné časy.

Po smrti Inocence III. (za nástupců jeho Honoria III. 1216—1227, Řehoře IX. 1227—1241 a Inocence IV. 1243—1254) nastaly církvi těžké doby. Bedřich II. obnovil zděděné

záměry předků svých na potlačenou svobody církve. Když hleděl i papeže se zmocniti, Inocenc IV. uchýlil se do Lyona a svolal tam I. sněm lyonský r. 1245. Bedřich II. byl usvědčen z mnohých zločinů, vyloučen z církve a sesazen se všech důstojností. Zemřel r. 1250, smířiv se s církví.

Nešťastně skončily se i poslední pokusy Hohenštaufův o vládu v Itálii. Konrád IV., syn Bedřichův, zemřel v mladém věku r. 1254 a syn jeho Konradin, poslední Hohenštaufovec, pokoušeje se dobýti království sicilského proti Karlovi z Anjou, byl jat a popraven v Neapoli r. 1268.

Po dlouhé době mezivládí v Německu (1256—73) byl zvolen za krále šlechtitný a zbožný Rudolf Habsburský (1273—91). Styky jeho se stolicí apoštolskou byly srdečné a přátelské. S jeho přispěním svolal papež Řehoř X. (1271—76) II. sněm lyonský r. 1274.

Hlavní předměty sněmu toho byly *a)* nová výprava křížová, *b)* spojení rozkolných Řekův a *c)* obnova kázně a mravův. Aby se budoucně nemohlo odkládati s volbou papeže, byl zřízen nový způsob volby v konklave. Nařízení o konklave zní: Kardinálové přítomní očekávejte v místě, kde papež zemře, nepřítomných kardinálů 10 dní. Po lhůtě té vejdou v paláci, v němž papež bydlil, do konklave, t. j. uzavřené místnosti, do níž není jinému dovoleno vstoupiti ani z ní kardinálům dovoleno vyjíti, dokud by nezvolili papeže. Neshodnou-li se do tří dnů, buďtež donuceni postem zvoliti papeže.

Papež Inocenc IV. má také zásluhy o Slovany. Dne 19. března 1248 povolil duchovenstvu ilyrskému obřad slovanský. Nevědomci na synodě splitské (r. 1059—60) prohlásili jej za obřad gotský a tudíž kacířský, protože prý pochází od ariánských Gotův. Mimo to donutil tresty církevními uherského krále Belu IV. (1235—70), aby přestal pustošiti Moravu (r. 1253). Konečně r. 1253 prohlásil svatým mučedníka polského Stanislava, biskupa krakovského († 1079).

§ 42. Vliv francouzský na stolec papežský.

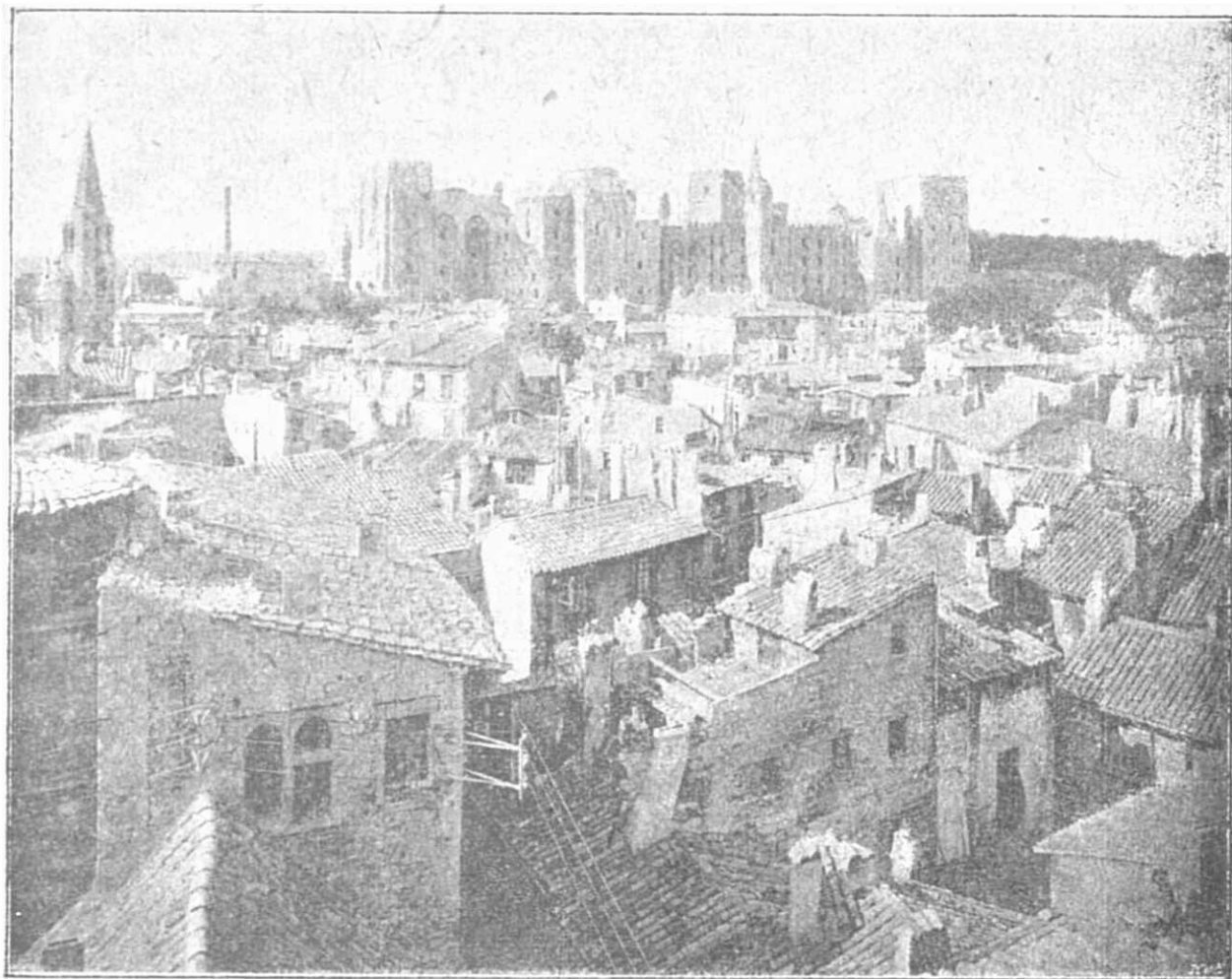
Papežové sídlí v Avignoně (1309—1377).

Vliv
francouz-
ský na
stolec
papežský.

Po záhubě Hohenštaufův králové francouzští snažili se získati rozhodující vliv ve věcech církevních na velikou škodu církve. Pomáhajíce Francouzům na stolec papežský, očekávali, že papežové budou straníky jejich.

Proti této nebezpečné závislosti na absolutistickém dvoře francouzském vzepřel se učený a horlivý papež Bonifác VIII. (1294—1303). Ve sporu s Filipem IV. Sličným (1285—1314) vyložil ve zvláštní bule (*Unam sanctam*) poměr moci du-

chovní k moci světské. Filip IV. bulu zfalšoval, na zemském sněmě (r. 1302) obvinil papeže z vymyšlených zločinův a žádal, aby papež byl sesazen. Papež vyvrátil v Anagni (jv. od Říma) tato nepravdivá obvinění a chystal se vyloučiti Filipa IV. z církve. Na rozkaz Filipův byl však jat a ztýrán ve vězení. Bonifác VIII. snášel trpělivě tyto potupy a modlil se za nepřátele své. Lid jej osvobodil, ale staříčkový, 86 letý obhájce svobody církve brzy potom zemřel r. 1303.

22. Hrad papežů v Avignoně.

Po krátké vládě blahoslaveného Benedikta XI. byl zvolen vlivem Filipa IV. arcibiskup z Bordeaux, Bertrand de Goth. Přijav jméno Klementa V., usadil se v Avignoně r. 1309.

Stolice apoštolská upadla tím v porobu 'sobecké politiky králů francouzských. Proto právem doba pobytu papežů v Avignoně (1309—1377) zove se zajetí babylonské.

Neblahé následky zajetí babylonského jsou :

1. Papežové avignonští byli rodem Francouzi, volili si sbor kardinálů velikou většinou francouzský a dali jaksi veškeré církevní vládě ráz francouzský. Tím otřáslo se všeobecné světové postavení

Neblahé
následky
zajetí
avignon-
ského.

papežů nad národy. Národové nedůvěřovali jim od té doby, majíce je za nástroj politiky francouzské.

2. Práva papežská v Itálii hynula; papežské území bylo ponecháno v pospas nepřátelům. Z Itálie nedocházelo peněz, proto bylo pomýšleno na nové zdroje příjmův. Zavedeny byly anáty, t. j. odvádění příjmů prvního roku z obsazeného benefícia, a bylo požadováno příjmů z neobsazených obročí a z pozůstalosti duchovenstva, tax při potvrzování prelátův a při udělení palia a tax při dispensích měrou přílišnou.

3. Papežové nezachovávající residence dávali špatný příklad biskupům. Biskupové zdržovali se také v cizině a zabývali se vším jiným, jenom ne duchovní správou svých diecézí. Z toho vzešlo uvolnění kázně mezi duchovenstvem.

4. Dvůr papežský na půdě francouzské velice zesvětštl. Toto zesvětštění bilo do očí tím více, čím menší byl Avignon Říma.

Návrat
papežů
do
Říma.

O návrat papežů do Říma přičiňovali se básník Petrarka ¹⁾, sv. Brigita ze Švédska, zakladatelka řádu sv. Brigity, a sv. Kateřina Sienská (v Itálii) ze řádu dominikánského. Konečně Řehoř XI. (1370—1378) navrátil se r. 1377 do Říma.

Na bolestném lůžku zapřisahal kardinály, aby nástupcem jeho zvolili papeže, který by se usadil v Římě trvale. Byl zvolen Urban VI., muž přísných mravův a horlivý stoupenec snah reformních. Ale Urban VI. bezohlednou přísností svou při reformě dvoru papežského a sboru kardinálského popudil proti sobě většinu kardinálů, hlavně francouzských, takže tito ve Fondi zvolili protipapeže Klementa VII. Klement VII. usadil se v Avignoně.

Rozkol
západní.

Tak vznikl 40letý rozkol (1378—1417), který rozdělil katolický svět ve dva tábory.

Tento smutný stav byl ještě zhoršen nesprávným jednáním sněmu pisánského r. 1409. Sněm pisánský, sesadiv pravého papeže římského Řehoře XII., třetího nástupce Urbana VI. i protipapeže avignonského Benedikta XIII., zvolil nového protipapeže Alexandra V. Po brzké smrti jeho nastoupil nehodný a nezpůsobilý Jan XXIII.

Roztržka byla urovnána na sněmu kostnickém. Jan XXIII. a Benedikt XIII. byli sesazeni a právoplatně zvolený papež Řehoř XII., chtěje umožniti jednotu církve, obnovil svolání sněmu, zahájil jej legáty svými a pak se vzdal dobrovolně důstojnosti své. Řádným nástupcem jeho byl pak

¹⁾ Ptal. se r. 1366 Urbana V., chce-li někdy z mrtvých vstáti mezi hříšníky avignonskými či mezi mučedníky římskými.

zvolen šlechtitný kardinál Otto Colonna. Přijal jméno Martin V. (1417—1431). Martin V. byl uznán obecně¹⁾.

§ 43. Význam zajetí avignonského pro Čechy a pro ostatní země.

Papežové avignonští dobyli si nesmrtelných zásluh o Čechy a Moravu. Papež Klement VI. (1342—1352) býval učitelem prince Karla, když se zdržoval při dvoře francouzském, a byl dobrým přítelem otce jeho Jana Lucemburského, proto vyplňoval prosby, které ze zemí jeho k němu přicházely. Oč marně usiloval Břetislav I. (1046), Přemysl Otakar I. (1204), biskup Ondřej (1221) a posléze Přemysl Otakar II. (1268), toho se domohl Karel IV., otec vlasti. Jeho působením byla vymaněna koruna česká z církevní nadvlády německé, biskupství pražské bylo povýšeno na arcibiskupství a jemu byla podřízena biskupství v Olomouci a Litomyšli²⁾ (bulou ze dne 30. dubna 1344). Diecése pražská stala se sídlem metropolity, Čechy a Morava byly spojeny v jednu provincii, t. j. v jedno tělo církevní. I právo korunovati krále české papež přenesl s arcibiskupa mohučského na pražského.

Povýšení
biskupství
pražského
na arcibiskupství.

Za prvního arcibiskupa byl povýšen tehdejší biskup pražský Arnošt z Pardubic (1343—1364). Arnošt z Pardubic stal se ozdobou a chloubou církve české pro všechny věky všestrannou horlivostí pastýřskou. S Karlem IV., králem velice zbožným, vzdělaným a umění milovným, pracoval po

Arnošt
z Pardubic
a
Karel IV.

¹⁾ Přehled rozkolu:

Protipapežové avignonští:	Řádní papežové římští:	Protipapežové pisánští:
Klement VII. (1378—1394).	Urban VI. (1378—1389).	
	Bonifác IX. (1389—1404).	
	Inocenc VII. (1404—1406).	
Benedikt XIII. † 1424.	Řehoř XII. (1406—1415).	Alexander V. (1409—1410).
		Jan XXIII. (1410—1415).

²⁾ Biskupství v Litomyšli nemělo dlouhého trvání; zaniklo v bouřích husitských r. 1425.

celý život o rozkvět národa českého, dbaje v diecési své nejenom čisté víry a dobrého mravu, nýbrž i podporuje osvětu a vzdělanost.

Aby v zemi udržel čistou víru a dobrý mrav, Arnošt z Pardubic konal synody. Dne 18. října 1343 konal synodu diecéšní a ve dnech 11. a 12. listopadu 1349 sněm provinciální v Praze.

Na první synodě byla vydána přísná nařízení proti bludařům, lichvářům a těm, kdo modlitbu Páně a apoštolské vyznání víry kazí

23. Karel IV.

libovolnými přídavky. Duchovenstvu byla zapověděna účast při očistách a doporučena zdrželivost, nezištnost a mírnost.

Ustanovení druhé synody byla po několik století pravidlem života náboženského v Čechách a na Moravě.

Arnošt učinil velice důležité zařazení ve věcech církevních, že r. 1358 založil knihy nadační (*libri erectionum*) a knihy stvrzovací (*libri confirmationum*). Knihy ty jsou podnes důležitý pramen historický.

Ve knihách nadačních jsou obsažena zřízení chrámů farních, klášterů, založení mší sv. a dary věnované kostelům a kaplím.

Knihy stvrzovací obsahují zápisy o obsazování far.

Arnošt z Pardubic byl stálý rádce Karla IV. a v nepřítomnosti jeho obyčejně správce země. Jemu náleží veliká zásluha o rozkvět věd a umění a o zvelebení Prahy.

Na radu jeho Karel IV. dne 21. listopadu r. 1347 vydal základní listinu kláštera slovanského „Na Slovanech“ nebo „V Emauzích“. Do kláštera toho se přistěhovali mnichové slovanští řádu sv. Benedikta z Charvátska. V klášteře tom konaly se služby boží v jazyku slovanském. Tímto klášteřem měla býti kleštěna cesta ke spojení církve východní se západní. Pro tuto ideu papež Klement VI. získal mocného císaře srbského Štěpána Dušana (1335—56).

Rovněž k radě Arnoštově Karel IV. dne 5. dubna 1348 vydal zakládací listinu vysokého učení pražského pod zlatou bulou. Arnošt sepsal první stanovy nové university a učinil na ni spolu s králem první nadání. Proto arcibiskup pražský byl ustanoven za ustavičného kancléře university. Též duchovenstvo přispívalo na ni hojnými statky, ale stavové světští nečinili nic ke zvelebení jejímu. Kapitula u Věch svatých na hradě pražském byla spojena na věčné časy s universitou tak, aby k hodnosti probošta, děkana a 11 kanovníků jenom ti byli povoláváni, kdo zastávají úřad učitelský při universitě pražské.

Téhož roku (1348) Karel IV. položil základ k Novému městu pražskému a čtyři léta před tím (r. 1344) k novému chrámu sv. Víta, který by dosavadní věkem sešlý převyšoval uměním a nádherou. R. 1357 byl položen základní kámen ke kamennému mostu přes Vltavu.

Když r. 1356 přibyl do Prahy básník a učenec italský Petrarka s poselstvím od vladaře milánského, navázal s arcibiskupem Arnoštem důvěrné styky. Píše o něm a o nástupci jeho Janu Očkovi z Vlašimě, „že mají ducha jemného, mravy slušné, že jsou vlídní, hovorní a zdvořilí tak, jako by se byli narodili a vychováni byli v Athénách.“

Arnošt sám byl básníkem a spisovatelem. Také byl reformátorem hudby církevní v Čechách. Na sklonku života svého dal poříditi nádherné a cenné rukopisy latinských zpěvů rorátních. Dopsány byly r. 1364. Chovají se v kapitulní knihovně na Hradčanech. Arnošt těšil se veliké vážnosti nejen ve vlasti své, nýbrž i v cizině. Když zemřel papež Inocenc VI. (r. 1362), někteří kardinálové v Avignoně chtěli jej voliti papežem. Ale bránila tomu česká národnost jeho, protože tenkrát obyčejně jenom rodilí Francouzi byli voleni za papeže.

Arnošt zemřel 30. června 1364 v Roudnici a byl pochován v Kladsku, jak si sám přál. V Kladsku otec jeho býval županem.

Lid český klade Arnošta mezi muže domněním svaté.

Právem doba panování Karla IV. v Čechách (1346—78) pokládá se za nejšťastnější věk země české. Praha, jsouc sídlem dvora císařského, byla hlavním městem říše německé; od té doby, co bylo založeno Nové město, byla z největších měst v Evropě; tím že bylo v ní založeno vysoké učení, stala se středem vzdělání vědeckého pro celou střední Evropu;

24. Náhrobek Arnošta z Pardubic v Kladsku.

mimo to byla sídlem umění výtvarných, středem čilého průmyslu a obchodu, tudíž i sídlem bohatství a blahobytu.

Sněm
kostnický
a basilej-
ský vzbudily opo-
sici proti
papeži.

Zcela opačný vliv mělo přesídlení papežů do Avignona na ostatní národy. Pobyt papežů v Avignoně a neblahé jeho následky, zvláště pak západní rozkol, podkopaly vážnost papežů do té míry, že nejenom zjevní nepřátelé si vyjížděli v hanopisech na jednotlivé papeže a na papežství vůbec, nýbrž i mužové dobře smýšlející hlásali velmi zhoubná mínění o poměru papeže ke knížatům světským, o postavení

jeho ke sněmům všeobecným a o právech a povinnostech jeho. Otcové sněmu kostnického stanovili (ve 4. a 5. sedění) superioritu všeobecného sněmu nad papežem tvrdíce, že všeobecný sněm má moc svou přímo od Krista a proto že každý křesťan, i papež, musí se podrobiti rozhodnutí jeho ve věcech týkajících se víry, rozkolu a opravy církve v hlavě i údech. Totéž opakováno bylo na sněmu basilejském, když se proměnil ve sněm revoluční, a prohlášeno za článek víry (v 33. sedění). Těmto větám, prohlášeným na sněmu kostnickém, Martin V. (1417—1431) odepřel sice stvrzení svého a Eugen IV. (1431—1447) ono usnesení sněmu basilejského přímo zavrhl, avšak přes to ono usnesení probudilo odpor proti papeži po celé Evropě. Takové projevy jsou ve Francii pragmatická sankce (r. 1438) a v Německu vídeňský konkordát (r. 1448). Pragmatická sankce, obsahující velmi zhoubné zásady na úkor moci papežské, byla sice zrušena na všeobecném sněmě lateránském V. (r. 1512—1517) a nahrazena konkordátem, umluveným mezi Lvem X. a králem francouzským Františem I., avšak zhoubných zásad jejích bylo hájeno na Sorboně a v parlamentech, až se z nich později vyvinuly svobody galikánské.

B. Dějiny vnitřní.

I. Ústava.

§ 44. Nové řády a kongregace na základě řehole sv. Benedikta a sv. Augustina.

V této době vzniklo mnoho řádův a kongregací, jež se domáhaly rozličných účelů podle potřeb lidstva. Nikdy však nespouštěly s očí hlavního účelu, aby posvěcovaly členy své a svět.

Na západě ujala se všeobecně řehole sv. Benedikta. Zásluhy její o církev a blaho lidstva vůbec uznávaly vrchnosti duchovní i světské a obdařily jednotlivá opatství velikými dary a výsadami. Avšak právě tyto výsady, zvláště exempce, t. j. vynětí z pravomoci biskupův, uvolnily kázeň řeholní a bohatství, z dobrovolných darů vzrostlé, přivedlo kláštery na okraj záhuby. Po bohatství klášterů zatožili králové, knížata a hrabata a vnucovali jim za opaty milce své, laiky (abbates

Příčiny
kleslé
kázně
v klášte-
rech.

saeculares). Tací opati ubytovali se v klášterech „se ženami, dětmi, vojáky a psy“¹⁾. Že tací opati zničili kláštery hmotně i duchovně, o tom nelze pochybovati.

Pokusy
o nápravu
kázně
klášterní.

Aby tomuto zhoubnému vlivu moci světské přítrž učinili a v klášterech opět duch pravé zbožnosti oživili, řádní biskupové a opatové ukazovali se vším důrazem na řeholi. Zasloužilý reformátor kázně řeholní byl opat **Benedikt Anianský**.²⁾ Ludvík Pobožný a biskupové i opatové shromáždění na synodě v Cáchách (817) odevzdali mu dozor nad kláštery benediktinskými v říši francké.

Tato náprava vzala za své vpády Normanův. Normani kláštery zloupili a mnichy vyhnali. Novou reformu počal nově založený klášter **Clugny** (909) v Burgundsku. V tomto klášteře řehole sv. Benedikta se zachovávala v původní přesnosti a čistotě. Podle tohoto vzoru opravovaly se kláštery v Galii, Německu, Itálii, Britanii a ve Španělsku, vstoupivše ve spolek, zvaný kongregace clugnská. Tato kongregace stala se sloupem života církevního na západě, obnovila askesi, vědy a ušlechtilé snahy a povznesla opět život řeholní k původní ušlechtilosti a kráse, takže knížata neodvažovala se již vnucovati opraveným klášterům opatů laikův.

Nové řády.

Reformátorskou činností Řehoře VII. (1073—85) náboženský duch byl oživen do té míry, že mnozí mužové odebrali se do samoty, aby celou mysl se oddali službě boží, práci a mrtvení těla. Tací muži stali se zakladateli nových řádů na základě řehole sv. Benedikta nebo sv. Augustina. Mezi nimi sluší na prvním místě jmenovati sv. **Brunona** († 1101), zakladatele řádu kartusiánského, tak nazvaného od pustiny Chartreuse (Carthusia) v diecési Grenoble; sv. **Roberta** († 1108), zakladatele řádu cisterciáckého, tak nazvaného od krajiny Citeaux (Cistercium) nedaleko Dijonu; a sv. **Norberta** († 1134), zakladatele řádu premonstrátského v bahnitém místě Prémontré u města Laonu.³⁾

¹⁾ Synoda v Troslech z r. 909, c. 3.

²⁾ Aniane = klášter v jižní Galii, nyní káznice.

³⁾ Tělo sv. Norberta odpočívalo v Magdeburce na Labi. Když město to přijalo učení Lutherovo a nevážilo si ostatků sv. Norberta, císař Ferdinand II. dal je převézt do Prahy do kláštera strahovského dne 1. května 1627. Následujícího roku sv. Norbert byl přijat a vyhlášen za patrona země české.

1. Řád kartusiánský měl řeholi sv. Benedikta, zostřenou stálým mlčením a úplným zdržováním se pokrmů masitých. Tato starodávná přísnost zachovala se v řádu, takže posud nebylo v něm třeba reformy.

Kartusiáni zabývali se modlitbou, rozjímáním, prací polní, opisováním knih, studiem, vyučováním a misiemi. Jména řádové věnovali na podporu chudých, na velikolepé stavby, na knihovny a ve prospěch věd a umění. Svědčí o tom slavné kláštery jejich, zvané kartouzy, italsky certosy.

Mezi kartouzami italskými vyniká skvělou architekturou a rozsáhlostí Certosa di Pavia, velikolepý klášter u Pavie, založený r. 1396 od Giovanni Galeazzo Visconti, od r. 1844 majetek národní. Jest to dílo stavitelů Marca da Campione, a Gamodia. Kostel s neobyčejně nádherným průčelím Borgognonovým¹⁾ chová v sobě veliké poklady umělecké. Také bývalá obydlí mnichů jsou velice bohatá.

Do Čech uvedl kartusiány král Jan Lucemburský, oblíbiv si je ve Francii, a vystavěl jim nádhernou kartouzu na Smíchově r. 1342. Kartouza tato byla zapálena od husitů dne 17. srpna 1419. Státní věznice Kartouzy u Jičína jest klášter kartusiánský, zrušený za císaře Josefa II. r. 1783.

2. Řádu cisterciáckému zvláštního lesku se dostalo sv. Bernardem († 1153). Sv. Bernard jest pokládán za druhého zakladatele řádu. Cisterciáci sluli po něm též bernardini. Když Bernard vstoupil do řehole, tak velice se rozmnožil počet mnichů, že bylo zřízeno mnoho klášterů. Z nich nejslavnější byl Clairvaux ve Francii. Prvním opatem jeho byl sv. Bernard.

Kláštery cisterciácké byly zakládány pravidelně v údolích, kde ruka lidská ještě nepracovala. Tím jest vytčeno hlavní působení jejich. Odtud pořekadlo: Bernardus valles, montes Benedictus amabat, oppida Franciscus, celebres Ignatius urbes, t. j. Bernard miloval údolí, Benedikt hory, František města, Ignác slavná města.

Do Čech uvedl cisterciáky bohatý pán český Miroslav za panování Vladislava II. a založil pro ně klášter v Sedlci u Hor Kutných r. 1143.

3. Řehole premonstrátů má za základ řeholi sv. Augustina. Od papeže Inocence III. (1198—1216) byla nazvána „řádem kanovníckým podle řehole sv. Augustina“.

Premonstráti zabývali se hlavně misiemi mezi pohany a křesťany.

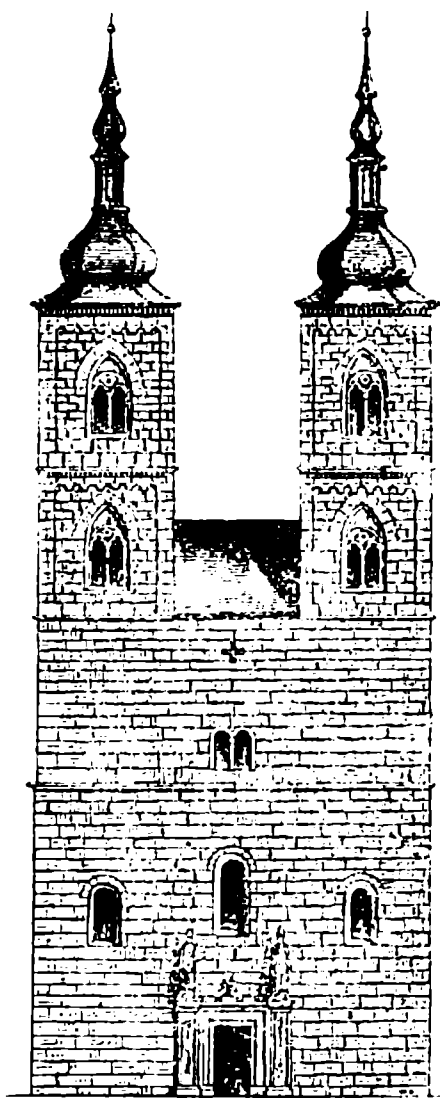
Do Čech byli uvedeni snahou biskupa olomouckého Jindřicha Zdíka a biskupa pražského Jana I. († 1139). Jindřich Zdík poznal je na pouti své do Svaté země. První klášter premonstrátský v Čechách jest na Strahově, založený r. 1140. Biskup Jan I. věnoval na stavbu jeho hojné statky, ale dokončení stavby se nedočkal.

Hroznata († 1217), zakladatel českých klášterů premonstrátských v Teplé (mužského) a v Chotěšově (ženského), byl prohlášen blaho-

¹⁾ Borgogne Ambrogio di Stefano, též Fossano, italský malíř † 1523 v Miláně.

slaveným dne 14. září 1897. (Teplá jest při horním toku řeky Teplé a Chotěšov jihozápadně od Plzně.)

Mimo tyto řády s účelem všeobecným, nesoucím se k posvěcení sebe a bližního, vznikly ještě řády s účelem zvláštním. Jedny se zasvětily zvláštní úctě mariánské, druhé obsluze nemocných a skutkům milosrdenství.

**25. Průčelí chrámu
tepelského.**

K prvním náležejí karmelitáni, založení křížákem Bertoldem z Kalabrie r. 1156 na hoře Karmelu v Palestině, a serviti, t. j. služebníci Panny Marie, mající původ od sedmi vznešených mužů ve Florencii r. 1233.

Karmelitáni, byvše vypuzeni od Saracénů, přestěhovali se do Evropy. Šestý generál jejich, Angličan Šimon Stock, zavedl škapuliř.

Sedm zakladatelů řádu servitského bylo prohlášeno svatými od papeže Lva XIII.

Ke druhým náležejí špitální řády a bratrstva a zvláště řády, které si vytkly za úkol vykupovati otroky křesťanské z rukou Saracénův. Potřebu špitálních bratrstev vyvolaly nakažlivé nemoci.

Ze špitálního bratrstva, jež povolala bl. Anežka († 1282) ke službě do špitálu sv. Františka v Praze, od ní r. 1234 založe-

ného, vzal původ řád křižovníků s červenou hvězdou. Papež Řehoř IX. vzal špitál i bratrstvo ve zvláštní ochranu a povýšil je r. 1237 na samostatný řád kanonický dle řehole sv. Augustina. Dle listiny z r. 1244 řád měl toho roku již jakési znamení, dle tradice červený kříž, ježto první členové jeho byli pravděpodobně účastníci křižáckých výprav do Čech se vrátivší. Aby se tomuto znamení dostalo platnosti a autority, papež Inocenc IV. nařídil biskupovi pražskému Mikulášovi, aby řádu udělil znak, jaký uzná za vhodný. Biskup udělil jim znak červené hvězdy s křížem r. 1252.

Papež Mikuláš IV. přiznal řádu právo řádu rytířského r. 1292. Řád rozšířil se brzy po Čechách, Moravě, Polsku, Slezsku, Rakousích a Uhrách.

Řád křižovnický má veliké zásluhy o arcibiskupství pražské. Protože arcibiskupství pražské za dob husitských přišlo o všechny statky a po 140 let (od r. 1421—1561) nemohlo býti obsazeno, křižovníci přispěli k tomu, aby znovu byl obsazen stolec arcibiskupský, a přes 100 let doplňovali dotaci arcibiskupovu. Dva velmistři jejich, Antonín Brus z Mohelnice (1561—1580) a Martin Medek (1581—1590), stali se arcibiskupy pražskými a po smrti Medkově až do r. 1694 křižovníci nevolili si velmistra, nýbrž přijímali za velmistra arcibiskupa pražského.

Řád křižovníků má mnoho vynikajících členův. Velmistr Lev (1352—1362) napsal vlastnoručně krásný pergamenový breviář, jehož vyobrazení 12 měsíců bylo Manesovi vzorem k pražskému orloji. Probošt pöltenberský Kozař z Kozařova († 1592) byl na slovo vzatý matematik a astronom. Jan Beckovský (asi od r. 1658—1725) pojistil si jméno svou Poselkyní a mnohými spisy bohosloveckými. Knihovna křižovnická má přes 50.000 svazkův a bohatý archiv. Ve knihovně jest mnoho vzácných rukopisův a inkunábulí.

Křesťanské otroky vykupovali trinitáři, založení od sv. Jana z Mathy, pařížského doktora bohosloví, a od poustevníka sv. Felixe z Valois r. 1198. Hlavní klášter jejich byl v Cerfroi v diecési meauxské (u Paříže).

Těmto podobný byl ve Španělsku řád n o l a s k ů. Původcem jeho byl sv. Petr Nolaskus r. 1218. Nazýval se též Řád Panny Marie na vykupování zajatců (Ordo B. M. V. de mercede redemptionis captivorum).

Trinitáři záhy se rozšířili po Francii, Španělsku, Itálii, Portugalsku a ještě po jiných zemích křesťanských. Za 6 století vykoupili prý až 900.000 zajatcův. Nyní konají sbírky na černochoy.

Do počátku XIII. století počet rozličných řádů tak vzrostl, že papež Inocenc III. zakázal na IV. lateránském sněmě r. 1215 (c. 13) zřizovati nové řády. Přes to však vznikly ještě dva nové řády žebravé františkánův a dominikánův. Tyto řády měly až do doby jesuitů ze všech řádů největší vliv ve všech třech dílech světa.

Rády
žebravé.

Rozmnožení řádův o tyto dva odůvodňovala potřeba času. Na místo starého nadšení pro církev vstoupily u mnohých křesťanů zášti a nenávist k bohatému kleru světskému i řeholnímu. Této nespokojenosti využili vůdcové vzrůstající se sekt (katarů, valdenských), stavěli na odiv jednoduchost a chudobu apoštolskou a lákali

do tenat i nevinné duše. Vzáruštu jejich nedovedla zabrániti ani moc zbraní ani moc trestů církevních ani činnost starších řádův a duchovenstva světského. Tu vystoupili mnichové žebraví, odění hrubým rouchem, opásaní provazem a bosí, obcházelí města a vesnice, učili čistému evangeliu Kristovu, odráželi útoky kacířův — a prosili u dveří o kousek chleba. Takových věrozvěstů lid právě si přál, proto činnost jejich všude se potkávala se zdarem.

Idea žebravých řádů, jednoduchá ve svém základě, ale nedostižná ve všech účincích, zrodila se v hlavě sv. Františka z Assisi († 1226), zakladatele františkánů. Ideu tu přijal od něho sv. Dominik z Kalarogy ve Španělsku († 1221), zakladatel řádu dominikánského, jinak kazatelského.

Sv. František narodil se r. 1182 v městě italském Assisi (ve střední Itálii) a obdržel při křtu jméno Jan. Otec jeho byl bohatý obchodník a chtěl mít syna též obchodníkem. Maje obchodní spojení s Francií, dal syna učit jazyku francouzskému. Jan činil takové pokroky, že ho nazývali „malým Francouzem“ (Francesco). Jméno to mu zůstalo. František neměl však k obchodu náklonnosti a líboval si v hostinách a rozdávání peněz. Ale onemocněv těžce, zvažněl. Když se uzdravil, vyhledával samoty, modlil se a posluhoval nemocným. Když se modlil v sešlém kostele sv. Damiána, slyšel slova: „Františku, jdi a oprav mi dům můj, neboť se boří, jak vidíš“. František vykládal si slova ta, že ho Bůh vyzývá, aby se postaral o opravu kostela sv. Damiána. I vzal otci sukna, prodal je a odevzdal peníze knězi při onom kostele. Rozhorlený otec dovedl syna k biskupovi, aby se před ním vzdal práva dědického. František prohlásil před biskupem, že navrátí otci vše, co ještě má, svlékl mu i roucho své a pravil, že budoucně bude mít jenom Otce na nebesích. Od té doby odíval se rouchem žebráckým a sbíral příspěvky na opravu kostela sv. Damiána a ještě kaple sv. Petra a kaple Panny Marie s anděly za městem. Tato kaple byla Františkovi zvláště milá. Nazýval ji podlečkem svým (portiuuncula). Dne 24. února 1209 byl na mši sv. v této kapli a slyšel předčítati slova sv. evangelia (Mat. 10, 7—10): „Jdouce ´pak kažte, řkouce: Přiblížilo se království nebeské... Nemějte zlata ani stříbra ani peněz v opascích svých ani mošny na cestě ani dvou sukní ani obuvi ani holi, hodenť jest zajisté dělník pokrmu svého.“ František obrátil slova ta na sebe, odložil tašku, střevíce i hůl, opásal se místo pásu provazem a začal kázati pokání. Život jeho našel následovatele a byl schválen papežem Inocencem III. r. 1210, ale pouze ústně. Teprv papež Honorius III. potvrdil řeholi Františkovu bulou ze dne 30. října r. 1223. František procestoval Itálii a Španělsko a působil i v Egyptě a v Palestině. Žáky své zanechal v Palestině jako strážce Božího hrobu. Bůh oslavil Františka již zde na zemi velikým zázrakem. Na hoře Alverno dne 17. září r. 1224 vtiskl mu jízvy Pána našeho Ježíše Krista (stigmata Domini nostri Jesu Christi). František zemřel dne 4. října r. 1226 ve chrámě Panny Marie s anděly. Za 2 léta po smrti své byl vřaděn mezi světce (r. 1228).

Sv. Dominik narodil se r. 1170 z urozených rodičů ve španělském městečku, zvaném Kalaroga. Vykonal studia theologická v Palencii, stal se řeholním kanovníkem při stoličním chrámě biskupském v Osmě. Když král kastilský Alfons IX. poslal biskupa z Osmy Diega ve věcech svých na sever, doprovázel ho Dominik. V jižní Francii Dominik spatřil vinici Páně zpustošenu bludaři albigenskými. To vzbudilo v něm úmysl obracet bludaře na pravou víru. Pro tuto myšlenku získal ještě jiné muže. Dva občané toulouští darovali mu dům. V tomto domě žili všichni po řeholnicku. Nové řeholi dostalo se schválení církevního od papeže Honoria III. bulou ze dne 22. prosince r. 1216. Dominik zemřel dne 6. srpna r. 1221. Byl pochován ve svém klášteře v Bologně. Za svatého byl prohlášen dne 27. srpna r. 1233 od papeže Řehoře IX.

Žebravými řády obyčejně se vyrozumívají pouze tyto dva. K nim připočtení byli později karmelitáni od Inocence IV. r. 1245, augustiniáni poustevníci od Alexandra IV. r. 1256 a serviti od Inocence VIII. (1484—1492).

Sv. František znal dějiny ostatních řeholí. První doba bývá dobou nadšení. Nadšení dochází u lidu uznání a kláštery nabývají bohatství. Bohatství působí ochablost a zahálku. Zahálka jest počátek všeho zla, tedy úpadku kázně klášterní. Aby předešel tento úpadek, sv. František založil řád svůj na absolutní chudobě. Nejen jednotlivý člen, nýbrž ani celý řád nesmí míti žádného jmění. Absolutní chudoba bude udržovati mnichy v činnosti a mravnosti a bude je poháněti, aby si zásluhami zjednali přízeň lidu.

Činnost těchto dvou řádů byla velice rozsáhlá a nanejvýše požehnaná. Horlce proti nepřátelům církve a státu, zachránily Evropu od anarchie, kázaly evangelium pohanům¹⁾, pracovaly o spojení rozkolných Řeků s církví, obrátily nesmírný počet svedených duší a kacířů, působily ve správě duchovní, obnovily klerus i lid, podnikaly nejdůležitější a nejobtížnější misie a pěstovaly vědy. Největší učitelé, okrasy universit, jako dominikáni: Albert Veliký, Tomáš Akvinský, a františkáni: Alexander Haleský, Bonaventura, Duns Scotus a jiní náleželi těmto řádům.

Sv. Tomáš Akvinský († 1274) pocházel z rodu hrabat Akvinských v království neapolském. Ničím nedal se zdržeti, aby nevstoupil do kláštera. Dokonal studia u znamenitého učitele Alberta Velikého, žil jenom vědě a zbožnosti. Studia začínal vždy modlitbou. Vykládaje nesnadná místa biblická, bral na pomoc k modlitbě púst.

¹⁾ Františkáni jsou dosud strážci sv. míst v Palestině.

Vedle Písma sv. znal důkladně ostatní vědy, takže nebylo druhu písemnictví, v němž by se nebyl vyznal. Ke všestranným vědomostem druzí se u něho důkladné myšlení a výtečná forma. Spisy jeho mají nesmrtelnou cenu. Hlavní spisy jsou: *Summa contra gentiles* (celek katol. víry proti pohanům), *Catena aurea* (zlatý řetěz výkladů čtyř evangelií) a koruna všech, *Summa theologiae*, jež vypisuje soustavně, vysvětluje a odůvodňuje veškeré učení katolické. Papež Jan XXII. vyjádřil se o něm: „Sv. Tomáš jediný osvětlil církev více než ostatní učitelé církevní. Ve spisech jeho získá se více za jeden rok nežli v učení jiných za celý život.“ (Kleutgen, *die Theologie der Vorzeit*, ed. 2. Münster 1873, sv. IV. str. 107). — Ještě na smrtelné posteli diktoval výklad Velepísně Šalomounovy. Pro učenost a svatost svou těšil se všeobecné úctě. Král francouzský Ludvík IX. tázal se ho často o radu a papežové svěřovali mu práce nejchoulostivější. Urban IV., nařídil slavnost Božího těla pro celou církev (1264), dal mu vypracovati hodinky kněžské o slavnosti té. Tomáš, vykonav uloženou práci, vrhl se na kolena před obraz Ukřižovaného a tázal se, zdali dobře psal o velebné svátosti. Z obrazu zaslechl hlas: „Dobře jsi o mně psal, Tomáši!“ Církev vřadila jej mezi učitele církevní (*doctor angelicus*). Lev XIII. prohlásil jej za nebeského ochránce všech katolických škol encyklikou ze dne 4. srpna 1880.

Řády
ženské.

Vedle řádů mužských vznikly též řády ženské. Řády ženské měly řehole přepracované podle řádů mužských (kartusiánky, cisterciánky, premonstrátky, karmelitky, servítky, trinitářky, dominikánky a klarisky od sv. Klary z Assisi).

Tyto nové řády byly uváděny do všech zemí hned, jak byly založeny. Jediná bl. Anežka, dcera krále českého Přemysla Otakara I. (1197—1230), založila v Praze 3 kláštery: františkánský, klarisek a křižovnický.

II. Učení.

§ 45. University. Scholastika a mystika.

Vznik
universit.

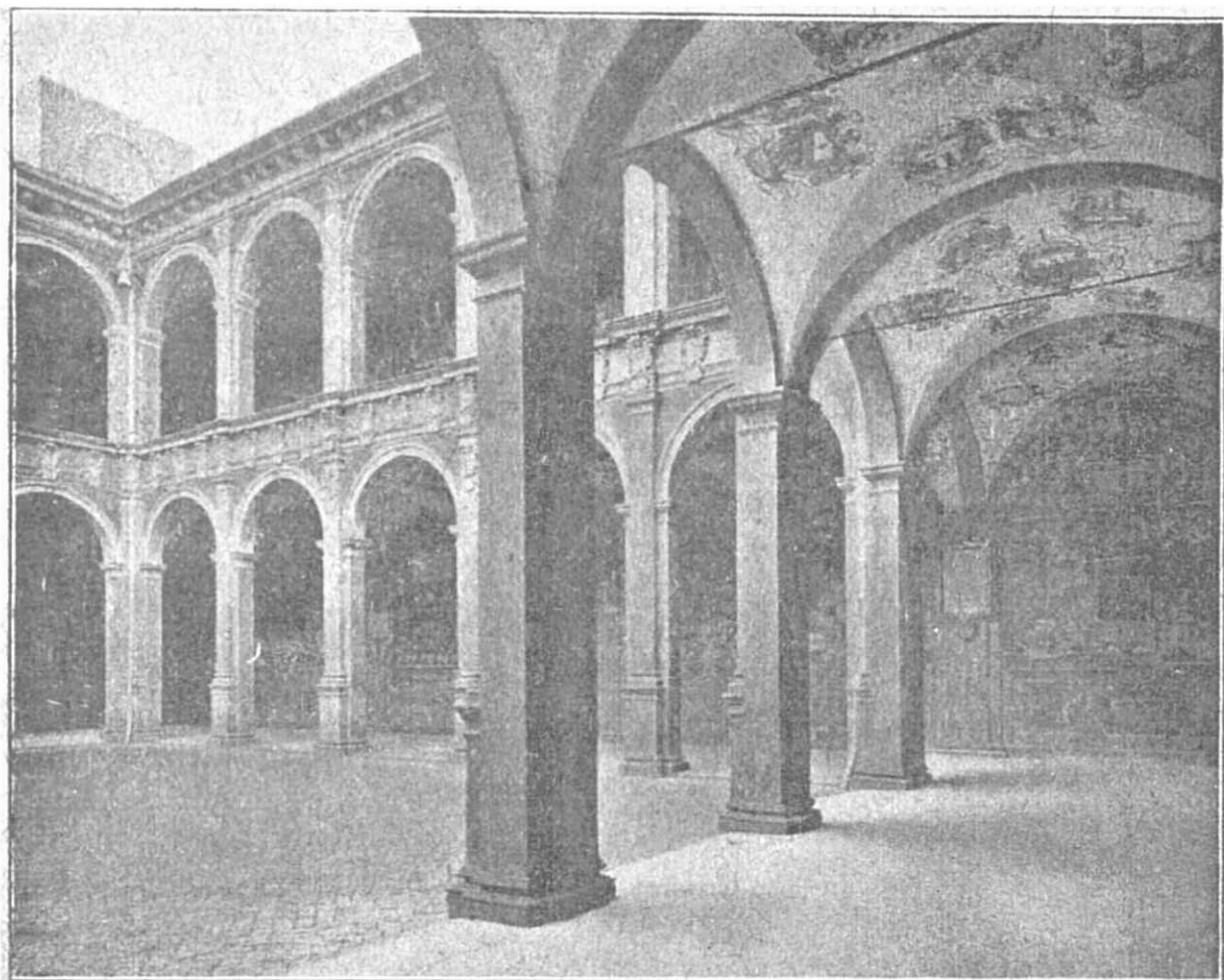
Od dob papeže Řehoře VII. (1073—85) byly pěstovány vědy s takovým zápalem, že mnohé školy klášterní a katedrální nabyly pověsti světové a byly proměněny v university.

Universita (obec) značí korporaci učitelův a žáků, jež má vlastní zřízení, i co se týče učitelů, žákův a představených, i co se týče věd v ní přednášených.

V klášterních školách francouzských pěstovala se hlavně theologie a filosofie. Velikou učeností se vyznamenávali učitelé: Lanfrank († 1089), sv. Anselm († 1109), Abaelard († 1142), Petr Lombardský († 1164) a j.

V Bononii povznesl studium právnické Irnerius († 1128), vykládaje právo římské, jmenovitě pandekty. Později vykládal tam mnich Gratian právo církevní a uvedl je v soustavu (1141—50). Této sbírce bylo dáno později jméno : *Decretum Gratiani*.

V Salerně vyznamenávala se škola lékařská. Povznesl ji mnich Konstantin Afričan († kolem r. 1072). Konstantin vykonav cesty po východě, přeložil některá díla lékařská z arabštiny a řečtiny do latiny.

26. Universita bononská.

Takto vznikly nejstarší university : v Paříži, Bononii a Salerně. Původně přednášelo se na nich pouze po jedné vědě, ale později (ve 13. století) byly zřizovány skoro při každé universitě 4 fakulty : theologická, právnická, lékařská a filosofická. Podle vzoru těchto nejstarších universit vyvíjely se nové ze škol katedrálních, klášterních a městských anebo byly teprv zakládány ve všech zemích evropských (v Praze r. 1348, ve Vídni 1365). Na university měli přístup mužové ze všech zemí. Posluchači universitní dělili se [v] národy a

národy měly své prokurátory. Prokurátoři volili rektora university. Ráz university pařížské byl aristokratický (universitas magistrorum), poněvadž moc spočívala v rukou profesorů; ráz university bononské byl demokratický (universitas scholarium), protože moc spočívala v rukou scholárů, t. j. posluchačův.

Universita pražská byla zřízena na způsob vysokého učení pařížského a bononského.

Ráz
universit.

University středověké měly ráz církevní.

Od 13. století něsměla býti zřizována nová universita leč se schválením papežským. Papežové měli vrchní dozor nad universitami a dávali se zastupovati kancléři universitními. Kancléři universitními bývali obyčejně biskupové diecéšní, jako Arnošt z Pardubic od Klementa VI. byl jmenován stálým kancléřem university pražské.

Papežové udíleli sborům učitelským dovolení k přednáškám a právo promoční.

Promoce, t. j. udílení hodností akademických (bakaláře, licenciáta, mistra nebo doktora), dala se obřadem náboženským, často v kostele od biskupa.

Hodnosti akademické nabyté na jedné universitě měly platnost v celém světě křesťanském.

Zásluhy
papežův
• univer-
sity.

Papežové mohli si přivlastňovati taková práva na university, protože university vznikly většinou ze škol katedrál-ních a klášterních a byly udržovány většinou ze jmění církevního. Světská knížata propůjčovala sice universitám také rozličných příjmů, práv a výsad, ale hlavní nadání jejich bylo přece jenom ze jmění církevního. Papežové zprostiti profesory universitní povinnosti residence na jejich obrocích a vtělili mnohá obročí universitám (incorporatio beneficiorum), aby z příjmů jejich profesori měli výživu. I pro chudé posluchače byly zřizovány koleje a buršy. Nejstarší nadání tohoto druhu učinil r. 1250 Robert ze Sorbony, dvorní kaplan Ludvíka IX. Po tomto kolegiu později byla nazvána celá fakulta theologická v Paříži „Sorbonou“. Papežové udělili učitelům i posluchačům velikých výsad (privilegium fori = právo vlastního soudnictví).

Papežové založili v Evropě tylo university. V Itálii: v Římě, v Perugii, Pise, Florencii, Pavii a Ferrare; ve Francii: v Montpellieru, Toulousu, Avignonu, Cahorsu, Grenoblu a Perpignanu;

ve Španělsku a Portugalsku: ve Valladolidě a Lisabonu-Coimbře; v Německu: v Heidelberce, Kolíně nad Rýnem, Erfurtu, Lipsku, Rostokách, Trevíru, Freiburce, Breisgavě, Greifswaldě, Basileji, Ingolstadtě, Mohuči, Tubinkách, Witemberce a Frankfurtě nad Odrou; v Čechách: v Praze; v Rakousích: ve Vídni; v Polsku: v Krakově; v Uhrách: v Pětikostelí.

Všechny tyto university mají papežskou listinu zakládací.

První místo na universitách měla theologie a byla středem věd. Až do té doby věda theologická byla celkem pozitivní, podávajíc náboženské pravdy z Písma sv., z Otcův a ze sněmů církevních a ukazujíc na základě těchto vůdců pravý smysl jejich.

Schola-
stika a
mystika.

V této době snažil se rozum lidský na základě pravidla sv. Anselmem stanoveného: „Credo, ut intelligam“, t. j. „třeba především věřiti a potom teprve hleděti porozuměti, čemu bylo uvěřeno“, — snažil se rozum lidský 1) zjevené pravdy, pokud možná, proniknouti, vnitřní spojitost jejich odůvodniti, nové pravdy z nich odvoditi a uvéstí je v soustavu; 2) námitky bludařů vyvrátiti; 3) pravdy ty rozumu lidskému objasniti ostatními vědami. Tento úkol vytkla si středověká věda křesťanská, jež obdržela název scholastika¹⁾. Co do formy scholastika držela se filosofie Aristotelovy (sylogismu). Scholastika byla napodobení sedání rytířských (turnajů) na poli vědeckém.

Avšak i srdce lidské hledělo zjevené pravdy náboženské co nejvíce obsáhnouti, Boha jakožto nejvyšší dobro nade vše milovati, lásku tu v životě skutky osvědčovati a tak s Bohem již zde na zemi co nejúžeji se spojit. Soustavný návod, jak člověku tohoto spojení s Bohem již zde na zemi lze dojíti, podávala mystika²⁾. Spojení člověka s Bohem mystikové domáhali se trojí cestou: 1) cestou očištění (via purgativa); 2) cestou osvětlení (via illuminativa) a 3) cestou sjednocení (via unitiva).

Cesta očištění vyprošťuje člověka z pout hříchu a tělesnosti; na cestě osvětlení duch prostý hříchu a tělesnosti

¹⁾ Scholasticus znamená „školsky vzdělaný, učený“, potom „představený škol katedrálních a klášterních“; scholastika = věda v těchto školách pěstovaná.

²⁾ Mystika jest odvozena od řeckého „μύστυς“ = zavřítí oči, ponořit se sám do sebe, rozjímati.

chápe věci božské; na cestě sjednocení duch lidský již zde na zemi spojuje se s Bohem a žije pouze jemu.

Mystika středověká vtělila se ve velikolepých zjevech, s jakými se od té doby už nepotkáváme, totiž ve výpravách křížových a v dómech gotických. Tu hlavně cit působí a k činu pobádá. Chladný, vypočítavý rozum by nepodnikl, co takového.

Předmětem scholastiky byla tedy pravda, předmětem mystiky dobro. Pravda a dobro činí člověka celým, takže prospívá rozumem i srdcem. Největší theologové středověcí byli velicí myslitelé neboli scholastikové a spolu mistři v mystice, totiž výteční kazatelé (sv. Bernard † 1153) a spisovatelé asketičtí (Jan Gerson † 1429, Tomáš Kempenský † 1471).

Zakladatelem scholastiky byl sv. Anselm († 1109), opat kláštera benediktinského Beke v Normandii a později arcibiskup kanterburský; zakladatelem mystiky byl sv. Bernard († 1153), opat kláštera cisterciáckého Clairvaux.

Sv. Bernard byl ozdobou svého věku. Pro výmluvnost (doktor mellifluus), učenost, svatost a dar zázraků měl takovou vážnost, že i králové a papežové vyhledávali rad jeho. O povinnostech papeže jakožto hlavy církve napsal zvláštní spis v 5 knihách: „O zpytování sebe“. Věnoval jej žáku a příteli svému, papeži Eugenovi III. (1145—1153). V první polovici XII. století ve vše, co důležitého bylo vykonáno, sv. Bernard zasáhl mocným vlivem svým. Spisy jeho jsou pojednání dogmatická a morální, pak listy a řeči. Vane z nich duch mystický.

Církev uctívá jej 20. srpna jako učitele církevního a uděluje plnomocných odpustků všem, kdo v ten den vejdou do cisterciáckého chrámu Páně a splní ostatní podmínky odpustkův.

**Tři doby
scholastiky.**

Scholastika dělí se ve tři doby. První obsahuje XII. století a jest průpravou k vlastní scholastice.

Scholastikové této doby (sv. Anselm † 1109, Petr Lombardský † 1164) snaží se ponejvíce jednotlivé pravdy náboženské filosoficky objasnit a odůvodnit.

Druhá doba obsahuje XIII. století a jest květem a vrcholem scholastiky.

Scholastikové této doby, hlavně františkáni (Alexander Haleský † 1245, Bonaventura † 1274, Duns Scotus † 1308) a dominikáni (Albertus Magnus † 1280, Tomáš Akvinský † 1274), zpracovali vědecky celou teologii na základě spisův Aristotelových, zabývajíce se zároveň ostatními vědami: matematikou, filologií, dějinami a vědami přírodními.

Třetí doba, počínajíc XIV. stoletím, jest úpadek scholastiky.

Ostatní vědy, pěstované spolu s theologií, počínají se od theologie oddělovati a klasicismus vystupuje dokonce nepřátelsky proti ní. Theologie co do obsahu zůstala sice táž, ale zabíhala v subtilnosti a byla přednášena metodou nezáživnou a řečí barbarskou. Bylo tudíž mysl theologův obrátiti na jiný předmět. Učinil tak sněm viennský r. 1311 nařídív, aby na všech velikých universitách zřízeny byly zvláštní stolice jazyků východních. Tím bylo oživeno studium biblické. Znamenitý vykladač Písem sv. v této době byl františkán Mikuláš z Lyry († 1341). Jeho spisy studoval zvláště Luther. Odtud pořekadlo: „Si Lyra non lyrasset, Lutherus non saltasset“. (Kdyby Lyra nebyla hrála, nebyl by tancoval Luther.) Též byla překládána bible do řeči lidu. V Německu bylo již před Lutherem 18 rozličných překladů bible. V Čechách vyšla tiskem ponejprv celá bible r. 1488 (bible Pražská).

§ 46. Humanismus.

Církevní vědě scholastické a veškerému životu církevnímu vznikl ve XIV. a XV. století nebezpečný nepřítel ve studiu řeckých a římských klasikův. Studium literatury klasické bylo pokládáno za pramen vzdělanosti lidské, odtud jméno jeho humanismus, a bylo mu přisuzováno znovuzrození věd a umění (renaissance). Renaissance může se nazývati znovuzrozením věd a umění pouze v tom smyslu, že vědě a umění dala nový ráz. Středověká věda, středověké umění a vůbec každý zjev středověký byl proniklý duchem křesťanským, renaissance však byla proniklá duchem pohanským.

Pojem humanismu a vznik jeho.

Studium klasiků pohanských nebylo sice úplně zanedbáváno ve středověku, ač ustoupilo v pozadí, ale záliba pro ně probudila se znovu zvláště v Itálii ve XIV. století (Dante † 1321, Petrarka † 1374, Boccacio † 1375). Tuto zálibu v dílech klasických budil styk západu s Řeky za příčinou vyjednávání o spojení a příchod učenců řeckých na půdu italskou, zvláště po pádu Cařihradu (1453), takže v XV. stol. studium staré literatury stalo se v Itálii věcí národní. Při vysokých školách a ve větších městech byli ustanovováni učitelé jazyka řeckého a latinského a byly kupovány rukopisy z Řecka a zřizovány knihovny a sbírky. Mnohá knížata (ve Florencii Mediceové) byli štědrí podporovatelé těchto studií. Papežové nezůstali pozadu. Mikuláš V. (1440—1455) učinil Řím hlavním sídlem literatury klasické a povolal humanisty ke dvoru svému. Z Itálie literatura klasická šířila se do jiných zemí, nalézajíc všude přátele a obdivovatele.

S počátku humanisté obírali se vědami světskými, ale docházejíce přízně a podpory u papežů, biskupův a duchovenstva vůbec, počali pracovati také na poli theologickém.

Výhody humanismu pro církev.

Zásluh humanistův o ušlechtilost řeči, zvláště o krásnou formu klasickou, o kritiku historickou a o patristiku vydáváním sv. Otcův (Erasmus Rotterdamský † 1536) nelze upřít, ale mnohem větší jest škoda, kterou humanismus způsobil 1) vědě křesťanské, 2) umění křesťanskému a 3) mravu křesťanskému.

Škody.

1. Humanisté přenášeli na pole theologické s krásnou formou klasickou také obsah pohanský. Odívali učení křesťanské v roucho mytologické a vyjadřovali je názvy pohanskými. Filosofie pohanská, zvláště Platonova a Aristotelova, platila jim tolik jako Písmo svaté. Kazatelé citovali místo Písma a sv. Otcův klasiky. Proti scholastice zapomínající pro obsah na formu bojovali způsobem nedůstojným a proti hluboké spekulaci její postavili díla ve krásné formě sice, ale bez vnitřní ceny.

2. Studium vzorů antických křesťanské umění získalo sice po stránce formální i technické, ale pozbylo svatosti a původnosti křesťanské. Ve slohu románském jest vyjádřen nebeský klid a dokonalost; v gotickém jest vyjádřena toužebná snaha lidstva po nebi; renesanční sloh jest návrat k antice pohanské a vhodný symbol nepokojného a nestálého ducha světského, deroucího se do svatyně církve. Sloh románský počal se vyvíjeti po basilikovém ve století X. a XI.; sloh gotický byl ve květu ve století XIII. a XIV.; sloh renesanční se ujímal od století XV.

3. Starší humanisté byli většinou muži zbožní, kteří využili jazykových znalostí svých ve prospěch církve (Clerici et fratres vitae communis = Bratři společného života v Německu). Avšak mladší humanisté šířili jenom náboženskou netečnost, nevěru, rozpustilost a oplzlost. Protože duchovenstvo, a zvláště mnichové se stavěli v cestu řádění jejich, bývali od nich napadáni satirami a hanopisy. Mnozí šli tak daleko ve svém nadšení pro pohanství staroklasické, že často se octli v přímé oposici s církví. Mnozí humanisté byli muži bez charakteru, brzy hrajíce úlohu patolízalů, brzy úlohu nestydatých pomluvačův.

§ 47. Bludařstva středověká. Inkvisice.

Bludař-
stva
středo-
věká.

V této době církev dostoupila vrcholu slávy a bohatství.

Mnozí, ukazující na chudobu církve v dobách apoštolských, chtěli ji zbaviti lesku a bohatství. Násilí své ospravedlňovali předstírajíce, že očišťují církev, poskvrněnou bohatstvím, a že obnovují původní křesťanství.

Nespokojenosti s bohatou církví užily také starší sekty gnostické a manichejské, vystoupily na jeviště v nové síle a počaly boj proti církvi.

Ze všech sekt XII. století nabyli největšího rozsahu kataři, od města Albi nebo Albiguy v jižní Francii albigenští zvaní, a valdenští. Zakladatelem jejich byl Petr Valdus, bohatý kupec lyonský.

Albigenští drželi se dualismu. Bůh dobrý stvořil svět neviditelný, duchovní, i obyvatele jeho, lidi nebeské s těly nehmotnými. Bůh zlý učinil svět hmotný. Bůh zlý jest původce zla fysického i morálního. Bůh zlý stvořil také těla lidská za vězení duchům nebeským, svedeným od knížete temností. Aby vysvobodil tyto duchy, Bůh dobrý seslal na svět syna svého Ježíše Krista. Ježíš Kristus jest vyšší andělův, ale přece jenom tvor. Ježíš Kristus měl tělo nebeské, trpěl jenom na oko a dal lidem prostředky, jimiž by se zbavili hmoty. Duch svatý byl albigenským rovněž tvor a podřízen Kristu.

S dogmaty církevními albigenští zavrhlí i svátosti. Podrželi pouze zpověď (servitium = službu). Místo křtu vody měli křest duchovní (consolamentum = útěchu). Křest duchovní udílel se vzkládáním rukou, osvobozoval člověka od hmoty a od moci ďábelské a spojoval opět s Duchem svatým. Kdo přijal duchovní křest a opět hřešil, na př. jedl maso, byl povinen křest duchovní přijmouti znova (reconsolatio). Mnozí, aby nehřešili, přijavše křest duchovní, činili životu svému konec, buď že dobrovolně vyhladověli nebo si přeřezali žíly nebo se otrávilí. Tomu říkali uvést se do endury. Měli také jakési svěcení kněžstva. Světíli na biskupy, kněze a jáhny vzkládáním rukou.

Protože albigenští pokládali hmotu za původ zla, zavrhovali statky pozemské, styk s lidmi světskými, válku, právo hrdelní, sebeobranu zabíjení zvířat, požívání masa, mléka, vajec a zvláště manželství, protože manželství rozmnožuje hmotu (těla). Tyto předpisy zavazovaly však pouze dokonalé (perfecti), t. j. ty, kteří přijali křest duchovní (consolamentum). Ale nedokonalí neboli věřící (credentes) mohli jísti maso, konati službu vojenskou, vcházetí ve sňatky manželské atd., ale byli povinni slíbiti, že přijmou před smrtí křest duchovní.

Valdenští zavrhovali jmění církevní a odpírali poslušnost prelátům církevním jakožto držitelům statků pozemských. Uznávali pouze dvě svátosti: křest a večeři Páně. Křest nemluvnat prohlašovali za neúčinný. Kněz ve stavu hříchu těžkého neproměňuje chleba v tělo Páně. Proměna neděje se v rukou těch, kdo nehodně proměňují, nýbrž v ústech těch, kdo hodně přijímají. Mimo to valdenští zavrhovali mši sv., úctu svátých, zázraky, chrámy, oltáře a obřady v jazyku latinském.

Mravouka jejich byla přísná. Evangelium vykládali vždy ve smysle nejpřísnějším. Zavrhovali válku, obranu cti a života, odrážení násilí násilím, trest smrti, přísahu a snahu po dobývání jmění.

Služby boží konali jim biskupové, též starší zvaní, kněží a jáhnové. Kněží jejich měli býti muži nevzdělaní, aby po způsobu apoštolův očekávali zjevení pravdy s nebe, a chudí, aby prací rukou svých vydělávali si živobytí.

Lid dělil se v dokonalé a nedokonalé neboli věřící. Nedokonalí žili sice bez lesku a přepychu, ale přece poněkud přiměřeně lidem ostatním. Zato dokonalí neměli pražádného jmění, nosili šat špinavý a obnošený a zeslabovali síly tělesné častými posty a bděním, aby tím snáze přemáhali vášně.

Albigenští docházeli ochrany u mnohých hrabat francouzských (Raimunda VI., hraběte toulouského, vikomta Rogera II. z Beziersu a j.) a byli církvi i státu velmi nebezpeční.

Sněm lateránský (III.) z roku 1179 praví o nich v c. 27: „Takovou konají zběsilost, že nešetří ani kostelův ani chrámův ani vdov ani sirotkův ani starcův ani nemluvňat ani věku ani pohlaví, nýbrž jako pohané vše ničí a pustoší.“

Aby řádění jejich hráz postavila, církev vydala proti nim přísné edikty a vysílala mezi ně misionáře¹⁾, ale nákaza šířila se dále. Proto Inocenc III. (1198—1216) dal proti nim hlásati výpravu křížovou. Vedl ji hrabě Šimon z Montfortu.

Dvacetiletým válčením albigenští byli konečně pokořeni a vyplnění, ale valdenští udrželi se po dnešní den v Piemontu (v severozápadním cípu Italie). Tito poslední stýkali se s husity a s Českými bratry²⁾, později s evangelíky.

Inkvisice
církevní.

Aby kacířstvo budoucně nevzrostlo v takovou sílu a hned v zárodku bylo potlačeno, na synodě toulouské r. 1229 na základě ustanovení proti kacířům dřívějších synod (III. lateránské z r. 1179 a IV. lateránské z r. 1215) byl zřízen soud inkvisiční. Soud ten byl s počátku v rukou biskupů, později výhradně v rukou dominikánův. Úkol tohoto nového soudu byl: 1. pátrati po bludařích, 2. vyšetřovati, jest-li kdo skutečně kacíř, 3. usvědčené v kacířství s církví smířiti a 4. tvrdošíjné kacíře odevzdati rameni světskému.

Moc světská trestala tvrdošíjné kacíře podle nebezpečnosti jejich učení nebo mravu a podle povahy zákonů v té příčině vydaných vězením, vyhnanstvím, zabavením jmění a v některých případech i smrtí, obyčejně upálením. Tuto pří-

¹⁾ Blahodárně působil mezi nimi sv. Dominik († 1221).

²⁾ Protože kněží utrakvističtí odpírali Českým bratřím svátosti, zástupcové 50 obcí bratrských shromáždili se ve vsi Lhotce u Rychnova r. 1467 a zvolili si biskupa a kněze. Bratr Michal odebral se pro svěcení biskupské k valdenskému biskupovi Štěpánovi do Rakous. Když se vrátil, posvětil Matěje Kunvaldského na biskupa a dva sousedy jeho na kněze. Potom složil veškerou důstojnost svou a dal se zase posvětit od Matěje.

nost trestů lze vysvětliti z názoru, jak panovníci křesťanští pohlíželi na kacířství. Již římscí císařové křesťanští prohlašovali kacířství za zločin občanský, spáchaný na celé společnosti lidské¹⁾, a za zločin velezrady²⁾. Tento názor platil i ve středověku a byl vyjádřen v říšských zákonících: *Sachsenspiegel* (Buch 2, Art. 13, § 7), *Schwabenspiegel* (Landrecht. § 313) a v zákonech císaře Bedřicha II., nepřítelé papežů, z r. 1240 (Pertz, *Mon. hist.* IV. (leg. II.) p. 326 sqq.).

Také všichni vynikající evangelíci 16. století (Luther, Kalvín, Melancton, Theodor Beza, Martin Bucer a j.) učili, že bludaři mají býti trestáni tresty tělesnými³⁾.

Církev katolická však trestu smrti na kacířství neschvalovala⁴⁾.

¹⁾ Císař Theodosius II. stanovil r. 407: „Co jest pácháno proti náboženství božskému, jest ke škodě všech.“ (Cod. Theodos. XVI, 5, 40.)

²⁾ Codex Justinianův stanoví (c. 10, X. 5. 7): „Daleko těžší jest urážka Veličenstva nebeského nežli pozemského.“

³⁾ Mnoho spisů jejich probírá tuto otázku, jak vysvítá již ze samých nápisův. *Déclaration pour maintenir la vraye foy que tiennent tous les chrétiens de la Trinité des personnes en un seul Dieu, par Jean Calvin. Contre les erreurs détestables de Michel Servet Espagnol.* Oú il est aussi montré qu'il est licite de punir les hérétiques: et qu' à bon droit ce mechant a été exécuté par justice en la ville de Genève. Chez J. Crespin, à Genève MDLIII (Důkazy pravé víry všech křesťanův o Trojici osob v jednom pouze Bohu od Jana Kalvína. Proti bludům Španěla Michala Serveta zavržení hodným. Zde jest také ukázáno, že jest dovoleno trestati bludaře a že tento zločinec od soudu města Ženevy právem byl popraven. U J. Crespina v Ženevě 1553).

Theodor Beza vydal r. 1554 spis: *De haereticis a civili magistratu puniendis libellus* (Knížka o povinnosti světských úřadů trestati bludaře). V této knížce píše: „Úřad nemá meče svého užívati pouze proti veřejným buřičům, nýbrž i proti novotářům, kteří kazí pravé náboženství a uvádějí v nebezpečení duše . . . Úřad není pouze proto, aby udržoval čistotu mravův a pokój občanský, nýbrž i proto, aby trestal ty, kteří se uchylují od pravé cesty a od pravého náboženství.“

⁴⁾ R. 385 ozval se papež sv. Siricius (384—398) proti císaři Maximovi (383—388), že trestal smrtí náčelníky priscilianistův. Téhož smýšlení jako sv. Siricius byl sv. Ambrož († 397), sv. Martin Tourský († 400), sv. Augustin († 430), sv. Bernard († 1153). Proto církev i tehda, kdy kacířství bylo trestáno jako zločin občanský, žádala, aby života kacířů bylo šetřeno. Tak se stalo i na sněmě kostnickém při soudu Husově. Oldřich z Richenthalu, očitý svědek soudu Husova, praví o otcích sněmu kostnického: „Doporučili ho, pak světským právům a prosili našeho pána krále a světské právo, aby ho neza-bíjeli, ale ve vězení podrželi“ (Richenthal Ulrich, *Costnitzer Concilium* so gehalten worden im J. 1415, fol. 214a).

Tribunály inkvisiční byly zřizovány ve všech zemích křesťanských. Do Čech vyžádal si inkvisitorů na papeži Alexandru IV. král Přemysl Otakar II. r. 1257 na potlačenou mrskačů, beghardův a bekyň. Inkvisice církevní byla zrušena ve všech zemích v 18. a 19. století; udržela se pouze v Římě.

Inkvisice
španělská.

Od inkvisice církevní jest rozeznávati inkvisici španělskou, zavedenou Ferdinandem Katolickým a Isabelou Kastilskou s dovolením papežským r. 1478. Tato inkvisice byla smíšená, z části církevní, z části světská, ale podléhala časem víc a více vlivu státnímu a pracovala k utvrzení absolutismu královského. Tato smíšená inkvisice měla za úkol chrániti křesťanského Španělska u věcech náboženských a politických od tajných židův (maranos) a tajných mohamedánů (moriskos), kteří přijali křest jen za tím účelem, aby měli přístup k vysokým úřadům státním i církevním a mohli užiti postavení svého na zhoubu nejenom víry katolické, nýbrž i svobody a národnosti španělské. Inkvisice vyšetřovala tudíž nejenom provinění proti víře, nýbrž i zločiny politické a občanské (vraždy, lichvy).

Tato inkvisice španělská stala se předmětem mnohých lží, k čemuž přispěl hlavně Llorente († 1823) dějinami svými: „Histoire critique de l'Inquisition d'Espagne. Paris 1817.“ Jan Antonín Llorente byl španělský kněz, ale zednář, proto vášnivě zaujat proti církvi katolické. Llorente snaží se vyličiti inkvisici španělskou jako ústav pouze církevní a nejvýš ukrutný. Ale církevní historikové Karel z Hefele, Pius Bonifác Gams, dr. Josef Hergenröther a j. usvědčují Llorente ze lži. Dokazují zevrubnými doklady, že Llorente zúmyslně zveličuje počet obětí, ač prameny mluví zcela jinak. Auto da fe nemá nic společného s francouzským feu = oheň, nýbrž jest odvozeno z latinského actus fidei = úkon víry. Znamená tudíž nějaký úkon náboženský, kterým nespravedlivě obžalovaný byl propuštěn z obžaloby nebo kajícník opět se smířil s církví. Sanbenito (saccus benedictus) nebylo roucho hanby, nýbrž roucho veřejného pokání. Inkvisitor Petrus de Arbues vykonával úřad svůj opatrně, mírně, ale svědomitě, proto stal se obětí vražedného útoku 14. září 1485. Papež Alexander VII. prohlásil jej blahoslaveným (r. 1664) a Pius IX. svatým (r. 1867).

§ 48. Jan Viklef.

Refor-
mátoři.

Zlořády, jež časem do církve se vplížily, nebyly církvi neznámy, nýbrž v každém století vyskytli se mužové, kteří proti nim vystupovali (sv. Bernard † 1153, Dante † 1321, řády

žebravé, profesori university pařížské: Petr z Aliaka, Mikuláš de Clemengis, Jan Gerson). Všichni tito mužové zůstali na půdě církevní. Ale jiní postavili se mimo církve, vzdálivše se učení katolického a chtějíce nápravu vykonati cestou nezákonnou. Touto cestou brali se: Arnold z Brescie † 1155, Viklef † 1384, Hus † 1415, Savonarola † 1498 a konečně Luther † 1546.

Viklef, profesor university oxfordské a farář v Lutterworthu († 1384), vstoupil na dráhu reformátorskou právě v době papežův avignonských.

Viklef.

Kamenem úrazu byl mu roční poplatek, k němuž se zavázal Jan Bezzemek, svatopetrský halíř, anáty a jiné dávky ke dvoru papežskému.

Viklef vystoupil proti těmto požadavkům.¹⁾

Tím získal si přízeň dvora, šlechty a lidu a to jej povzbuzovalo k další činnosti. K tomu se připojila též věc osobní. Viklef byl rektorem konviktu Kanterbury-Hallu v Oxfordě, ač to místo bylo vyhrazeno mnichům. Když mnichové byli znovu uvedeni na své místo arcibiskupem mnichem (Šimonem Langhamem), bylo Viklefovi vzdáti se rektorátu. Viklef odvolal se k papeži, ale nepořídil. Odtud záští jeho proti papežům, biskupům a mnichům. Katedry i kazatelny užíval k útokům na papeže, na světské statky duchovenstva a na žebravé mnichy, míchaje v to rozličné bludy.

Z učení jeho byly 24 věty zavrženy na synodě londýnské r. 1382. Potom byl sesazen s úřadu učitelského.

Odebral se na faru svou Lutterworth a sepsal hlavní dílo „Trialogus“, nazvané tak, poněvadž v něm tři osoby (Pravda, Lež, Moudrost) rozmlouvají. Za 2 léta zemřel.

Zavržené bludy Viklefovy týkaly se 1. úřadu učitelského církve. a) Viklef učil pantheismu a fatalismu. Veškerá příroda jest výron z podstaty boží, proto vše, co se děje ve světě, dobré i zlé, děje se z odvěké nutnosti. b) Viklef učil absolutní predestinaci. Lidé

Jeho učení.

¹⁾ Počínání své odůvodňoval takto: Podle zásady všeobecně uznané věrolomnost (felonie), spáchaná na lenním pánu, má za následek ztrátu léna. Každý hřích jest věrolomnost proti Bohu, nejvyššímu lennímu pánu, tudíž člověk pozbývá hříchem všeho, co od Boha v léno přijal, totiž práva majetku a vlády. Protože církevní vrchnost tou dobou byla podle přesvědčení jeho úplně zkažena, pozbyla práva majetku i vlády a netřeba jí odváděti poplatkův.

Tato zásada, důsledně provedená, nebyla by vedla k pravé reformě, nýbrž k násilnému převratu celého řádu společenského.

jsou buď předurčeni k věčné spáse (praedestinati) nebo k věčné záhubě (praesciti). Předurčenému nemůže uškodit hřích, poněvadž prý Bůh ho ke hříchu nutká. Podle tohoto předurčení církev jest sbor předurčených ke spáse. Kdo jest předurčen, nikdo neví, tudíž také neví, jest-li údem církve. Církev jest neviditelná. c) Písmo sv. jest jediný pramen víry. 2. Bludy týkající se kněžského úřadu církve. Viklef zavrhl obět mše sv., popíral předpodstatnění a skutečnou přítomnost Kristovu v nejsvětější svátosti; zavrhl zpověď, poslední pomazání a odpustky. Jest-li kněz ve hříchu smrtelném, uděluje svátosti neplatně. 3. Bludy týkající se úřadu pastýřského. Nikdo není pánem světským, nikdo prelátem, nikdo biskupem, jest-li ve hříchu smrtelném.

Kulturní reakce byl 39. článek Viklefův, týkající se škol a studií. Vysoké školy, studie, koleje, povyšování na mistrovství a úřady učitelské v nich byly zavedeny z pošetilosti pohanské a prospívají církvi tolik jako ďábel.

Učení Viklefovo bylo udušeno v Anglii hned v zárodku. Proti žákům jeho, lollhardům, byly vydány přísné zákony církevní, a když nepomáhaly, zakročil stát přísnými tresty. Sněm kostnický r. 1415 v 8. sedění zavrhl 45 článků ze spisů Viklefových.

§ 49. Husitské hnutí v Čechách.

Příčiny
hnutí hu-
sitského.

Jako v celém světě křesťanském, tak i v Čecháchjevila se živá a účinná touha po opravách v životě církevním a v kázni církevní. Horlivými reformátory byli znamenití arcibiskupové Arnošt z Pardubic (1343—64) a Jan z Jenštejna (1379—96). K nim přidružili se vynikající a horliví reformátoři z řad kněžstva: Konrád Waldhauser † 1369, Jan Milíč z Kroměříže † 1374, žák jeho, učený Matěj z Janova † 1394 a j. Z laiků sluší jmenovati hlubokého myslitele Tomáše ze Štítného † 1400.

Tato reformace mravní, zůstávajíc na půdě legální, působila mocně na obrození života náboženského v Čechách. Vlivem učení Viklefova vybočily však snahy opravné z cesty klidného rozvoje na scestí rozvratu náboženského a sociálního. Tento rozvrat měl dalekosáhlé a neblahé následky v dějinách českých.

Čilý styk university pražské s oxfordskou, zvláště od sňatku sestry Václavovy Anny s králem anglickým Richardem II. (1381), zanesl spisy Viklefovy do Čech. V Čechách našly horlivého rozšiřovatele a obhájce v Janu Husovi († 1415),

profesoru universitním a od r. 1402 českém kazateli při Betlemské kapli v Praze.¹⁾

Spisy Viklefovy zamlouvaly se Husovi, poněvadž v nich dle domnění svého nalézal hojně podnětů ke svým snahám reformním.

1. **M r a v n í** stav duchovenstva českého byl uspokojivý, takže nelze mluvit o zkaženosti duchovenstva českého. Zlatá doba Karlova (1346—78) a Arnoštova (1343—64) povznesla vzdělanost a kázeň duchovenstva v Čechách. Kněžstvo české bylo pilno studií, věd a umění. Duchovenstvo české bylo váženo v cizině.²⁾ Mnozí z nich dostupovali vysokých hodností duchovních i v cizině a vynikali na univerzitách cizích.³⁾ Z duchovenstva českého vyšlo mnoho nadšených reformátorův.

Život
duchoven-
stva
v Čechách.

2. Byl-li po stránce mravní život duchovenstva v Čechách v době před Husem uspokojivý, jevíly se v něm veliké nedostatky ve příčině

¹⁾ Betlemská kaple v Praze, kaple sv. Nemluvňátek (Mladátek) betlemských. Založil ji dne 24. května 1391 na Starém městě rytíř Jan (Hanuš) z Milheimu, dvořan a rada krále Václava IV., a učinil při ní nadání pro správce kaple, světského kněze, aby každý zasvěcený den ráno i odpoledne konal tam kázání jazykem českým. Místo pro kapli daroval staroměstský kupec a měšťan Kříž, zvaný „Kramář“. Kříž založil při kapli místo druhého kazatele, aby se s prvním kazatelem střídali, a fundaci pro kněze oltářníka. Mimo to učinil nadání pro chudé studenty, aby měli byt a stravu v témž domě, ve kterém bydlili kněží při kapli ustanovení.

²⁾ Čechové zaujímali vysoké postavení při dvoře papežském. Od r. 1369—1405 byl mistr Petr ze Všerub tajemníkem papežským a měl v kanceláři papežské veliký vliv na vládu církevní. Písaři papežskými byli Jan Berka r. 1380 a Jan z Malešic 1380—1403. Albert ze Žlutic byl registrátorem listů papežských. Papežskými kaplany byli Matěj Čech 1371, Václav Bohuňkův 1394, Václav Petrův z Újezda 1396, Václav z Budějovic 1396, Havel Příbek a Prokop Hostivalův 1398, Jan Pecník a František Řehořův 1402 atd.

³⁾ V cizině dostoupili vysokých hodností: Jan Soběslav Olomoucký byl patriarchou akvilejským (1387—94), Menhart z Hradce biskupem v Tridentě (1349—62), Pavel Harrach biskupem frisinským (1359—77), Jan ze Středy biskupem v Norimberce. Kanovníky byli ve Vídni Mikuláš z Prahy a Michal z Prahy; v Bamberce Vilém Zajíc a Oldřich z Bělčic; v Pasově Martin z Veselice a Jan z Pořešlna; v Magdeburce Boreš z Risenburka; v Osnabrucku Václav Petrův atd. Mnozí měli vysoká postavení na cizích univerzitách. Na universitě pařížské Vojtěch Rankův a Jan z Kravař; na universitě v Bologni Jan z Dubé (později biskup v Mersenburku), Jan z Namyslavě, rektor ultramontánův, Jan z Bořečnice, od r. 1393 auditor paláce papežského; na universitě v Padově Kuneš Petrův, mistr Jan z Pomuku, mistr Jan Jindřichův, později, po r. 1399 auditor papežský a biskup v Churu. Na universitě v Krakově byli profesory theologie mistr Jan Isnerův, Štěpán Pálec, Mařík z Prahy. Mistr Petr z Brandýsa byl tam r. 1404 děkanem koleje artistské. Na universitě ve Vídni byli rektory Jindřich Pernštejn r. 1404 a Křišťan z Hradce Králové r. 1419, profesory Jan Hradeč, Filip ze Znojma, slavný český právník Joannes Naso r. 1413, Petr Čech z Pulkavy od r. 1389, později rektor téže university.

sociální. Vlivné postavení společenské a značné příjmy měli duchovní vyšší, ale masy duchovenstva nižšího byly v postavení nedůstojném společensky i finančně a neměly naděje k lepšímu postavení než státi se střídničky. Tito chudí kněží byli snadno přístupni každé agitaci, která slibovala zlepšiti postavení jejich.

3. V Čechách bylo tou dobou také hnutí národní, odpor proti přílišnému vlivu cizímu a odstrkování živlu domácího. Za posledních Přemyslovců královský dvůr v Čechách měl ráz úplně německý, větší města a bohatší kláštery ovládali Němci, česká šlechta dávala hradům svým jména německá a v životě veřejném uplatňovaly se zvyky německé. Proti tomu ozývala se již za krále Jana Lucemburského (1310—46) česká šlechta a probouzela se města. Císař Karel IV. (1346—1378) vážil si jazyka českého, ve Zlaté bule doporučoval jej kurfiřtům, nařídil, aby pře u soudů městských byly konány i po česku, a vymohl pro Emauzy bohoslužbu staroslovanskou. Universita dle vůle jeho měla býti k dobru národa českého a Nové město pražské, jím založené, dávalo svým rázem téměř výhradně českým příklad městům jiným. Za Husa hnutí národní ještě více zmohutnělo, protože Němci byli odpůrci viklefismu.

M. Jan
Hus.

Mistr Jan Hus narodil se v Husinci u Prachatic kolem r. 1370. Otec jeho slul Michael. O matce svědčí Hus, že byla zbožná. Prvního vzdělání nabyl Hus na farní škole v Prachaticích. Potom se odebral na studie do Prahy. V Praze žil život chudého studenta. Bydlel v burse u některého mistra a hledal si živobytí, vypomáhaje zpěvem v kostelích. Že byl mravně bezúhonný, o tom není důvodu pochybovati, ač mladistvou veselostí a jinak chováním od ostatních žáků se nelišil.

Dokončiv studia, stal se r. 1393 bakalářem svobodných umění, r. 1394 bakalářem theologie a r. 1396 mistrem svobodných umění a věnoval se hned učitelskému úřadu na fakultě svobodných umění. Již tehdy si opsal 4 filosofické traktáty Viklefovy. Opis ten jest zachován v rukopise Stockholmském. R. 1400 byl posvěcen na kněze a kázal v kostele sv. Michala na Starém městě v Praze. Kazatelství bylo však Husovi zaměstnáním vedlejším. Hlavní činnost jeho byla na universitě. R. 1401 byl zvolen za děkana fakulty filosofické a r. 1402 za rektora university. Jako děkan obdržel kazatelství v kapli Betlemské dne 14. března 1402. První útok na odpustky učinil v homilii na sv. Kateřinu r. 1403 podle Viklefa a Viklefa nazývá „doctor evangelicus = učitel evangelický“.

Tou dobou vystoupil Hus jako obhájce učení Viklefova také na universitě. Mladý mistr pražský Jan Hübner, Němec ze Slezska, opatřil si 24 články Viklefovy, zavržené na synodě londýnské r. 1382, připojil k nim nových 21, vyňatých ze spisů Viklefových, a předložil je kapitule. Kapitula uložila rozhodnutí universitě. Universita většinou hlasů (polského, saského a bavorského) dne 28. května 1403 články ty zavrhl a nařídila, aby žádný člen university ani veřejně ani potajmu jich nevyznával a nešířil v kázání ani v přednáškách pod trestem porušení přísahy učiněné universitě. Hus a přátelé jeho snažili se dokázati, že články nejsou správně z knih Viklefových vyňaty.

V srpnu r. 1403 nastoupil v úřad arcibiskupský Zbyněk Zajíc z Hasenburka (1403—1411). Zbyněk si oblíbil Husa pro kazatelskou horlivost jeho a dal mu dovolení, aby mu oznamoval, kdekoli shledá jaký nedostatek. Mimo to učinil jej kazatelem synodálním (= kazatelem kněžstva shromážděného na synodě).

V přízni arcibiskupově zůstal Hus až do r. 1408. Toho roku vystoupil Hus veřejně jako obhájce zavržených 45 článků Viklefových (na schůzi celého národa českého při universitě v domě U černé růže dne 20. května 1408) a jako zastánce učení valdského (v procesu kazatele u sv. Ducha v Praze, Mikuláše z Velenovic, řečeného Abraham).¹⁾ Toho roku (1408) ozvaly se také ponejprv hlasy proti kazatelské činnosti Husově od duchovních pražských.

Když Hus vypadl z přízně arcibiskupovy, hledal opory v králi Václavovi IV. (1378—1419) a světské moci jeho. Když totiž kardinálové obojí strany (římské i avignonské) vypověděli dne 12. května 1408 poslušnost papežům (Řehoři XII. a Benediktu XIII.), působení dvora francouzského (poselstvo vedl pařížský diplomat Jakub z Nouviona) přiklonil se k nim i Václav a nařídil, aby totéž učinili duchovenstvo i universita. Ale ani universita ani arcibiskup nechtěli ustoupiti od římského papeže Řehoře XII. Tu viklefští mistři čeští

¹⁾ Na schůzi U černé růže přičiněním Husovým bylo k odsouzení článků Viklefových přidáno obmezení: „v jejich smyslech kacířských, bludných a pohoršlivých.“ Mikuláš z Velenovic byl vyšetřován pro bludy valdské, že kázal bez svolení církevního a že nechtěl přísahati, a Hus se ho ujal.

vyslovili úplný souhlas s králem, hlavně na radu Husovu a Jeronymovu, a předložili králi žádost o 3 hlasy na universitě. Této žádosti král dekretem kutnohorským ze dne 18. ledna 1409 vyhověl. Tímto dekretem národ český stal se jediným pánem na své universitě a viklefství byly otevřeny brány dokořán.

K utvrzení a posílení hnutí českého nemálo přispěl sněm v Pise r. 1409, sesadiv řádného papeže římského Řehoře XII. a protipapeže avignonského Benedikta XIII. a zvoliv Alexandra V. Král Václav a Hus přidali se k Alexandrovi V., ale arcibiskup s duchovenstvem trvali i potom v poslušenství řádného papeže Řehoře XII. Z toho vzniklo pronásledování arcibiskupa a duchovenstva od krále. Hus s tímto pronásledováním nejen souhlasil, nýbrž k němu i povzbuzoval v kapli Betlemské. Konečně Zbyněk, vida utrpení duchovenstva a znamená, že v boji s králem nekyne mu naděje ve vítězství, přistoupil s veškerým duchovenstvem k poslušnosti Alexandra V.

Alexander V., byv zpraven arcibiskupem o pravém stavu věcí v zemi České, nařídil Zbyňkovi bulou ze dne 20. prosince 1409, *a)* aby přibera 4 mistry theologie a 2 doktory práv, dal jimi prozkoumati spisy a články Viklefovy a zakázal na radu jejich autoritou papežovou článkům těm učiti nebo jich hájiti; *b)* aby nedovoloval kázati v kaplích soukromých. Hus chtěl zabrániti, aby nařízení papežova nebyla provedena, proto, ač bula každou apelaci zakazovala, odvolával se „od papeže špatně zpraveného k papeži, který bude lépe zpraven“, a později skutečně k novému papeži pisánskému Janu XXIII. se odvolal. Ale arcibiskup provedl, co bula nařizovala. Kázal spáliti knihy Viklefovy dne 16. července r. 1410 a vynesl klatbu na apelanty a přivržence jejich.

Z toho vzniklo veliké rozhořčení proti arcibiskupovi a kněžstvu jeho. Nejen hanlivé písně byly zpívány proti arcibiskupovi, nýbrž i násilím bylo vystupováno proti němu a proti těm, kteří se chtěli spravovati rozkazy jeho. Rozhořčení mezi arcibiskupem a králem potrvalo až do smrti arcibiskupovy (r. 1411).

Smrtí Zbyňkovou věci v Čechách valně se zhoršily. Novému arcibiskupovi Alšíkovi z Uničova (1411—12), milci a dvornímu lékaři královu, rodem Němci, pasovský děkan

Václav Tiem přinesl palium a zároveň odpustkovou bulu Jana XXIII., shánějící peníze na válku proti králi neapolskému Ladislavovi, stoupenci řádného papeže Řehoře XII. Hus vystoupil proti této bule a stoupenci jeho s Jeronymem Pražským v čele vystrojili potupný průvod s bulami papežskými. Konečně je spálili veřejně na pranýři. Mnozí odmlouvali veřejně v kostelích kazatelům odpustkův.

Po takových výtržnostech Václav seznal, že nemůže zůstatí lhostejným divákem, proto zakázal haniti papeže, hroze smrtí. Podle tohoto zákazu byli jati od konšelův a popraveni tři mládenci stavu řemeslnického, protože odmlouvali kazatelům. Podobné výstupy přiměly i mnohé přátele Husovy, aby od něho odstoupili. Byli to hlavně Štěpán z Pálče, Stanislav ze Znojma a jiní. Arcibiskup váhal přísně zakročit v této bouřné době, proto faráři sami obžalovali Husa u Jana XXIII. Jan XXIII. vydal klatbu na Husa a prohlásil interdikť na každé místo, kde by se Hus zdržoval. Kapli Betlemskou kázal zbořiti r. 1412.

Hus vedl si, jako by se ho klatba netýkala, a odvolával se „od papeže k samému Kristu“, ale byv vyzván králem Václavem, opustil Prahu a zdržoval se na hradech přátel svých (na Kozím Hrádku v Tábořsku u Jana z Ústí, po smrti jeho na Krakovci v Rakovnicku u Jindřicha z Lažan). Na Kozím Hrádku sepsal hlavní dílo své: Tractatus de Ecclesia a jiné spisy. V zátíší svém byl však činný nejen literárně, nýbrž i ústně. Ačkoli byl suspendován, kázal venkovanům, a to o papeži a kardinálech.

Učení Husovo jest v podstatě učení Viklefovo. Některé věty jsou do slova opsány ze spisů Viklefových. Prohlašoval Hus veřejně, že odsouzení vět Viklefových jest bezdůvodné a nespravedlivé. Uznáváje jenom církev neviditelnou (sbor předurčených), jejíž nejvyšší hlava jest Kristus, popíral církev viditelnou a papežství. Všelická moc světská i církevní jest podmíněna stavem milosti. Písmo sv. jest mu též jediným pramenem víry. O velebné svátosti učil po viklefsku, že v ní zůstává podstata chleba a vína (nauka remanenční). O zpovědi tvrdil, že kněz nemá moci odpouštěti hříchy, nýbrž toliko prý prohlašuje, že Bůh hříchy odpustil.

Učení
Husovo.

§ 50. Pokusy o potlačení husitství.

Synoda
pražská.

Albík seznal, že se nehodí k úřadu arcibiskupskému, proto odevzdal arcibiskupství Kunrátovi z Vechty, biskupu olomouckému, a spokojil se proboštským vyšehradským. Kunrát z Vechty (1413—21), chtěje učiniti konec bouřím, svolal podle rady krále a nejvyšších kmetů zemských synodu do Prahy (dne 6. února 1413). Hus se však nedostavil a zastupoval jej M. Jan z Jesenice. Synoda rozešla se nepořídívši, protože Jan z Jesenice nedosáhl slyšení, a Čechové byli všude rozhlašováni jako kacíři. Aby takovou pověst od území bratra svého odvrátil a sporům konec učinil, král Zikmund vyzval Husa se svolením Václavovým, aby dokázal pravověrnost svou před všeobecným sněmem v Kostnici, zajistiv mu bezpečný průvod. Hus už dříve dovolával se všeobecného sněmu, proto byl s tím srozuměn a vyzvav latinskými, českými a německými vyhláškami¹⁾ protivníky své, aby se dostavili, vydal se na cestu dne 11. října 1414. Provázeli jej čeští páni: Jan z Chlumu, Václav z Dubé, Jindřich z Lacemboku a Petr z Mladenovic. Dostavili se i nepřátelé jeho: Štěpán z Pálče a farář Michael z Brodu, „procurator fidei“ v Čechách.

Sněm
v Kostnici.

Do Kostnice přibyl Hus s průvodem svým v sobotu po Všech svatých, dne 3. listopadu 1414 a ubytoval se v ulici Pavlově nedaleko bydliště papežova v domě vdovy Fidy. Papež Jan XXIII. sňal s něho klatbu, aby v Kostnici mohly býti konány služby boží, a ponechal jej pouze v suspensi, aby nekonal úkonů kněžských. Ale Hus sloužil denně v příbytku svém mši sv. a nepochybně i kázal přátelům svým, proto byl uvězněn v paláci papežově, potom v domě kostnického kanovníka kantora, později v klášteře dominikánském, potom na tvrzi biskupa kostnického Gottlieben a konečně v klášteře františkánském.

Po delším vyšetřování předběžném bylo mu dáno veřejné slyšení dne 5., 7. a 8. června 1415.

Hus představoval si veřejné slyšení asi tak, že bude moci ke shromážděným Otcům kázati nebo odpovídati po způsobu schola-

¹⁾ V latinské vyhlášce pravi, že dokáže svou nevinu, v české pak: „A budu-li shledán ve kterém bludu anebo ve kterém kacířství, neodmlouvám jako bludný, jako kacieř utrpěti.“

stickém, t. j. thesů svých hájiti a námitky vyvracet. Ale sněm jako nejvyšší instance učební měl o naukách Husových souditi, proto nemusil a nechtěl se s ním přiti a poslouchati od něho řeči reformní. Sněmu šlo jen o to, aby Hus veřejně prohlásil, učil-li článkům, jež se mu kladou za vinu, čili nic.

V prvních dvou slyšeních odpovídal Hus na články svědků pražských (počtem 16) a na články svědků kostnických (celkem 40). Při třetím slyšení byly předčítány články ze spisů Husových (počtem 39).

U každého článku předseda, kardinál Petr Aliacký (d'Ailly), tázal se Husa, zná-li se k němu, a tvrdil-li Hus, že není tak ve spise jeho, dal jej kterémusi anglickému biskupovi čísti v souvislosti z vlastního exempláře Husova. Sněm nemohl pak pochybovati a Husovi nebylo lze popírati, že článek ten ve spise jeho jest, ba v několika případech konstatoval předsedající kardinál, že článek jest v souvislosti horší, než jak jej vyňali mistři.

Sněm prohlásil články ty za bludné nebo pobuřující a pohoršlivé a vyzval Husa, aby se podrobil sněmu. Hus prohlásil, že se podrobí sněmu, ale teprv až bude poučen. Chtěl míti napřed se sněmovníky disputaci o člancích, chtěl, aby mu sněmovníci dokázali, že články ty jsou bludné. K tomu sněm nemohl dáti souhlasu, protože v tom požadavku byla popřena autorita sněmu jakožto nejvyššího soudu ve věcech víry. Proto sněm vyzval Husa, aby odvolal, a předložil mu seznam článků, jež bylo odvolati. Články, vyňaté ze spisů Husových, redigoval z 39 na 30, články svědků kostnických ze 40 na 13 a články svědků pražských ze 16 na 3. Hus články svědecké odmítl jako nepravdivé, ale články vyňaté ze spisů přiznal. Proto sněm předložil mu novou formuli odvolací. Nechť odvolá aspoň články vyňaté ze spisův, o člancích dosvědčených svědky pak ať prohlásí, že jim nikdy neučil, a učil-li jim, že jednal špatně, protože uznává články ty za bludné. Když ani podle této formule nechtěl odvolati, byl prohlášen za kacíře. To mělo tehdy za následek, že byl degradován a odevzdán rameni světskému. To se stalo dne 6. července 1415.

Dříve než sněm pronesl nad Husem rozsudek, snažil se opět a opět získati jej a zachrániti.

Palacký (Dějiny národa českého, dílu III. částka I., str. 225 a n. V Praze 1877) líčí jednání sněmu takto: „I nelze zapírati, že sbor i tenkrátě ničeho neobmeškal, cokoli naň jen slušelo, aby vrchu přis-

nosti vyhnutí se mohl. Usilováno tedy znova dobrotou i přisností, přemlouváním i hrozbami nawést Husa, aby vrátil se ku poslušenství. S přátelskou laskavostí a péčí snažil se především nejmenovaný jeden prelát, jenž mimo jiné všecy získal byl sobě Husovu důvěru, aby obrátil ho na cestu odvolání a spasení. Také Štěpán Pálec, někdy důvěrný jeho přítel, nyní nejkrutější odpůrce, přišed do žaláře, pokaušel se dotýkati strun dávno zalehlých; vážnost okamžení, pohledy na minulosť i na budaucnosť obměkčily je oba; zaplakavše spolu, odprošovali se wespolek, aniž pak co do sporu srownati se mohli. Opětované deputace od sboru, jichž i nejwzácnější audowé, jako Alliacký a Zabarella, se aučastnili, způsobily konečně, že se zdálo, jako by oni a ne Hus ku prosbám se utíkali. Hus dne 1. čerwence osvědčil se písemně, že odwolati nemohl, ani nechtěl; a když potom dne 5. čerwence posledníkráte, kromě deputovaných ode sboru, z rozkazu králowa také čeští páni k němu přišli, a pan Jan z Chlumu jej prosil, aby nedal lichým snad jen studem zdržowati se od kroku spasitelného, a však owšem swědomí swého w tom poslauchaje, opětowal ještě jednau s pohnutím a slzami, že jen tenkráte odwolá, když písmem swatým lépe poučen bude. Sbor neměl-li jemu přiswědčiti a dáti se od něho posléze i mistrowati, mušel konečně přikročiti k odsauzení jeho, jak toho žádali zákonowé církwe.“

Smrt na hranici podstoupil Hus s velikou zmužilostí. Týž osud stihl přítele jeho Jeronyma Pražského dne 30. května 1416.

Osobnost
Husova
a význam
Husův.

Životopisci Husovi, oceňující osobnost Husovu a význam Husův, shodují se v tom, že Hus byl kněz mravně bezúhonný, horlivý a výmluvný a že měl ušlechtilou snahu opravnou. Také všichni uznávají zásluhy jeho o pravopis český (diakritický), o řeč českou (ryzost jazykovou) a o literaturu českou (Výklad desatera, Výklad páteře, Výklad víry, O swatokupectví, Postila, Dcerka, Provázek třípramenný, O víře, Jádro učení křesťanského, Páteř zlých lidí, Devět kusův zlatých, O manželství, O tanci, O šesti bludech, O pancnství a j.). Hus však měl také své chyby. František Palacký, ač evangelík, ukazuje nepokrytě na 1. nedostatek pokory křesťanské, jevíci se v povaze i ve veřejném vystupování jeho. Praví: „Uvážíme-li chování M. Husovo v bouřlivých těchto dnech s jeho vlastního stánoviště, snáze nám bude vyložiti jeho příčiny nežli ospravedlniti je. Nepřestává zajisté kárati veřejně vady a poklesky představených církve, zapomínal lehce, že také pokora i poslušenství jsou ctnosti křesťanské“ (Dějiny české, díl III., částka I., str. 401 z r. 1850).

2. Chtěje povznést mravnost mezi duchovenstvem, volil k tomu nevhodné místo a chybné prostředky. Útočná kázání před věřícím lidem špatných kněží nenapravovala, nýbrž roztrpčovala je, dobré pak snižovala a podvracela vůbec úctu ke kněžím a představeným duchovním. A hesla Viklefova, že opravu mají provést páni, odejmouce duchovenstvu majetek, a věřící, odeprouce jim desátky,

byla podvrtná a chybná a hnala vývoj věcí k revoluci církevní. Z revoluce církevní však nikdy nevyrostla trvalá náprava, nýbrž vždy rodilo se sektářství. Revoluce církevní budila obyčejně ohlas i v životě sociálním. Na tuto chybu Husovu také upozorňuje Palacký (l. c.). Praví: „Není pochyby, že horlení jeho proti porušenosti mravů kněžských pocházelo z dobrého i důvodu i úmyslu, ale také zapíratí se nedá, že učení takové podkopávalo samy základy ústavy církevní vůbec. Odkrýváje před lidem všecky křehkosti duchovenstva, nepomýšlel na to, že usiluje o zničení autority, jejížto podání od věku k věku náleží k samé podstatě církve římské.“

3. Konečně v povaze Husově jeví se nedůslednost a neupřímnost. Byl slab a příliš povolný ke svému okolí, lichotil králi a pánům a strpěl při nich i při jiných stoupencích svých i veliké proviny, jen když byli stoupenci jeho. Proti odpůrcům však zapomínal povinné lásky křesťanské a slušnosti a šetrnosti společenské. Arcibiskupa Zbyňka vinil z kacířství o svátosti oltářní, ale sám bludného učení o této svátosti u stoupenců svých nepotíral, nýbrž je utvrzoval. Papeži pisánskému Janu XXIII. a kardinálům psal lichotné listy, kdežto v kázáních je snižoval. Viklefových nauk hájil, ale v Kostnici je popíral. Tvrdil, že články ze spisů jeho nejsou dobře vyňaty, ale nechtěl, aby hlavní spis jeho „De ecclesia“ byl vydán sněmu. Komisařům prohlásil, že se podrobí rozhodnutí sněmovnímu, ale před přáteli se pro to omlouval a j.

§ 51. Bouře husitské.

Zpráva o smrti M. Jana Husa způsobila v Čechách veliké bouře, protože odsouzením Husovým a zavržením bludů jeho země česká upadla v pohanu kacířství u všech národův. Bouře
v Čechách.

Do Kostnice byl zaslán protest 2. září 1415 opatřený 452 pečeti a bylo učiněno od pánů českých i moravských usnesení, aby založena byla církev národní, s nejvyšším rozhodčím akademií pražskou. Heslem této strany bylo: „přijímání pod obojí způsobou“ a viditelným odznakem byl „kalich“. Původcem utrakvismu byl M. Jakoubek ze Stříbra. Hus schválil tu novotu přes výslovnou záповěď sněmu kostnického (13. sedění). Když sněm 15. června 1415 zakázal bulou přijímání kalicha, Hus ujímal se kalicha listem ze dne 21. června 1415 kazateli betlemskému Havlíkovi a prohlásil záповěď kalicha za bezbožnost, která ustanovení Kristovo jako blud zavrhuje. Proti straně kališnické zapsali se i katoličtí páni čeští v jednotu pod náčelnictvím Jana z Hradce, ale bouře potlačit nemohli.

V čelo strany husitské postavili se Mikuláš z Husince (z Písného) a Jan Žižka z Trocnova. Strana tato konala valnou hromadu v den sv. Marie Magdaleny (22. července) 1419 na hoře „Tábor“ a posílila se ke vzpouře. Příležitost se jí brzy naskytla. Ušlý mnich kláštera želivského Jan uspořádal v Praze 30. července 1419 hlučné procesí s kalichem. Husité, vracejíce se podle radnice Novoměstské, žádali na purkmistru a konšelích, aby propustili vězně, pro přijímání kalicha nedávno zjimané. Když jim to bylo odepřeno, ba s okna radnice hozeno bylo kamenem po knězi nesoucím velebnou svátost, husité hnali na radnici útokem a vyházeli konšely i s purkmistrem okny ven na ulici. Byli schytáni na oštěpy, a kdo ještě dýchal, byl dobit na místě.

Král Václav, obdržev o tom zprávu na hradě kunratickém, onemocněl anginou srdeční a zemřel dne 16. srpna 1419. Smrtí Václavovou věci v Čechách ještě se zhoršily. Dříve nežli Zikmund mohl se uvázati v království české, husité použili doby té k násilnostem proti katolíkům. Bořili kostely a kláštery, vyháněli duchovenstvo a řeholnictvo, osazujíce místa jejich duchovenstvem kališnickým, ba povstali proti samému Zikmundovi, nechtějíce ho uznati za krále pro příkré vystoupení jeho.

Pokusy o
potlačení
bouři.

Marně snažil se Zikmund uchláholiti rozkvašené mysli, marně snažil se nový papež Martin V. (1417—31) vyjednávat s Čechy. Čechové žádali podmínek, na něž papež nemohl přistoupiti, aspoň ne na všechny, totiž: 1. aby slovo boží od kněží schopných volně bylo kázáno; 2. aby svátost oltářní všem Kristovým věřícím volně byla rozdávána pod obojí způsobou; 3. aby kněžstvo, zanechajíc panování světského a držení statků, živo bylo dle příkladu Krista a apoštolů jeho; 4. aby všechny hříchy smrtelné, zvláště veřejné, při osobách světských i duchovních byly trestány od těch, kterým to náleží¹⁾.

¹⁾ Tyto 4 artikule pražské byly r. 1420 na sněmě v Čáslavi prohlášeny za zákon zemský a na synodě v Roudnici (21. května 1421) byly schváleny též od arcibiskupa Kunráta z Vechty, protože Kunrát z Vechty zatím se přidal ke straně husitské. Hned potom byly uvedeny ve skutek. Kunrát rozprodal nebo dal z zástavu arcibiskupské statky a odeslal peníze příbuzenstvu do Vestfálska, učiniv tak obsazení stolce arcibiskupského nemožné. Od roku 1421—1561 arcidiecése pražská byla spravována od administrátorů volených kapitulou pražskou a v Římě pro úřad ten potvrzovaných.

V Čechách hotovilo se vše k boji. Zikmund, spoléhaje na pomoc německou a uherskou, vyhlásil ve Vratislavi křížovou výpravu proti husitům. Vojska křižácká utrpěla však porážku na všech 5 výpravách (r. 1420 na Vítkově a Pankráci, r. 1421 u Žatce, r. 1422 u Německého Brodu, r. 1427 u Tachova a r. 1431 u Domažlic). Husité jsouce vedeni Žižkou († 1424) a po smrti jeho oběma Prokopy (Velikým a Malým), bořili a ničili ve slepé vášni umělecká díla slavných předkův a drahocenné knihovny, a nemajíce doma mezi zchudlými krajany dostatečné špíže, podnikali veliké jízdy do cizích krajin, zejména do Lužice, do Slezska, do Uher, do Rakous, do Bavor a do Sas a tam tutéž zpoustu po sobě zůstavovali.

Čechové byli všude vítězi, ale vlast česká hynula. Kromě toho vznikaly mezi husity strany. Hlavní strany husitské byly: Táboři, Sirotci, orebité, adamité a j. Táboři hlásali zásady komunistické a socialistické;¹⁾ Sirotci pokládali zemřelého Žižku za nenahraditelného a volili si hejtmany; orebité měli jméno od vršku Orebu (u Třebechovic v okrese královéhradeckém); adamité (mikulášenci) odřekli se nejen křesťanství, nýbrž všeho náboženství vůbec a chodili nazí jako Adam.

Ochota
Čechů ke
smíru.

To vše přimělo mírné husity, tak zvané kališníky, jinak utrakvisty, aby se smířili s církví katolickou. Vstoupili ve vyjednávání se sněmem basilejským, když jim byla zaručena úplná bezpečnost a volnost zastávat před sněmem 4 artikule pražské, a obeslali r. 1433 do sněmu své poslance: Jana Rokycanu, Mikuláše Pelhřimovského (Biskupce), Petra Payne (Engliše) a Oldřicha ze Znojma. Po marném hádání poslanci čeští vrátili se sice zpět s nepořízenou, avšak sněm vyslal do Čech legáty (Filiberta, biskupa z Coutance, kanovníka vídeňského Tomáše Ebendorfera z Haselbachu a j.). Tito legáti dohodli se konečně 30. listopadu 1433 s husity o artikulích pražských v tomto smyslu:

1. V Čechách a na Moravě jest dovoleno přijímání pod obojí způsobou osobám dospělým, kdo by toho výslovně

¹⁾ Společné pokladny tábořské sluly „kádě“. Byly zřízeny v Táboře, Písku a Vodňanech. Avšak neosvědčily se v praxi. Proto již r. 1422 nikde není ani zmínky o kádích (Palacký, díl III., část I., kn. 12, čl. 4 při r. 1422).

žádal, s tím však po každé doložení, že pod způsobou chleba ne tělo toliko, ani pod způsobou vína krev toliko, ale pod každou způsobou jest celý a plný Kristus.

2. Hříchy smrtelné buďte stavovány a trestány podle zákona božího a ustanovení sv. Otců tak, aby moc trestní příslušela ne osobám soukromým, ale úřadům toliko, a to duchovním nad duchovními a světským nad světskými. Budiž při tom vždy šetřeno práva a spravedlnosti.

3. Slovo boží budiž volně hlásáno, avšak kazatelé ať jsou k tomu zřízení a vyslání od biskupův.

4. Kněží i církev vůbec mohou míti statky pozemské. Duchovní, jsouce správci církevního jmění, mají jím vládnouti věrně podle nařízení sv. Otcův. Takového jmění nemůže jiný držeti ani si osobiti bez viny svatokrádežné.

Úplného
míru
nedosa-
ženo.

Touto smlouvou, kompaktáty pražskými, nebyli spokojeni Táboři a Siroťci. Přišlo tudíž k boji mezi katolíky a kališníky s jedné strany (Menhart z Hradce) a mezi Táboř a Siroťky s druhé strany (Prokop Holý a Malý). Boj ten byl skončen úplnou porážkou Táborův u Lipan 30. května 1434. Zikmund byl všeobecně uznán za krále a kompaktáta pražská nabyla moci zákona úmluvou jihlavskou (5. července 1436).

Avšak úplný mír zjednán nebyl. Vinu toho nesli sami kališníci. Horlivých kališníků, jejichž náčelníkem byl Rokycana, kompaktáta neuspokojovala. Kališníci dovolovali si věci, které byly přímo proti kompaktátům, na př. podávali kalich i malým dětem, vnucovali jej dospělým atd.; chtěli utrakvismu zjednati právo veřejnosti a katolictví potlačiti. K tomu sluší podotknouti, že legáti sněmu basilejského, kteří vyjednávali s Čechy, více slíbili, nežli v Římě splniti chtěli. Papežové kompaktát nepotvrdili, ba Pius II. (1458—1464) domnívaje se, že jenom nepatrná hrstka Čechů ke straně utrakvistické se přiznává, kompaktáta zavrhl r. 1462 a nástupce jeho Pavel II. (1464—1471) vyobcoval Jiřího Poděbradského a utrakvisty z církve. Ale když zemřel kardinál Karvajal, odpůrce Jiřího, mocná strana v Římě vřele se ujímala Jiřího. V čele této strany stál kardinál, jehož jméno zůstalo neznámo. Když o tom uslyšel král Jiří, psal kardinálovi list, aby jemu i jeho věrným pomáhal, a ujišťoval, že by zase rád náležel do poslušenství církve.

Papež Pavel II. pověřil kardinála Františka, aby s ka-lišníky, bude-li možno, sjednal jednotu.

Výsledku tohoto jednání nedočkal se ani Jiří ani Rokycana. Dne 22. února 1471 zemřel Rokycana a po něm za měsíc náhle a předčasně král Jiří. (Palacký, Dějiny národa českého, kn. XV, čl. 10.)

Sporům mezi katolíky a utrakvisky učiněn byl konec teprve za Vladislava II. Jagajlovce (1471—1516) na sněmě v Kutné Hoře 13. března 1485. Na sněmě tom byla smlu-vena mezi oběma stranami smlouva, aby každá strana po-držela, co měla na počátku vlády Vladislavovy (r. 1471).

O obrácení četných husitů má velkou zásluhu sv. Jan Kapistrán, italský františkán († 1456). Ostatní stali se později evangelíky.

§ 52. Jednota Českých bratří.

Ze zbytků Táborů sestoupila se Jednota Českých bratří. Duchovním původcem jejich byl Petr Chelčický († asi r. 1460) a skutečným zakladatelem Řehoř, synovec Rokycanův. Řehoř pojal myšlenku dle spisů Petra Chelčického zbudovati chudou církev, jaká byla za dob apoštolských.

Vznik
Jednoty.

Na přimluvu Rokycanovu Řehoř obdržel dovolení zřídit obec v opuštěné tehda vesnici Kunvaldě na panství žamber-ském, náležejícím Jiřímu z Poděbrad. Mimo Řehoře byli před-ními členy obce Michal, farář žamberský, a Matěj, rolník z Kunvaldu.

Členové této obce přidržovali se celkem učení táborského, za-vrhovali přepodstatnění ve svátosti oltářní, zamítali proti Táborům všeliké užívání zbraně k hájení nebo dokonce k rozšiřování nábo-ženství svého a kladli hlavní váhu na kázeň mravní a skutečné pro-vozování lásky k bližnímu.

Kunvaldští hleděli hned od počátku vejíti v jednotu se všemi jinými podobnými spolky. Za tou příčinou bratr Řehoř se odebral do Prahy r. 1461, aby se dorozuměl s příbuznými ve víře. Ale krok ten vzbudil jim pronásledování, protože Jiří se bál, aby z toho nevznikla nová jednota tábořská. Bratr Řehoř byl z rozkazu krále Jiřího jat, mučen na skřipci a pro-puštěn z vězení teprv r. 1463. Poněvadž obec bratrská v Kun-valdě byla od Jiřího rozptýlena a schůze Bratří byly zaká-zány, Řehoř s přáteli svými zahnul na panství rychnovské.

Pronásle-
dování
za Jiřího
Poděbrad-
ského.

Tam se skrývali po horách a lesích. R. 1464 konali valnou schůzi v horách za Rychnovem a usnesli se o hlavní zásady učení svého a sestoupění ve společnou jednotu. O článcích víry bylo rokováno málo. Pouze bylo stanoveno, že dojde ospravedlnění, kdo projevuje víru láskou účinnou. Zato větší pozornost byla věnována mravům. Kdo jest bohat, ať si odpírá všelikou nádheru v oděvu a nábytku a podrobí se dobrovolné chudobě. Každý měl statek svůj pouze pro bratry. Pronásledované bratry podporovati jest povinnost každého.

Protože kněží utrakvističtí odpírali Českým bratřím svátosti, zástupcové 50 obcí bratrských shromáždili se ve vsi Lhotce u Rychnova r. 1467 a zvolili si biskupa a kněze. Tím se oddělili úplně od kališníkův.

Bratr Michal odebral se pro svěcení biskupské k valdenskému biskupovi Štěpánovi do Rakous. Když se vrátil, posvětil Matěje Kunvaldského na biskupa a dva soudruhy jeho na kněze. Potom složil veškeru důstojnost svou a dal se zase posvětit od Matěje. Poněvadž dle domnění Bratří nákaza Antikristova zachvátila i svátosti, takže nemají platnosti, všichni členové Jednoty dali se znova pokřtiti od svých kněží a vyvolili si výbor starších veškeré Jednoty.

Život
jejich
za krále
Vladislava
II.

Za panování krále Vladislava II. (1471—1516) Bratří měli větší volnost a rozmáhali se při úpadku strany podobojí tak, že ke konci 15. století měli 300—400 obcí, zvláště v kraji královéhradeckém, boleslavském a chrudimském. Na Moravě hlavně kolem Prostějova, Přerova a Ivančic. Hlavní sídlo představených Jednoty byla Mladá Boleslav od časů bratra Lukáše († 1528). Také dva panští rodové přistoupili k Jednotě. Byli to Krajířové z Krajku, pánové Boleslavě, a Kostkové, držitelé někdejších statků biskupství litomyšlského.

Toho času Bratří uvěřili pověsti, že kdesi na východě žije národ, který zachovává přesně náboženství prvních křesťanův. Proto r. 1491 vyslali posly do Polska, Ruska, Italie, Turecka, Asie a Egypta, aby národ ten vyhledali. Poslové vrátili se domů s nepořízenou.

Papež Alexander VI. poslal r. 1499 do Čech a na Moravu učeného dominikána dr. Jindřicha Institoris, aby obrátil Bratry na víru katolickou, ale působení jeho nemělo úspěchu.

Také král Vladislav II. hleděl Bratry získati, proto r. 1507 rozkázal, aby předáci Bratří se dostavili do Prahy a dorozuměli se s utrakvisty ve věcech náboženství. Ale Bratří jako k posměchu poslali do Prahy členy Jednoty prosté a necvičené a popudili touto nešetrností proti sobě myslí všech. Tu vydal proti nim Vladislav přísný dekret, zvaný majestát nebo zápis krále Vladislava II. ze dne 10. srpna 1508.

Styky
jejich
s evan-

Nauka bratrská byla zbudována na zásadách Petra Chelického. Ale zásady ty nebyly theologicky zdůvodněny a pro-

pracovány. Ani nástupci Chelčického nevybudovali přesné soustavy. Každý učil dle svého, proto vznikaly časté spory a hádky. Kolísavost a nestálost nauky, nadvláda citův a blouznivost jsou význačné známky hnutí, které neslo v sobě zárodky zániku.

gelíky
němec-
kými.

Bratři, cítíce tuto vratkost a nejasnost soustavy své, hledali opory v luteranismu a kalvinismu. Jan Augusta († 1572) dopisoval si s Lutherem, Melanchthonem i Kalvínem. Luthera navštívil několikrát ve Vitemberce. Starou konfesi bratrskou přizpůsobil ke konfesi augšpurské a tak přivedl Jednotu v područí německého luteranismu. Luteranismus německý měl neblahý vliv na původní kázeň Jednoty a na další osudy její.

Přátelství náboženské proměnilo se znenáhla v přátelství politické. Když v Německu spolek šmalkaldský připravoval válku proti císaři Karlu V., v Jednotě bratrské byly nařízeny posty a modlitby za vítězství strany proticísařské, v tiskárnách bratrských byly tištěny tendenční spisky, letáky a hano-pisy proti papeži, císaři Karlu V. a králi Ferdinandovi I. Když však válka bitvou u Mühlberka dne 24. dubna 1547 byla skončena vítězstvím vojsk císařských, následky toho nesla i Jednota. Pro velezradné účastenství ve vzpouře stihl je trest. Jan Augusta a Bílek byli uvězněni na Křivoklátě a Bratři královským mandátem ze dne 5. května 1548 byli vypověděni ze země. Většina Bratří však zůstala v Čechách a skrývala nebo na oko se hlásila ke kališníkům. Na Moravě měli Bratři pokoj, protože vzpoury proti králi se nezúčastnili.

Příznivější doba nastala Bratřím za císaře Maxmiliána II. (1564—76), když se sjednotili s utrakvisty r. 1575 na společném vyznání českém (české konfesi). Úplné svobody dostalo se jim majestátem Rudolfovým r. 1609.

Z Bratří českých zachovaly se v Čechách a na Moravě nepatrné zbytky. Tyto zbytky vystěhovaly se do Horní Lužice. K nim se přidružilo mnoho luteránův a kalvinistův a založili si tam r. 1722 městečko Herrnhut (Ochranov Páně). Odtud slují herrnhutové neb ochranovští. V Ochranově jest slavný archiv bratrský.

Zásluhy
jejich.

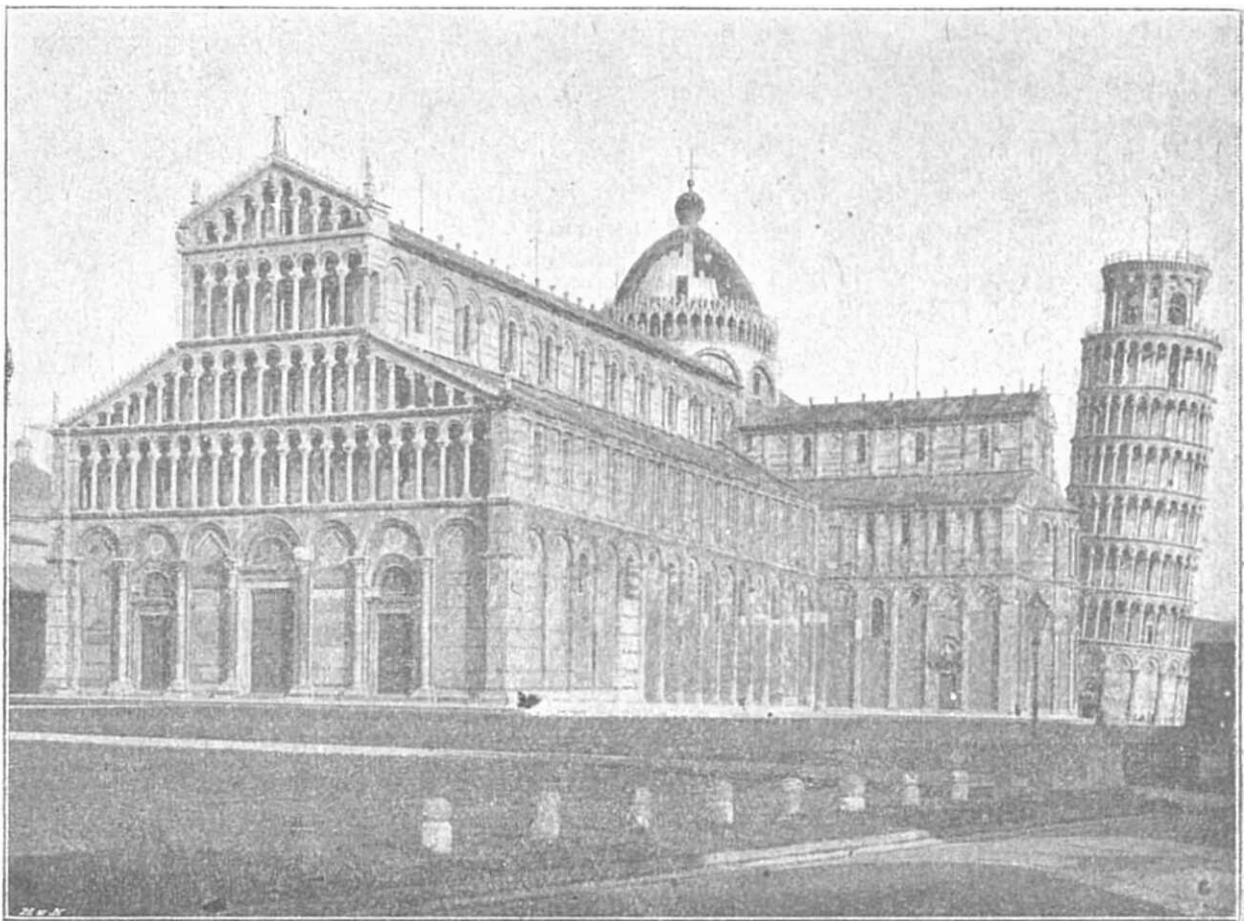
Čeští bratři mají velikou zásluhu o řeč českou a školství. Vynikající biskupové bratrští jsou: Jan Augusta, Jan Blahoslav, Jan Amos Komenský. Jan Augusta († 1572) složil ve vězení křivoklátském mnoho písní duchovních. Jan Blahoslav († 1571) přeložil z řečtiny Nový zákon, součást bible Kralické, vydané v Kralicích na Moravě v letech 1579—1593 nákladem Jana ze Žerotína, příznivce Jednoty. Jan Amos Komenský († 1670) zdokonalil školství.

III. Kult a kázeň.

§ 53.

Zvelebení
kultu.

Scholastika a mystika otevřela duchu lidskému hluboký smysl tajemství víry. Tomuto hlubokému pochopení pravd náboženských církev snažila se dát výraz ve vznešeném kultu. Za tím účelem posvětila a přijala ve službu svou stavitelství, sochařství, malířství, básnictví, hudbu, zpěv, aby jimi vyjadřovala svůj vnitřní smysl. Do jaké míry se jí to

27. Dóm v Pise.

podařilo, lze souditi z překrásných památek středověkého umění, v němž vynalézavý duch lidský, spojený s vroucí zbožností, slaví nepomíjející triumfy.

Chrám
středověké.

Dovednost umělcův a obětavost věřících ve středověku hlásají v Itálii dóm pisánský, založený r. 1063; v Porýnsku katedrály mohučská, špýrská (obě z XI. stol.) a vörmská (většinou z XII. stol.); v Čechách chrám sv. Jiří v Praze (z XII. stol.). Tyto chrámy jsou vystavěny ve slohu románském.

Ve slohu gotickém pnou se k nebesům nádherné katedrály ve Francii pařížská Notredame (1163—1257), remešská, založená r. 1212, amienská z r. 1220 a j.; v Německu stojí v čele veškeré gotiky německé velechrám kolínský. Pracovalo se na něm od r. 1248 do r. 1507 a stavba jeho byla dokončena teprv r. 1881. V Čechách jsou skvělé pomníky středověku prodchnutého duchem křesťanským chrám svatovítský v Praze, založený r. 1344, chrám sv. Barbory v Hoře Kutné, založený v druhé polovici XIV. stol.; v Rakousku katedrála sv. Štěpána ve Vídni, založená r. 1359, a j.

Rázovitý příznak slohu románského jest hlavice krychlová na sloupech, oblouk polokruhový ve klenbě a vlys obloučkový na římsách, štítech a portálech.

Podstatný příznak gotiky jest co největší rozčlenění stavby, aby stavba byla štíhlá a vnositá. Toho se domáhali stavitelé opěrnými pilíři při zdech, příporami na stěnách a volných pilířích, žebry na klenbách, pruty a kružbami v oknech, lomeným obloukem a článkováním (profilováním) všech hran i ploch, které k tomu byly způsobilé.

Počet svátků byl rozmnožen o svátek Božího těla (za Urbana IV. r. 1264), o svátek Nejsvětější Trojice (za Jana XXII. r. 1334) a četné svátky mariánské: Narození Panny Marie (za Inocence IV. r. 1245), Navštívení Panny Marie (za Urbana VI. r. 1389) a j.

Nové svátky.

Za papeže Bonifáce VIII. r. 1300 bylo zavedeno milostivé léto (jubileum). Církevní jubileum, spojené s hojnými odpustky, mělo se slaviti vždy po 100 letech. Klement VI. (1342—52) zkrátil tu dobu na 50 let, Urban VI. (1378—89) na 33 let a Pavel II. (1464—71) na 25 let.

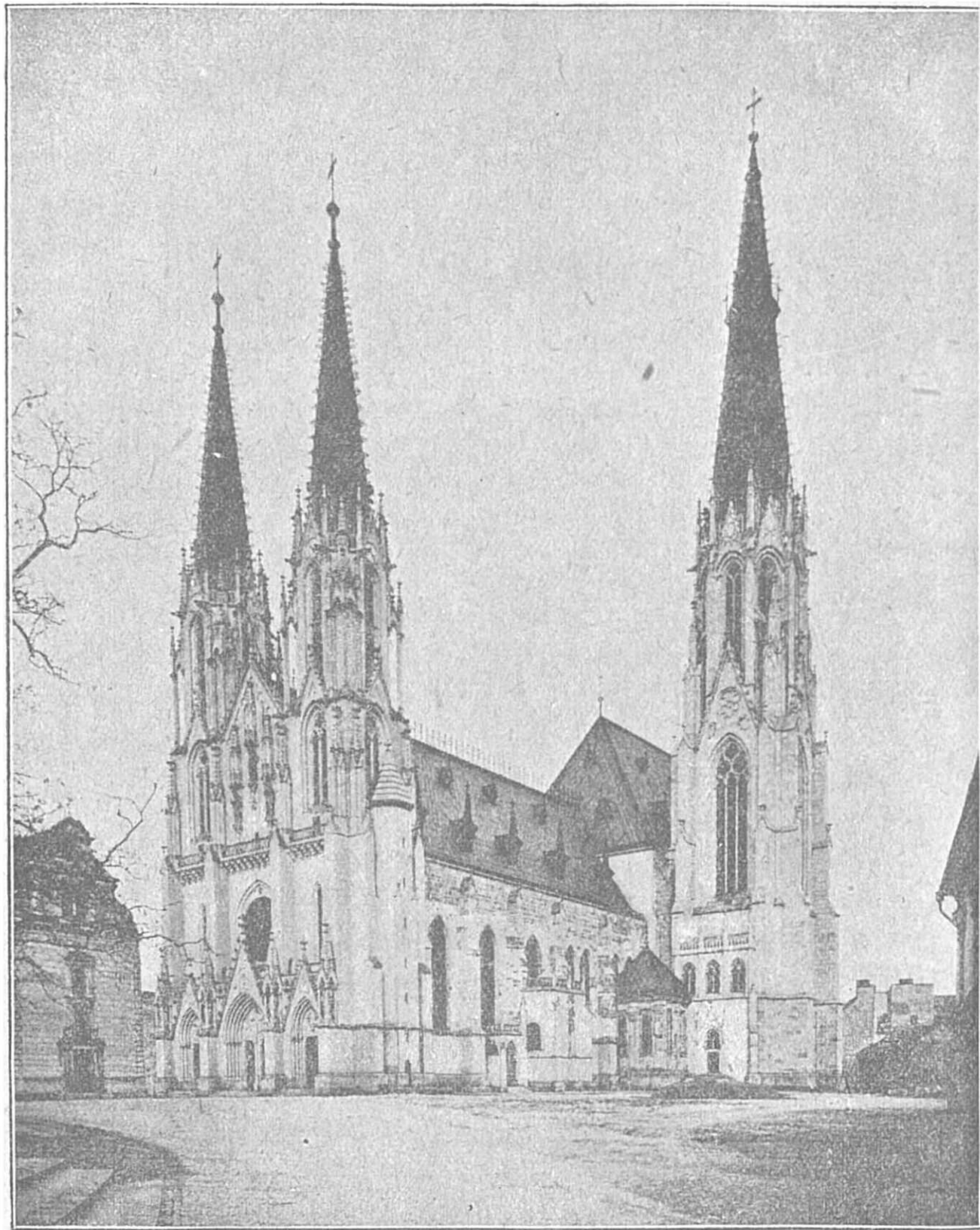
První jubileum.

Církev ve středověku pozdvihla na vysoký stupeň vzdělanosti a mravnosti národy germánské a slovanské, kteří tápali buď ve tmách pohanství nebo v bludném světle kacířství. Národové, jsouce přesvědčeni o blahodárné činnosti její, volili si ji za vůdkyni a rádkyni ve všech potřebách soukromých i veřejných. Církev blížila se již ideálu svému, uvéstí ve skutek království boží na zemi.

Vliv církve na život národův.

Že veškeren život národů ve středověku, soukromý i veřejný, byl proniklý duchem křesťanským, dokazují mimo velebné chrámy ještě křižácké výpravy, pouti do Palestiny a na jiná svatá místa, četné řehole, nemocnice,

chudobince, půjčovny a zastavárny (montes pietatis) — proti lichvě —, hojná nadání ke kostelům a klášterům, cechy, bratrstva mostařů (Fratres pontifices) a j. I divadla středověká (na př. hry vánoční, pašije) měla

28. Chrám sv. Václava v Olomouci.

ráz náboženský. Ráz ten jest patrný ještě tehdy, když divadla se zvrhla v parodie na tajemství církevní a hodnostáře církevní (svátek bláznů, hra na osla, náš „Mastičkář“ a j.).

U veliké míře shledáváme moc víry a milosti boží na četných světcích a světicích všech národův. Zvláštní zmínky zasluhuje sv. Jan Nepomucký († 1393), patron země české, protože proti němu vystoupila nepoctivá kritika, popírající existenci jeho (Dr. Jan Herben) nebo svatost jeho (Ferd. Schulz : Dr. Johánek v Matici lidu).

První zmínka o Janu z Pomuka, jinak z Nepomuka jest učiněna r. 1372 ve „Knihách nadačních (Libri erectionum)“. Tehdy byl v Praze veřejným notářem císařským. R. 1378 byl notářem arcibiskupským. R. 1381 byl farářem u sv. Havla a při tom studoval právo církevní. R. 1387 byl povýšen na doktora církevního práva. Při své promoci zve se již kanovníkem u sv. Jiljí. R. 1389 stal se kanovníkem vyšehradským a téhož roku byl jmenován od arcibiskupa Jana z Jenštejna (1379—96) generálním vikářem. Jako kanovník vyšehradský kázával v kostele týnském, protože kostel týnský byl pod patronátem kapituly vyšehradské, a byl zvolen za zpovědníka od královny Žofie, druhé manželky Václava IV. R. 1390 stal se arcijáhnem žateckým a zároveň kanovníkem u sv. Víta. Úřad generálního vikáře zastával až do smrti své dne 20. března 1393, ve čtvrtek před nedělí Smrtnou.

Příčinou smrti jeho byla mlčelivost zpovědní. Potvrzení opata kláštera kladrubského byla pouze vhodnou záminkou. Král Václav IV. zamýšlel totiž zříditi nové biskupství v Kladrubech (u Stříbra) a dosaditi na ně milce svého Václava z Buřenic. Ale řeholníci kladrubští (benediktini), jakmile zemřel opat Racek, hned podle zákonů církevních zvolili opata nového Olena a Jan Nepomucký jakožto generální vikář jej potvrdil (8. března 1393). Král Václav choval v srdci hněv proti Janovi již dříve, protože se vzdráhal vyžraditi mu zpověď královny Žofie. Nyní měl vhodnou příležitost pomstíti se mu. Proto kázal jej odvésti na radnici Staroměstskou, mučiti jej a shoditi jej večer s mostu pražského do Vltavy dne 20. března 1393.

Že mlčelivost zpovědní byla příčinou smrti jeho, že se tudíž Jan stal mučedníkem pro tajemství svátostní, bylo v Praze a v Čechách veřejné tajemství. První podává o tom písemní zprávu profesor vídeňský Tomáš Ebendorfer z Haselbachu. Byl v Praze r. 1433 jako legát sněmu basilejského. O králi Václavovi píše takto: „Zpovědníka také své choti Jana, mistra v bohosloví, nejen že nazval hodným jména královského toho, kdo dobře vládne, nýbrž i, jak se praví

(ut fertur), protože se zdráhal porušiti zpovědní pečet, ve Vltavě kázal utopiti¹⁾

Touž příčinu smrti uvádí Pavel Židek, kanovník svatovítský, ve své „Správozně“, poučném spise králi Jiřímu z Poděbrad. Dokončil ji r. 1471.

Slavně však ukázal sám Bůh pravou příčinu smrti Janovy, zachovav zázračným způsobem jazyk jeho neporušený, čerstvý a červený, ačkoli s ostatním zpráchnivělým tělem 326 let ve hrobě chrámu sv. Víta odpočíval. Svědky tohoto zázraku byli všichni členové soudní komise, konané 15. dubna 1719 za příčinou ohledání těla Jana Nepomuckého. Na základě tohoto zázraku a ještě zázraků jiných²⁾ Jan Nepomucký byl prohlášen od papeže Benedikta XIII. za svatého mučedníka pro pečet zpovědní dne 19. března 1729.

Ostatně kdyby byl Jan Nepomucký býval zemřel pro pouhé potvrzení opata kladrubskeho, stačilo by to, aby mu byl přiznán titul sv. mučedníka za hájení práv církevních.

Tenkrát, když Jan Nepomucký za svatého byl prohlášen, nevědělo se s jistotou, kterého roku zemřel. Byly záznamy z r. 1393 (Libri confirmationum, erectionum, Acta judiciaria, Tractatus de longaevo schismate, obsahující církevní historii z let 1378—1422, nalezený Palackým v Benátkách, Letopisové čeští od r. 1378—1527), ale též záznamy z r. 1383, jež jsou však pozdější (teprv po r. 1480) a malého významu (Svatovítský kapitulní děkan Jan z Krumlova, Kronika Žitavská a úmrtní deska na mříži hrobu svatojanského z r. 1530, kterou dal zhotoviti kapitulní děkan Václav z Volfenburku). Avšak záznamy připomínající smrt Janovu r. 1383 nevědí o Janu zemřelém r. 1393. Václav Hájek z Libočan († 1553), probošt boleslavský, sbíraje do své kroniky, kde co našel, setkal se s Janem zemřelým r. 1383 a s Janem † r. 1393, proto pojal oba dva do své kroniky, neprozíraje, že jest to jedna a táž osoba. Hájkovu zprávu o dvou Janech později malebně vylíčil B. Balbín († 1688). Z Balbína byla čerpána data historická při procesu kanonizačním (r. 1729).

Za několik let po kanonisaci Jana Nepomuckého (r. 1754) dostala se z Říma do Čech náhodou žaloba arcibiskupa Jana z Jenštejna proti Václavu IV. z r. 1393, líčící přehmaty moci královské proti svobodě a výsadám církve a smrt generálního vikáře Jana z Pomuka

¹⁾ Liber Augustalis M. S. Vienn. Nro. 3423 fol. 272. Tento rukopis nalezl Palacký ve vídeňské c. k. dvorní knihovně r. 1849.

²⁾ Nabíhání jazyka a proměna barvy jeho (r. 1725), zázračné uzdravení 21leté šlechtičny Terezie Krebsové z Mostu dne 21. listopadu 1701, zázračné vysvobození šestileté dcerušky správce panství strakonického, Rozalie Hodánkové, z nebezpečení utonutí dne 22. února 1718 ve Strakonicih.

r. 1393, ale nezmiňující se ani slovem o smrti stejnojmenného kněze r. 1383. Na základě tohoto důležitého objevu badání historické zjistilo, že oba dva Jany Hájkovy lze spojit v jedinou osobu skutečnou a historickou, v Jana, zpovědníka a generálního vikáře, který byl utopen r. 1393 pro mlčelivost zpovědní.¹⁾

Tážeme se: „Stalo se snad svatořečení bezpředmětné tím, že v legendu životopisnou býly papežské pojat byl nesprávný rok úmrtí světcova?“ Nikoli.

29. Hrob sv. Jana Nepomuckého ve chrámě sv. Víta v Praze.

Papež prohlásil za svatého Jana Nepomuckého, jehož tělo bylo nalezeno v hrobě a jehož jazyk Bůh zázračným způsobem oslavil.

Na tom nezáleží, kterého roku zemřel a který z variantů letopočtu úmrtí jeho do legendy životopisné byl pojat. Legenda není

¹⁾ Gelasii Dobner († 1790): *Vindiciae sigillo confessionis divi Joannis Nepomuceni, Protomartyris poenitentiae, assertae. Pragae et Viennae 1784.* Těchto kritických výkladů Dobnerových přidržel se též Palacký, vysloviv se o nich: „Před stolicí soudné kritiky, dle uznání našeho, dobře ob stojí.“ (Díl II., část II., str. 284.)

předmětem víry. Předmětem víry jest definice kanonisační a v té není zmínky o roku úmrtí jeho.¹⁾

Daleko nejapnější jest mínění evangelíka německého dr. Abela (*Legende vom heil. Johannes von Nepomuk*. Berlin 1855), že úcta Jana Nepomuckého byla zavedena jesuity, aby mysl Čechů byla odvrácena od M. Jana Husi. Když jesuité přišli do Čech (1556), úcta hrobu a osoby sv. Jana Nepomuckého, byla již dávno před tím rozšířena.

Arcibiskup pražský Jan z Jenštejna ve své žalobě proti králi Václavovi IV. z r. 1393 nazývá generálního vikáře Jana z Pomuka svatým mučedníkem. Kronika Žitavská ze století 15. praví o hrobu sv. Jana Nepomuckého: „Týž Jan z Nepomuka z moci boží působí mnoho zázrakův a hrob jeho jest mříží obdělán, aby nikdo po něm šlapati nemohl.“ V bývalém chrámě Božího Těla na Karlově náměstí v Praze byl nad jednou zpovědnicí obraz kanovníka ve zpovědnici se svatozáří kolem hlavy. Po pravici jeho klečí královna Žofie. Na témž obraze jest hrob ohrazený mříží se 2 hořícími svícemi. V dáli jest most a s něho shazují zpovědníka do Vltavy. Obraz má nápis: „S. Joannes Nepomuczky 1532“.

Stinné
stránky
pozdního
středověku.

Po době velikolepého rozkvětu národů křesťanských ve všech oborech života duchovního a sociálního nastala vinou lidí a dopuštěním spravedlnosti boží doba úpadku. V té době středověk křesťanský přiblížil se konci svému.

Mezinárodní duchovní autorita stolice apoštolské, sjednocující všechny národy v jednu rodinu a přivádějící k velebnému vzletu všechny mohutnosti ducha lidského, klesla v době té, byvši snížena zajetím babylonským a 40letým rozkolem západním, ve kterém proti zákonitým papežům pozvedali se protipapežové, podporovaní zrádými a stranickými snahami mocných světa.

Nelze se diviti, že za takových okolností upadal život křesťanský, že s otřesením staré vroucí víry ožily mnohonásobné náboženské a sociální bludy a sekty, že se šířila pověra, oplzlost v literatuře, pěstní právo a j.

I v duchovenstvu objevily se neblahé následky současných dob: poklesnutí kázně, vzdělání a horlivosti pastýřské.

Příčinou toho bylo, že nebylo náležitě postaráno o přípravu a výchovu kněžstva a že obročí církevní nebývala

¹⁾ Kanonisační definice zní: „Ustanovili jsme a nařizujeme, aby Jan Nepomucký, metropolitního chrámu pražského v království Českém kněz a kanovník, jehož svatost, smrt mučednická, příčina mučednictví a zázraky úplně jsou zjištěny, vepsán byl do seznamu svatých“ (Dr. Klement Borový, Sv. Jan Nepomucký, v Praze 1878, str. 121).

vždy svěřována osobám schopným. Příprava kněžstva na universitách nenahradila nikdy přípravy v katedrálních školách při sídlech biskupských. Na stolce biskupské a opatské byli dosazováni většinou členové rodů šlechtických a zhora nic nebylo dbáno vzdělání a povolání jejich.

Avšak ani řádní biskupové nemohli udržeti náležitě kázně, když vážnost stolice apoštolské byla podkopána zajištěním avignonským a rozkošem západním a když s humanismem do církve dráti se počal duch světský. Tomuto duchu světskému neubránil se ani stolec papežský.¹⁾

Jediná pravá reforma mohla vyjít z církve na všeobecném sněmě. Takový sněm byl sice svolán, V. lateránský (1512—1517), ale rozpuštěn, dříve než se přistoupilo k reformě. V teskné předtuše blížící se bouře zapřisahal shromážděný otec generál dominikánů Tomáš de Vio z Gaety, aby se nerozcházel a ráznou rukou reformace se chopili, ale marně.

Doba třetí.

Perioda první.

Od vzniku vyznání evangelického až k politickému uznání jeho mírem vestfálským (1517—1648).

Ráz této periody; Vyznání evangelické převrací řád náboženský, politický a sociální prostředky duchovními i hmotnými, domáhajíc se občanské a politické rovnoprávnosti s církví katolickou, což se mu podařilo mírem vestfálským (1648). Církev vykonala konečně důkladnou opravu na sněmě tridentském (1545—1563).

A. Dějiny vnější.

I. Vzdělání církve.

§ 54. Vzdělání křesťanství mimo Evropu.

V náhradu za odpadlé země evropské církve nabyla nových území v dalekých krajinách Asie a Afriky. Objevením

¹⁾ Nepotismus (Sixtus IV. † 1484, Inocenc VIII. † 1492), pohoršlivý život Alexandra VI. † 1503, válečná mysl Julia II. † 1513 a větší záliba ve krásném umění než v theologii u Lva X. † 1521 z rodu Medici.

nového dílu světa (1492) otevřelo se církvi nové pole činnosti v Americe.

V Asii.

Počátkem XVI. století Portugalci založili si rozsáhlé panství v Přední Indii a uvedli do něho františkány. Pevnost Goa byla učiněna středem všech osad a již r. 1534 stala se sídlem biskupským. Františkáni ustoupili v pozadí, když na půdu indickou vstoupili jesuité. První z nich byl sv. František Xaverský († 1552). Jsa nadán výtečnými vlastnostmi (svatostí života, obětavostí apoštolskou) a obdařen darem zázraků, prošel celé území portugalské v Asii a obrátil veliký počet pohanův a mohamedánů, takže mu ruce mnohdy umdlévaly, když křtil. Zřídil na mnohých místech stanice misionářské, odešel do Japonska a zamýšlel jíti též do Číny. Na cestě (na ostrůvku Sancianu naproti městu čínskému Kantonu) však zemřel zimnicí.

Čeho nedokonal on, vykonali bratři řádu jeho. Z jesuitů čínských vynikají P. Matouš Ricci († 1610) a P. Jan Adam Schall († 1666). Pro vědomosti matematické a fyzikální spřátelili se s mandariny a s učiteli čínskými a připravili si tak půdu pro činnost misionářskou. Adam Schall byl dokonce učiněn mandarinem a předsedou císařské komise matematické v Pekingu.

Jesuitům bylo zvláště s prospěchem, že se uměli přizpůsobiti zvykům a přáním těchto pohanských národův. Trpěli v Číně tak zvané „čínské obyčeje“ (týkající se úcty předkův a Konfucia) a v Indii „obřady malabarské“, zachovávající rozdíl kast a šatice se po indicku za účelem vyšším. To jim měli za zlé jiní řeholníci, v Číně dominikáni a lazaristé, v Indii kapucíni, a vyvolali spory, v nichž bylo zakročiti stolicí apoštolské. Papež Benedikt XIV. (1740—1758), maje na zřeteli více všeobecný prospěch církve nežli výhodu takové činnosti misionářské v jednotlivé zemi, zapověděl jak obřady malabarské, tak i obyčeje čínské a pohnul jesuity zvláštní přísahou k poslušenství. Roztrpčení z tohoto zákazu vzniklé mělo v Číně za následek kruté pronásledování křesťanů, jež trvalo po celé 18. století. Také v 19. století teklo mnoho krve křesťanské v Číně a zemích sousedních (Tibetu, Korei a Zadní Indii). Dne 27. května 1900 bylo prohlášeno svatými 77 mučedníků tonkinských a kočinských z království anamského na východním břehu Zadní Indie.

Ještě více nežli tyto spory škodili katolickým misiím v Asii kalvinští Holanďané, když se zmocnili držav portugalských. V Japonsku uvedli křesťany dokonce v podezření velezrady, což mělo za následek kruté pronásledování. R. 1637 byli vyhlazeni v Japonsku všichni křesťané a cizincům bylo nařizeno šlapati kříž nohama, prve než vstoupí

na půdu japonskou. Málo kterou zemi svlažilo tolik krve křesťanské jako Japonsko. Pius IX. prohlásil za svaté 26 mučedníků japonských (9. června 1862).

V Číně smlouvou v Tientsině 27. června 1858 a v Pekingu 1860 byla křesťanům dána svoboda osobní i náboženská. Ač tato svoboda několikrát byla porušena, přece okolnosti jsou křesťanství dosti příznivy. Jest tam více než 800.000 křesťanův. Katolíci mají své školy i ústavy dobročinné. Mezi nimi působí misionáři i sestry řádové. V Číně jsou zřízeny vikariáty a prefektury apoštolské.

Ještě lepší jest stav katolíků v Japonsku. Tam r. 1891 byla zřízena řádná hierarchie s četnými ústavy církevními, kláštery a školami, ano i universitou pod správou jesuitův.

V Africe působili jesuité hned, jak řád byl založen, V Africe. v osadách Portugalův a Francouzův. V misiích začatých pokračovali později (1640) kapucíni, ale nedodělali se skvělých výsledků pro surovost černochoův a pro nezdravé podnebí. Podnebí africké jest morem misionářům evropským.

Do Ameriky nově objevené hrnuli se misionáři rozličných V Americe. řádů: dominikáni, františkáni, a zvláště jesuité. Práce jejich nepotkávaly se vždy se zdarem pro malou chápavost Indiánů, pro divokost a nestálý způsob života jejich, zvláště pak pro hrabivost a krutost španělských úředníkův a osadníků, kteří nutili domorodce k robotám a naplňovali je nenávistí všeho křesťanského. Svobody Indiánů hájil a tak apoštolem jejich se stal dominikán Bartoloměj de Las Casas (1566)¹⁾. Rovněž papež Pavel III. (1534—49) vydal r. 1537 bulu za svobodu a lidská práva Indiánů, hroze každému klatbou, kdo by proti tomu jednal.

Zvláštní misie jesuitská byla Paraguay a Uruguay. Jesuité, znalci lidí, pojali myšlenku starých věrozvěstův u národů germánských učiti obrácené domorodce vzdělávati půdu, chovati dobytek, stavěti domy a zakládati osady (redukce). Plán jejich, schválený od španělského krále Filipa III. r. 1610, byl uveden ve skutek republikou křesťanskou.

¹⁾ Vytýká se mu sice, že jest původcem obchodu s černochoy, ale neprávem. Černoši afričtí byli dováženi do Ameriky dříve, nežli Las Casas na ně upozornil. Las Casas upozornil na ně vládu španělskou jenom z lásky k Indiánům, aby jim osud jejich zmírnil a existenci zachoval. Byliť afričtí černoši daleko způsobilejší k práci nežli američtí Indiáni. Volil tudíž ze dvojího zla zlo menší, protože na úplnou odstraněnou otroctví tehdy ještě nebylo lze pomýšleti.

Ústavy
misijní.

Veliké důležitosti pro zdar misí byla kongregace k šíření víry (congregatio de propaganda fide), založená r. 1622 Řehořem XV. (1621—23), jakožto nejvyšší ústav misijní. Účelem jejím bylo obracetí nevěřící a sjednotiti rozkolníky. Pro tento sbor nástupce Řehořův, Urban VIII. (1623—1644), vystavěl r. 1627 zvláštní stavení s velikým seminářem (collegium Urbanum) ke vzdělání misionářů všech zemí a s knihtiskárnou, v níž se tisknou knihy všech řečí. U tohoto kolegia jest též znamenitá knihovna s museem všennárodním. Podle tohoto vzoru byl založen r. 1663 také v Paříži seminář pro misionáře zemí pohanských.

II. Církev a stát.

§ 55. Proticírkevní hnutí v Německu, způsobené Martinem Lutherem.

Posavadní styky moci duchovní s mocí světskou utrpěly ve století XVI. podstatnou změnu, když odpadlo od církve několik států křesťanských. Příklad jejich měl veliký vliv i na styky státu s církví v zemích katolických.

Martin
Luther.

Příčinou tohoto hnutí byl Dr. Martin Luther (nar. 1483 v Eislebenu), mnich řádu augustiniánů-poustevníkův a profesor nové university ve Vitemberku na Labi.

Luther vymyslel si nové učení, jež by bylo pohodlnější nežli učení katolické.

1. Prvním hříchem přirozenost lidská byla prý porušena do té míry, že rozum pozbyl schopnosti poznati pravdy náboženské a vůle pozbyla síly chtít věci božské. Proto člověk nemůže docela ničím přispěti ke spáse své. Spása lidská jest dílo pouze boží. 2. Spásky dojde každý, kdo má pevnou důvěru (víru) v Boha, že mu nepřičítá hříchů pro zásluhy Kristovy. Tyto zásluhy Kristovy pouze zakrývají hříchy hříšnickovy, takže hříšník zůstává pořád hříšníkem. 3. Víry ospravedlňující člověk nabývá čta Písmo sv. Při tom Bůh osvěcuje každého přímo. 4. Kristus je přítomen ve svátosti oltářní pouze v okamžiku přijímání, a to tak, že podstata chleba nemění se v podstatu těla Páně, nýbrž obě podstaty zůstávají netčeny. Mše sv. není obět.

Z těchto hlavních zásad Lutherových plyne ještě, a) že svátosti (křest a svátost oltářní) nejsou účinná znamení milosti boží, nýbrž pouze potvrzení víry v odpuštění hříchů; b) že není třeba uctívat svaté; c) že není očiště a že není třeba modliti se za zemřelé; d) že není třeba učitelského úřadu v církvi.

Představy, úplně odporné učení církevnímu, doplnil Luther v Římě novými představami mylnými.

Za papeže Julia II. (1503—1513) a Lva X. (1513—1521) z rodu medicejského Řím byl středem studia klasického, jež si libovalo v dokonalém napodobení vzorův antických. Papež byl obklopen sborem umělcův a chrámy římské hemžily se malbami a sochami bohův olympských. Seveřan, zvyklý viděti ve chrámech jenom obrazy a sochy svaté, nerozuměl této náhlé změně v církvi, vida v tom návrat k pohanství.

Luther, jsa pro sebe přesvědčen o neschopnosti lidské, aby také člověk sám něčím přispěl ke spáse své, a přemítaje o zjevech pohanských ve chrámech římských, slyšel dominikána Jana Tetzela kázati odpustky, jež vypsali papež Lev X. za příčinou stavby chrámu sv. Petra v Římě.

Kazatelé odpustků kladli hlavní váhu na sv. zpověď, sv. přijímání a dobré skutky, zvláště příspěvky na stavbu chrámu sv. Petra, tedy zrovna opak toho, co měl v mysli vytvořeno Luther o neschopnosti lidské ke skutkům nadpřirozeným. Mimó to sbírky peněz měly býti k tomu, aby svatyně křesťanská byla poskvrněna ozdobami pohanskými.

Odpustky i prostředky k nim zdály se Lutherovi zbytečné a účel jejich zdál se mu dokonce hříšný. Proto vyvěsil 95 thesů proti odpustkům na dveře zámecké kaple ve Vitemberku o vigilií svátku Všech svatých r. 1517, čímž zahájil boj proti církvi.

Věty Lutherovy byly ve dvou měsících rozšířeny po celé Evropě a odpor Lutherův proti církvi byl pozdraven v Německu s jásotem.

Papež Lev X. uložil generálnímu vikáři řádu augustiniánův, aby přikázal mnichu svému mlčeti. Zakročení se strany řádu bylo marné, proto papež povolal Luthera do Říma. Na přímlovu kurfirsta Bedřicha Saského dovolil však, aby se zodpovídal před legátem jeho (Kajetanem) na říšském sněmě v Augšpurku. U Bedřicha Saského získal přízeň Lutherovi dvorní kaplan Jiří Spalatin.

Zakročení
se strany
katolické.

Luther neodložil svých bludův a odvolal se „od papeže špatně zpraveného k papeži, který bude lépe zpraven.“ Papež, chtěje po dobrém spor urovnati, poslal do Němec bulu o významu odpustků (9. listop. 1518), vyhrožuje klatbou všem, kdo by jinak učili. Luther nedbal buly papežské, odvoláváje

se od papeže ke všeobecnému sněmu, a slíbil na oko mlčeti, učiní-li totéž nepřátelé jeho. Že to nemyslí s mlčením doopravdy, dokázal veřejnou disputací v Lipsku (1519). Vyzval k ní dr. Jana Ecka a hájil na ní veřejně a slavnostně mylných mínění svých. Byl však udolán i s dr. Ondřejem Karlstadtem, učitelem svým¹⁾. Dr. Eck stal se od té doby předmětem nadávek a pomluv se strany přátel Lutherových, jejichž řadu rozmnožil profesor university vitemberské Filip Melanchton, proto obrátil se na kurfirsta Bedřicha, aby rázně zakročil proti nebezpečným novotám. Nepořídiv, odebral se do Říma, aby osobním vlivem pohnul papeže k rychlejšímu postupu proti Lutherovi. I podařilo se mu vymoci buly (15. června 1520), kterou byla zavržena 41 věta ze spisů Lutherových, spisy byly odsouzeny k ohni a Lutherovi bylo uloženo, aby do 60 dnův odvolal, jinak že ho stihne klatba.

Na exkomunikační bulu Luther odpověděl nadávkami ve spise: „Proti bule Antikristově“ a spálil 10. prosince 1520 bulu papežskou a právo kanonické za branou vitemberskou se slovy: „Poněvadž jsi svatého Páně zarmoutila, zarmutiž a straviž tebe věčný oheň!“ Tím slavně prohlásil, že zavrhne církevní úřad učitelský a právo církevní.

Nedlouho potom (15. dubna 1521) zavrhl Sorbona bludné články Lutherovy a též král anglický Jindřich VIII. uveřejnil svou „Obranu sedmi svátostí proti Lutherovi“, začož obdržel od papeže název „ochránce víry“ (defensor fidei).

Luther
na
Vartburce.

Luther neodvolal do lhůty ustanovené, proto papežská bula exkomunikační nabyla platnosti, jenom šlo o provedení její. Na sněmě vormském (1521) legát papežský (Aleander) vymohl sice u císaře Karla V. (1519—1556) říšskou klatbu proti Lutherovi, takže nebyl nikde jist a každý byl vázán vydání jej císaři pod ztrátou jmění, ale psanci dostalo se ochrany u kurfirsta Bedřicha. Bedřich dal jej dopravit zakuklenými rytíři na hrad Vartburk. Tam Luther pod jménem „rytíř Jiří“ věnoval se činnosti literární, spisoval spisy polemické a upravoval po svém smyslu německý překlad bible podle dosavadních německých překladů katolických²⁾.

¹⁾ „Male disputatum est“ (Špatně to dopadlo), přiznává se Luther sám v listu příteli Spalatinovi dne 20. července 1519. Listy Lutherovy, vydané od evangelíka de Wette v Berlíně 1825, I. d., str. 287.

²⁾ V benediktinském klášteře Kremsmünsteru v Horních Rakousích jest celý německý překlad bible z r. 1477.

Samota mohla na Luthera blahodárně účinkovati. Skutečně dostavila se okamžení, v nichž svědomí v něm se probudilo a výčitky mu činilo. K těmto útrapám duševním připojovaly se někdy i bolesti tělesné a hnaly jej až k-zoufalství. To vše mluvilo do duše jeho řečí výmluvnou, ale Luther řeči té nerozuměl a rozuměti nechtěl. Přičítal nepochopnost svému ďáblu, že ho chce svést s cesty pravé. V obrazotvornosti své obíral se často ďáblem, vídal ho na vlastní oči a mrštil po něm kalamářem. Roztržka jeho s církví na Vartburku se utvrdila.

§ 56. Učení Lutherovo vniká mezi lid. Knížata berou v ochranu nové učení.

Mezitím co Luther prodléval na Vartburce. zaváděli novoty ve Vitemberce Karlstadt a Novokřtenci (Tomáš Münzer, Mikuláš Storch). Přišli do Vitemberka ke konci r. 1521.

Mezi lidem.

Luther uslyšev, kterak jiní reformují ve jméně jeho, neměl na Vartburce stání. Přikvapil do Vitemberka a jsa podporován kurfirstem, zakročil přísně proti nepovolaným reformátorům. Novokřtence přinutil, aby se mírnili, a Karlstadta vyhnal ze země. Luther těšil se opět ze svobody, ačkoli byl v klatbě říšské, protože za nepřítomnosti císařovy vládl říšská vláda a ta Lutherovi přála. Naléhání papežů Hadriana VI. a Klementa VII. na říšských sněmech norimberských (r. 1522 a 1524), aby všude byl proveden edikt vormský proti Lutherovi, byla marná.

Učení Lutherovo o svobodě evangelické ujímalo se zvláště u lidu selského.

Luther si představoval svobodu evangelickou jako úplnou nezávislost na autoritě církevní, takže každý křesťan může čísti a vykládati si Písmo sv. sám, že každý křesťan jest tudíž knězem. Ale sedláci měli o svobodě evangelické pojem širší, žádali na vrchnostech osvobození od rozličných dávek, daní, robot a jiných břemen, a když jim nebylo vyhověno, vzbouřili se. Tak vzešla válka selská (1525), která se šířila po horním Rýně a zachvátila celé jižní, západní a střední Německo. Zástupy sedláků rostly městskou luzou a říšským rytířstvem a vnikaly do klášterův a hradů, proměňující je v sutiny a páchající hroznou ohavností. Sedláci byli poraženi spolkem Švábským, v jehož čele stál Jiří z Truchsesu, a hlavní buřiči (Tomáš Münzer a Pfeiffer, odpadlý mnich,) byli popraveni.

Uprostřed tohoto krveprolití¹⁾ Luther slavil svatbu s odpadlou

¹⁾ Sám Luther, oznamuje příteli Amsdorfovi svou svatbu, udává počet padlých sedláků: ve Frankách 10.000, ve Vitembersku 6000, ve Švábsku 10.000 a v Elzasích 20.000. De Wette, l. c. III., 12.

jeptiškou (Kateřinou z Bory) a vyhlašoval tento čin za „skutek Bohu milý a svatý“¹⁾.

Mezi
knížaty.

Lid nepochopil učení Lutherova a neměl také z novot užítka, ale knížata pochopila Luthera, protože jim kynula naděje bohatého lupu²⁾.

V Sasku byli ochránci Lutherovi Bedřich Moudrý († 1525) a po smrti jeho bratr jeho Jan; v Prusku vnucoval novoty odpadlý velmistr řádu Německých rytířův Albrecht Braniborský; v Hesensku byl lanítkrabě Filip horlivý stoupenec Lutherův. Luteránství ujalo se také v některých městech říšských (Štrasburku, Magdeburku, Norimberku) přičiněním vládčivých a hrabivých magistrátův. Kde novoty setkávaly se s odporem lidu, bylo užito násilí (cuius regio, illius religio) a tak církev luteránská přešla pojednou z pronásledované v pronásledující.

Avšak knížata nejen novou víru šířila, nýbrž i zaváděla nový řád. Luther dovedl pouze bourati, ale nikoli stavěti, proto odevzdal organizaci nové církve knížatům. Vybídl kurfirsta Jana, aby sám se staral o církev a školství, když zabral všechno klášterní a kapitulní jmění, a aby ustanovil visitátory z theologův a právníků, kteří by v nové církvi zaváděli řád a kult a vykonávali dozor nad evangelickými kazateli. Na kazatele dozírali mimo to superintendenti. R. 1542 byly zřízeny konsistoře, zeměpanské úřady s nejvyšší mocí církevní.

Normou učení byly spisy Melanchtonovy (Loci communes rerum theologicarum), v nichž jest uvedeno v systém roztroušené učení Lutherovo, potom katechismy Lutherovy (veliký a malý) a postila.

Podstata služeb božích záležela ve zpěvech, v předčítání Písma sv. a v kázání. Mše sv. byla ponenáhlu odstraněna.

Tak odevzdal Luther světským knížatům veškeru moc církevní, sníživ církev na pouhou služku státu, a učinil knížata papeži území jejich.

Aby bylo postaráno o budoucnost nové církve, knížata sdružila se spolkem Torgavským na Labi (1526) k obraně její proti moci církevní a světské,

Nesnáze císaře Karla V. pro válku s králem francouzským Františkem I. a bratra jeho Ferdinanda I. pro válku v Uhrách s Janem Zápolským a s Turky přišly luteránům vhod, takže se opřeli (protestovali) na říšském sněmě ve Špýru (1529) požadavkům strany katolické. Katolíci žádali, aby evangelíci nepřekáželi jim a kultu jejich a zdržovali se

¹⁾ List Spalatinovi, de Wette, I. c. III., 3.

²⁾ Luther sám praví: „Mnoho jest ještě dobrých evangeliků, protože jsou dosud kalichy, monstrance a statky klášterní.“ Mathesius, Historien von des ehrw. Lutheri Anfang, Lehren u. s. w. Nürnberg 1565, str. 129.

všech novot až do příštího sněmu; odtud název jejich protestanti.

Zatím císař Karel V. smířil se s Francouzi (mírem kambrayským 1529) a s papežem Klementem VII. (1523—1534), dav se od něho v Bononii korunovati za císaře — bylo to poslední korunování císaře německého papežem, — a přemýšlel vážně jakožto ochránce církve katolické, kterak urovná spory v Německu. Protestanti však podali mu na sněmě augšpurském (1530) konfesi svou, nechtěli o návratu do církve katolické ani slyšeti a volili raději odboj proti císaři (spolek Šmalkaldský 1531), domáhajíce se podpory v Anglii a ve Francii. Císař, zastráživ Turky, takže odtáhli od Vídně, odebral se do Itálie a žádal všeobecného sněmu, protože doufal na něm smířiti protestanty s církví. Papež Pavel III. zahájil sněm v Tridentě r. 1545, ale stavové protestantští odmítli pozvání. Luther ještě naposled rozdmýchoval nenávist k papeži ve spise: „Proti papežství založenému od ďábla“ a zemřel v Eislebenu r. 1546.¹⁾

¹⁾ Povaha Lutherova. Luther byl muž živé obrazotvornosti, neobyčejné výmluvnosti, neúměrné činnosti a při tom nezištný. Avšak pravý reformátor nebyl, nemaje ani poslání božského ani vlastností potřebných reformátoru. Poslání božského nedokázal ani jediným zázrakem. V klidných dobách sám nevěřil v božské poslání své a v pravdu systému svého. Mathesius l. c. vypravuje: A. Musa, tehdy farář v Rochlici, stěžoval si jednou dru Martinovi ze srdce, že sám nemůže věřiti tomu, co jiným káže. „Buď Bohu dík a chvála“, odpověděl dr. Martin, „že jiným lidem také tak se děje; já myslil, že mně samému to tak připadá“ (12. kázání str. 131 a).

Lutherovi nedostávalo se: pokory, důslednosti, neohroženosti, poctivosti a svatosti života.

1. Na místo božského úřadu učitelského v církvi Luther postavil svou vlastní autoritu. Netrpěl odporu, ač hlásal volnost badání, a pronásledoval se vši krutostí každého, kdo smýšlel jinak nežli on. Známo jest jeho: sic volo, sic jubeo = tak chci, tak velím. Upíraje církvi a papeži veškeru pravomoc, přivlastňoval si ji sám a chtěl býti větším papežem, nežli je papež. Udílel dispense, jakých ani papež udíleti nemůže. Povolil lantkraběti Filipu Hesenskému, aby za živobytí manželčina vzal si ještě jednu ženu z toho důvodu, „že prý ubohá a bídná církev (evangelická) potřebuje řádných pánů vladařů.“ (Beichtrath v Corp. Reform. III. 856, de Wette V, 236). Ve své závěti se podepsal: „Notář boží a svědek evangelia jeho“. (Seckendorf, Commentarius histor. et apologet. de Lutheranismu. Francof. et Lips. 1692, sv. III., str. 641).

2. Písmo sv. prohlašoval za jediný pramen víry, ale v boji proti zwingliánům o přítomnosti Kristově ve svátosti oltární dovolával se Otců církevních a praxe církevní. Horlil o božský ráz Písem sv., ale nepohodlná místa vynechával. List sv. Jakuba, mluvící o potřebě dobrých skutků, nazval při disputaci lipské „slaměným listem“.

Oposice spolku Šmalkaldského proti císaři byla stále větší, takže nebylo lze myslet, aby spor byl urovnán po dobrém. V bitvě u Mühlberka na Labi (1547) císař porazil sice spojená knížata protestantská, ale neužil moci své, aby donutil stavy protestantské k obeslání všeobecného sněmu. Zatím stavové protestantští vešli s králem francouzským Jindřichem II. ve vlastizradné styky, spikli se proti císaři, přepadli jej nemocného v Inšpruku a vynutili na něm smlouvu pasovskou (1552) a konečně náboženský mír a u g š p u r s k ý r. 1555.

Tímto mírem domohli se právního uznání konfese augšpurské v Německu. Říšským stavům starého (katolického) náboženství a konfese augšpurské byla zaručena úplná svoboda v úkonech náboženských a potvrzena rovná práva obou. Říšským stavům bylo ponecháno právo rozhodovati o náboženství poddaných (*cuius est regio, illius est et religio*), čímž byla podkopána náboženská svoboda nadobro. Protestanti zůstanou v držení statků církevních, které od počátku reformace zabavili, jak je r. 1555 drží, avšak budoucně nesmí jedna strana druhé ničeho odnímati. S bouřlivým odporem protestantů setkal se článek o zádrži církevní (*reservatum ecclesiasticum*). Katolíci žádali, aby duchovní katoličtí, odpadající od své víry, pozbyli hodností a obročí svých.

Tento mír způsobil sice vně pokoj, ale hrozil záhubou katolíkům v zemích protestantských a měl v sobě zárodky nových zápletek, které dozrály znenáhla ve válku 30tiletou.

§ 57. Náboženské novoty ve Švýcarsku.

V zásadách protestantismu tají se zárodek rozkolu. Prohlášením Písma sv. za jediný pramen a jediné pravidlo víry byla odstraněna církev jakožto autorita vyučovací a jednotlivec byl odkázán na Písmo sv., aby z něho čerpal víru ospravedlňující. Tím byla otevřena dráha svévoli subjektivní, kterou nikdy nelze dojít jednoty. Této svévoli jednotlivců ve výkladu Písem sv. byla sice položena meze knihami sym-

3. Byl neohrožený, když měl záda krytá, ale nesmělý a bojácný, když mu hrozilo nebezpečství.

4. V polemice své potvořil libovolně učení církevní a tvrzení odpůrců svých a proti této nestvůře, jak si ji sám v obrazotvornosti vytvořil, bojoval jízlivým úšklebkem.

5. Nemravný život jeho budil pohoršení i u prvních stoupencův a obdivovatelů jeho.

bolickými¹⁾, ale autorita jejich nebyla všeobecně uznávána, proto protestantismus se rozdělil ve dva tábory: německo-luteránský (vyznání augšpurské) a švýcarsko-zwingliánský (vyznání reformované). Počátek s reformou protestantismu učinil Zwingli, Kalvín ji zdokonalil.

Oldřich Zwingli (nar. ve Wildhausích 1484, † 1531), Zwingli. světský kněz při dómu v Curichu, více humanista nežli theolog, byl naplněn nenávistí k Římu již dříve, nežli slyšel jméno Lutherovo. Proto přijal učení Lutherovo se zálibou a rozhodl se vstoupiti ve šlépěje Lutherovy jakožto reformátor ve Švýcarsku.

S Lutherem srovnával se v obou základních člancích, v učení o víře, která jediná ospravedlňuje, a v učení o Písmě jakožto jediném prameni a pravidle víry; v učení o večeři Páně však se s ním rozcházel. Zwingli učil, že velebná svátost jest pouhá památka oběti na kříži. Tím zavrhl přítomnost Kristovu ve velebné svátosti, které hájil Luther, třeba ani sám nesmýšlel v té věci po katolicku, uče vchlevení (impanaci), a zapletl se s Lutherem v prudký boj (1526).

Magistrát curyšský podporoval novoty Zwingliovy, protože mu z nich kynula naděje na církevní statky a protože Zwingli sám na veřejné disputaci v Curichu (29. ledna 1523) péči o věci náboženské přímo přiřkl moci světské. Zakročení biskupa kostnického nemělo úspěchu. Rada curyšská chopila se ihned díla. K návrhu Zwingliovu zakázala sloužiti mši sv. (1525), velela bořiti oltáře, obrazy, kříže, varhany atd. a zavedla nový způsob večeře Páně. Na místo oltáře byl v kostele postaven jednoduchý stůl. Na stole stál koš s chlebem a džbán s vínem. Při přijímání byl nošen koš a džbán mezi sedící obcí. Každý si rukou vzal z koše chleba a ze džbánu napil se vína. Kdo se zdráhal obcovati této bohoslužbě, byl trestán. Curišským katolíkům nebylo dovoleno ani v jiných kantonech býti na mši sv. Kázeň křesťanská byla odkázána synodám, jež podléhaly ve všem moci světské.

Příkladu Curichu následovaly i jiné kantony (Basilej, Bern, St. Gallen, Graubünden). V Basileji šířil novoty farář Jan Oekolampadius (Hausschein), humanista, nejlepší žák Zwingliův; byl to švýcarský Melancton.

¹⁾ Symbolické knihy protestantů jsou: Augšpurská konfese, obrana její, artikule šmalkaldské, katechismy Lutherovy a formula concordiae.

Tím pevněji držely se katolické víry prakantony: Schwyz, Uri, Unterwalden. K nim lnuly též Luzern, Zug a Freiburg. Tak vznikly ve Švýcarsku dvě strany a napětí mezi oběma bylo vždy větší. R. 1531 došlo k boji u Kappela. Novotáři byli poraženi a sám Zwingli padl, ale Švýcarsko zůstalo již rozděleno v protestantské a katolické.

Jan
Kalvín.

Reformátorem novot Zwingliových ve Švýcarsku a hlavou protestantství francouzského stal se humanista Jan Kalvín (nar. v Noyoně v Pikardii r. 1509, † 1564). Byl určen ke stavu duchovnímu, ale knězem nebyl. V učení Lutherovo zasvětil jej učitel jeho (Melichar Volmar). Kalvín, vystoupiv v Paříži jako obhájce zásad protestantských, byl stíhán vládou francouzskou, proto prchl, toulal se po Francii, zdržel se nějaký čas v Basileji a přestěhoval se do Ženevy. V Basileji vydal dílo: *Institutiones religionis christianae* (1536). Když vystoupil v Ženevě jako reformátor, ani tam se mu nedařilo. Protože zaváděl odchýlné novoty od dosavadního řádu a přísnou kázeň, byl nucen opustiti město. Avšak po 3 letech přibýlo mu přátel v městské radě, proto byl povolán zpět a byla mu ponechána úplná volnost v zavádění novot. Kalvín užil této moci náležitě. Sepsal „církevní řád“ a k udržení kázně sestavil „mravní soud“ (*Rat der Alten, consistorium*) z 6 kazatelův a 12 laikův.

Bohoslužba byla suchopárná, jalová a kázeň nemilosrdně přísná. Kalvín byl totiž mrzutý pro četné neduhy tělesné, proto zakázal radost, zábavu, umění a nádheru. Život domácí i veřejný podléhal nej přísnějšímu dozoru. I zábavy dovolené, svátky rodinné a slavnosti národní byly přísně zakázány¹⁾. Ani choditi do hostinců nebylo dovoleno. V městě bylo pouze 5 hospod (*Abtei*). Do těchto hospod smělo choditi obecnstvo jen za dozoru církevního a světského.

Takového tyranství nechtěly snášeti jmenovitě starší rodiny ženevské, ale Kalvín uměl si pomoci. Za jeden den vymohl u městské rady 300 francouzským uprchlíkům (*réfugiés*) práva občanského a měl zase většinu. Pomocí její porážel každý odpor. Kdo se mu odvážil odporovati, byl potrestán vyhnanstvím nebo byl popraven jako kacíř (španělský lékař Michael Servet, Jakub Gruet a j.). S toužé přísností zaváděn byl kalvinismus i na venkově.

¹⁾ Dva občané, kteří hráli v kuželky o velikonočních, a vážený občan, který se usmál při oddavkách, byli uvězněni. (Kampschulte, Joh. Kalvín. Leipzig 1869, str. 442.) Již pouhé podezření stačilo konsistoři, aby vydala člověka moci světské (Henry, *Leben Calvins*, Hamburg 1843, II, 216).

O vzrůst učení svého po zemích cizích Kalvín postaral se, založiv akademii pro filosofii, theologii a řeč řeckou a hebrejskou v Ženevě r. 1558. Na této akademii studovali muži a jinoši ze Švýcarska, Francie, Německa, Anglie a Skotska. Správu její měl Theodor Beza († 1605).

Kalvín jakožto theolog vyniká daleko nad povrchního Zwingliho i nad Luthera ostrovtipem, vyšším vzděláním a důsledností. Učení jeho jest založeno na učení Lutherově i Zwingliově, ale provedeno s veškerou důsledností.

Učení
Kalvi-
novo.

V čelo systému svého Kalvín postavil absolutní predestinaci (předurčení), již Bůh ve věčném, nezměnitelném úradku svém některé lidi předurčil k blaženosti věčné, jiné k záhubě věčné, nehledě ke skutkům jejich. Kdo jest předurčen k blaženosti věčné, stává se účasten víry i ospravedlnění a nemůže ospravedlnění pozbyti. Kdo však jest předurčen k záhubě, nemůže vzbuditi víry ospravedlnující a nemůže tudíž dojiti ospravedlnění.

V učení o svátosti oltářní Kalvín zavrhoval učení katolické o přepodstatnění i luteránské o vchlevení (impanatio) a tvrdil, že chléb a víno zůstávají chlebem a vínem a nestávají se tělem Páně, protože tělo Páně jest prý pouze v nebesích; ale přijímá-li předurčený člověk chléb a víno a představí-li si věrou přítomného Krista, že vniká do duše jeho jakási síla (milost) z těla Kristova s nebes (duchovní přijímání). Kdo však není předurčen, přijímá prý pouhý chléb a pouhé víno.

§ 58. Vzrůst vyznání evangelického v Evropě.

A. Kalvínství zápasilo o vládu s zwingliánstvím a s luteránstvím a šířilo se rychle do Francie a do Nizozemska. V těchto zemích má zvláštní vyznání (confessio gallicana et confessio belgica) a název jeho vyznavačů jest hugenoti. Vniklo i do Anglie a do Skotska pode jménem confessio anglicana a přívrženci jeho slují episkopálové, presbyteriáni neboli puritáni a independenti.

Vzrůst
kalvi-
nismu.

1. Novoty vzrůstaly se ve Francii již za Františka I. (1515—47) a Jindřicha II. (1547—59) přes to, že tito panovníci je dusili se vši přísností, ač protestanty v Německu podporovali z řevnivosti proti vzrůstající moci habsburské. Avšak za tří slabých panovníků, synů Jindřicha II., totiž Františka II. (1559—60), Karla IX. (1560—74) a Jindřicha III. (1574—89), s nimiž vládla matka jejich Kateřina Medicejská, kalvinisté francouzští vystoupili jako celek pod názvem hugenotův. Dokud hugenoti byli slabí, spokojovali se napada-

Ve
Francii.

jíce kostely katolické, rozšiřující hanopisy atd., ale jakmile se zmohli, což se stalo, když se postavili v čelo jejich Bourbonové, příbuzní s rodem královským, s vůdcem admirálem Gaspardem Colignym, nepřáli si již, aby v zemi byli pouze trpěni, nýbrž aby sami byli pány a zničili církev katolickou. Za tím účelem vstupovali ve vlastizradné styky s Německem, Anglií a Nizozemskem. Katolíci sešikovali se proti nim na obranu, vedeni jsouce Guisy, spřízněnými rovněž s dvorem královským. Kateřina Medicejská, chtějíc kalvíny i katolíky udržeti v rovnováze, klonila se brzy k těm, brzy k oněm, jak toho žádal prospěch politický, avšak touto nerozhodností ukázala jenom slabost dvora, hugenotům dodala ještě více odvahy a Francii uvrhla do válek občanských. Války ty byly vedeny po 36 let s velikou ukrutností (1562—98). Za těchto válek událo se veliké povraždění hugenotů v Paříži o Bartolomějské noci (23.—24. srpna) r. 1572. Coligny a mnoho vynikajících hugenotů bylo povražděno. K tomuto vraždění vyšel popud ode dvora z příčin politických ¹⁾. Král Karel IX. oznámil cizím dvorům, že spiknutí proti životu jeho bylo odkryto a v zápětí udušeno. Na základě této zprávy papež Řehoř XIII. slavil Tedeum, že zachráněna byla rodina královská, ale neschvaloval příkrého počínání proti hugenotům. Války občanské trvaly, až Jindřich IV. Bourbonský (1589—1610) dovolil kalvinistům, bývalým spoluvěrcům, svobodu náboženskou s malým obmezením a přístup ke všem úřadům a hodnostem ediktem nanteským r. 1598. Hugenoti nevzdali se spolků.

¹⁾ Mírem v Saint-Germainu r. 1570 byla hugenotům vedle všeobecné amnestie zaručena svoboda náboženská v celé Francii, vyjímaje Paříž, dovolen přístup ke všem úřadům státním a odevzdány jim jako záruka míru 4 pevnosti: La Rochelle, Cognac, La Charité a Montauban s právem chovati v nich vojsko na svou ochranu. Král Karel IX. byl ochoten zachovávat tento mír, ano, aby jej upevnil, neváhal ani sestru svou Marketu z Valois dát za manželku hlavě hugenotů, Jindřichovi Bourbonskému, potomnímu králi Jindřichu IV. Od té doby dostali přístup ke dvoru hugenoti. Admirál Gaspard Coligny chtěl mít neobmezený vliv na krále Karla IX., proto chtěl odstranit ode dvora královnu-matku Kateřinu Medicejskou. Proto Kateřina Medicejská zosnovala proti němu spiknutí.

Že tato noc byla čin politický a že nevycházela z pohnutek náboženských, vysvětá z tohoto: 1. Král v parlamentě prohlásil, že vražda stala se po rozkaze jeho; 2. totéž prohlásil i vyslanec jeho v Londýně; 3. v radě královské nezasedal žádný biskup; 4. mnozí duchovní ujímali se pronásledovaných, začož tito se vrátili do církve; 5. sami theologové evangeličtí (Andreae † 1590 a Selnecker) pokládali Bartolomějskou noc za čin politický.

s cizími dvory a vykořistili každou nesnázi dvora, aby se domohli nových svobod. Plány jejich mařil kardinál Richelieu (1624—42), všemohoucí ministr Ludvíka XIII. (1610—43). Tou dobou působilo ve Francii také výtečné duchovenstvo, jako biskupové Bossuet a Fenelon, světci František Saleský a Vincenc de Paulo a žáci jejich. Tito muži uvedli zpět do církve mnoho hugenotův. Ludvík XIV. (1643—1715) zrušil edikt nanteský (1685), proto mnoho hugenotů vystěhovalo se ze země. Ludvík XVI. (1774—92) udělil jim opět rovnoprávnost s katolíky (1787).

2. Nespokojenost v Nizozemsku s vládou španělskou měla za následek vzpouru nábožensko-politickou, jíž se postavil v čelo princ Vilém Oranský († 1584). Dobýv svobody provinciím severním (Nizozemí) r. 1581, zakázal vykonávati katolické služby boží a zavedl v zemi kalvinismus ve formě poněkud změněné (*confessio belgica*). Jižní provincie nizozemské (Belgie) přidržely se víry katolické a krále španělského.

V Nizozemsku.

3. Jindřich VIII. (1509—47), král anglický, dříve obhájce víry katolické proti Lutherovi, jednal brzy nepřátelsky proti církvi, protože papež (Klement VII. 1523—34) nechtěl rozvázati prvního manželství jeho, aby si mohl zasnoubiti dvorní dámu Annu Boleynovu. Jindřich, chtěje oblomiti papeže, prohlásil se na radu Tomáše Cranmera, domácího kaplana rodiny Boleynovy, za nejvyšší hlavu církve anglické, ale víru katolickou podržel. Cranmera povýšil na arcibiskupský stolec kanterburský, aby v něm měl podajný nástroj svých choutek. Otročský parlament přistoupil na záměr králův, odstranil všechny poplatky do Říma a předepsal přísahu supremátní. Výtečný kardinál John Fischer, biskup rochesterský, znamenitý kancléř Tomáš More a j. zemřeli na popravišti, nevykonavše přísahy supremátní.

V Anglii. }

Teprve za nástupců Jindřichových: syna Eduarda VI. (1547—53) a dcery Alžběty (1558—1603) rozkol přešel v kacířství, tím že bylo zavedeno učení Kalvínova a zvláštní liturgie Cranmerova.

Státní církev anglikánská lišila se od ostatních církví reformovaných ústavou svou, protože podržela zřízení biskupův. Odtud stoupenci její sluli episkopálové.

Sestra obou, katolická Marie (1553—58), pokusila se sice obnoviti v zemi katolictví, ale po brzké smrti její vanul

opět novotářský duch. Alžběta zrušila ustanovení, jež předchůdkyně její Marie vydala ve prospěch církve katolické, a obnovila zákony Jindřicha VIII. a Eduarda VI. proti církvi katolické.

Kdo nechtěl přísahati na svrchovanost královninu a vyznávat novou víru, byl zbaven úřadu a mimo to trestán pokutami, vězením a smrtí. Bdění nad novou věrou a chrániti jí všech odpůrců náleželo Vysoké komisi, strašnému soudu inkvisičnímu. Inkvisice anglická pronásledovala hlavně duchovenstvo katolické. Biskupové katoličtí byli sesazeni a místo jejich zaujali biskupové evangeličtí. Evangelickým arcibiskupem kanterburským Alžběta jmenovala učitele svého Matouše Parkera a Parker měl pak posvětit ostatní biskupy. Ale biskupové katoličtí nechtěli Parkera světit, proto posvětili jej čtyři biskupové evangeličtí. Mezi nimi hlavním světitelem byl Barlow ¹⁾. Kněžím katolickým bylo opustiti zemi do 40 dnů, jinak dopustili se velezrady. Také kdo jim poskytl útulku, byl vinen velezradou. Pouze v Anglii za posledních 20 let vlády Alžbětiny byli popraveni pro víru 142 kněží, 90 kněží a laiků zemřelo ve vězení a 105 bylo jich navždy vypořádáno. Mimo to 62 vznešené osoby světské zemřely smrtí mučednickou. Ještě zuřivěji řádila persekuce evangelická v Irsku. Tam byly rozbity lebky všem, kteří nosili tonsuru (kněžím a mnichům). Alžběta nešetřila ani evangeliků, kteří nesouhlasili s ústavou episkopální. Za katolické Marie vystěhovali se totiž mnozí anglikáni do Švýcar a seznali tam liturgií kalvínskou. Vráťvše se zpět za Alžběty, shledali náboženství v Anglii pro některé zbytky katolické hierarchie, liturgie a kázně příliš papežské. Proto usilovali očistiti je ode všeho katolického (puritáni), zvláště od zřízení biskupův (presbyteriáni). Ještě dále pokročili independenti (brownisté). Independenti chtěli míti církev úplně demokratickou, bez kněží. Alžběta přála pouze ústavě episkopální, všechny ostatní pronásledovala.

Nástupcové Alžbětini, Stuartové, řídili se týmiž zásadami. Snaha Stuartů, zavést v celé říši ústavu episkopální, vyvolala bouře se strany puritánů, v nichž konečně Karel I. přišel o trůn a život, byv popraven v Londýně r. 1649.

Ve
Skotsku.

4. Vlivem anglickým novoty dostaly se do Skotska ve formě presbyteriánů neboli puritánův (confessio scottica). Původcem ukrutné reformace byl tam odpadlý kněz Jan Knox († 1572). Knox znal dobře Kalvína a strávil s ním několik

¹⁾ Ordinance v církvi anglikánské pokládají se za neplatné z těchto důvodů: 1. Není dokázáno, že světitel Parkerův (Barlow) byl biskup-
platně posvěcený; 2. světitel neměl potřebného úmyslu činiti, co činí
církev, totiž udělovati svátost; 3. světitel formule církve anglikánské
za Eduarda VI. nečinila ani zmínky o moci biskupské a byla tak
podstatně změněna, že schůze kleru z r. 1662 uznala za nutno ji
odstraniti.

let v Ženevě. Za vlády královny Marie, vdovy po Jakubu V. († 1542), odpadlíci sestoupili se v „Kongregaci Páně“ a vytkli si za úkol vyhladiti „Kongregaci satanovu“ a „modlo-slужbu“, jak nazývali víru katolickou a vyznavače její. Oporou jejich byla šlechta, žádostivá statků církevních, a královna anglická Alžběta.

Po smrti královny vdovy († 1560) byla dědičkou koruny jediná dcera Marie Stuartová, provdaná za krále francouzského Františka II. (1559—60). Marie Stuartová chtěla si nakloniti evangelíky mírností. Evangelíci využili mírnosti její plnou měrou. Rozebrali jmění církevní, vyloupili kostely a kláštery, spálili drahocenné knihovny, rozbili posvátné nádoby a zakázali sloužiti mši sv. neb obcovati jí, hrozíce po prvé zabavením jmění, po druhé vyhnáním, po třetí smrtí. I sama královna Marie Stuartová, vrátivši se po smrti manželově na skotskou půdu, zakusila zuřivosti jejich. Novotáři nazývali ji Jezabelou a nedovolili jí ani v zámecké kapli obcovati mši sv. Katolickým smýšlením a nešťastnými vdavkami (s lordem Darnleyem a později s hrabětem Bothwellem) vzbudila proti sobě takovou nenávist novotářů, že ji jali a přinutili vzdáti se trůnu ve prospěch nezletilého syna (Jakuba VI.). Nešťastná královna utekla se ke své tetě Alžbětě, královně anglické. Alžběta věznila ji po 19 let a konečně ji popravila (1587).

5. Jihovýchodní část ostrova Irského byla podrobena Anglii už z dob Jindřicha II. (1175), proto osudy Anglie byly osudem Irska. Církevní novoty Jindřicha VIII. byly schváleny parlamentem irským, protože záležel jenom z osadníků anglických, ač domácí kněžstvo a lid jim se vzpírali. Proto reforma byla provedena pouze v tom, že král zkonfiskoval statky klášterní. Nástupcové Jindřichovi, Eduard VI. a Alžběta, vnucující Irům novou víru a novou liturgii v jazyku anglickém, způsobili, že Irové chopili se zbraní za víru a národnost. Angličané potlačili vzpoutru a zabrali celý ostrov (1603). Jak novotáři řádili proti katolíkům a zboží jejich, vysvítá z dopisu velitele anglického (lorda Greye) královně Alžbětě: „Mimo mrtvolý a popel zůstalo v Irsku málo toho, nad čím Vaše Veličenstvo bude panovati.“

Také Stuartové, Jakub I. (1603—25) a Karel I. (1623—49), pronásledovali katolíky a olupovali je soustavně.

Nespokojenosti puritánů ve Skotsku a Anglii s Karlem I., nadřazujícím straně episkopální, užili Irové, aby si dobyli svobody náboženské a politické (1642), avšak podlehli přesile Cromwella, protektora republiky. Republika byla prohlášena po popravě Karla I. (1649—60). Poraženým vedlo se zle. Katolíci byli nemilosrdně vražděni neb oloupeni o veškeré jmění a zahrnutí z celého ostrova do jediné provincie (Connaught). Nesměli jí opustiti pod trestem smrti. Tito zbylí Irové mohli ještě někdy býti nebezpeční, proto byli vyvázeni ze země.

Avšak ani tyto násilnosti ani skřípec ani popraviště nezviklaly katolického přesvědčení národa irského. Za Cromwella bylo usmrceno 300 kněží, mezi nimi 4 biskupové, a 1000 kněží bylo vypověděno. Za hlavu kněze katolického byla slíbena odměna 5 liber šterlingův.

Pronásledování irského národa trvalo až do amerického boje za svobodu (1775—1783).

Konečně r. 1829 Irové domohli se svobody náboženské i politické (emancipace) působením „osvoboditele“ svého Daniele O'Connella († 1847). O'Connell podporoval kapucín Theobald Mathew († 1856), zakladatel irských spolků střídmosti.

Národ irský může z vlastní zkušenosti vydati nejlepší svědectví, jak reformace prospěla národům.

Vzrůst
luterán-
ství.

B. Luteránství zaplavilo nejenom Sasko, Hesensko, Prusko a některá města říšská, nýbrž zasáhlo i krajiny severní: Dánsko, Švédsko a Norsko, na východě Polsko a Slezsko.

Dánsko,
Švédsko,
Norsko.

1. Severní říše: Švédsko, Norsko a Dánsko byly spojeny unií kalmarskou (1397) pod jednou korunou dánskou. Švédové nesli nemile jho dánské a pokusili se r. 1519 jho to setřásti. Byli však poraženi a přední šlechtici byli popraveni ve Stokholmě r. 1520. Mezi popravenými byl otec Gustava Vasy. Této nespokojenosti národa švédského užil Gustav Vasa, získal spojence, porazil vojsko dánské a byl zvolen od Švédů z vděčnosti za krále (1523—60). Dánsko zůstalo od té doby spojeno pouze s Norskem.

Změna dynastie ve Švédsku měla za následek i změnu náboženství, neboť Gustav Vasa užil luteránství jako prostředku, aby se zmocnil politických práv biskupův a jmění církevního a zemi proměnil v monarchii dědičnou.

Ve spojeném Dánsku a Norsku již Kristián II. (1513—23) pokoušel se zavést luteránství z týchž příčin jako Gustav Vasa, ačkoli se zavázal v přísaze korunní, že bude chrániti

náboženství katolického a že zachová duchovenstvo i šlechtu v právech a výsadách jejich. Proto když začal zaváděti novoty a pronásledovati biskupy katolické, byl sesazen. Teprv za nástupců jeho luteráni domohli se občanské rovnoprávnosti s katolíky a konečně katolíky vyhubili. Všeliké pokusy misionářů byly marné, protože žádný mnich nesměl vkročiti na půdu dánskou pod trestem smrti.

V Dánsku jest parita vyznání a svoboda prohlášena v ústavě ze dne 5. června 1849. V Norsku bylo katolictví dovoleno dne 16. července 1845, avšak katolíci jsou vyloučeni z úřadův. Ve Švédsku již dne 26. ledna 1709 bylo náboženství katolické dovoleno, ale kdo chtěl přivést ke katolictví poddaného, podléhal trestu (16. listopadu 1869).

2. V Polsku novoty Lutherovy šířily se studujícími, kteří studovali ve Vitemberku. Ale teprve za slabého krále Zikmunda II. Augusta (1548—72), posledního Jagajlovce, Polsko stalo se rejdištěm všech sekt: luteránů, kalvinistů, Českých bratří a unitářů, jinak sociniánův.¹⁾ Všichni tito měli společné jméno disidentův a všichni se domohli svobody náboženské mírem varšavským (1573). Mnoho disidentů získali církvi jesuité (P. Jakub Wujek, Petr Skarga a j.). Tato vnitřní rozháranost přispěla valně k tomu, že království polské stalo se kořistí Ruska a spojenců jeho (1773, 1793, 1795). Polsko.

3. Vévodství slezské, od r. 1292 s Čechami politicky spojené, bylo připraveno na luteránství již Českými bratry a ve blud vehnáno mocí světskou, protože jí z luteránství kynul prospěch. Ve Slezsku vystoupil Kašpar Schwenkfeld jako reformátor a založil zvláštní sektu. Slezsko.

§ 59. Vyznání evangelické v mocnářství rakousko-uherském. Válka třicetiletá.

Všechny země mocnářství rakousko-uherského byly zavřeny novotám. Rod habsburský zůstal věren církvi katolické a opíral se statně vyznání evangelickému ve všech zemích

¹⁾ Unitáři, společné jméno sekt křesťanských, jež spojují v Trojici boží tři osoby v jednu. V Polsku obdrželi jméno sociniáni po svém předáku Faustovi Socinovi ze Sieny v Itálii († 1604). Sociniáni tvrdili, že člověku není třeba více věřit, než co rozum chápe. Jsou to předchůdci racionalistův.

svých, ale byv donucen nepříznivými okolnostmi (nebezpečím se strany Turků, bouřemi v Uhrách a zasazováním se stavův o novoty), konečně povolil.

Novoty
v dědič-
ných
zemích
habsbur-
ských.

V dědičných zemích zakouských (v Rakousích, Štyrsku, Korutanech, Krajině a Přímoří) Ferdinand I. († 1564) zakázal přísně čísti a prodávati knihy protestantské (1523). Avšak knihy ty přece přicházely do země cestami tajnými. Studující z rodů šlechtických přinášeli je z universit německých a vodili odtud luteránské učitele a kazatele na své zámky a statky. S touž rázností vystoupil proti evangelíkům i syn jeho Karel Štyrský († 1590). Karel Štyrský založil ve Štyrském Hradci universitu pod správou jesuitů (1586), aby byla oporou proti novému učení. Syn jeho Ferdinand, potomní císař (Ferdinand II. † 1637), vychovaný od jesuitů, zakázal novoty ve svých zemích úplně r. 1598 a obnovil všude řád katolický.

V Čechách.

V zemích koruny české a uherské byla rovněž učiněna opatření proti novému učení ještě před tím, než nastoupil Ferdinand I. po pádu Ludvíkově r. 1526.

V Čechách bylo dovoleno smlouvou kutnohorskou (1485) a zápisem Vladislava II. z r. 1508 jenom dvojí vyznání, totiž katolické (pod jednou) a utrakvistické (pod obojí). Jiná vyznání byla v Čechách zapověděna a trestána, a chtěla-li se v Čechách přece udržeti, skrývala se pode jménem strany pod obojí. Pod tímto názvem skrývali se také Čeští bratři a stoupenci Lutherovi. I do Čech a na Moravu docházeli hlasatelé evangeličtí a strana pod obojí i Čeští bratři vyjednávali s Lutherem. (Martin Poďuška, utrakvistický farář týnský, a Václav Rožďalovický, člen konsistoře pod obojí,¹⁾ dopisovali si s Lutherem.) Luther znal také dobře poměry v Čechách a doporučil radě pražské horlivého stoupence svého Havla Caheru. Na základě doporučení toho Havel Cahera stal se r. 1523 administrátorem konsistoře utrakvistické a farářem týnským. Jak daleko strana pod obojí a Čeští bratři k luteránství se přiklonili, dali najevo r. 1547. Tehdy odepřeli pomoci Ferdinandovi, pospíchajícímu na pomoc bratru Karlovi proti spolku Šmalkaldskému. Ferdinand I., dobyt vítězství, potlačil vzpouru, obnovil zákony Vladislavovy proti

¹⁾ Od r. 1437 byly v Praze dvě konsistoře: katolická, „hořejší“ (na Hradčanech), a utrakvistická, „dolejší“ (při kostele týnském na Starém městě, později v Emauzích).

pikhartům a chtěl trpěti v zemi jenom katolíky a utrakvišty. Protože však znamenal, že strana utrakvistická jest už novotami prosáklá a nedbá kompaktát, hleděl u ní starou víru oživit a snad i se stranou katolickou úplně ji sloučiti. Za tím účelem povolal do Čech řád jezuitský r. 1556 a stolec arcibiskupský opět obsadil Moravanem Antonínem Brusem z Mohelnice r. 1561. K radě arcibiskupově Ferdinand I. zřídil r. 1562 akademii klementinskou (Ferdinandovu) pod správou jezuitův a odňal stavům utrakvistickým právo obsazovací, protože obsazovali svou konsistoř stoupenci Lutherovými. Právo to udělil králi českému. Arcibiskup vyžádal si censury knih. Konečně Ferdinand vymohl na papeži Piu IV. breve z r. 1564, kterým bylo dovoleno v Čechách a na Moravě přijímati pod obojí způsobou.

Ale úmysl Ferdinandův, sloučiti obě strany v jednu, nezdařil se. Většina utrakvistů byla už dávno oddána luteránství a proto nedala se k církvi přilákat kalichem.

Tento luteránský utrakvismus ubíjel v Čechách a na Moravě cítění vlastenecké-české, podporoval germanisaci a připravoval půdu pro německého krále, evangelíka.

Jak rostl v Čechách živel německý před bitvou bělohorskou, dokazují tato fakta: R. 1571 bylo v Praze 39 cechů staroměstských. Z nich bylo 28 ryze českých. Ale rok před bitvou bělohorskou (r. 1619) české cechmistry mělo jen 8 cechův! (Zik. Winter, Zvon. Roč. VIII., čís. 24 ze dne 6. března 1908.)

Nejkypřeji měly novoty připravenu půdu v Uhrách a V Uhrách. Sedmihradech. Z dob Ludvíkových byl sice vydán zákon proti novotám, ale bitva u Moháče (1526) způsobila obrát. V této bitvě padli mnozí biskupové a statků jejich zmocnila se šlechta. Aby si šlechta pojistila svůj lup, přistoupila k evangelíkům. Ferdinand I., válče s Janem Zápolským a s Turky, nemohl vzrůstající se sektě věnovati náležitě pozornosti. Hlavní šířitelé novot byli v Uhrách řeholní kněz Matěj Devay († asi r. 1547) a v Sedmihradech Jan Honter († 1549). S počátku vzrůstalo se tam luteránství, ale brzy předstihlo je kalvínství. Též unitáři, jinak sociniáni, měli tam mnoho stoupencův.

Větší pokroky novotářství činilo za Maxmiliána II. (1564—1576). Maxmilián II. obdržel po otci Ferdinandovi Čechy, Moravu, Rakousy a hodnost císařskou. R. 1568 slíbil ústně stavům dolnorakouským na sněmě vídeňském svobodu náboženskou. Co slíbil, splnil listinou (Konfessions-Assekura-

Maxmi-
lián II.

zion, danou v Praze dne 14. ledna 1571). Touto listinou dovolil luteránským pánům a rytířům, aby ve svých zámcích a domech, mimo zeměpanská místa ležících, sobě, svým rodinám a své čeledi a ve svých patronátních kostelích také svým poddaným luteránské služby boží dle agendy zeměpánem schválené vykonávat směli. Avšak luteráni rozšiřovali podmínky koncese i na třetí stav, zmocňovali se násilím práva patronátního a nutili poddané k luteránským službám božím.

Na povolnost Maxmiliánovu hřešili i evangelíci čeští a Čeští bratři. Vymohli na zemském sněmu (1567) zrušení kompaktát, protože kompaktáta zabraňovala oběma vystoupiti na světlo, a předložili císaři „českou konfesi“, dílem z augšpurského, dílem z bratrského vyznání sestavenou. Císař povolil ústně (r. 1575) stavům evangelickým svobodu náboženskou a dal jim právo, aby si zvolili 15 defensorů (obhájců), po pěti z každého stavu (panského, rytířského a městského), jimž by byli podřízeni ve věcech náboženských.

Rudolf II.
a
Matyáš.

Nástupce a syn Maxmiliánův, Rudolf II. (1576—1612), vystoupil přísně proti evangelíkům. Tím vzbudil v Čechách velikou nevoli a v Uhrách skutečnou vzpouru, vedenou knížetem sedmihradským Štěpánem Bočkajem, kterou by Habsburkové málem byli pozbyli Uher. Arciknížata prohlásili za vladaře a hlavu rodu habsburského bratra jeho Matyáše. Matyáš pospíšil do Uher a urovnal tam věci mírem vídeňským (1606). Spor mezi oběma bratry císařskými užili evangelíci, aby oba pohnuli k novým ústupkům. Se zbraní v ruce vynutili na Rudolfovi v Praze majestát ze dne 9. července 1609. Majestátem byla evangelíkům propůjčena úplná svoboda náboženství podle české konfese, dolní konsistoř i universita byla dána do rukou jejich a bylo dovoleno, aby si k vykonávání a hájení práv svých volili defensory ze všech tří stavů. Téhož dne stavové učinili mezi sebou „porovnání“, že si v ničem ubližovati nechtějí a že evangelíci, kdyby neměli vlastních kostelův a hřbitovů, v městech a na statcích královských volně si je zřizovati mohou.

Podobné ústupky musil učiniti Matyáš v Uhrách (r. 1606) a na Moravě na zemském sněmu v Olomouci (1608).

Avšak stavové evangeličtí v Čechách nebyli spokojeni majestátem, tak jako evangelíci v Německu nebyli spokojeni

pouhou svobodou náboženskou, zaručenou mírem augšpurským (1555), nýbrž usilovali o úplnou nadvládu nad katolicismem. V cestě jim stál mocný dům habsburský, katolický, proto byla zosnována proti němu vzpoura. V Německu již stály strany připraveny k boji. Evangelíci, spoléhající na pomoc ciziny (Francie a Švédsko), již byla moc Habsburků trnem v oku, sestoupili se r. 1608 v unii pod vůdcem kurfirstem falckým Bedřichem IV. a katolíci učinili na obranu ligu r. 1609, majíce v čele Maxmiliána Bavorského. Čekalo se na znamení k boji, a to bylo dáno v Čechách.

Zboření chrámu evangelického ve Hrobech, statku arcibiskupském, a uvěznění 8 měšťanů broumovských, kteří zdvihli bouři, když císař Matyáš nařídil zavřítí kostel evangelický v Broumově¹⁾, statku klášterním, poskytlo evangelíkům vítanou příležitost k boji. Dne 23. května 1618 odbojníci, vedení Jindřichem Matyášem z Thurnu, přitáhli na královský hrad v Praze, shodili oba místodržící Jaroslava z Martinic a Viléma Slavatu spolu s písařem Filipem Fabriciem z kanceláře oknem do hlubokého příkopu, zřídili novou vládu 30 direktorů, zahnali arcibiskupa a jezuity, pronásledovali katolíky a města, jež zůstala věrna králi (Plzeň, Č. Budějovice), a spoléhající na německou unii, vtrhli až do Rakous. Odboj zachvátil i Moravu.

Vznik
války
v Čechách.

Císař Matyáš zemřel ve Vídni 1619 a bratranec Ferdinand II. (1619—1637) ujal se vesla vlády ve všech dědičných zemích. Téhož roku byl zvolen za císaře německého. Avšak evangeličtí stavové čeští s moravskými neuznali Ferdinanda I. za svého krále, ač byl již 29. června 1617 na království české slavně korunován, nýbrž vyhlásili 26. srpna 1619 za krále kurfirsta Bedřicha V., Němce kalvinistu, který se obyčejně nazývá „Zimní král“, protože jenom přes zimu panoval. Bedřich přijel do Prahy, proměnil chrám sv. Víta v modlitebnu kalvínskou a dal se korunovati za krále ve zpustošené svatyni utrakvistickým administrátorem. V úpravě kostelů měl zvláštní zručnost kazatel Abraham Skultet. Skultet s najatými pomocníky bořil oltáře a vyhazoval kříže, sochy, obrazy a ostatky svatých. Vzácná paramenta pokradl. Na Moravě i

¹⁾ Braunau und der dreißigjährige Krieg. Von Laur. Wintner. Výroční zpráva benediktinského gymnasia v Broumově na konci školního roku 1903.

život lidský byl utracen. Bl. Jan Sarkander, farář holešovský, nechtěje vyzraditi zповědi pana Ladislava z Lobkovic, byl umučen (17. března 1620).

Postavení Ferdinandovo bylo kritické pro válku tureckou, pro povstání v Sedmihradech, v Čechách, na Moravě i v Dolních Rakousích a pro nedostatek peněz; ale vítězstvím na Bílé hoře nastal obrat. Ferdinand zvítězil na Bílé hoře pomocí kurfirsta saského Jana Jiřího a bavorského vévody Maxmiliána dne 8. listopadu 1620 nad Zimním králem. Zimní král v čas boje hodoval na hradě pražském. Vítězství Ferdinandovo na Bílé hoře dalo podnět k těmto opatřením: Majestát Rudolfův byl zrušen a katolický řád opět zaveden. Úhlavní vinníci a původcové vzpoury byli potrestáni smrtí (21. června 1621 bylo státo na Staroměstském náměstí 27 pánů, rytířův a občanů), zabavením statkův anebo vyhnanstvím. R. 1622 bylo zakázáno z Říma přijímání pod obojí způsobou na všechny časy. R. 1624 Ferdinand II. dal po celé zemi vykonati katolickou reformaci způsobem sice násilným, ale přece daleko mírnějším, nežli konali reformaci evangelíci. Spravuje se zásadou stanovenou evangelíky na sněmu ve Špýru r. 1529: „Cuius regio, eius religio“, projevili konečně r. 1627 pevnou vůli, že mimo katolíky jiných obyvatelů v Čechách trpěti nebude. Mezi vyhnanými nebyli pouze Češi, nýbrž i Němci, a ti byli zastoupeni procentem znamenitým.

Vítězstvím Ferdinandovým na Bílé hoře válka skončena nebyla. Někteří dobrodruzi a král dánský Kristián IV. ujali se zapuzeného „Zimního krále“, ale byli poraženi od vojsk císařských. Vojskům těm veleli Tilly a Valdštejn. Vítězství svého Ferdinand užil i v Německu ve prospěch katolictví a vydal (1629) restituční edikt, jímž velel evangelíkům vydati všecky statky církevní, jež byli katolíkům odňali. Nevole z toho vzniklé užil král švédský Gustav Adolf a docházeje podpory ve Francii, počal válku, aby založil evangelické císařství švédsko-německé. Bylo bojováno se střídavým štěstím válečným, ale celkem drželi vrch Švédové a Francouzové, pleníce celou střední Evropu. V Čechách byli Švédové šestkrát: pod vůdci Bannerem (1631, 1634, 1639), Torstensonem (1643), Vranglem (1647) a Königsmarkem (1648) a oloupili je o nejvzácnější poklady (rukopisy, obrazy, sochy, klenoty atd.). Císař

Ferdinand III. (1637—1657) byl ochoten k míru. Mír byl smluven konečně r. 1648 ve Vestfálsku. Tímto mírem byl potvrzen náboženský mír augšpurský (z r. 1555) a rozšířen i na kalvinisty (reformované), takže v Německu tři vyznání byla postavena na roveň v právech náboženských a politických: katolíci, luteráni a reformovaní. Reservát církevní byl rozšířen i na evangelíky. Restituční edikt Ferdinanda II. (z r. 1629) byl odstraněn a na místo něho byl prohlášen 1. leden 1624 za rok normální pro držení statků církevních. Právo reformační bylo obmezeno ustanovením, že katolíci a evangelíci, kteří během r. 1624 měli veřejné nebo soukromé služby boží, smějí je podržeti. Inocenc X. ohradil se proti těmto usnesením, ale marně.

§ 60. Příčiny rychlého vzrůstu vyznání evangelického, podstata a účinky jeho.

Z dějin vyznání evangelického, rozšířeného v jednotlivých zemích, lze poznati tyto příčiny rychlého vzrůstu jeho :

Příčiny
rychlého
vzrůstu.

1. Skutečné zlořády mezi klerem a lidem a opěťované volání po opravě v hlavě i údech prokázaly novotářům službu vítanou.

2. Neustálé ostouzení kleru a zřízení církevního frivolní literaturou, satirami a hanebnými karikaturami neminulo se u lidu s vypočítaným účinkem.

3. Nové učení bylo tak pohodlné, že odstranilo vše, co člověku připadá za obtíž (autoritu církevní, celibát, sliby řeholní, posty, zpověď, dobré skutky), ba i dovolovalo hřešiti¹⁾.

4. Větší rozšíření Písem sv. v řeči lidu a volnost výkladu jejich (aspoň v theorii) dle subjektivního rozumu jednotlivcova, rozdávání večeře Páně pod obojí způsobou a užívání řeči mateřské při službách božích také bylo příznivo novotám.

5. Konečně hlavní úlohu hrálo násilí světských knížat a magistrátů toužících po statcích církevních.

Podstatná vlastnost rozličných sekt evangelických jest, že popírají neomylný úřad učitelský v církvi a staví na místo

Podstata
vyznání
evange-
lických.

¹⁾ Psal Luther Melanchtonovi 1. srpna 1521 : „Pecca fortiter, sed fortius fide“. (Hřeš statně, ale věř statněji.) De Wette, II, 37.

něho Písmo sv. jako jediný pramen a jediné pravidlo víry; že zavrhuje hierarchii církevní a přenášejí práva její na moc světskou a že na místě církve všeobecné zakládají církve národní se světským panovníkem v čele. I neustálé změny ve věcech víry, spojené s velikou nesnášlivostí, jsou společná vlastnost těchto sekt.

Účinky
učení
evange-
lického.

Účinky učení evangelického lze znamenati: a) ve vědě, b) v mravech i c) v politice.

a) Třeba Luther, Kalvín a j. měli vzdělání vědecké a všelicos vykonali pro vzdělání lidu a mládeže studující, přece učení evangelické mělo v zápětí úpadek věd. Zrušením klášterův a zabráním nadání studentských byla odňata příležitost většině studujících, aby se mohli vzdělávati.

b) Novotářství mělo za následek — zcela důsledně — zanedbávání modlitby, služeb božích a dobrých skutků, nevážnost kazatelův atd., ale za to nápadný vzrůst nemravnosti a surovosti, pozorovaný již od samých zakladatelů „čistého evangelia“¹⁾.

c) Jiný špatný následek odpadnutí od církve bylo tyranství, jež páchala knížata evangelická na svých poddaných, předpisující jim víru a ponechávající jim na vůli, buď novou víru přijmouti nebo zemi opustiti. Tímto tyranstvím nad svědomím poddaných navykla si knížata evangelická i v jiných věcech ukazovati neoblomnou vůli svou a tak byl vzkříšen za souhlasu theologův evangelický politický absolutismus, jež křesťanský středověk tak skvěle potřel. Tato krajnost vedla však ke druhé krajnosti. Současně s teorií o poslušnosti absolutní vůle panovníkovy ujímala se theorie, že jest dovoleno vzbouřiti se proti vrchnosti, ba i zavraždit krále, nechce-li bez podmínky provésti, na čem se usnesla moc duchovní.

Protestanství mělo také některé účinky dobré. a) Byloť v rukou prozřetelnosti boží vějičkou oddělující na humně plevu od pšenice a jest neustále útulkem nespokojencům odpadajícím od všeobecné církve. b) Evangelíci jsou přísní kritikové katolíků, zvláště kněží jejich, proto jsou stálou po-

¹⁾ Sám Luther si stěžuje: „Wie man sieht, dass die Leute jetzt geiziger, unbarmherziger, unzuchtiger, frecher und ärger sind denn zuvor unterm Papstthum.“ Walch, XIII, 19.

bídkou ke studiu a mravnému životu duchovenstva katolického.

c) Konečně ukázalo se na církvi katolické poznovu, že má učení a zřízení božské, když odolala takovým bouřím.

B. Dějiny vnitřní.

I. Ústava.

§ 61. Sněm tridentský.

Všeobecný sněm byl v ústavě církevní poslední prostředek, aby učení katolické proti bludu přesně bylo vytčeno a pravá reforma života církevního se zdarem byla vykonána. Takový sněm nemohl dlouho býti svolán jednak pro války císaře Karla V., jednak pro odpor evangelíků nechtějících obeslati sněm; ale tento odklad byl církvi s prospěchem. Zatím novotáři blud svůj úplně vyvinuli, náruživosti zchladly a církev mohla učení své proti bludu přesně vytknouti. Všeobecný sněm byl zahájen v německém městě Tridentě teprve 13. prosince 1545.

Svolání
sněmu.

Vytčené úloze sněm dostál v 25 seděních. Sedění byla ukončena po dvou přestávkách 4. prosince 1563. Katolické učení bylo vyloženo v kapitolách, bludné učení bylo zavrženo v kanonech a poté následovala obyčejně ustanovení týkající se kázně (de reformatione).

Protože evangelíci vyhlásili Písmo sv. za jediný zdroj a za jediné měřítko víry, sněm jednal neprve o pramenech zjevení božího. Prohlásil za prameny zjevení božího Písmo sv. a ústní podání, které církev obdržela od Krista a apoštolů jeho; vypočetl knihy Písma sv., které církev za pravé přijímá (kanon), prohlásil vulgátu za autentický překlad ze všech překladů latinských, jichž se tehdy užívalo, a stanovil, že výklad Písma sv. ve věcech víry a mravů nesmí směřovati proti smyslu církve ani proti jednomyslnému souhlasu Otců církevních.

Dekréty
věroučné.

Bludná theorie Lutherova, Zwingliova a Kalvínova spočívala na nesprávném ponětí o prastavu člověka a o následcích prvního pádu jeho. Proto sněm stanovil přesně učení katolické o hříchu dědičném a o ospravedlnění. Do dekretu o hříchu dědičném sněm nemá v úmyslu zahrnouti svatou a neposkvrněnou Pannu Marii.

S naukou o ospravedlnění souvisí úzce nauka o svátostech. Sněm pojednal důkladně o svátostech vůbec a o jednotlivých zvláště. Zvláštní píli věnoval svátosti oltářní, pokání, svěcení kněžstva a stavu manželského. Rovněž hájil obětní povahy mše sv. Konečně vytkl učení katolické o očištění, o odpustcích a účtě svatých.

Dekréty
o kázni.

Vedle výměrů věroučných Otcové vydali prospěšné dekrety o kázni jak mezi duchovenstvem, tak mezi lidem. Velikou péči věnovali vzdělání a výchově duchovenstva, nařídili biskupům, aby zřizovali ústavy theologické a semináře chlapecké; stanovili způsob, jak mají býti dosazováni kněží v uprázdněná obročí, a zakázali hromaditi obročí v jedné ruce; předepsali duchovenstvu povinnost residence, jednoduchost v oděvu a v domácnosti; biskupům uložili visitovati diecése a konati synody; církevních trestů jest užívati moudře. Též byla věnována pozornost klášterům. I laiků všímala si synoda. Zakázala souboj a četbu nebezpečných knih a dala zhotoviti seznam jejich zvláštní komisi. Aby lid měl spolehlivou knížku učení církevního, synoda dala vypracovati zvláštní katechismus. Mešní kniha a breviář byly opraveny.

Prohlášení
dekretů
trident-
ských.

Pius IV. (1559—1565) potvrdil všechna usnesení sněmu tridentského a zřídil komisi, jež by provedla usnesení jeho. V této komisi nejčinnější byl synovec papežův, sv. Karel Boromejský, kardinál a arcibiskup milánský. Mimo to Pius IV. poslal posly a listy ke knížatům a biskupům, aby prohlásili usnesení tridentská ve svých zemích, a předepsal vyznání víry zhotovené z dekretů tridentských (professio fidei Tridentina) všem, kdo přijímají samostatný úřad církevní neb akademickou hodnost, a těm, kdo se vracejí od vyznání evangelického do lůna církve katolické.

Přes odpor kacířův a mužů církvi nepřátelských, přes odpor sešlých duchovních i laikův opravné dekrety sněmu tridentského byly pohenáhu provedeny v zemích katolických. Prohlášení dekretů tridentských stalo se na synodách provinciálních, za tím účelem svolaných. (V Praze 1605; byla to první synoda od smrti Arnošta z Pardubic † 1364.)

§ 62. Nové řády duchovní.

Starší řehole utrpěly mnoho, jednak že odpadli četní členové jejich k víře evangelické, jednak že ochabla kázeň. Ale Bůh vzbudil svaté horlivce, kteří povznesli kleslou kázeň ve starších řeholích k původní čistotě nebo založili řehole nové, které mimo život asketický rozvíjeli také velikou činnost na kazatelně, ve zpovědnici, na katedře, ve správě seminářů kněžských, ve spisování děl vědeckých, spisů pro lid a katechismův a konečně v nemocnicích. Činnost nových řádův omladila v krátkce tvář země, roznítla nový život víry v palácích boháčů, v příbytcích měšťanův i v chatrčích lidu

chudého a obrátila k vyšším věcem srdce, jež příliš k zemi přilnula.

Vynikajícími obhájci víry proti novým učením evangelickým, horlivými misionáři mezi pohany a způsobilým orgánem k provedení reform tridentských mezi katolíky byli jesuité. Jesuité (Tovaryšstvo Ježíšovo) liší se ode všech ostatních řádův ústavou i tendencí. Jesuité.

a) Ústava jesuitů jest tato: Celý řád dělí se ve 4 třídy: 1. novice, 2. scholastiky, 3. pomocníky světské (bratři laiky) a duchovní (kněze), 4. profesy. Novicové jsou podrobeni dvouleté zkoušce, zdali se budou líbiti řádu a řád jim. Scholastikové jsou studující. Scholastikové a pomocníci světští i duchovní slibují 3 obyčejné sliby řeholní, profesi však mají ještě čtvrtý slib neobmezené poslušnosti papeže ve příčině misii. Tito poslední jsou všichni kněží a jsou vlastní jádro řádu. Z těchto jest volen v generálním shromáždění doživotně generál řádu. Generál jmenuje ostatní představené ústavů řádových: provinciály (představené provincii), praesides (představené domů profesů), rektory (představené koleji), superiory (představené residenci) a profesory theologie. Generálovi stojí po ruce 5 rádců (asistentes), od generálního shromáždění na 3 léta volených, z Itálie, Francie, Německa, Španělska a Anglie společně s Amerikou.

Členové řádu směřjí přijímati hodnosti církevní jenom z rozkazu papežova.

b) Účel řádu jest: Vše k větší slávě boží (Omnia ad maiorem Dei gloriam). Jesuité nevěnují se pouze jedné činnosti jako řády jiné, na př. pouze rozjímání věcí božských, pouze mšiím, pouze vyučování atd., nýbrž spojují všechny cíle ostatních řádů, jak toho žádá život a čas. To vše podnikají nejenom ke cti boží, nýbrž k větší cti boží. A toho velikého cíle domáhají se přísnou poslušností autority. Tak dokazují světu, jak důležité jest v životě praktickém sdružovati se v jediný šik, chce-li kdo vykonati něco velikého, a jak zhoubné jsou zásady evangelikův, odstraňující autoritu církevní.

Zakladatel tovaryšstva Ježíšova jest Španěl sv. Ignác z Loyoly († 1556). Ignác, byv raněn při obléhání města Pampelony od Francouzů, četl na bolestném lůžku z dlouhé chvíle: Život Krista Pána a Svatých. Tento spis vzbudil v něm úmysl napodobiti Krista a světce.

Za týmž účelem spojili se s ním druhové z Francie: Petr Faber a sv. František Xaverský; ze Španěl: Jakub Lainez, Alfons Salmeron a Mikuláš Bobadilla; z Portugal: Šimon Rodriguez, a založili první tovaryšstvo, jež schválil papež Pavel III. r. 1540.

Ještě před smrtí Ignácovou († 1556) tovaryšstvo rozšířilo se do celého světa. Do Prahy povolal je císař Ferdinand I. r. 1556.

Jesuité měli veliký vliv na kruhy vyšší, vychovávající mládež šlechtickou a utvrzující ji ve víře spolkem: Mariánská družina. Pro výtečnost svou přicházeli ke dvorům panovnickým za zpovědníky a rádce.

Jesuité rozvíjeli též velikou činnost spisovatelskou a měli statné učence ve všech oborech theologických a filosofických.

Z jesuitů českých vyniká: Jan Drachovský († 1644), Jiří Plachý († 1659), Bohuslav Balbín († 1688), Matěj Václav Šteyer († 1692), Václav Jandyt (na počátku 18. století), František Kropf (v polovici 18. stol.), Stanislav Vydra († 1804), František Pubička († 1807) a j.

V čas rány morové v Čechách r. 1680 jesuité posluhovali nemocným s takovou obětavostí, že 23 členů řádu se při tom nakazilo a zemřelo.

Jiné řády
a kon-
gregace.

Vedle jesuitů vznikly v této době ještě jiné spolky náboženské, jimž se dostalo časem schválení církevního jako kongregací nebo řádův.

Obsluze nemocných věnovali se:

1. Theatini, řád založený od sv. Kajetána z Thieny v Benátsku († 1547) a Petra Karaffy, biskupa z Theaty (= Chiéti v Abruzzách), pozdějšího papeže Pavla IV. (1555—1559).

2. Milosrdní bratři, řád založený od sv. Jana z Boha († 1550), a Milosrdné sestry (Šedé sestry), řád založený od sv. Vincence z Paula v jižní Francii v Gascogni († 1660).

Jan z Boha narodil se r. 1495 v Monte Major el Novo v Portugalsku. Žil život nestálý. Byl pastýřem, vojákem, obchodníkem v obrazech. Byv dojat kazatelem Janem z Avily v Granadě, rozhodl se sloužiti nemocným. Práci ušetřil si tolik, že již r. 1540 sám si zřídil nemocnici v Granadě. Biskup granadský Tuy nazval jej za to Janem z Boha, že následuje Boha v milosrdenství. Brzy se k Janovi přidružilo několik druhův a pomáhalo mu sloužiti nemocným a sbírat pro ně almužny. Jan z Boha zemřel r. 1550. Urban VIII. prohlásil jej r. 1630 za blahoslaveného a Alexander VIII. r. 1690 za svatého.

Do Prahy povolal Milosrdné bratry císař Ferdinand II. r. 1620, a vykázal jim chrám sv. Šimona a Judy v Praze se špitálem a zahradou.

3. Salesiánky (řád Navštívení Panny Marie), štípení sv. Františka Saleského v Savojsku († 1622) a zbožné baronky sv. Johany Františky ze Chantalu († 1641).

Vyučování mládeže zasvětili se :

1. **Somaskové**, nazváni od svého středu v italském městě Somascho. Zakladatel jejich jest Benátčan sv. Jeronym Aemiliani († 1539). Hlavní péči věnovali sirotkům.

2. **Piáristé** (Otcové zbožných škol) sv. Josefa Kalasanského († 1648) věnovali se vyučování elementárnímu i gymnasiálnímu.

Josef Kalasanský, nazvaný tak po rodném hradě Calassanze u Petralty v Aragonii ve Španělsku, narodil se ze šlechtických rodičů v Petraltě r. 1556. Zvoliv si stav kněžský, působil nějaký čas ve vlasti své, potom se odebral do Říma, žil život asketický a vyučoval zadarmo dítky. Poněvadž sám nedostačoval návalu dítek, spojil se ještě s jinými obětavými kněžími. Papež Pavel V. potvrdil tento spolek jako kongregaci r. 1617 a Řehoř XV. povýšil ji na řád r. 1621. Řád vyučoval bezplatně dítky prvním počátkům literárním a převzal brzy i studia gymnasiální. Josef Kalasanský zemřel v Římě dne 25. srpna 1648. Papež Benedikt XIV. prohlásil jej za blahoslaveného r. 1748 a Klement XIII. za svatého r. 1767.

Z Říma šířili se piaristé po Italii, po zemích koruny české, po Polsku, Uhersku, Španělsku a Německu. Na Moravu přišli na usilování biskupa olomouckého kardinála knížete Dietrichštejna a zřídili si koleje v Mikulově (r. 1631), Strážnici (r. 1633) a Lipniku (r. 1634). Do Čech přišli r. 1640 a zřídili si první kolej za pomoci paní Febronie z Pernštejna v Litomyšli. V Praze se usadili r. 1752.

3. **Chudé sestry školské** (de Notre Dame), kongregace založená od sv. Petra Forerského († 1640). **Školní bratři** (Bratři křesťanských škol), kongregace založená od kanovníka remešského sv. Jana Křtitele de la Salle († 1719).

Jan Křtitel de la Salle narodil se r. 1651 v Remeši ve Francii z rodičů šlechtických. Jako kněz a doktor bohosloví stal se kanovníkem v Remeši. R. 1680 najal dům pro vzdělání učitelů mládeže mužské, sestavil pro ně stanovy a pečoval o jejich výživu. Po třech letech poděkoval se z kanonikátu a založil r. 1684 kongregaci Bratří škol křesťanských. V této kongregaci jsou laikové s jednoduchými sliby chudoby, čistoty, poslušnosti a bezplatného vyučování. Papež Benedikt XIII. potvrdil tuto kongregaci r. 1724. Jan Křtitel de la Salle zemřel r. 1719. Papež Pius IX. prohlásil jej za blahoslaveného r. 1873 a Lev XIII. za svatého r. 1900.

Mají dům ve Vídni a v Praze-Bubenči, noviciát v klášteře Marienheimu v Strebersdorfě u Vídni.

4. **Uršulinky** (od sv. Angely Merici z Brescie † 1540) a **Anglické panny** (od Angličanky Marie Wardové † 1645) zabývají se výchovou mládeže ženské.

O vzdělání mládeže hluchoněmé dobyl si nesmrtelných zásluh kněz francouzský Karel Michal de l'Épée († 1798). Tento kněz z vlastních peněz vystavěl první ústav vychovavací pro hluchoněmé v Montmartru nedaleko Paříže a sám hluchoněmé vyučoval abecedou prstovou, kterou sám vynalezl.

Vědou a kazatelstvím obírali se : **O r a t o r i á n i** sv. Filipa Neri († 1595) v Itálii. V oratoři jejich byly provozovány skladby hudební o událostech Starého a Nového zákona. Odtud jméno „oratorium“ bylo přeneseno na takové skladby.

Filip Neri narodil se ve Florencii r. 1515, studoval v Římě, vyučoval při tom mládež a navštěvoval nemocné. Ještě nebyl knězem a založil v Římě r. 1548 bratrstvo nejsvětější Trojice. Úkol toho bratrstva byl pečovat o duchovní a tělesné potřeby poutníkův a pozdravujících se nemocných. Když byl vysvěcen na kněze, obral si za úkol výhradně konati skutky lásky křesťanské. Za tím účelem spojil se se schopnými a nábožnými jinochy, kteří se chtěli věnovati stavu duchovnímu, a cvičil se s nimi v bohosloví. Později konal nábožná rozjímání ještě pro jiné laiky obyčejně za doby večerní. Poněvadž účastníci těchto rozjímání se scházeli v kapli nebo oratoři kostela sv. Jeronyma, sluli oratoriáni. Papež Řehoř XIII. potvrdil tento spolek r. 1574. Filip Neri zemřel r. 1595. Papež Pavel V. prohlásil jej za blahoslaveného r. 1600 a Řehoř XV. za svatého r. 1622.

Misie podnikali :

1. **Barnabité**, řád založený v Miláně od tří šlechticů r. 1530. Jeden z nich Antonio Maria Zaccaria byl prohlášen za svatého dne 27. května 1897.

2. **Lazaristé** (kněží misionářští) v Paříži od sv. Vincence z Paula († 1660).

Vincenc z Paula narodil se v malé vesnici Pouy u Acqsu v Gascogni v jižní Francii r. 1576 z chudých, nábožných rodičův. Byv odevzdán františkánům v Acqsu na vychování, seznal, že jest povolán ke stavu duchovnímu, proto zvolil si stav kněžský. Jako kněz přišel za vychovatele do domu hraběte Filipa Emanuele Gondyho. Zastává někdy na statcích tohoto hraběte správu duchovní, poznal velikou nevědomost v náboženství u lidu, proto začal jej sám vyučovati. Tyto misie líbily se hraběti tak, že věnoval jistinu, aby byl založen spolek nábožných a učených kněží světských, kteří by pod dozorem a správou Vincencovou žili společný život dle jistého pravidla a se svolením biskupů cestovali od vesnice k vesnici, slovo boží kázali a lid vesnický vedli k životu mravnému. Tak vznikla r. 1625 kongregace kněží misionářských. Papež Urban VIII. potvrdil ji r. 1632. Téhož roku daroval této kongregaci převor od sv. Lazara v Paříži veliký dům i s důchody jeho. Když se tam kongregace přestěhovala, obdržela jméno lazaristův.

Vincenc z Paula založil také řád Milosrdných nebo Šedých sester. Řeholi jejich potvrdil papež Klement IX. r. 1668. Nemocnice jejich rozšířily se brzy do Německa, Polska a do jiných zemí. Do Prahy přišly Milosrdné sestry po prvé r. 1830 a spravovaly ústav pro slepce. Mateřský dům jejich jest na Malé straně u sv. Karla Boromejského.

Vincenc z Paula zemřel r. 1660. Papež Benedikt XIII. vřadil jej mezi svaté r. 1729 a Lev XIII. prohlásil jej za patrona všech spolků dobročinných brevem ze dne 12. května 1888.

3. Redemptoristé (kongregace nejsvětějšího Vykupitele) od sv. Alfonse z Liguori († 1787). Moravan Klement Maria Hofbauer († 1820) byl prohlášen blahoslaveným r. 1888 a svatým dne 20. května 1909.

Náboženský vzlet v 16. a 17. století jeví se nejenom v zakládání řádů nových, nýbrž i v duchovní obnově řádů starých. Reforma
řádů
starých.

1. Z františkánů vyšli pauláni nebo Nejmenší bratři (Fratres minimi), řád velice přísný; zakladatel jejich jest sv. František z Pauly v Kalabrii († 1507); potom kapucíni od Matouše de Bassi († 1562). Matouš de Bassi chtěl i v oděvu napodobiti sv. Františka. Představoval si jel s dlouhou, špičatou kapucí.

2. Řád karmelitský opravila sv. Terezie († 1582) a sv. Jan z Kříže († 1591) v karmelitány bosé.

3. Benediktiny zreformoval ve Francii převor Didier de la Cour. Zreformovaní benediktini jsou od r. 1618 kongregace maurinů podle sv. Maura. Sv. Maurus první přinesl do Galie řeholi Benediktovu.

4. Cisterciáci byli zreformováni v přísný řád trapistů v opatem kláštera la Trappe v Normandii (Bouthillier de Rancé † 1700).

II. Učení.

§ 63. Spory o články víry v lůně katolickém.

Sněm tridentský vyslovil učení církevní objemně a určitě proti evangelíkům, ale boj bludu proti církvi trval i po sněmu tridentském. V této době pozdvihl hlavu blud jansenistův. Jansenisté učili determinismu mravnímu tvrdíce, že vůli lidskou v jednání mravním určuje buď žádostivost tělesná (delectatio

carnalis), buď milost boží (delectatio caelestis) podle toho, která z obou jest mocnější, takže vůle lidská nutně dle toho jedná.

Bajus. Dráhu bludu jansenistickému razil Michael Bajus († 1589), profesor v Lovani belgické. Bajus se podrobil rozsudku papežskému.

Jansenius. Domněnku Bajovu vzkřísil Kornelius Jansenius († 1638), rovněž profesor v Lovani, a rozvinul ji ve knize „Augustinus“. Hodlal vyložití učení sv. Augustina, biskupa hiponského, o svobodné vůli lidské a milosti boží, ve skutečnosti však ohřál bludy Kalvínovy, upíraje člověku po pádu svobodnou vůli.

Bludné názory Janseniovy byly shrnuty v 5 vět a předloženy censuře papežské. Censura papežská je zavrhlá.

Avšak přátelé Janseniovi nechtěli se podrobiti rozsudku papežskému vytáčejíce se, že těchto 5 vět jest sice kacířských a tudíž právem zavrženo, ale že nejsou v tom smyslu ve knize Janseniově. Z toho vznikl dlouhý spor mezi jansenisty a stolicí papežskou. Střed činnosti jansenistů byl cisterciácký klášter jeptišek Port Royal des Champs.

Též v bohoslužbě a kázni jansenisté působili veliké zpousty. Chtějící v lidu povznést mravnost, učili přísnému rigorismu. Prohlásili za hřích každý skutek, který nevychází z dokonalé lásky k Bohu. Proto nepřipouštěli pohnutí naděje v odplatu věčnou a strachu z trestu věčného, ač tyto pohnutky bývají hlavní oporou slabým v boji proti pokušením. V rigorismu svém šli tak daleko, že ani nepřipouštěli ke svátostem člověka, u něhož převládala žádostivost tělesná, protože svátosti u takového člověka neměly by prý účinku. Touto přemrštěnou přísností podkopávali mravnost ještě více, zdržovali lid od svátosti a bojující proti odpůrcům svým, kteří tohoto rigorismu neschvalovali, budili nenávist k církvi.

Quesnel. Obnovitel jansenismu na konci 17. století byl oratorián Paschasius Quesnel († 1719). Quesnel ve svém díle „Mravní úvahy o Novém zákoně“ šířil lstivým a zakrytým způsobem bludy Janseniovy. Papež (Klement XI.) zavrhl 101 větu z tohoto díla bulou „Unigenitus“ r. 1713. Většina duchovenstva francouzského přijala tuto bulu (acceptanti), ale část duchovenstva nepřijala ji a odvolávala se na všeobecný sněm (apelanti). Tito ospravedlňovali odpor svůj proti papeži smyšlenými zázraky, jež prý se udály na hrobě jednoho apelanta v Paříži (jáhna Františka z Paříže), a znepokojovali Francii až do revoluce francouzské.

V Holandsku jansenisté způsobili skutečný rozkol v Utrechtu (1723). Rozkol ten trvá dosud. V nejnovější době spřátelili se tito jansenisté se Starokatolíky.

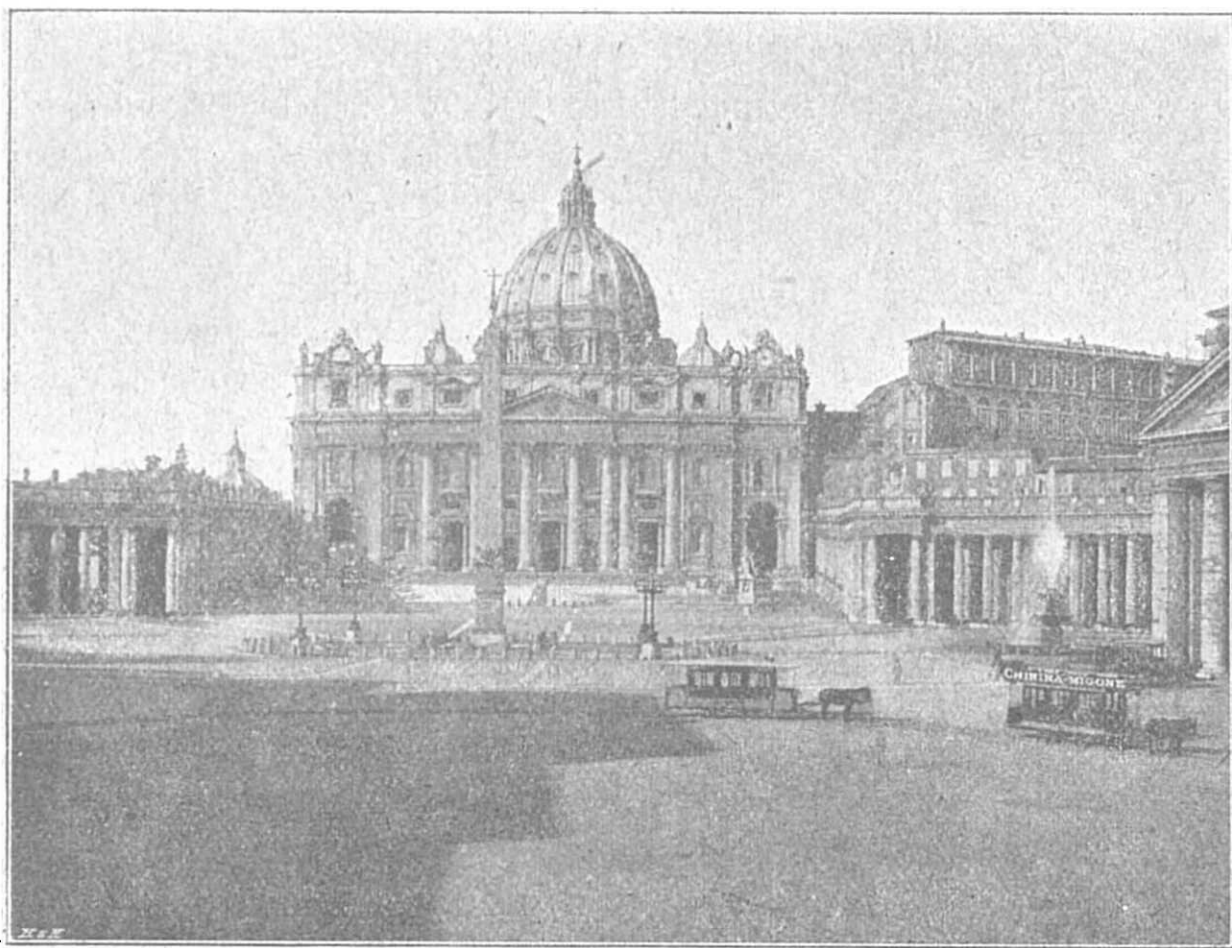
Jansenismus jako odpor proti stolici apoštolské měl veliký vliv na poměry církevní v katolických zemích evropských.

III. Kult a kázeň.

§ 64.

Aby odstranili z kultu vše nedůstojné, otcové sněmu tridentského vydali zvláštní předpisy o službách božích, o ká-

Kult.

30. Chrám sv. Petra v Římě.

zání a křesťanském vyučování, vyloučivše zároveň všelikou libovůli nově vydanými a opravenými knihami liturgickými.

I zpěv církevní byl předmětem porady. Sněm se snažil očistiti jej ode všeho světského a nedůstojného. Nesmrtelné slávy o kostelní hudbu dobyl si Giovanni Palestrina († 1594). Jeho skladby vyhovují dokonale požadavkům koncilu. Sv. Filipem Nerim († 1595) založená hudební škola dala podnět k oratorím.

Umění.
církevní.

Sloh církevní v XVI. století byl hlavně renaissanční (chrám sv. Petra v Římě). Ve druhé polovici XVI. století nastoupil v Itálii na jeho místo sloh barokní (jesuitský). Tento sloh za nádherymilovné vlády Ludvíka XIV. (1643—1715) dostal se do Francie a odtud zaplavoval s módou francouzskou

31. Chrám sv. Mikuláše na Malé straně v Praze.

všechny země katolické i protestantské (chrám sv. Mikuláše na Malé straně, sv. Karla ve Vídni). Vlastnost jeho jest, že hojně užívá forem antických, ale pouze zvenku, a přehání ve všech tvarech. Za dob Ludvíka XV. (1715—1774) barok zvrhl se v rokoko, jinak sloh copářský. V tomto slohu na místo pravidla a rytmu vstoupilo zdivočení a libovůle.

Malířství a sochařství církevní má na sobě ráz doby, která vzdavši se ideálního a vyššího směru středověkého, libuje si v názorech naturalistických a smyslných. Ducha církevního zachovali si však: Michel Angelo Buonarroti († 1564), Rafael Santi nebo Sanzio († 1520), Correggio († 1534), Tizian († 1576), Albrecht Dürer († 1528), Murillo († 1682), Rubens († 1640), Rembrandt († 1669) a j.

Veliké triumfy slavila poesie křesťanská. Poesie křesťanská předčila nad díla klasická již nejenom obsahem, nýbrž i formou. V Itálii vystoupil na jeviště v duchu katolickém Torquato Tasso († 1595) svým vlašským eposem „Osvobozený Jerusalelem“; ve Španělsku Lope de Vega († 1635) a Calderon de la Barca († 1687); v Německu jesuité Jakub Balde († 1668), Bedřich Spee († 1635) a j.

Nábožensko-mravní život v této periodě poklesl pro náboženskou revoluci reformátorův, ale po sněmu tridentském opět se vzkřísil. Rovněž záhubný vliv na náboženství a mravy měly, zhoubné války způsobené novotáři, zvláště válka třicetiletá. Tato válka měla v zápětí velikou surovost a nemravnost. Po míru vestfálském nábožensko-mravní obnova v Německu činila potěšitelný pokrok.

Mravy.

I v této době církev užila všech prostředků ke zdokonalení věřících a dodělala se celkem krásných úspěchův. Zplodila ve všech zemích veliký zástup světcův. Títo světci stali se skvoucími vzory svým vrstevníkům.

Perioda druhá.

Od míru vestfálského až na naše časy (1648—1921).

Ráz této periody: Vyznání evangelické, dobyvši si mírem vestfálským rovnoprávnosti s církví katolickou v Německu, mění se jednak v racionalismus, jednak v nevěru. Racionalismus vtírá se pod rozličnými jmény do učení církevního i do ústavy a slouží státu, aby církev katolickou uvedl v porobu. Nevěra bojuje proti křesťanství vůbec hlásajíc, že bláho společnosti vzroste pouze na troskách církve katolické. Revoluce francouzská však poučuje národy, že jest církev nevyhnutelně třeba, nemá-li lidstvo zpět upadnutí v surovost barbarskou. Proto vystřízlivělí národové vracejí se k církvi a vlády smlouvají se stolicí apoštolskou konkordáty. V nejnovější době chtějí znovu církvi pousta připnouti liberální vlády a tajné spolky.

A. Dějiny vnější.

I. Vzdělání církve.

§ 65. Činnost misijní církve katolické v době nejnovější.

**Pokrok
misí.**

Zrušením řádu jesuitského (§ 70) utrpěly velice koncem 18. století misie katolické, ale obnovením jeho (1814) rozvinuly činnost svou znovu v rozměrech velikých. Se řádem jesuitským spojili se za týmž cílem i jiní kněží světští a řeholní, aby světlo víry v zemích pohanských teprve rozžehli nebo zhasnutí uchránili.

Scavinius, Dán, evangelík, napsal o misijní činnosti mezi černochoy v Kodaňských novinách, jak poznal z vlastní zkušenosti, takto: „Pokrok misí katolických musíme hledati v tom, že průměrně, a mohu říci ve Východní Africe výhradně jsou řízeny muži velice nadanými a všestranně vzdělanými, muži, kteří po mnoho let v zemi žili, řeč a lid důkladně znají, muži, kteří tam přicházejí s úmyslem stále tam zůstat, kteří nejsou vedlejšími nějakými úmysly nebo ženou a dětmi jako misionáři evangeličtí zdržováni, kteří se věnují úplně velikému a svatému úkolu svému: šíření osvěty a kultury křesťanské mezi nevzdělanými, avšak nikterak snad nechápavými kmeny africkými. Modlitba a práce jsou u nich nerozlučně spojeny.“ (Kreuz und Schwert, 1875, 279.)

Misionáře podporují modlitbou a příspěvky peněžitými rozličné spolky. První místo zaujímá spolek lyonský, založený r. 1822. Jiné spolky jsou: v Rakousku spolek Leopoldův (r. 1839) a Neposkvrněného početí P. Marie (r. 1839); v Bavorsku misionářský spolek Ludvíkův (r. 1843); v Cáchách (1832) spolek sv. Bonifáce, sv. Františka Xaveria a sv. Dětství Ježíšova.

Pokrok misí urychlil papež Pius IX. (1846—78), založiv v Římě kolej pro vzdělání věrozvěstův r. 1858 pro severní Ameriku a r. 1866 pro Polsko. Příkladem jeho následovali i jiní lidumilové, zakládajíce podobné semináře v jiných městech evropských.

Lev XIII. založil armenský seminář v Římě a dva semináře na východě, jeden v Jerusalemě (sv. Anny) pro Řeko-Melchity a druhý v Mosulu (na Tigridu) pro Syro-Chaldeje.

Řím sleduje se vši pozorností pokroky misí, rozmnožuje biskupství a apoštolské vikariáty ve všech dílech světa a udržuje neb obnovuje přátelské styky s vládami světskými.

Misiím velice uškodila vláda italská, zabravši r. 1884 jmění propagandy, jež bylo určeno výhradně k účelům misijním. Činilo 10 milionů lir.

II. Církev a stát.

§ 66. Obmezování moci papežské.

Církevní převrat 16. století měl veliký vliv i na církevní život v zemích katolických. Podle názorů středověkých ve křesťanském státě nejvyšší hlavou jest papež jakožto náměstek Kristův na zemi a jemu po boku stojí vladař světský jakožto obhájce církve. Tyto názory ustupovaly vždy více falešným teoriím o všemohoucnosti státní. Všemohoucnost státní v 17. a 18. století porušovala práva církve ve mnohých zemích.

První zasáhl v práva církve král francouzský Ludvík XIV. (1643—1715), vystoupiv jako obhájce svobod galikánských.

Galikanismus..

Obsah těchto svobod, nátlakem vládním od duchovenstva sestavených a r. 1682 zákonem prohlášených, jest tento :

1. Papeži náleží moc pouze ve věcech duchovních, nikoli ve věcech časných a občanských.

2. Moc sněmů všeobecných (jak bylo stanoveno na sněmu kostnickém ve 4. a 5. sedění) jest nad papežem.

3. Moc apoštolskou jest upravití podle zákonů církevních, Duchem sv. vydaných a úctou celého světa posvěcených. Platí též pravidla, zvyky a předpisy, jež od království a od církve francouzské byly přijaty.

4. Ve věcech víry papež má největší váhu, ale výrok jeho není nezvratný (irréformable), nepřistoupí-li k němu souhlas církve.

Stolec apoštolský ohradil se proti těmto snahám rozkolným, ale edikt královský zůstával v platnosti. Naposled odsouzen byl galikanismus na všeobecném církevním sněmě vatikánském (1870). Tento galikánský názor ujal se téměř u všech evropských dvorův a státníkův. Uváděli jej do života a dali ho hájiti dvorními učiteli, tak zvanými regalisty.

Necírkevní duch galikánský zachvátil i Německo pode jménem febronianismus. Světící biskup trevírský Hontheim († 1790) vydal pode jménem „Justinus Febronius“ knihu o církvi a moci papežské za tím účelem, aby spojil evangelíky s církví, ale ve skutečnosti šlo mu o to, aby

Febronianismus.

snížil vážnost papežskou. Papež jest mu sice nejvyšší hlavou v církvi, ale oproti biskupům „první mezi sobě rovnými“. ¹⁾ Účel primátu papežského jest jenom zachováti jednotu církve. Práva, která papež k tomu účelu má, náležejí papeži. Ostatní práva papež má za příčinou pokoje postoupiti biskupům. Biskupové jsou na papeži úplně nezávislí.

Názory Hontheimovy stolcem apoštolským byly zavrženy (1764), ale četným knížatům a rádcům jejich se líbily, proto byly rozšiřovány většími nebo menšími spisy, aby upevňovaly církevnictví státní.

Josefi-
nismus.

Dle těchto zásad císař Josef II. (1780—1790) upravil církevní život svých království a zemí dědičných. Církev se svou ústavou a samostatností stála v cestě záměrům jeho, míti ve všech zemích jednu ústavu a jedno zákonodárství.

Hned na počátku samostatné vlády své (1781) sevřel moc církve tím, že ustanovil na všechna nařízení papeže a biskupů dobrozdání královské (*placetum regium*). Biskupům zakázal obracet se do Říma o dispense a manželství odevzdal soudu světskému. Naproti tomu propůjčil nekatolíkům (vyznání augšpurského, helvetského a nesjednoceným Řekům) tolerančním patentem z r. 1781 větších práv, postaviv je na roveň s katolíky ve všem, vyjma veřejné služby boží. ²⁾

R. 1782 vydal řád židovský, jímž razil dráhu židům, aby došli rovnoprávnosti s křesťany. To se stalo zákonem ze dne 18. února 1860 a 25. května 1868.

Vydal četná nařízení o bohoslužbě a posvátných obřadech; ³⁾

¹⁾ Avšak dle sněmu vatikánského z r. 1870 (ses. 4, c. 3) papež není první mezi sobě rovnými, nýbrž představený mezi podřízenými (*non est primus inter pares, sed princeps inter subditos*).

²⁾ Čeští evangelici byli buď vyznání helvetského nebo augšpurského a byli podrobeni německé církevní radě ve Vídni. Když byl prohlášen samostatný stát česko-slovenský (28. října 1918), spojili se v jedinou českou církev evangelickou na základě české konfese z r. 1575 a dali si jméno evangelická církev česko-bratrská (Generální sněm všech českých evangelíků z Čech, Moravy a Slezska v Praze dne 17. a 18. prosince 1918). K této nové církvi přidružila se církev česko-slovenská. Dne 8. ledna 1920 odloučilo se 140 kněží od církve římsko-katolické a založilo samostatnou církev československou.

³⁾ Určil pořádek, dle kterého ve větších městech má se konati kázání, sloužení tichá nebo zpívaná mše svatá; předepsal také, kolik voskových svíček má hořeti při obyčejné nebo slavné mši sv.; zapověděl konati procesí a poutí na místa posvátná a líbatí ostatky svatých. Dle nařízení císařského nesměla se konati památka posvěcení chrámu porůznu v jednotlivých osadách, nýbrž mělo se všude slaviti společné posvěcení „císařské“ v neděli po sv. Havlu

zrušil veliký počet klášterů (v Čechách 74, v celé říši 721),¹⁾ ušetřiv pouze těch, které se zabývaly vyučováním, duchovní správou a obsluhou nemocných; odňal biskupům právo vychovávat si klerus a zřídil ve hlavních městech generální semináře, v nichž by duchovenstvo bylo vychováváno nikoli pod dozorem biskupů, nýbrž pod dozorem úředníků státních. Úředníci státní dosazovali za učitele nastávajících kněží muže „osvícené“. Tímto posledním zřízením opravy vládou zavedené měly nabýti trvanlivosti.

Podobně vedl si bratr císařův, velkovévoda toskánský Leopold († 1792), v Itálii, maje oporu v biskupu pistojském Scipionu Riccim († 1810).

Papež Pius VI. (1775—1799) doufal osobní návštěvou ve Vídni (1782) uvést císaře na lepší cestu, ale nepohnul císaře, ani aby zrušil svá proticírkevní nařízení, ani aby nevýdával ediktů nových.

§ 67. Vliv revoluce francouzské na život církevní.

Všechny jiskry, jež vykřesalo učení evangelické, spojily se na půdě francouzské v jediný mocný plamen revoluce francouzské, aby zvrátily posavadní řád státní i církevní.

Příčiny
revoluce.

1. Jako luteránství rozdělilo Německo a zwingliánství Švýcarsko ve dvě strany, tak kalvínské rozdělilo Francii ve dva tábory nepřátelské, jež se navzájem potíraly ve dlouhých občanských válkách hugenotských. Konečně zvítězilo království (1628), čímž učinilo z hugenotů kruté nepřátele krále a církve.

2. Učením evangelickým vzkříšený absolutismus vyvinul se v těchto bojích tak, že Ludvík XIV. (1643—1715) mohl říci: „L'État c'est moi“.

3. Evangelická zásada volného badání zplodila racionalismus a konečně nevěru. Nevěra našla na francouzské půdě mnoho stoupcův (Voltaire, d'Alembert, Diderot, J. J. Rousseau atd.). Hlavní orgán jejich byla encyklopedie, vydávaná od r. 1751. S nimi pracovali

(16. října). Zřizovati „boží hroby“ na Veliký pátek bylo zakázáno. Hrobky (krypty) v kostelích a hřbitovy kolem kostelů byly rušeny a bylo přísně nařízeno, aby nové hřbitovy byly zakládány venku v náležité vzdálenosti. R. 1784 nařídil zvláštním patentem, aby zemřelí nebyli pochováni v rakvích, nýbrž pouze v pytlích. Tento rozkaz vzbudil všude takový odpor, že nezřídka celé setniny, ano i celé pluky vojska musily se dostaviti k pohřbu, aby odpor zdolaly. Proto již následujícího roku (1785) rozkaz ten byl odvolán.

¹⁾ Ze jmění klášterního a z výnosu rozprodaných statků klášterních zřídil mnoho nových far a zvláštní pokladnu pod názvem „Matice náboženská“ k účelům církevním.

svorně jansenisté a zvláště tajné spolky (zednáři)¹⁾, aby podvrátili trůn a oltáře a na zříceninách jejich zbudovali nový stát filosofický.

4. I sám dvůr francouzský podkopal vážnost jména královského. Za Ludvíka XV. (1715—74) při dvoře a mezi vyššími stavy byl dán výhost zásadám náboženským a mravním a veden život nekázaně prostopášný (vláda dvorních dam). Takový život dával pohoršení a vyžadoval mnoha peněz, dluh státní stále rostl a marnotratnosti přes to neubývalo. Tato marnotratnost byla tím povážlivější, protože pro nespravedlivé rozdělení daní bylo třetímu stavu téměř samotnému nésti veškerá břemena veřejná.

5. Velmi účinně působil na nespokojený a rozeštvaný lid boj s Anglií za svobodu osad severoamerických (1776—83). V Americe Francouzi spatřili uvedeno ve skutek, co filosofové jejich po 40 let už hlásali jako spásu lidstva.

Dávno připravovaná revoluce konečně r. 1789 vznikla a počala prudký boj proti trůnu a církvi.

Shromáždění
ústavodárné,

Stavové říšští nebyli svoláni od r. 1614. R. 1789 svolaní stavové říšští (šlechta, vyšší duchovenstvo a měšťanstvo) prohlásili se za národní shromáždění ústavodárné (1789—1791), protože měšťanstvo mělo tolik zástupců jako první dva stavy dohromady, a vypracovali novou ústavu. Středověké zřízení lenní a veškerá privilegia šlechty a duchovenstva byla odstraněna a v zemi zavedena byla občanská ústava duchovenstva. Církevní jmění bylo prohlášeno za majetek státní, kláštery byly zrušeny, biskupství byla nově uspořádána, úplná svoboda náboženská byla prohlášena a duchovenstvu, jež zastávalo úřady veřejné, byla uložena přísaha na nový řád. Papež Pius VI. zavrhl tuto občanskou ústavu duchovenstva, začož národní shromáždění se mu pomstilo, zabravši papežské území Avignon a Venaissin.

zákonodárné.

Národní shromáždění, vyplnivši úkol svůj jakožto ústavodárné, ustoupilo shromáždění zákonodárnému (1791—1792). Shromáždění zákonodárné sesadilo krále a uvěznilo s rodinou, rozšířilo občanskou přísahu na všechny kněze, třeba neměli úřadu veřejného, a stanovilo trest vy-

¹⁾ Zednáři vznikli v Anglii (1717) a vypůjčili si od středověkých cechů kamenických zřízení a roztržení v mistry, tovaryše a učedníky. Učinili si svým účelem odstranění křesťanství a zavést místo něho náboženství přirozené (naturalismus). Vyznavači náboženství přirozeného (naturalisté) tvrdí, že k poznání pravd náboženských člověk nepotřebuje zjevení nadpřirozeného, nýbrž že mu stačí pouhé schopnosti přirozené, zvláště rozum.

vezení ze země každému, kdo by se zdráhal přísahati. Mimo to zakázalo nositi kněžský šat a zavedlo civilní manželství.

N á r o d n í k o n v e n t (1792—1795) přivedl revoluci na vrchol. Hned první den prohlásil republiku, krále Ludvíka XVI. jako „občana Ludvíka Kapeta“ povolal před soud a odsoudil ke smrti (21. ledna 1793). Když byl král popraven, nastala hrůzovláda. Všude byly zřizovány soudy revoluční a výbory pro veřejné blaho, aby Francii guillotiny a těkavým vojskem očistily ode všech živlův aristokratických. Proti náboženství křesťanskému konvent zašel tak daleko, že je chtěl úplně vyhladiti. Za jediného boha Francie prohlásil „bohyni rozumu“, kterou představovala zpustlá zpěvačka, a odstranil vše, co na křesťanství ještě upomínalo. Letopočet křesťanský byl nahrazen kalendářem republikánským. V tomto kalendáři měsíce byly rozděleny v dekády a místo svatých zaujímala jména přírodopisná.

Národní konvent.

Tak bylo dosaženo ve Francii obojího cíle, k němuž filosofové pracovali: pádu království a pádu křesťanství.

Nesmyslný kult rozumu netrval však dlouho. Ani Robespierre nemohl se proň rozehráti, proto dal v konventu dekretovati, že „jest nejvyšší bytost (être suprême) a že duše lidská jest nesmrtelná“, což jej však stálo život (1794). Pádem Robespierrovým hrůzovláda se skončila.

Na místo konventu vstoupil sbor pěti set a sbor kmetů pro zákonodárství; moc výkonnou mělo pětičlenné direktorium (1795—99). Stav katolíků se nezlepšil, protože na kněžích bylo žádáno, aby přísahali „nenávisť království“. Avšak duchovenstvo konstituční a evangelci nebyli znepokojováni. Deistická sekta theofilantropů těšila se dokonce zvláštní přízni direktoria. Tehdy byl zabrán vojskem francouzským Řím a prohlášen za republiku (1798). Papež Pius VI. byl přivlečen (1775—1799) do zajetí na půdu francouzskou (do Valence na levém břehu Rónu) a tam také zemřel (1799). Nepřátelé hlásali, že se přiblížil konec církve, a to tím spíše, poněvadž i v Německu od r. 1798 v Rastattě (v Badensku, jižně od Karlsruhe) se vyjednávalo o zrušení všech panství duchovních v Německu ¹⁾. V této kritické době císař Fran-

Direktorium.

¹⁾ K tomu skutečně došlo mírem lunevillským ve východní Francii naproti Štrasburku (1801), jímž František II. jako císař německý byl donucen postoupiti Francouzům země na levém Porýní a knížatům

tišek II. dostál naposled úloze ochránce církevního, poskytnuv ochrany kardinálům v Benátkách, takže mohli vejíti v konklave a zvoliti nového papeže Pia VII. (1800—23). Pius VII. vrátil se opět do Říma pod ochranou spojených mocí (II. koalice) a počal panovati ve státě církevním.

Vláda
konsulův.

• Pádem direktoria (1799) nastala konsulská vláda Napoleonova. Za této vlády otvíraly se církvi katolické lepší vyhlídky. Napoleon, chtěje učiniti přítrž zpustlosti náboženské, smluvil r. 1801 s Piem VII. konkordát. Tímto konkordátem byl obnoven ve Francii církevní řád katolický.

Císařství.

Avšak radost papežova z obnoveného řádu ve Francii brzy byla zkalena, protože konkordát setkal se ve Francii s odporem a protože Bonaparte mimo to o své újmě k němu připojil 77 článkův organických, jež ohřívaly galikanismus a rušily mnohá důležitá ustanovení konkordátu. Papež hleděl Napoleona získati laskavostí, proto přijel do Paříže, aby jej osobně korunoval, když byl všeobecným hlasováním národa prohlášen za císaře dědičného (1804), ale marně. Nepřátelství mezi Napoleonem a Piem VII. ještě se zostřilo, když císař zamýšlel podrobiti si celou Itálii, rušil konkordát pro Itálii (1803) ujednaný, jmenoval na uprázdněné stolce biskupy, kterých papeži nebylo lze potvrditi, a žádal, aby papež zavřel přístavy nepřátelům císařovým a zrušil manželství, ve které bratr jeho Jeronym vešel v severní Americe s evangeličkou Miss Pattersonovou, bez jeho svolení, což papež ovšem zamítl.¹⁾ Napoleon pomstil se za to papeži, že kázal obsaditi Řím, přivtěliti zbytek státu církevního k Francii a uvězniti papeže nejprve v Savoně v zálivě Janovském (1809), později r. 1812 ve Fontainebleau ve Francii, jižně

světským, kteří tím vzali škodu, povoliti náhradu sekularisací všech duchovních knížectví a církevních statků, klášterův a opatství v lůně říše. Jenom arcibiskupství mohučské bylo zachováno, ale přeneseno do Řezna a ponecháno v důstojnosti kurfirsta, říšského arcikancelře, metropolity a primasa Německa. Způsob, kterým knížecí komisaři konfiskovali statky duchovní a skvošty kostelní, připomínal doby Vandalův.

¹⁾ Co se týče rozvodu Napoleonova s první manželkou Josefínou Beauharnaisovou (bezdětnou) a druhého sňatku s princeznou rakouskou Marií Ludovikou, v tom papež docela nic nerozhodl, ačkoli pře manželské knížat panujících náležeji před soud papežský. Neplatnost prvního manželství Napoleon dal si prohlásiti soudem nepřislušným (civilním senátem a církevním soudem pařížským).

od Paříže. Papež se ohradil proti tomu zabrání a dal Napoleona v klatbu, nejmenuje však výslovně jména jeho. Všechna příkoří a všechny svízele nepohnuly papeže, aby v něčem povolil císaři. Konečně povolil císař sám. Byv přemožen u Lipska (1813) od spojených mocností (Rakouska, Ruska a Pruska), dal papeži svobodu. Pius VII. vrátil se do Říma s velikou slávou (1814), kdežto Napoleon, byv s trůnu svržen, nejprve na ostrově Elbě a po 100denní vládě na sv. Heleně až do své smrti († 1821) mohl přemýšleti o zaslíbení, jež dal Kristus církvi.

Kongresem vídeňským (1814—1815) byl vrácen stolicí apoštolské stát církevní, — pouze Avignon a Venaissin zůstaly Francii, — ale v Německu ani zabrané statky nebyly vráceny, ani císařství římské nebylo obnoveno. Císařství římské zaniklo r. 1806.

§ 68. Styk církve se státem ve století 19. a 20.

Nevěreční filosofové francouzští, učinivše si heslem slova Voltaireova: *Écrasez l'infâme* (zdrťte tu hanebnici, t. j. církev), chtěli na troskách církve katolické zbudovati blahobyť lidstva, ale zmýlili se. Pád církve měl v zápětí pád veškerého řádu mravního. Proto ukázala se potřeba, aby církev byla obnovena, a to v původní ryzosti své, svobodná a samostatná, aby nemajíc rukou svázaných mocí státní, se zdarem napravila škody způsobené revolucí. Vlády pouštěly sice nerady z rukou moc, kterou jim přisoudily zásady galikánské, febronianské a josefinské, ale vidouce, že toho žádá nejen blaho církve, nýbrž i blaho státu, přestávaly ujařmovati církev s větším nebo menším odporem.

Po Napoleonovi I. trůn francouzský přešel opět v držení Bourbonův. Bourbonští nástupcové Napoleonovi pospíchali obnoviti katolický řád v zemi. Ludvík XVIII. (1814—24) ujednal s Římem nový konkordát r. 1817 na základě konkordátu mezi Lvem X. a Františkem I. z doby V. sněmu lateránského (1512—17), avšak tento konkordát nevešel ve skutek pro odpor komor. žádajících starého galikanismu. Bratr a nástupce jeho Karel X. (1824—30) vystoupil s nadšením pro věc katolickou. To vzbudilo odpor strany liberální, která při-

Ve
Francii.

pravovala pád Bourbonům. Tato strana svrhla jej konečně s trůnu (revolucí červencovou) dne 29. července 1830.

Nástupce Karla X. byl Ludvík Filip z rodu orleánského (1830—48). Ludvík Filip byl s počátku k náboženství katolickému lhostejný, ba i nepřátelský.

Tak na př. v nové ústavě náboženství katolického nenazval již náboženstvím státním, nýbrž náboženstvím většiny a jmenoval biskupy pověsti pochybné, takže nemohli býti v Římě potvrzeni. Když byla konána slavná mše sv. za vévodu de Berry, syna Karla X., lid svedený zpustošil chrám a palác arcibiskupský v Paříži a nebyl za to potrestán. Chrám sv. Genovefy král proměnil opět v Pantheon.

Ale později byl náboženství katolickému nakloněn. Tím uvalil na sebe hněv liberálův. Liberálové žádali, aby byla obmezena svoboda škol katolických a aby jesuité byli vypověděni z Francie. Když jim ve všem nebylo vyhověno, zdvihli revoluci únorovou r. 1848 a prohlásili druhou republiku.

Ludvík Napoleon III. Bonaparte, nejdříve prezident republiky a od 2. prosince 1852 císař francouzský, byl církvi katolické nakloněn. Zajistil zákonem volnost vyučování, určil chrám sv. Genovefy opět pro služby boží katolické, vystavěl a obnovil mnoho kostelů, nadal biskupství a nové fary a podporoval církve na východě. Avšak byv zstrašen útokem, jejž učinil na život jeho Orsini dne 14. ledna 1858, změnil smýšlení své. Když byl poražen u Sedanu od Prusů dne 2. září 1870, byl sesazen a znova byla prohlášena republika (třetí) r. 1860 za presidenta Thierse.

Po Thiersovi od r. 1873 byl presidentem Mac Mahon. Mac Mahon byl horlivý katolík, proto přičiněním státníka Léona Gambetty byl zvolen za presidenta Grévy r. 1879. Od té doby vane ve Francii duch zednářský.

Řeholím bylo odňato dovolení vyučovati a společně bydliti v klášterech, náboženské vyučování ve školách veřejných bylo zakázáno, duchovenstvo bylo podrobeno službě vojenské a příjmy jeho z pokladny státní byly zmenšeny, přísaha před soudy světskými byla odstraněna, rozvody manželské byly dovoleny a j. Od r. 1901 bylo usilováno o to, aby všechny řehole ve Francii byly potlačeny, novým zákonem spolčovacím. Zákonem ze dne 2. července 1901 kongregacím byla dána lhůta tříměsíční. Která kongregace v této lhůtě nepožádá za povolení, bude zrušena. Zákonem z r. 1902 zřizování škol bylo povoleno jen osobám světským s vyšším vzděláním a dohled nad vyučováním byl svěřen výhradně úřadům světským. Od těch, kdo

chtěli otevřít ústav, bylo žádáno osvědčení, že nenáleží k žádné z kongregací nepovolených. Následek toho byl hromadné zavírání škol zřízených a vydržovaných řády duchovními (hlavně ženskými). Celkem bylo zrušeno asi 1000 škol řádových. V dubnu r. 1904 byly odstraněny kříže z místností soudních. Boj státu proti církvi dostoupil vrcholu dne 9. prosince 1905. Toho dne byl přijat zákon o rozluce církve a státu. Podle zákona rozlukového stát neuznává a také nevydržuje žádného kultu. Uznané a veřejné ústavy náboženské se zrušují. Rovněž se zrušují všechny výdaje vztahující se na vykonávání náboženství, hrazené až dosud státem, departementy a obcemi, počínaje 1. lednem 1906. Vykonávání kultu jest volno, s omezením, kterého vyžaduje veřejný pořádek. Nynější ústavy náboženské budou trvati v nynější formě do té doby, až jmění jejich movité i nemovité, pokud nenáleží státu, připadne společností náboženským, a to nejdéle do konce roku 1906. Budovy náboženské, které již před konkordátem byly majetek státní nebo obecní, připadnou opět státu. Budovy ty mají se po 2 léta od uveřejnění zákona propůjčovati novým společností náboženským bezplatně, ale potom se jim mají pronajímati vždy na dobu 10 let. Povolení k procesím a podobným výkonům náboženským uděluje obec. Kdo by je pořádal bez povolení, podléhá trestům policejním. Zákon o rozluce byl ještě zostřen v lednu r. 1907. Tehdy byla přijata osnova zákona ministra kultu Brianda, podle něhož služby boží se smějí konati jenom tehdy, byly-li náležitě ohlášeny a povoleny dle zákona spolkového. Duchovní, kteří by ještě měsíc konali služby boží bez ohlášení, pozbudou papežské povolené při rozluce. Papež Pius X. encyklikou ze dne 6. února 1907 zákon tento rozhodně zavrhl. Později požadavek předběžného ohlašování služeb božích byl sice zrušen, ale nepřátelství mezi vládou francouzskou a kurií papežskou trvá dosud. V nejnovější době vláda francouzská pokouší se obnoviti opět diplomatické styky s Vatikánem.

V Němcích nechtělo se jednotlivým vládám vzdáti se systému febroniánského. Vlády žádaly příliš mnoho na stoli apoštolské, a když jim ve mnohém ustoupila, ještě se dopouštěly přehmatův.

V
Německu.

Veliký spor mezi mocí duchovní a světskou nastal v Prusku o smíšená manželstva. Takovými sňatky evangelíci rozmnožovali si vyznavače. Církev vzpírala se tomu zlořádu a trpěla taková manželstva jenom proto, aby zabránila odpadlictví, avšak žádala od snoubencův, aby se zavázali, že budou vychovávat po katolicku všechny děti. Ale vláda pruská, hodlajíc všechny poddané ponenáhlu učiniti luterány, vydala zákon r. 1825, aby všechny děti smíšených manželstev byly vychovány v náboženství otcově, a otec byl obyčejně evangelík, a zakázala kněžím žádati na snoubencích jakéhokoli

slibu o náboženském vychování dítek. Kněžstvo katolické zdráhalo se žehnati smíšeným sňatkům bez výslovné záruky katolického vychování všech dítek, proto mnozí byli uvěznění. I arcibiskup kolínský (Klement August) r. 1837 a arcibiskup hnězdensko-pozňanský (Martin z Dunína) r. 1838 byli uvěznění pro stálost svou v úřadě apoštolském.

Když říše německá po ukončené válce francouzské r. 1870 vstoupila na místo spolku německého, již r. 1866 rozehlého, Prusko užilo hned na počátku moci své, aby potlačilo církve. Kníže Bismark zahájil proti církvi pomocí liberálův a starokatolíků r. 1870 bez všelikého podnětu se strany katolické tak zvaný „kulturní boj“. Tímto bojem hleděl ji úplně zničiti a převést katolíky k luteránství. Katolíci však zůstali věrni víře své, nelekajíce se žádných obětí. Od r. 1882 byl opět obnoven styk mezi Římem a dvorem pruským. Tento styk měl za následek některé úlevy.

V
Rakousku.

V Rakousku císař František Josef I. (1848—1916) zajistil patentem ze dne 4. března 1849 svobodu a samostatnost všem vyznáním od státu uznaným. Za několik neděl byli pozváni biskupové rakouští ministrem hrabětem Stadionem do Vídně. Biskupové konali porady od 30. dubna do 17. června 1849 a sestavili požadavky své. Císař splnil je částečně dvěma patenty 18. a 23. dubna 1850.

První patent odstranil placetum regium, dovolil obcovati s úřady římskými a uznal kázeňskou moc biskupů jakož i právo rozhodovati o službách božích.

Druhý patent urovnal poměr církve k veřejnému vyučování. Biskupům bylo puštěno právo obsazovati místa učitelů náboženství na školách veřejných a místa učitelská na ústavech theologických.

Těmito zákony církve získala prozatím aspoň tolik, že se mohla volněji pohybovati a že jí bylo dopřáno aspoň části té svobody, kterou měli všichni občané.

Pozdější vyjednávání s Římem mělo za následek konkordát vídeňský ze dne 18. srpna 1855. Tímto konkordátem vláda se vzdala falešných zásad josefinismu.

Nepřátelé církve zdvihli hned ohromný křik. Nerozumným lidem bylo namlouváno, že prý nastane vláda kněžská,

že bude obnoven desátek a robota, že budou opět kacíři páleni na hranici a t. p.

Nezdar války s Pruskem (1866) měl neblahé následky pro církev katolickou, protože Rakousko od té doby bylo ve vleku Německa. Konkordát byl obmezen zákony květnovými z roku 1868 a 1869 a konečně zrušen 30. července 1879. Dne 21. ledna 1874 navrhla vláda sněmovně opět zřízení josefinské podle vzoru pruského.

Dne 28. října 1918 zanikla říše rakousko-uherská. Na troskách jejích vznikly nové státy: republika československá, republika rakouská, sjednocené království Srbů, Charvátův a Slovincův a Maďarsko. Části území bývalé říše rakousko-uherské připadly národům sousedním: Polákům, Rumunům a Italům. Ve všech zemích zůstaly v platnosti zákony staré, pouze republika československá vydala ve věcech náboženských některé zákony nové a zamýšlí provést úplnou odluku státu od církve.

V republi-
ce česko-
slovenské.

Republika československá vydala dosud tyto zákony: Dne 20. února 1919 byla vložena do § 303 trestního zákona vložka, kterou kazatelny byly postaveny pod dozor policejní. Podle té vložky dopouští se činu trestního, kdo ve chrámě přímo nebo nepřímo mluví o politice. Dne 1. dubna 1919 bylo uzákoněno fakultativní pohřbívání ohněm. Dne 10. dubna 1919 byl změněn dosavadní školský zákon rakouský a jeho novela. Správcem a ředitelem škol obecných mohl býti pouze ten, kdo byl vyznání většiny žactva a kdo měl způsobilost k vyučování náboženství. Novým zákonem toto omezení odpadá. Dne 22. května 1919 byl zaveden fakultativní sňatek manželský (církevní nebo občanský) a připuštěna rozluka manželství. Mimo to ministerstvo školství a národní osvěty vyhlásilo náboženské úkony ve školách obecních i středních za nepovinné (vyn. ze dne 25. listopadu 1918, čís. 214) a obmezilo vyučování náboženství ve vyšších třídách škol středních (vyn. ze dne 14. června 1919, čís. 25.552).

Nejbarbarštěji vedli si liberálové a zednáři (karbonáři) v Italii, pomohše králi sardinskému Viktoru Emanuelovi II. (1848—78) sjednotili Italii zabráním Říma a státu papežského 20. září 1870. Viktor Emanuel ubytoval se v papežském paláci Kvirinále a oloupený papež Pius IX. zůstal ve Vatikáně, zamítnuv nabízený zákon bezpečnosti i roční důchod. Tento vpád do papežského státu měl za následek, že byl odročen všeobecný sněm církevní, který zasedal od 8. prosince 1869, aby stanovil přesný pojem církve a moci papežské, faleš-

V Italii.

nými teoriemi valně pomatený. Sněm vydal dogmatickou definici o papežově primátě a neomylném úřadě učitelském.¹⁾

V zabraném Římě byly zavedeny necírkevní zákony, byly zrušeny kláštery, církev byla zbavena statkův a nekatolickým sektám byla zajištěna svoboda kultu. V papežském Římě byly stavěny kostely a školy evangelické a propaganda evangelická užila všech prostředkův, aby tam získala vyznavače.

32. Vatikán

V. Portu-
galsku.

V noci s neděle 2. října 1910 na pondělí a ve dnech následujících byl proveden státní převrat v Portugalsku. Král Manuel byl sesazen a prohlášena republika. Prevrat státní měl za následek i převrat církevní. Nová ústava, přijatá sněmem dne 29. srpna 1911, stanoví rozlukou církve a státu.

¹⁾ Sekta, vzniklá z odporu proti sněmu vatikánskému, nazývá se „starokatolíci“. Popírajíc s počátku pouze neomylnost papežovu, pokročila brzy tak daleko, že zavrhl autoritu církevní vůbec, změnila v podstatných částech ústavu a kázeň církevní, zavedla novoty v liturgii a spojila se se všemi stranami nevěreckými a proticírkevními. V republice československé starokatolické společenstvo náboženské jest uznáno státem za oprávněné pod názvem „církev starokatolická“.

Rozlukový zákon v Portugalsku má 7 klausulí a 197 článků. V první klausuli se uvádí, že republika uznává a zaručuje svobodu svědomí a že náboženství katolické přestává býti náboženstvím státním. Nikdo nesmí býti stíhán pro věc týkající se náboženství. Pobožnosti domácí prohlašují se za úplně volné, ale veřejné služby boží jsou podrobeny jistým obmezením. Druhá klausule ustanovuje, že služby boží musí si každá společnost náboženská vydržovati sama. Třetina příjmů společnosti musí se věnovati účelům dobročinným. Veškerá výchova veřejná řádům se zapovídá. Řády jsou odkázány pouze na vyučování náboženství. Třetí klausule zavádí kontrolu vlády nad veřejnými službami božími ať už v budovách náboženských nebo mimo ně. Čtvrtá klausule jedná o vlastnictví a budovách náležejících státu a jednotlivcům. Mají se poříditi inventáře majetku věcného a osobního. Pátá klausule určuje, k jakému účelu se má užití vlastnictví. Všechny katedrály, kostely a kaple, pokud se uznají za potřebné, ponechají se společností náboženským bez jakéhokoli břemene, ale služby boží v nich konati smějí pouze kněží portugalské, kteří studovali v Portugalsku. Sedmá klausule zrušuje poplatky odváděné kněžím od osadníků. Stát bude kontrolovati semináře a vláda jest oprávněna, reorganisovati ústav pro misie koloniální. Listy papežské nesmějí býti uveřejněny bez svolení vládního. Na ulici nesmí se ukázati v oděvu kněžském ani kněz ani biskup.

§ 69. Papežové doby nejnovější.

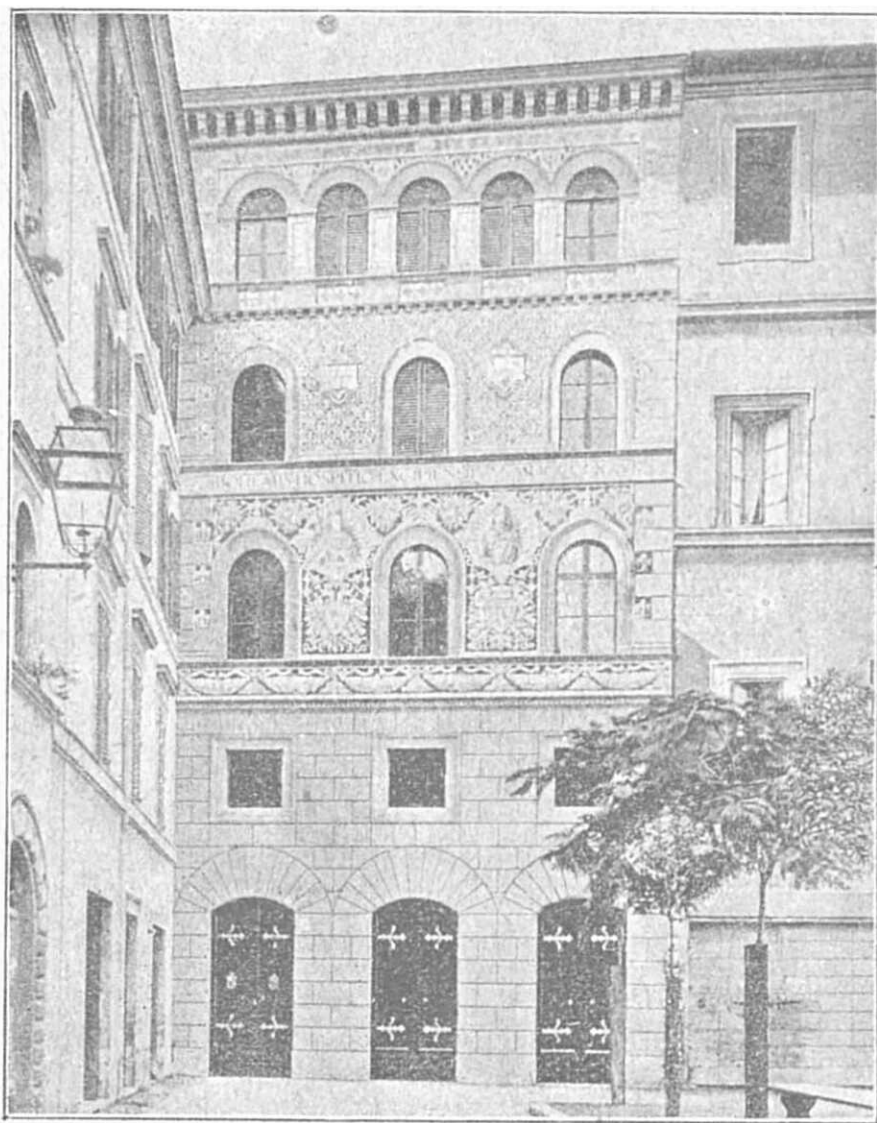
Století devatenácté zakončil skvělou činností papež Lev XIII. (1878—1903). Činnost papeže Lva XIII. vztahuje se nejenom na život náboženský, nýbrž i na politiku, na věci sociální a na obor vědecký. Lev XIII.

a) V oboru náboženském Lev XIII. byl veliký přítel zbožnosti. Okružním listem ze dne 1. září 1883 nařídil, aby každodenně po celý měsíc říjen veřejně konána byla pobožnost růžencová ve chrámech katedrálních, farních a mariánských, a každoročně povzbuzoval k této pobožnosti; listem ze dne 8. ledna 1893 zavedl spolek a svátek sv. Rodiny, okružním listem ze dne 9. května 1898 povznesl kult Ducha sv., nařídil pro všechny věky devítidenní pobožnost před svátky svatodušními, a okružním listem ze dne 25. května 1899 zasvětil lidstvo božskému srdci Páně. Dne 11. května 1899 ohlásil všeobecné jubileum neboli milostivé léto na r. 1900.

b) Jeho činnost politická týká se celých národů, jejich vlád a církví evropských i mimoevropských. Hned jak se ujal vlády, ohradil se opět slavnostně proti zabrání státu papežského (21. dubna 1878), vešel ve přátelské styky se zeměmi evangelickými a obnovil hierarchii ve Skotsku (1878), urovnal spor o ostrovy Karolinské (17. prosince 1885) a zamezil obezřelým jednáním, že Francie se nezneprátelela se stolicí apoštolskou (8. února 1884), upamatoval panovníky kře-

sťanské na důstojnost a povinnosti jejich (29. června 1881), poučil panovníky i národy, v čem záleží křesťanská ústava státní a jak jest jí třeba (1. listopadu 1885), a vylíčil zevrubně povinnosti křesťanů (10. ledna 1896), těšil a povzbuzoval často biskupy jednotlivých zemí a všímal si pilně křesťanského východu jakož i misí mezi pohany.

c) Na poli sociálním Lev XIII. zahájil reformu s rodinou a manželstvím (encyklikou *Arcanum divinae sapientiae* ze dne 10. února 1880), rozebral palčivou otázku dělnickou (*Rerum novarum* ze dne

33. Česká kolej v Římě.

15. května 1891), doporučoval dobré noviny a knihy (listem ze dne 25. ledna 1882), odsoudil souboj (listem biskupům rakouským a německým ze dne 12. září 1891), zasáhl do sporů národnostních v Čechách a na Moravě (listem arcibiskupům a biskupům českým a moravským ze dne 20. srpna 1891), ujímal se utiskovaných Irův (3. ledna 1881 a 1. ledna 1883) a okrádaných katolíků v Itálii (15. ledna 1882), vyzval vlády a misionáře, aby pracovali ve prospěch otrokův (*In plurimis* ze dne 8. května 1888) a přimlouval se u krále habešského Menelika za zajaté Italy.

d) Lev XIII. má zásluhu také o pokrok věd. Lev XIII. otevřel veškeré veřejnosti archivy vatikánské (18. srpna 1883) a pozval učence

všech národův, aby v nich čerpali z původních pramenův.¹⁾ Mimo to nabádal ke studiu filosofie sv. Tomáše Akvinského (Aeterni Patris ze dne 4. srpna 1879) a ke studiu Písem svatých (Providentissimus Deus ze dne 18. listopadu 1893).

Lev XIII. má zvláštní zásluhy o Slovany. Uznáv zásluhy sv. Cyrila a Metoda o národy slovanské, nařídil svátek jejich slaviti po celém světě katolickém (Grande munus ze dne 30. září 1880). S knížetem černohorským Mikulášem učinil konkordát dne 18. srpna 1886. Tímto konkordátem jest zaručena vyznání katolickému úplná svoboda. R. 1887 vyhověl přání téhož knížete, aby v arcidiecési barské zavedena byla liturgie slovanská. Lev XIII. založil v Římě českou kolej pro české alumny (1. ledna 1890). Sám na ni přispěl 80.000 lir a ponechal jí celý svatopetrský halíř z království českého. Lev XIII. uctil památku dvou Slovanův. Prohlásil blahoslaveným Moravana Klementa Marii Hofbauera (Dvořáka † 1820) a schválil úctu Čecha, blahoslaveného Hroznaty († 1217).

Pius X. (1903—1914) byl papež lidový. Vyšel z rodu prostého. Otec jeho byl sluhou obecním a matka švadlenou. Mužem z lidu zůstal i na stolci papežském. Proto zjednotil starobylý ceremoniel dvora papežského a žil velmi skromně až do smrti (20. srpna 1914). Poslední vůli svou vyjádřil slovy: „Chud jsem se narodil, chud jsem žil, chud chci umřítí“. Heslem jeho bylo „obnoviti všechno v Kristu“ (Efes. 1, 10) — okružní list „E supremi apostolatus cathedra“ ze dne 4. října 1903. V tomto směru vykonal mnoho.

1. Aby povznesl život náboženský, nařídil vyučování sv. náboženství (List biskupům rakouským „Austriam catholico caram nomini“ ze dne 6. března 1905) a cvičení křesťanská (Encyklika „Acerbò nimis“ ze dne 15. dubna 1905), doporučil každodenní sv. přijímání (Dekret „Sacra Tridentina Synodus“ ze dne 20. prosince 1905) a první sv. přijímání položil na nejranější dobu věku lidského (Dekret „Quam singulari“ ze dne 8. srpna 1910). Listem apoštolským „Magni faustique“ ze dne 8. března 1913 u příležitosti 1600leté památky ediktu milánského z r. 313 ohlásil všeobecné jubileum. Dle dekretu nejvyšší kon-

¹⁾ Tato událost jest zvěčněna nápisem, vrytým do podstavce poprsí Lva XIII. ve hlavním sále pracovním archivu vatikánského. Nápis ten zní:

Leo XIII. Pont. Max.
Historiae studiis consulens
Tabularia arcana recludit
1880.

Papež Lev XIII.,
pečuje o studia historická,
tajné archivy otvírá
r. 1880.

gregace svatého oficia ze dne 25. června 1914 dovolil, aby věřící v den Dušiček, vykonajíce za duše v očistci sv. zpověď a přijmouce Tělo Páně, mohli získati plnomocné odpustky pro zemřelé tolikrát, kolikrát v ten den vejdou do některého chrámu Páně nebo do kaple veřejné i poloveřejné a tam se pomodlí na úmysl sv. Otce. Dle dekretu téže kongregace ze dne 23. dubna 1914 lze však sv. zpověď vykonati již 7 dní předtím.

2. Ve věcech liturgických nařídil revisi veškerých knih. Dosud jest provedena částečná reforma breviáře (*Constitutio apostolica de nova Psalterii in Breviario Romano dispositione „Divino afflatu“* ze dne 1. listopadu 1911). Hned na počátku vlády své nařídil reformu zpěvu církevního na základě chorálu gregoriánského (*Motu proprio* ze dne 22. listopadu 1903). Zavedl litanie o sv. Josefu. Přihlížeje k novodobým potřebám sociálním, zrušil mnoho svátků zasvěcených (*Motu proprio „Supremi disciplinae ecclesiasticae custodes“* ze dne 2. července 1911) a zmírnil posty církevní (Vynesení posvátného sboru koncilového ze dne 31. března 1914, čís. 17.914-14). Brevem ze dne 21. ledna 1905 povýšil mariánskou svatyni na Svaté hoře u Příbramě v Čechách na basiliku.

3. V právu kanonickém provedl také značné reformy. Zorganizoval nově celou kurii římskou (*Constitutio apostolica „Sapienti consilio“* ze dne 29. června 1908), přidělil jednotlivé agendy kancelářím, tak zvaným zreformovaným, a ustanovil zvláštní komisi pro novou kodifikaci veškerého práva církevního (*Motu proprio „Arduum sane“* ze dne 19. března 1904). Právoplatným věstníkem ustanovil měsíčník „*Akta stolice apoštolské*“, vydávaný latinsky a italsky. Mezi novými ustanoveními práva církevního způsobil značnou změnu v praxi úřední dekret kongregace koncilu „*Ne temere*“ ze dne 2. srpna 1907 o zasnubu a manželství.

4. O studia theologická má zásluhu, že nařídil revisi textu biblického a svěřil ji benediktinům. Na podporu dalších studií biblických založil „Institut biblický“ s velikým museem a knihovnou, papežskou to speciálně universitu biblickou. Řádnými posluchači jejími smějí býti pouze doktoři bohosloví. Pro studia theologická na universitách a v seminářích, zejména v seminářích italských, vydal nová ustanovení, týkající se hlavně osnovy vyučovací (*List apoštolský „Quoniam in re biblica“* ze dne 27. března 1906). Proti vzrůstajícím se názorům, odporujícím náboženství zjevenému, tak zvanému modernismu náboženskému, vydal nový sylabus (=seznam názorů bludných) dne 3. července 1907 a encykliku „*Pascendi*“ ze dne 8. září 1907.

5. Umění jest vděčno papeži Piť X., že založil r. 1909 novou vatikánskou pinakóteku a dal zhotoviti plán ke galerii umění moderního.

6. V otázkách politických, hlavně ve stycích s vládami jednotlivých států, Pius X., srovnáme-li jej s dřívější agilní politikou stolice apoštolské, byl zdrželivý. R. 1905 byla provedena naprostá rozluka církve a státu ve Francii, spojená s konfiskací majetku cír-

kevního a vypovídáním řádů ze země. Podobná rozluka byla uvedena ve skutek v nové republice portugalské r. 1911. Taktéž se španělskou vládou Canalejasovou došla roztržka stolice apoštolské tak daleko, až byly přerušeny styky diplomatické. K Itálii Pius X. hned na počátku pontifikátu svého dal najevo smířlivost. Smířlivost ta však neodstranila zásadního rozporu mezi vládou italskou a kurií papežskou.

• Od 3. září 1914 vládne Benedikt XV. Vládnoucí papež slul původně Giacomo (Jakub) della Chiesa. Narodil se v Pegli u Janova dne 21. listopadu 1854 jako syn markýze Giuseppe (Josefa) della Chiesa a markýzky Giovani (Johany) Miglioraty. Gymnasiijní studia konal v Janově a potom se dal zapsati na universitu práv. Když se stal doktorem práv, věnoval se theologii a byl posvěcen na kněze dne 21. prosince 1878. Potom byl poslán na vyšší učiliště bohoslovné, akademii šlechticův. Jsa obohacen potřebnými vědomostmi, působil nejdříve v Římě jako praktikant v sekretariátu pro mimořádné věci církevní, později jako tajemník nunciatury v Madridě a konečně jako substitut státního tajemníka papežova v Římě. Dne 16. prosince 1907 byl jmenován arcibiskupem boloňským a dne 25. května 1914 kardinálem. Dne 3. září 1914 byl zvolen papežem a dne 6. září korunován. Heslem učinil si slova žalmistova (30, 2): „In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum“ (V tebe jsem důvěřoval, o Pane, nebudu zahanben na věky).

Benedikt
XV.

Protože dosedl na stolec papežský v čas války světové, první starostí jeho bylo pokusiti se o mír. Proto vydal encykliku „Ubi primum“ ze dne 8. září 1914, v níž zapřisahal ty, kteří vládou národy, aby pojali úmysl upustiti od neshod svých ke blahu společnosti lidské a podali si pravice. Opětnou výzvu k válčícím národům a panovníkům vydal dne 28. července 1915. Dne 10. ledna 1915 nařídil, aby dne 7. února, v neděli první po devítníku, ve všech chrámech metropolitních, katedrálních, farních a klášterních celé Evropy, dne pak 21. března, v neděli Smrtnou, v ostatních diecésích mimoevropských konána byla pobožnost za mír. Dne 4. února 1915 předložil panovníkům návrh na výměnu civilních zajatých žen a dětí jakož i mužů přes 55 let. Dne 27. června 1915 zakročil na ochranu italských chrámův a pomníků, zvláště v pobřežních městech adriatických, jako jest proslulá svatyně v Loretu u Ankony.

Ze zákonodárství církevního jest důležitá konstituce Benedikta XV. ze dne 10. srpna 1915 „Incruentum altaris sacrificium“, kterou se uděluje kněžím výsada, o Dušičkách sloužiti 3 mše sv. podobně jako na Boží hod vánoční. Tuto výsadu má Španělsko, Portugalsko a země těmto státům kdysi podrobené již přes 150 let. Papež Benedikt XV. rozšířil ji na celou církev.

**Zásluhy
papežův.**

Protestantský historik Gregorovius Ferdinand († 1891) píše s nadšením o zásluhách papežův: „Dějiny nemají dosti heroických titulův, aby mohly je napsati na pyramidu papežství, a třeba jen přibližně vyznačiti jimi světoobsáhlou činnost, veliké tvůrčí skutky a nehynoucí slávu papežův. Až někdy v budoucím století přestanou náruživé boje s hierarchií, pak teprv jejich vzpomínce věnuje se plný podiv lidstva a jejich dlouhá řada vytvoří na nebi kulturních dějin soustavu, jejíž lesk přezáří všechny ostatní řády knížat a vládců času“ (Geschichte der Stadt Rom, VIII. svaz.).

B. Dějiny vnitřní.

I. Ústava.

§ 70. Zrušení řádu jesuitského.

**Příčiny
pronásle-
dování
jeho.**

Církevní hierarchie utrpěla velikou ztrátu zrušením řádu jesuitského, z něhož vycházeli muži zbožní a vzdělaní, statní obhájci pozitivního křesťanství proti nevěře a liché osvětě, nezdolní odpůrci absolutismu státního, zmužilí bojovníci proti bludařům a horliví misionáři mezi pohany. Ale právě pro tyto vlastnosti jesuité byli trnem v oku všem nepřátelům církve. Kacířstvo, nevěra, i lichá osvěta se spojily, aby pomluvou a násilím zničily řád, jemuž nemohly odolati v boji vědeckém.

**Vyhnání
z Portu-
galska.**

Boj vzplanul v Portugalsku, když vládl nevěrecký a refórm milovný ministr markýz z Pombalu na místě neschopného krále Josefa Emanuele (1750—1777). Pombal pocházeje z rodu prostého, nenáviděl vysoké šlechty a duchovenstva, chtěl je pokořiti a zavésti největší absolutismus v církvi i ve státě a zvláště vyšší školy zbaviti rázu křesťanského. Záměru jeho stáli v čestě jesuité jako vychovatelé vyšších tříd, jako zpovědníci při dvoře a jako správcové veškerého vyučování. Kromě toho Pombalova lakota dychtila po jmění jejich, proto musili býti zahubeni.

R. 1750 Španělsko zaměnilo s Portugalci 7 okresů v Paraguayi za osadu portugalskou San Sacramento v Kalifornii. Indiáni však postavili se nové vládě na odpor se zbraní v ruce. Pombal uvalil vinu na jesuity, ačkoli jesuité od vzpoury byli sráželi, a dal řád placenými pamfletisty soustavně zostouzeti. Rovněž pokus o vraždu krále Josefa Emanuele (1758) byl počítán za vinu jesuitům. Na základě těchto domnělých zločinů Pombal kázal r. 1759 statky jejich zabrat, školy jejich zavřít a členy řádu o všechno oloupené na lodích dopravit do státu papežského neb uvěznit.

Po jesuitech portugalských došlo na jesuity fran- Z Francie.
c o u z s k é.

Ve Francii byli dávní nepřátelé řádu jansenisté a hugenoti. K nim se přidali v 18. století nevěřeční filosofové a encyklopedisté. Nepřátelé jesuitů našli spojence při dvoře u pověstné Pompadoury a ministra Choiseula. Nejdříve bylo užíváno lži a pomluvy, od jansenistů byl pořízen výtah nemravných a státu nebezpečných nauk ze spisů jezuitských a bylo čekáno na příležitost, aby se proti nim vystoupilo s násilím. Generální prokurátor jezuitský na ostrůvku Martinique (v Malých Antilách) P. La Valette pustil se o své újmě proti rozkazu představených svých do velikých podniků obchodních, pročež byl ze řádu vyloučen. R. 1755 Angličané zabavili mu několik lodí se zbožím. Proto La Valette nemohl dostát závazkům k jednomu obchodnímu domu v Marseille, jenž mu půjčil peníze. Dům ten žaloval celý řád pro dluh tři milionů franků. Řád platit nechtěl, protože La Valette k obchodu nezplnomocnil, ale byl odsouzen a k tomu ještě parlamentem zrušen (1762), protože jest prý to „řád bezbožný a státu i církvi nebezpečný“.

Ve Španělsku zahájili boj proti jesuitům ministři Ze Španělska.
Aranda a Manuel de Roda. Podporovali je zednáři a zvláště anglický vyslanec Keene. Vzpoura v Madridě (1766) byla vítanou příležitostí, aby ji nepřátelé jesuitů vykořistili. Po-
dařilo se jim r. 1767 vymoci dekretu královského na vypu-
zenou jesuitův. Hlavní pohnutku jednání svého král Karel III.
zachoval „ve svém královském srdci navždy uzavřenou“.

Příklad Španělska byl napodoben téhož roku (1767) i v Neapolsku za syna Karlova Ferdinanda IV. a ve vévodství Parmě a Piacenze (1768). V Parmě vládl synovec krále španělského Karla III. Ferdinand.

Avšak dvory bourbonské nespokojily se, vyhnavše jesuity ze svých zemí, nýbrž žádaly s hrozbami, aby papež řád zrušil. Této naléhavé žádosti Klement XIV. (1769—1774) vyhověl a podepsal „pro obnovení pokoje v křesťanstvu“ breve „Do-

Zrušení
řádu
v Římě.

minus ac Redemptor noster“ ze dne 21. července 1773, jímž řád jezuitský v celém křesťanstvu zrušil.¹⁾

Breve papežské nemohlo řádu přičísti za vinu ani jediného zločinu, ale jesuité podrobili se bez odporu. Generál jezuitský Ricci, umíraje ve vazbě na hradě Andělském (1775), prohlásil slavně, že řád jeho jest nevinný. Řád jezuitský stal se obětí revolucionářské a bezbožné strany a korunované hlavy v neblahé zaslepenosti poskytly jí pomoci.

Bedřich II., král pruský, a císařovna ruská Kateřina II., jsouce přesvědčeni, že školy jezuitské jsou výborné, chtěli jesuity ve svých zemích podržeti. Pruským jesuitům bylo dovoleno z Říma, aby odložili roucho řeholní a podrželi ústavy jako kněží královského školního ústavu. Ruské jesuity potvrdil papež Pius VII. r. 1801. Týž papež obnovil řád r. 1814 na žádost celého světa katolického a Lev XIII. r. 1885 znovu potvrdil bývalé výsady jejich.

Poznámka. Jesuitům českým klade se za vinu, že pálili české knihy. O tom píše Václav Vladivoj Tomek (Děje království českého. V Praze. Řivnác 1885, str. 301): V Čechách ničili jesuité a jiní misionáři knihy české staršího původu, ovšem nejvíc chatrné plody náboženské zhýralosti předešlého století, odnímajíce je lidu, aby se jimi nemátl ve víře.

II. Učení.

§ 71. Vliv vyznání evangelického a revoluce francouzské na vědu katolickou.

Raciona-
lismus.

Vědě katolické byl k veliké škodě racionalismus a nevěrecká filosofie, jež se vyvinuly z vyznání evangelického, a potom revoluce francouzská s německou sekularisací.

Učení evangelické, hlásajíc úplnou nezpůsobilost padlého člověka k poznání vyšších pravd náboženských, snížilo velice důstojnost rozumu lidského. Každý tlak budí protitlak, proto i rozum počal se hlásiti o své právo a dospěl k druhé krajnosti, stanově, že rozum sám jest čistý zdroj a jisté pravidlo poznání pravd nadpřirozených. Tento veliký blud nejnovější

¹⁾ Ze statků jezuitských v Rakousku byly zřízeny „Matice studijní“, pro každou zemi zvláštní. Budov klášterních vláda užila pro své vlastní potřeby.

doby (racionalismus) povznesl rozum do takové výše, že zjevení boží má za zbytečné nebo, že je úplně popírá. Tato reakce sniženého a uraženého rozumu dostavila se tím spíše, poněvadž učení evangelické bylo systém odporů, jež myslícímu duehu byly nápadné a náboženských potřeb lidských neuspokojovaly. Právo k tomu racionalisté měli, neboť učení evangelické, odstranivši božskou autoritu církve vyučující, otevřelo bránu volnému badání.

Na dráhu racionalismu první vstoupil Cartesius (René Descartes † 1650). Cartesius učinil pochybování základním kamenem filosofické soustavy své (skepticišmu), odmítaje od sebe všelike podání, pokud se nesrovnávalo s rozumem.

Avšak racionalismus nespokojil se pouze kritisuje systém evangelický, později odsoudil zjevená náboženství vůbec, zamítaje vše, co přesahovalo chápavost rozumu přirozeného. Tak racionalismus přešel v úplnou nevěru.

Nevěra
v Anglii,

První zjevný útok na dosavadní křesťanský řád světový učinil v 17. stol. v Anglii deismus. Deismus držel se sice ještě nejvyšší bytosti (être suprême), pokud se jeví v přírodě, ale popíral všelike další působení její na svět, tudíž zavrhoval každé pozitivní zjevení a vše, čeho rozum nechápe. Již Baco Verulamský († 1626) rozšel svou indukční metodou (na základě pozorování a zkušenosti) ve spise: Výklad přírody (Interpretatio naturae) símě empirismu a deismu. Lord Herbert z Cherbury († 1648) postavil náboženství přirozené na místo zjeveného. Tomáš Hobbes († 1679) ztotožnil pojem církve s pojmem státu. Zeměpánu přiřkl právo víru předpisovati a dle libosti měniti a uznával oprávněnost Písma sv. a dogmat křesťanských, pokud jsou uznány od vrchnosti světské. Jan Locke († 1704) snažil se deismus odůvodniti vědecky. Dějepisec David Hume († 1776) míní, že jednobožství se vyvinulo z mnohobožství, a tvrdí, že pochybnost jest výsledek všech badání o náboženství.

Z Anglie šířil se deismus do Francie, Nizozemí a Německa. Ve Francii vystoupil jako atheismus a materialismus; v Nizozemí přešel v pantheismus židem Baruchem Spinozou († 1677); v Německu bral se směrem deistickým i pantheistickým i materialistickým.

Učiteli nevěrecké osvěty ve Francii byli encyklopedisté. Encyklopedisté založili r. 1751 naučný slovník (ency-

ve Francii,

klopedii), aby jím šířili nevěrecké zásady ve všech třídách lidu. K tomuto sboru náleželi d'Alembert († 1783), vydavatel díla, Diderôt († 1784), Helvetius († 1771), Montesquieu († 1755), falcký baron Holbach a j. Nejzvučnější jméno mezi encyklopedisty měli Jean Jacques Rousseau († 1778) a François Arouet de Voltaire († 1778). Jean Jacques Rousseau popíral každé nadpřirozené zjevení a zavrhoval ve společnosti občanské oprávněnost každé vyšší, nad člověkem stojící autority. François Arouet de Voltaire odpadl od víry v Boha a Krista, proto napsal si na prapor heslo: zničiti veškerý řád křesťanský ve všech poměrech života a přede vším zdrtiti církvev jakožto nejsilnější oporu jeho (*écrasez l'infâme*!).

Tyto zásady byly uvedeny ve skutek revolucí francouzskou, ale neosvědčily se. Bylo třeba znovu zříditi církev katolickou jakožto základ společnosti občanské. Než ani potom nevymizely docela zásady osvěty nevěrecké.

Saint-Simon († 1825) doporučel nový řád v životě veřejném. Podle něho člověk nemá jiného účelu nežli domáhati se blaha pozemského. Toho lze dojíti, bude-li vyrovnána všeliká nerovnost, bude-li odstraněno každé právo rodové a dědické a bude-li zavedena úplná rovnost a společnost všech práv a statků. Vše budiž majetkem společnosti a jednotlivci budou míti k majetku právo dle sil a potřeb svých. Toto nové učení sluje socialismus.

Osvěta nevěrecká jest zorganizovaná též ve spolky zednářské. Náboženství zednářů jest kult člověčenstva, t. j. všemožné zdokonalení člověka, ovšem pouze pozemské, přirozené.

v Německu. Vlivem deismu anglického a pantheismu nizozemského vzmohl se i v Německu duch falešné osvěty, a to měrou daleko větší nežli v jiných zemích. Kdežto jinde racionalismus obmezil se na to, aby nadpřirozené zjevení popřel, vystoupil v Německu, aby je s vědeckou opravdovostí překonal.

Volnému myslitelství v Německu razil dráhu Kristián Wolf († 1754) a ohniskem osvěty racionalistické byla universita v Halle.

Němečtí filosofové nebrali se jedním směrem.

Racionalistického stanoviska deismu anglického drželi se: Lessing († 1781), Herder († 1803) a Kant († 1804). Lessing ve svém díle: „Nathan der Weise“ křesťanství, židovství a islam staví na roveň, Herder chce křesťanství nahradit náboženstvím humanity a Kant zavrhuje v křesťanství vše nadpřirozené a kritikem svým hledá jenom na vnější slupce náboženství rozumového. Schiller († 1805) a Goethe († 1832) odívají naturalisticko-racionalistické idey v lehou formu.

K pantheismu přilnuli: Fichte († 1814), Hegel († 1831), Schelling († 1854), Strauss († 1874) a j. Pantheismus učí, že svět a Bůh jsou stejné podstaty.

Se závratné výše zbožňování člověka, na kterou jej postavil racionalismus, sřítíl jej do bezedné propasti materialismus, uznávající pouze hmotu a nechtějící ani slyšeti o duchu.

Zástupci materialismu jsou: Vogt, Büchner, Moleschott a j.

Tento materialistický duch ovládá v nejnovější době všechny obory života, hlavně vědy přírodní, politiku a průmysl.

Lichá osvěta francouzská a německá zjednala si koncem 18. století přístup i do kruhů katolických, protože duch času jenom racionalismu přisuzoval právo oslovovati si jméno vědy a protože tato osvěta se těšila z přízně státního absolutismu, církvi nepřátelského. Tato osvěta působila veliké škody vědě křesťanské, zbavujíc ji svým „volným myslitelstvím“ více nebo méně rázu křesťanského.

I revoluce francouzská a sekularisace jmění církevního v Německu působily velmi zlobně na vědu katolickou, protože měly v zápětí zrušení mnoha učilišť a vědeckých spolků katolických.

Ale ani potom, když církevní řád byl opět obnoven, církev dlouho nemohla se vzpamatovati. Ozebračená církev neměla dostatečného počtu řádných učitelův ani prostředkův, aby nové ústavy zakládala. Mimo to byl jí státní mocí odňat na vyšší školy veškerý vliv.

Vliv liché osvěty na vědu katolickou.

Vliv revoluce.

III. Kult a kázeň.

§ 72.

Ve službách božích a v přisluhování svátostmi nestalo se v nové době změn podstatných. Novější předpisy liturgické vztahují se hlavně na to, aby služby boží důstojně se konaly a rubriky o nich svědomitě zachovávaly. Zvláštní pozornost

Služby boží.

věnuje stolec apoštolský kultu východní církve sjednocené. Pro její potřeby Pius IX. zřídil 6. ledna 1852 vlastní sbor kardinálův.

Svátky. Počet svátků byl rozmnožen o svátky Páně: Nejsvětějšího srdce Páně a svátek Jména Ježíš. Úctu nejsvětějšího srdce Páně šířila salesiánka blahoslavená Marketa Maria Alacoque († 1690). Svátek Jména Ježíš nařídil papež Inocenc XIII. (1721—24).

Ke slavnostem mariánským přibyl svátek: Jména P. Marie na památku vítězství nad Turky u Vídně (1683), Sv. růžence neboli P. M. Vítězné na památku vítězství Don Juana d'Austria u Lepanta dne 7. října 1561 a císaře Karla VI. (1711—40) nad Turky v Uhrách u Petrovaradína za vůdce prince Eugena Savojského dne 5. srpna 1716 a svátek Sedmibolestné P. M. Benedikt XIII. (1724—30) rozšířil svátek Sedmibolestné P. M. na celou církev (1727).

Na žádost některých dvorů papežové Benedikt XIV. (1740—58) a Klement XIV. (1769—74) zmenšili počet svátků zasvěcených.

Tak na žádost císařovny Marie Terezie papež Klement XIV. r. 1771 přivolil k tomu, aby v Rakousku byly zrušeny tyto svátky zasvěcené: svátky sv. apoštolů Matěje, Filipa a Jakuba, Jakuba Staršího, Bartoloměje, Matouše, Šimona a Judy, Ondřeje, Tomáše a Jana evangelisty, potom svátky sv. Josefa, Vojtěcha, Víta, Jana Křtitele, Prokopa, Maří Magdaleny, Anny, Vavřince, Michala, Martina a Kateřiny, úterý velikonoční a svatodušní.

Důvod, pro který svátky ty byly zrušeny, byl, aby lidé mohli více pracovat.

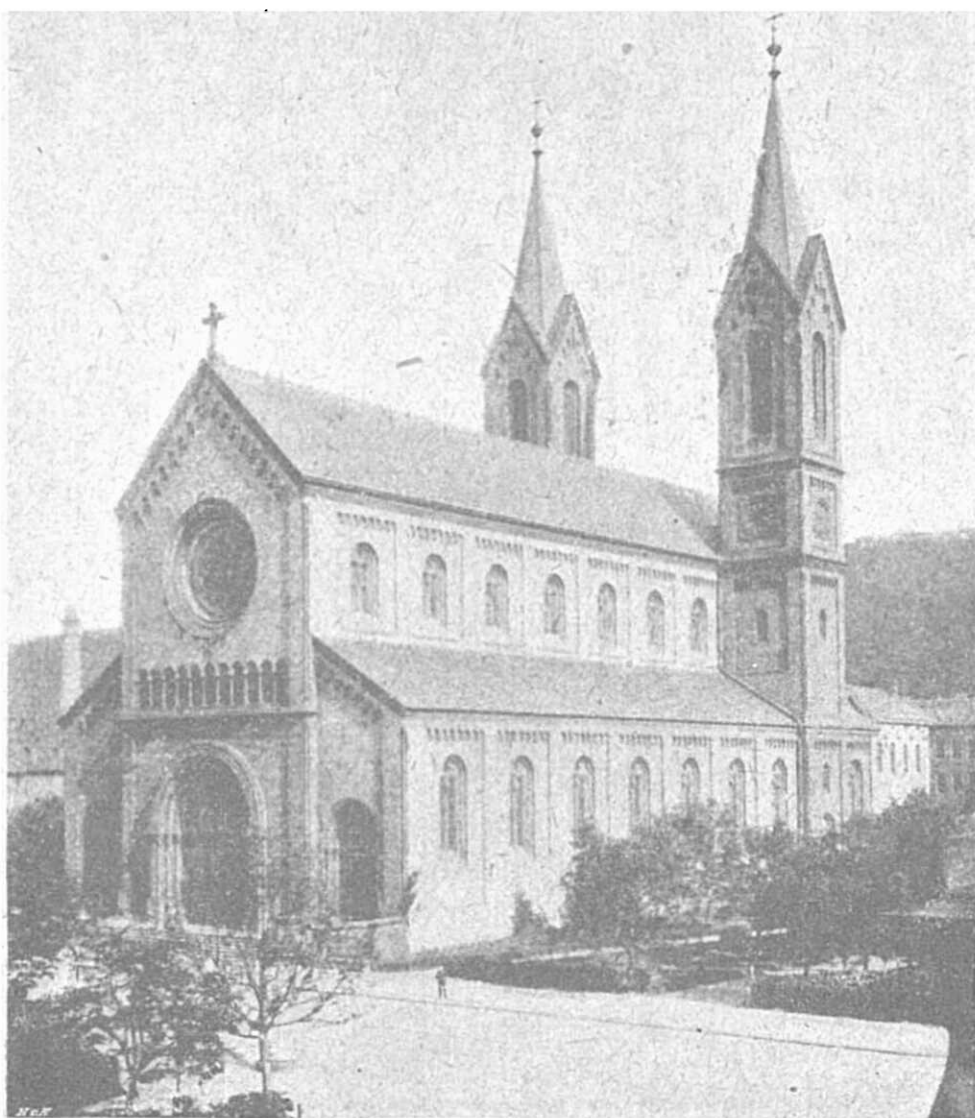
Dogmatické prohlášení neposkvrněného početí Panny Marie Piem IX. (8. prosince 1854) propůjčilo dotyčnému svátku vyššího posvěcení. Svátek ten slavil se po celé církvi již od dob Klementa XI. (1700—21).

Papež Pius IX. vyvolil (7. července 1871) sv. Józefa za patrona církve katolické.

V nejnovější době papež Pius X. Motu proprio „Supremi disciplinae“ ze dne 2. července 1911 zrušil opět některé svátky zasvěcené, jako sv. Štěpána, Hromnic, Zvěstování Panny Marie, pondělí velikonoční a svatodušní, Božího těla a svátky patronů zemských, tedy v Čechách sv. Jana Nepomuckého a sv. Václava, na Moravě sv. Cyrila a Metoda. Slavnost Božího těla přenesl na nejbližší neděli.

Nový zákoník církevní, platný od 19. května 1918, ze zrušených svátků zavedl opět svátek sv. Josefa a Božího těla, ale dodává: „Jest-li kde ze jmenovaných svátků některý zákonitě zrušen nebo přenesen, nebudiž nic obnovováno bez dotazu stolice apoštolské“ (Can. 1247, § 3).

Důvod, pro který opět některé svátky byly zrušeny, jest, aby zmenšena byla příležitost k přestupování zákona církevního a zmenšeny byly případy pohoršení odtud vznikajících.

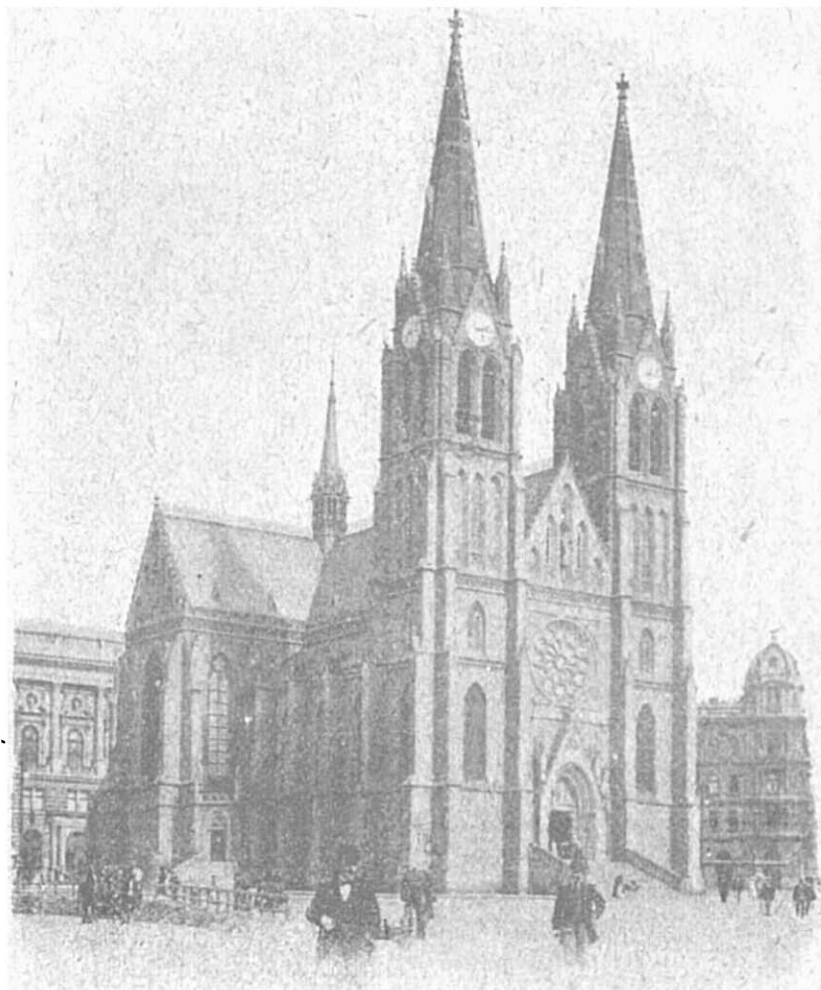
34. Chrám sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně.

Křesťanské umění klesalo po míru vestfálském (1648), až úplně pozbylo rázu uměleckého. Když totiž od dob josefismu vlády samy vzaly do rukou stavby církevní, přihlížely pouze k tomu, aby stavby byly laciné a praktické. V 19. století umění křesťanské našlo však opět mnohé ctitele, kteří dovedli oceniti staré památky a hleděli, aby byly zachovány a aby byly vzorem prací nových. Byly založeny akademie

Umění.

a časopisy věnované umění křesťanskému. (V Čechách křesťanská akademie a časopis Metod r. 1875.) Podle vzoru starých staveb bylo vystavěno mnoho nových kostelů (votivní ve Vídni, katedrálka v Linci, v Praze karlínský sv. Cyrila a Metoda, vinohradský sv. Lidmily, smíchovský sv. Václava a j.).

Kostely, jež pro nehody času nemohly býti dostavěny, dostavují se v původním slohu (chrám sv. Víta v Praze), nebo jsou již dostavěny (dóm v Kolíně nad Rýnem).

35. Chrám sv. Lidmily na Král. Vinohradech.

Církevní zpěv gregoriánský dobývá si všude půdy, jsa pěstován „jednotami cecilskými“, v Čechách a na Moravě i „cyrilskými“.

Kázeň.

O povznesení kázně mezi duchovenstvem i lidem pracovaly statně synody provinciální a diecéšní, potom konference pastorální, konané v celé církvi. Synody provinciální byly v Ostřihomě r. 1858, ve Vídni r. 1858, v Praze r. 1860, v Koloči r. 1863. Synody diecéšní konaly se v Praze r. 1863, 1873, v Č. Budějovicích r. 1863, 1872, 1875, 1913, v Hradci Králové r. 1863, v Litoměřicích r. 1863, v Brně r. 1909.

Potěšitelné znamení vzletu náboženského v nejnovější době jsou četné spolky církevní; nově zřizované kongregace náboženské, věnující se vyučování mládeže, ošetřování nemocných a jiným zbožným a lidumilným skutkům; veliké účastenství při misiích a kněžských cvičeních duchovních, hojné přijímání svátostí; vstupování laiků všech stavů do třetího řádu sv. Františka z Assisi; všeobecné téměř rozšíření bratrstva Nejsvětějšího srdce P. Marie k obrácení hříšníků, apoštolátu modlitby a spolku matek křesťanských; oblíbené pouti (do Říma, do Trevíru, do Lourdes, do Prahy, na sv. Horu atd.); dobrovolné odvádění haléře svatopetrského a veliké účastenství při světových sjezdech eucharistických. Poslední sjezd eucharistický konal se v Lourdech (r. 1914).

Církev stále plní úkol svůj, obnovuje tvář země, a žádná moc nemůže jí odolati. Zbývá jí sice ještě mnoho práce, aby přivedla všechny národy do jednoho ovčince, a čeká jí mnoho útrap a pronásledování, ale církev, spoléhajíc na pomoc Kristovu, i budoucně bude přemáhati svět. Naplní se zajisté proroctví zakladatele jejího: „Na světě nátisk míti budete, ale doufejte: jáť jsem přemohl svět“ (Jan 16, 33). Závěrek.

Posloupnost papežů římských.

Sv. Petr 42—67.

„ Linus † 79?

„ Kletus † 91?

„ Klement I. † 100?

„ Evarist † 108 nebo 109.

„ Alexander I. † 117 nebo 119.

„ Xystus (Sixtus) I. † 126 nebo 128.

„ Telesfor † 137 nebo 139.

„ Hygin † 141 nebo 142.

„ Pius I. † 156 nebo 157.

„ Anicet † 167 nebo 168.

„ Soter † 176 nebo 177.

„ Eleuther † 189 nebo 190.

„ Viktor † 201 nebo 202.

„ Zefyrin † 218.

„ Kalixt I. † 222.

„ Urban I. † 230.

„ Poncián † 235.

„ Anter 235—236.

„ Fabian 236—250.

„ Kornelius 251—253.

„ Lucius I. 253—254.

„ Štěpán I. 234—257.

„ Xystus (Sixtus) II. † 258.

„ Dionysius 259—268.

„ Felix I. 269—274.

„ Eutychianus 275—283.

„ Kajus 283—296.

„ Marcellinus 296—304.

„ Marcellus 307—309.

„ Eusebius † 309.

„ Melchiades (Miltiades)
310—314.

„ Silvestr I. 314—335.

„ Marcus † 336.

Sv. Julius 337—352.

„ Liberius 352—366.

Felix II. vzdoropapež.

Sv. Damasus I. 366—384.

„ Siricius 384—398.

„ Anastasius I. 398—401.

„ Inocenc I. 402—417.

„ Zosimus 417—418.

„ Bonifác I. 418—422.

„ Celestýn I. 422—432.

„ Xystus (Sixtus) III. 432—
440.

„ Lev I. Veliký 440—461.

„ Hilarius 461—468.

„ Simplicius 468—483.

Felix III. (II.) 483—492.

„ Gelasius 492—496.

„ Anastasius II. 496—498.

„ Symmachus 498—514.

„ Hormisdas 514—523.

„ Jan I. 523—526.

„ Felix IV. (III.) 526—530.

Bonifác II. 530—532.

Jan II. 532—535.

Sv. Agapet I. 535—536.

Silver I. 536—540.

Vigilius 540—555.

Pelagius I. 555—560.

Jan III. 560—573.

Benedikt I. 574—578.

Pelagius II. 578—590.

Sv. Řehoř I. Veliký 590—604.

Sabinianus 604—606.

Bonifác III. † 607.

Sv. Bonifác IV. 608—615.

„ Deusdedit 615—618.

Bonifác V. 619—625.

Honorius I. 625—638.
 Severinus † 640.
 Jan IV. 640—642.
 Theodor I. 642—649.
 Sv. Martin I. 649—655.
 Eugenius I. 654—657.
 Vitalianus 657—672.
 Adeodatus 672—676.
 Donus (Domnus) 676—678.
 Sv. Agatho 678—681.
 „ Lev II. 682—683.
 „ Benedikt II. 684—685.
 Jan V. 685—686.
 Konon 686—687.
 Sv. Sergius I. 687—701.
 Jan VI. 701—705.
 Jan VII. 705—707.
 Sisinius † 708.
 Konstantin I. 708—715.
 Sv. Řehoř II. 715—731.
 „ Řehoř III. 731—741.
 „ Zachariáš 741—752.
 Štěpán II. † 752.
 Štěpán II. (III.) 752—757.
 Sv. Pavel I. 757—767.
 Štěpán III. (IV.) 768—772.
 Hadrian I. 772—795.
 Sv. Lev III. 795—816.
 Štěpán IV. (V.) 816—817.
 Sv. Paschal I. 817—824.
 Eugenius II. 824—827.
 Valentin II. † 827.
 Řehoř IV. 827—844.
 Sergius II. 844—847.
 Sv. Lev IV. 847—855.
 Benedikt III. 855—858.
 Sv. Mikuláš I. 858—867.
 Hadrian II. 867—872.
 Jan VIII. 872—882.
 Marinus I. 882—884.
 Hadrian III. † 885.
 Štěpán V. (VI.) 885—891.
 Formosus 891—896.
 Bonifác VI. † 896.
 Štěpán VI. (VII.) † 897.
 Roman † 897.

Theodor II. † 897 nebo 898.
 Jan IX. 898—900.
 Benedikt IV. 900—903.
 Lev V. † 903.
 Christophorus † 904.
 Sergius III. 904—911.
 Anastasius III. 911—913.
 Lando † 914.
 Jan X. 914—929.
 Lev VI. † 929.
 Štěpán VII. (VIII.) 929—931.
 Jan XI. 931—936.
 Lev VII. 936—939.
 Štěpán VIII. (IX.) 939—942.
 Marin II. 943—946.
 Agapet II. 946—955.
 Jan XII. 955—964.
 (Lev VIII. vzdoropapež).
 Benedikt V. † 965.
 Jan XIII. 965—972.
 Benedikt VI. 973—974.
 (Bonifác (Franko) VII. † 985
 vzdoropapež).
 Benedikt VII. 974—983.
 Jan XIV. 983—984.
 (Jan XV. velřelec).
 Jan XV. (XVI.) 985—996.
 Řehoř V. 996—999.
 (Jan XVI. vzdoropapež).
 Silveštr II. 999—1003.
 Jan XVII. † 1003.
 Jan XVIII. 1003—1009.
 Sergius IV. 1009—1012.
 Benedikt VIII. 1012—1024.
 Jan XIX. 1024—1033.
 Benedikt IX. 1033—1045.
 Řehoř VI. 1045—1046.
 Klement II. 1046—1047.
 Damasus II. † 1048.
 Sv. Lev IX. 1049—1054.
 Viktor II. 1054—1057.
 Štěpán IX. (X.) 1057—1058.
 (Benedikt X. nepravý papež).
 Mikuláš II. 1058—1061.
 Alexander II. 1061—1073.
 (Honorius II. vzdoropapež).
 Sv. Řehoř VII. 1073—1085.

(Klement III. vzdoropapež).
 Viktor III. 1086—1087.
 Urban II. 1088—1099.
 Paschal II. 1099—1118.
 Gelasius II. 1118—1119.
 Kalixt II. 1119—1124.
 Honorius II. 1124—1130.
 Inocenc II. 1130—1143.
 (Anaklet II. vzdoropapež).
 Celestýn II. 1143—1144.
 Lucius II. 1144—1145.
 Eugen III. 1145—1153.
 Anastasius IV. 1153—1154.
 Hadrian IV. 1154—1159.
 Alexander III. 1159—1181.
 (Viktor IV. vzdoropapež).
 (Paschal III. vzdoropapež).
 (Kalixt III. vzdoropapež).
 (Inocenc III. vzdoropapež).
 Lucius III. 1181—1185.
 Urban III. 1185—1187.
 Řehoř VIII. † 1187.
 Klement III. 1187—1191.
 Celestýn III. 1191—1198.
 Inocenc III. 1198—1216.
 Honorius III. 1216—1227.
 Řehoř IX. 1227—1241.
 Celestýn IV. † 1241.
 Inocenc IV. 1243—1254.
 Alexander IV. 1254—1261.
 Urban IV. 1261—1264.
 Klement IV. 1265—1268.
 Sv. Řehoř X. 1271—1276.
 Inocenc V. † 1276.
 Hadrian V. † 1276.
 Jan XXI. (XX.) 1276—1277.
 Mikuláš III. 1277—1280.
 Martin IV. 1281—1285.
 Honorius IV. 1285—1287.
 Mikuláš IV. 1288—1292.
 Sv. Celestýn V. vzdal se 1294.
 Bonifác VIII. 1294—1303.
 Benedikt XI. 1303—1304.

Klement V. 1305—
 1314.
 Jan XXII. 1316—1334.
 Benedikt XII. 1334—
 1342.
 Klement VI. 1342—
 1352.
 Inocenc VI. 1352—
 1362.
 Urban V. 1362—1370.
 Řehoř XI. 1370—1378.
 Urban VI. 1378—1389.
 (Klement VII. vzdoropapež).
 Bonifác IX. 1389—1404.
 (Benedikt XIII. vzdoropapež).
 Inocenc VII. 1404—1406.
 Řehoř XII. 1415 se vzdal.

Sídliť v Avignoně.

Papežové pisánští :

Alexander V. 1409—1410 a
 Jan XXIII. 1410—1415.
 Martin V. 1417—1431.
 Eugen IV. 1431—1447.
 (Felix V. vzdoropapež).
 Mikuláš V. 1447—1455.
 Kalixt III. 1455—1458.
 Pius II. 1458—1464.
 Pavel II. 1464—1471.
 Sixtus IV. 1471—1484.
 Inocenc VIII. 1484—1492.
 Alexander VI. 1492—1503.
 Pius III. † 1503.
 Julius II. 1503—1513.
 Lev X. 1513—1521.
 Hadrian VI. 1522—1523.
 Klement VII. 1523—1534.
 Pavel III. 1534—1549.
 Julius III. 1550—1555.
 Marcellus II. † 1555.
 Pavel IV. 1555—1559.
 Pius IV. 1559—1565.
 Sv. Pius V. 1566—1572.
 Řehoř XIII. 1572—1585.
 Sixtus V. 1585—1590.
 Urban VII. † 1590.
 Řehoř XIV. † 1591.

Inocenc IX. † 1591.
 Klement VIII. 1592—1605.
 Lev XI. † 1605.
 Pavel V. 1605—1621.
 Řehoř XV. 1621—1623.
 Urban VIII. 1623—1644.
 Inocenc X. 1644—1655.
 Alexander VII. 1655—1667.
 Klement IX. 1667—1669.
 Klement X. 1670—1676.
 Inocenc XI. 1676—1689.
 Alexander VIII. 1689—1691.
 Inocenc XII. 1691—1700.
 Klement XI. 1700—1721.
 Inocenc XIII. 1721—1724.

Benedikt XIII. 1724—1730.
 Klement XII. 1730—1740.
 Benedikt XIV. 1740—1758.
 Klement XIII. 1758—1769.
 Klement XIV. 1769—1774.
 Pius VI. 1775—1799.
 Pius VII. 1800—1823.
 Lev XII. 1823—1829.
 Pius VIII. 1829—1830.
 Řehoř XVI. 1831—1846.
 Pius IX. 1846—1878.
 Lev XIII. 1878—1903.
 Pius X. 1903—1914.
 Benedikt XV. od 3. září 1914.

Seznam všeobecných sněmův.

1. V Nicei I.	325	14. V Lyoně II.	1274
2. V Cařihradě I.	381	15. Ve Vieně	1311—1312
3. V Efesu	431	16. V Kostnici	1414—1418
4. V Chalcedonu	451	17. V Basileji	1431—1437
5. V Cařihradě II.	553	a pokračování	
6. V Cařihradě III.	680	jeho ve Feraře	1438
7. V Nicei II.	787	a ve Florencii	1439
8. V Cařihradě IV.	869	18. V Římě (V. lateránský)	1512—1517
9. V Římě (I. laterán.)	1123	19. V Tridentě	1545—1563
10. V Římě (II. laterán.)	1139	20. V Římě (vaticánský)	1869—1870
11. V Římě (III. laterán.)	1179		
12. V Římě (IV. laterán.)	1215		
13. V Lyoně I.	1245		

Ukazatel osob a věcí.

	Strana		Strana
A.			
Abaelard † 1142	132	Anglie evangelická .	181
Abesinie	41	Anglie katolická	44
Abraham Skultet .	189	Anglikáni	179
Adamité	155	Anicet, papež † r. 167 nebo	38
Aedesius	42	168	132, 136
Aera mártýrum	20	Anselm sv. † 1109	72
d'Alembert † 1782 (vysl. Da-	226	Ansgar † 865	33
lanber)	169	Antinomisté	34
Afrika	35	Antitrinitáři	129, 187
Agapy	20	Antonín Brus z Mohelnice, arci-	65
Agatha (Háta)	57	biskup pražský 1561-80	198
Agilulf, král langobardský	187	Antonín z Komy † 356 . .	52
Akademie klementinská	230	Antonio Maria Zaccaria sv.	59
Akademie křesťanská .	25	Apokrisiariové	29
Akolytové	43	Apolinárismus	24
Alani	136	Apologetové	41
Albert Veliký, dominikán . . .	33, 139	Apolónius z Tyany	121
Albigenští	148, 150	Arabie	52
Albík z Uničova, arcibiskup	112, 174	Arcibiskupství pražské	58
pražský (1411-12)	203	Archiváři	49
Albrecht Braniborský	90	Arianismus	41
Albrecht Dürer † 1528	116	Arkadius, císař východořímský	143
Albrecht Medvěd, markrabě	120, 148	(395-408)	34
severosaský	136	Armenie	154
Alexander III., papež 1159-81 .	199	Arnošt z Pardubic	168
Alexander V., vzdoropap.	103	1343-64	40
Alexander Háleský, františkán .	102	Artemon	225
Alfons z Liguori † 1787 (vysl.	181	Artikule pražské	30
Ligori)	48	Asie	57
Alfred Veliký, král anglický	85	Asketové	176
(871-901)	91	Athanasius † 373, patriarcha	45
Alkuin † 804	120	alexandrijský	430
Alžběta, královna anglická	132	Atheismus	133, 37, 43, 49, 52, 55, 61, 62, 66
1558-1603	113	Athenagoras, filosof athénský .	19
Ambrož † 397, učitel cír-	23	Atila, král hunský 433-453 .	119
kevní	85	Augšpurský mir z r. 1555 .	225
Amerika	91	Augustin, opat † 605	30
Ammianus Marcellinus, historik	120	Augustin, učitel církevní † 430	57
římský † kolem r. 400 po Kr.	132	133, 37, 43, 49, 52, 55, 61, 62, 66	176
Ammonius Sakas † 243	113	Aurelian, císař římský (270-	45
Anastasius, opat břevnovský	23	275)	66
Anastasius (Radla), opat sv.	85	Avignonské zajetí papežů	19
Martina v Uhrách	91	(vysl. avignonské)	119
Anáty	120		
Anežka Blahoslavená † 1282 .	132	B.	
Andělský hrad	113	Baco Verulamský † 1626	225
Angela Merici † 1540 (vysl.	197	Bajus Michael † 1589	200
Anžela Meriči)	197	Balbin Bohuslav, jesuita † 1688	164
Anglické panny	197		

Strana	Strana
† 1668 . . . 203	Bonifác † 755 70
rský . . . 108	Bonifác VIII., papež 1294—
. . . 70	1303 118, 161
. . . 63	Boris, král bulharský 843—885 73
. . . 198	Bořivoj, kníže český 870—894 81
. . . 202	Boží tělo 161
. . . 13	Bouthillier de Rancé † 1700
as † 1566,	(vysl. Butilié de Rancé) 199
. . . 169	Bratrstva mostařů . . . 162
. . . 179	Břetislav I. 1037—1055 86
7 . . . 225	Břetislav II. 1092—1100 . 88
itel cir-	Břevnov 85
50, 52, 53, 66	Brigita sv. † 523 . . . 44
-37 . . . 156	Brigita sv. ze Švédska 45, 120
. . . 28, 33	Britanie 44
. . . 62	Brno 86
. . . 46, 102	Brownisté (vysl. braunisté) 179
1152—90	Bruno sv. † 1101 126
. . . 108, 116	Budeč 81
ecký . . . 108	Büchner Bedřich Ludvík † 1899 227
il pruský . . . 224	Bulhaři . . . 73
. . . 189	Burgundové 43
. . . 118	Bursy . . . 132
. . . 181	Byzantský sloh 63
papež . . . 120, 148	
od 3. září . . . 88, 221	
. . . 126	
543 . . . 66	
. . . 45	
y . . . 90	
. . . 127, 136	
. . . 128	
. . . 145	
. . . 179	
. . . 64	
. . . 220	
. . . 190	
. . . 35	
. . . 25	
. . . 214	
Bokačo) 137	
. . . 89	
vysl. Bu-	
. . . 107	
y 929—	
. . . 83	
y 967—	
. . . 84	
99—	
. . . 85	
l polský . . . 86	
antiškán . . . 29, 136	
	C.
	Caesaropapismus Hohenštaufů 116
	Cahera Havel, farář týnský . 186
	Calderon de la Barca † 1687 . 203
	Cařihradský sněm I. r. 381 . 59
	Cařihradský sněm III. r. 680 61
	Cařihradský sněm IV. r. 869 104
	Cartesius (René Descartes)
	† 1650 (vysl. Dekart) . . . 225
	Celibát duchovenstva 26, 97, 112
	Celibát duchovenstva v Čechách 114
	Celsus, filosof ve 2. stol. 23
	Censura knih . . . 190
	Cerint . . . 32, 33
	Cestius Gallus, prokonsul
	syрский . . . 16
	Cicero Marcus Tullius † r. 43
	př. Kr., spisovatel římský 1, 50
	Cirkevní stát . . . 94
	Cirkevní zádrž . . . 176, 191
	Císařství římské na západě . 95
	Cisterciáci . . . 126
	Clermont (sněm r. 1095), (vysl.
	Klermon) . . . 106
	Clugny v Burgundsku (vysl.
	Klyňi) . . . 126
	Corpus iuris Romani civilis . 51
	Correggio Antonio † 1534 (vysl.
	Koredžo) . . . 203
	Cranmer Tomáš, arcibiskup
	kanterburský . . . 181
	Cuius regio, eius religio 174

	Strana		Strana
Cyprian, biskup kartaginský		Edesa	107
† 258	28, 32, 35	Edikt milánský r. 313	22, 46
Cyril Jerusalemský † 386	35	Eduard VI., král anglický	
Cyril sv. † 869	74	1547–53	181
Č.		Efeský sněm r. 431	60
Čechové	81, 186	Ekonomové	52
Československá církev	206	Ekthesis	61
Československá republika	215	Emauzy v Praze	123
Čeští bratři	157, 206	Emeran sv.	69
Čína	168	Encyklopedisté	225
D.		Enkratité	33
Daniel O'Connell	184	Episkopálové	179
Dánsko evangelické	184	Eugen III., papež 1145–53	107
Dánsko katolické	72	Eugen IV., papež 1431–47	125
Dante † 1321	137	Eucharjstické sjezdy	231
Decius, císař římský 249–		Eusebius † kolem r. 340, hi-	
251	19, 20	storik církevní	13, 21, 22, 56
Defensoři	52, 188	Eutyches, archimandrita caři-	
Deismus	225	hradský	60
Dějiny církevní	1	Evangelické rady	40
Dětmar, biskup pražský 973–		Evangelické vyznání	40, 65
982	84	Exorcisté	25
Dětství Ježíšovo (spolek)	204	F.	
Diakonisky	25	Fabian, papež	20
Diderot Denis † 1784 (vysl.		Fabricius, písař	189
Didro)	226	Febronianismus	206
Didier de la Cour (vysl. Didie		Ferdinand I., král český a	
de la Kur)	199	uherský 1526–64	186
Diognet	38	Ferdinand II., král český a	
Dioklecian, císař římský 284–		uherský 1619–37	189
305	19, 20	Ferdinand III., král český a	
Dionysius Exiguus † 540 nebo		uherský 1637–57	191
550	57	Fichte Jan † 1814	227
Dionysius Veliký † 264, biskup		Filip, apoštol	13
v Alexandrii	32	Filip II. August, král francouz-	
Direktorium (1795–99)	209	ský 1180–1223	108
Direktoři v Čechách	189	Filip IV. Sličný, král francouz-	
Disciplina arcani	37	ský 1285–1314	111, 118
Disidenti	185	Filip Neri † 1595	198
Doba mučedníků	20	Filostratus na počátku 3. stol.	
Dobner Gelasius † 1790,		po Kr.	24
piarista	165	Fischer John, kardinál	181
Dominik sv. † 1221	130	Focius, patriarcha cařihradský	
Dominikáni	129	† 891	103
Domician, císař římský 81–97	19	Francie	179
Donatus	62	Francouzská revoluce	207
Doubravka, dcera Boleslava I.	83	Frankové	43
Duns Scotus, františkán	136	František I., král francouzský	
E.		1515–47	125
Ebionité	32	František II., císař německý	
Eck Jan, dr.	170	1792–1806	209
		František Josef I., císař rakou-	
		ský 1848–1916	214
		František Saleský † 1622	196
		František z Assisi † 1226	130
		František z Pauly † 1507	199

	Strana
František Xaverský sv. † 1552	168
Franfiškáni	129
Frumencius	42
Fulda	71

G.

Galerius, císař římský	20
Galikánské svobody	205
Gaudencius (Radim)	88
Genserich, král vandalský 429—477	43, 57
Gerbert (Silvestr II., papež 999—1003)	103
Gessius Florus, vladař římský	16
Geyza, vévoda uherský	85, 90
Gnostikové	32
Goethe Jan Volfgang † 1832	227
Gorazd, arcibiskup velehradský	80
Gotický sloh	136, 161, 162
Gotové	42
Gracian, císař římský 375—383	49
Gracian, mnich 1141—50	133
Gregoriánský kalendář	92
Gregoriánský zpěv	104
Gustav II. Adolf, král švédský 1611—32	190
Gustav Vasa, král švédský 1523—60	184
Gylas, pohlavár maďarský	90

H.

Habeš	41
Hadrian II., papež 867—872	77
Hadrian VI., papež 1522—23	170
Hájek Václav z Libočan, pro- bošt boleslavský † 1553	164
Havel sv. † 625	70
Hedžra	92
Hegel Jiří † 1831	227
Helvecius † 1771	226
Heraclius, císař římský 610— 641	60
Herbert z Cherbury † 1648	225
Herder Jan † 1803	227
Herodes Agripa I., král židov- ský 41—44	7
Hesensko evangelické	174
Hesensko katolické	70
Hexapla	31
Hilarion † 371	66
Hilarius, biskup v Poitiersu † 367 nebo 368	54
Hildebrand, kardinál	112
Hipolyt sv. † asi 235	35
Hluchoněmí	198

Strana

Hobbes Tomáš † 1679	225
Hody lásky	35
Hohenštaufové	116
Holbach, baron † 1789	226
Homagium (přísaha manská)	97
Homerité	41
Honorius I., papež 625—638	60
Honorius, císař západořímský 395—423	49, 62
Hroznata blah. † 1217	127
Hucbald, mnich † kolem r. 930	104
Hugenoti	179
Humanismus	137
Hume David † 1776 (vysl. Jum)	225
Hus Jan † 1415	144

CH.

Chalcedonský sněm r. 451	60, 65
Charváti	73
Chlodvig	43
Chorepiskopi	25
Chosroës II., král perský 591—627	41
Chotěšov, klášter	127
Chrám	62
Chudé sestry školské	197
Chudý lid	50

I.

Iberie	41
Ignác mučedník, biskup antio- chenský († za Trajana císa- ře)	8, 25, 29
Ignác z Loyoly † 1556, jezuita	195
Independenti	179
Inkvisice církevní	140
Inkvisice španělská	142
Inocenc I., papež † 417	37
Inocenc III., papež 1198— 1216	108, 117
Inocenc IV., papež 1243— 1253	108, 117, 118, 161
Investitura	97, 113
Irenej † 202, biskup lyon- ský	9, 28, 30, 35
Irnerius † 1128	133
Irsko	183
Islam	91
Itálie	215

J.

Jakub de Molay, velmistr tem- plářský (vysl. Molej)	111
--	-----

	Strana		Strana
Jakub Mladší, apoštol	12	Jiří z Truchsesu	173
Jakub Starší, apoštol	12	Jména Ježíš	228
Jáhnové	25	Jména Panny Marie	228
Jan, apoštol	12	Johana Františka ze Chantalu † 1641 (vysl. Šantalu) . .	196
Jan VIII., papež 872—882	79	Johanité	111
Jan XXIII., vzdoropapež 120, 148	148	Josef II. císař 1780—90	206
Jan Erigena Skotus † 877	103	Josef Flavius	3
Jan Gerson † 1429	136	Josefinismus	206
Jan Honter, reformátor v Sed- mihradech † 1549	187	Josef Kalasanský † 1648	197
Jan Jiří, kurfirst saský	190	Josef sv.	228
Jan Kapistrán, františkán ital- ský † 1456	157	Jotopata	16
Jan Křtitel de la Salle † 1719 . .	197	Jovian, císař římský 363—364 . .	49
Jan Křtitel de Rossi † 1894 . . .	9	Jubileum (milostivé léto)	161
Jan Lucemburský, král český 1310—46	121	Judas Tadeus	13, 40
Jan Nepomucký sv. † 1393	163	Julian Apostata 361—363	47
Jan Rokycana	155	Julius II., papež 1503—13	171
Jan Sarkander blah. † 1620	190	Justin sv., mučedník † 166	14, 29, 35
Jan Zápoľský † 1540	174, 187	Justinian I., císař východořím- ský 527—565	51, 63
Jan z Boha † 1550	196		
Jan z Brienne, král jerusalem- ský	106		
Jan z Čhlumu	150		
Jan z Jenštejna, arcibiskup praž- ský 1379—96	144, 164, 166		
Jan z Kříže † 1591	199		
Jan Zlatoústý † 407, učitel cír- kevní	37, 43, 53		
Jan z Mathy † 1213	129		
Jan Železný, biskup litomyšlský . .	149		
Jan Žižka z Trocnova † 1424 . . .	154		
Jansenius Kornelius † 1638	200		
Japonsko	168		
Jednota Českých bratří	157		
Jeronym Aemiliani sv. † 1539 . . .	197		
Jeronym Pražský † 1416	152		
Jeronym, učitel církevní † 420 . .	37, 54, 56, 66		
Jerusalem ztroskotán	16		
Jesuité	195, 222		
Ježíš Kristus	3		
Jindřich Dandalo, Benátčan	106		
Jindřich II., král francouzský 1547—59	176, 179		
Jindřich IV. císař německý 1056—1106	113		
Jindřich V., císař německý 1106—25	114		
Jindřich VI., císař německý 1190—97	117		
Jindřich VIII., král anglický 1509—47	172		
Jindřich Lacembok	150		
Jindřich Lev, vévoda saský	90		
Jindřich Ptáčník 918—936	82		
Jiří Poděbradský 1458—71	156		
Jiří sv. na hradě pražském	82		
		K.	
		Kába	91
		Kádě	155
		Kajetán sv. † 1547	196
		Kajus, spisovatel církevní	10
		Kališníci	186
		Kalixt I. papež † 222	28
		Kalixt II., papež 1119—24	114
		Kalvin Jan † 1564	178
		Kambrayský mír r. 1529 (vysl. Kambře v sev. Francii na řece Šeldě)	175
		Kanosa, zámek	113
		Kanovníci	100
		Kant Emanuel † 1804	227
		Kapucíni	199
		Karbonáři	215
		Kardinálové	100
		Karel Boromejský sv.	194
		Karel IV., král český 1346— 1378	121
		Karel V., císař německý 1516— 1556	172, 194
		Karel X., král francouzský 1824—30	211
		Karel Michal de l'Epée † 1798 . .	198
		Karel Veliký 771—814	94, 102
		Karel z Anjou, král neapolský (vysl. Anžů)	118
		Karmelitáni	128, 131, 199
		Karpokrates	33
		Kartusiáni	126
		Karvajal Jan, kardinál † 1469 . .	156
		Kasiodor † 563	57
		Katakomby	38

K.

Kába	91
Kádě	155
Kajetán sv. † 1547	196
Kajus, spisovatel církevní	10
Kališníci	186
Kalixt I. papež † 222 .	28
Kalixt II., papež 1119—24	114
Kalvin Jan † 1564	178
Kambrayský mír r. 1529 (vysl. Kambřé v sev. Francii na * řecě Šeldě)	175
Kanosa, zámek	113
Kanovníci	100
Kant Emanuel † 1804 .	227
Kapucíni	199
Karbonáři .	215
Kardinálové	100
Karel Boromejský sv. . . .	194
Karel IV., král český 1346— 1378	121
Karel V., císař německý 1516— 1556	172, 194
Karel X., král francouzský 1824—30	211
Karel Michal de l'Epée † 1798 .	198
Karel Veliký 771—814 .	94, 102
Karel z Anjou, král neapolský (vysl. Anžů)	118
Karmelitáni	128, 131, 199
Karpokrates	33
Kartusiáni	126
Karvajal Jan, kardinál † 1469 .	156
Kasiodor † 563	57
Katakomby	38

Strana	Strana
139	Kristian II., král dánský a nor-
34	ský 1513—23 184
ruská	Kristian IV., král dánský a nor-
224	ský 1588—1648 190
(vysl.	Křížové dni 64
179	Křížové výpravy 106
120	Křižovníci 128
174	Kulturní boj v Německu 214
163	Kunrát z Vechty, arcibiskup
ý † 217	pražský 1413—21 150
řeti ná-	* Kutnohorská smlouva z r. 1485 157
9, 28, 29	Kutnohorský dekret z r. 1409 148
305—14	Květnové zákony z r. 1868 a
342—52	1869 215
papež 120	Kvido, kardinál 114
1523—34	Kvido z Areza 104
1769—74 223	
uer sv.	
199	L.
43	
25	Lactantius † 330 ? řečník řím-
182	ský 39, 56
ý	Lanfrank † 1089 103, 132
204	Langobardi 43
170	Lateránský sněm I. r. 1123 114
70	Lateránský sněm III. r. 1179 117
156	Lateránský sněm IV. r. 1215 117
† 1670 159	Lateránský sněm V. r. 1512—
6	1517 125, 167
175	Latinské císařství 1204—61 106
víry 170	Lazaristé 198
14—15 211	Legnano, bitva r. 1176 (vysl.
z r. 1855 214	Leňano) 116
z r. 1122 114	Lektoři 25
118	Leopold II., císař 1790—92 207
iecký	Leopold V., vévoda rakouský
107	1177—98 106
u Sicílii	Leopold VI., vévoda rakouský
118	1198—1230 108
phenštauf	Leopoldův spolek 204
118	Lessing († 1781) 227
(horní) 186	Letnice 38
olní) 186	Lev Veliký, papež 440—461
47	27, 36, 37, 57, 60
47	Lev III., papež 795—816 95
3) 61	Lev III., Isaurický, císař byzant-
kolem	ský 717—741 103
133	Lev IX., papež 1049—54 99, 104
47	Lev X., papež 1513—21 125, 171
ař římský	Lev XIII., papež 1878—1903 96, 217
21, 46	Lev z Ochridy, metropolita bul-
93	harský 103
6	Levý Hradec 82
105	Libanius, filosof 48
73	Libri confirmationum 121
72	Libri erectionum 121
—18	Lidmila, kněžna česká 81, 82
34	Liga katolická 189
105	Liturgie 63

	Strana
Liturgie slovanská	88
Llorente † 1823	142
Locke Jan † 1704	225
Lppe de Vega † 1635	203
Lucian ze Samosaty	23
Ludvík VII., král francouzský 1137—80	107
Ludvík IX. Svatý, král francouz- ský 1226—70	108
Ludvík XIV., král francouzský 1643—1715	202, 205
Ludvík XV., král francouzský 1715—74	202, 208
Ludvík XVI., král francouzský 1774—92	179
Ludvík XVIII., král francouzský 1814—24	211
Ludvíkův spolek	204
Luther Martin † 1547	170
Luťiči	90
Lyonský sněm I. r. 1245	108, 118
Lyonský sněm II. r. 1274	109, 118
Lyonský spolek	204

M.

Macedonianismus	59
Maďaři	90
Majestát Rudolfův	188
Mamertus, biskup vienský	64
Manicheové	33
Manželství	37
Marek (procesí)	65
Marie, královna anglická 1553— 1558	181
Marie Stuartovna † 1587	183
Marie Wardová † 1645	197
Markus Aurelius, císař římský 161—180	19
Martin, biskup tourský † 400	66
Martin I., papež 649—655	61
Martin V., papež 1417—31	121, 154
Martinic Jaroslav	189
Matěj, apoštol	13
Matěj Devay, reformátor v Uhrách † asi r. 1547	187
Materialismus	225
Matice náboženská	207
Matice studijní	224
Matouš, apoštol	13
Matouš de Bassi † 1562	199
Matyáš, císař 1612—19	188
Matyáš Korvín, král uherský 1458—90	116
Matylda, hrab. toskánská	94, 113
Maurus	68, 199
Maxencius, spoluyládce 305— 312	21

	Strana
Maximilian Bavorský	189
Maximilian II., císař 1564—76	187
Maximin Thrák, císař římský 235—238	19
Maximus, filosof	48
Mečovi bratři	112
Melanchton Filip	172, 174
Meropius, filosof z Tyru	41
Mesrop † 441, biskup armen- ský	41
Method (časopis)	230
Metod sv. † 885	74
Metropolita	27
Michael Cerularius, patriarcha cařihradský	104
Michal z Brodu	150
Michel Angelo Buonarroto † 1564 (vysl. Mikelanželo)	203
Mikuláš II., papež 1058—61	99
Mikuláš V., papež 1440—55	137
Mikuláš Pelhřimovský	155
Mikuláš z Husince	154
Mikuláš z Lyry, františkán † 1341	137
Milosrdné sestry	196, 199
Milosrdní bratři	196
Milostivé léto	161
Miltitz Karel, komoří papežský	171
Minutius Felix, apologeta kře- stanský ve 2. století	30
Mír boží	105
Misie	204
Missi dominici	97
Mlada, dcera Boleslava I.	84
Mnišství	65
Modalisté	34
Mohamed	91
Mohuč	71
Mojmír, kníže velkomoravský	74
Mojmír II. 894—907	81
Moleschott Jakub † 1893	227
Monofysitismus	60
Monothetismus	60
Montanus	33
Monte Cassino	66, 113
Montesquieu Karel † 1755 (vysl. Monteskjé)	226
Moravané	74
More Tomáš, kancléř an- glický	181
Most Mulviův	21
Mřavy prvních křesťanů	38
Mše sv.	35
Mučedník	19
Mühlberk (bitva r. 1547)	176
Murillo Bartoloměj † 1682	203
Mystika	135

	Strana		Strana
Pisánský sněm r. 1409 .	148	Rajhrad	86
Pius II., papež 1458—64	156	Redemptoristé	199
Pius IV., papež 1559—65	194	Reformované vyznání	177
Pius VI., papež 1775—99	207, 208, 209	Řehoř I. Veliký, papež 590—604	37, 45, 57, 65
Pius VII., papež 1800—23 .	210	Řehoř II., papež 715—731	70, 103
Pius IX., papež 1846—78 .	215	Řehoř VII., papež 1073—85	112
Pius X., papež 1903—14	104, 219	Řehoř X., papež 1271—76	118
Placidus	68	Řehoř XI., papež 1370—78	120
Plinius Mladší, místodržitel v Bithynii 62—114 po Kr.	4	Řehoř XII., papež 1406—1415	120, 148
Plutarch, spisovatel řecký, nar. r. 46 po Kr. . .	50	Řehoř XV., papež 1621—23	170
Podjáhnové	25	Řehoř, synovec Rokycanův	157
Poduška Martin, farář týnský	186	Řehoř de Crescentio, kardinál	115
Poesie křesťanská	203	Řehoř Divotvůrce, biskup v Nové Caesarei pontské † 270	32
Pokání	36	Řehoř Illuminator	41
Poláci evangelíci	185	Řehoř Nazianský † 389 nebo 390, učitel církevní	50, 53
Poláci katolíci	88	Řehoř Nysenský † po r. 394, Otec církevní	53
Polykarp † 155; biskup smyrenský	29, 38	Rekared	44
Pomlčení c tajemstvech	37	Rembrandt van Ryn † 1669	203
Porfyrius † 304	24	Remigius sv.	43
Portugalsko	216	Renaissanční sloh	202
Poslední pomazání	37	Renan Arnošt † 1892	4
Povýšení sv. kříže	41, 64	Reservatum ecclesiasticum	176, 191
Pragmatická sankce z r. 1438 .	125	Ricci Matouš † 1610, jesuita	168
Praxeas	34	Richard Lvi Srdce, král anglický 1189—99	108
Pražské biskupství	121	Robert sv. † 1108	126
Predestinace	179	Robert Guiskard, vévoda normanský	99, 113
Přední Indie	168	Robert ze Sorbony	134
Premonstráti	126	Románský sloh	136, 160, 161
Přemysl Otakar I. 1197—1230	115, 117	Rostislav, kníže velkomoravský	74
Presbyteriáni	179	Rousseau Jean Jacques † 1778	226
Príbina, úředník kníže na Slovensku	74	Rozdíl mezi duchovenstvem a věřícími	25
Primát	8, 27	Rozkol Řeků	103
Přísaha manská (homagium)	95	Rozkol západní	120
Prokop sv.	86, 117	Rozluka ve Francii	212
Pronásledování křesťanů v říši římské	19	Rozluka v Portugalsku	216
Prusko evangelické	213	Rožďalovický Václav, člen konsistoře podobojí	186
Prusko katolické	90	Rubens Petr † 1640	203
Puritáni	179	Rudolf II., císař německý 1576—1612	188
Q.		Rudolf Habsburský 1273—91	118
Quesnel Paschasius † 1719	200	Rudolf Svábský † 1080, protikrál Jindřicha IV.	113
R.		Rupert sv.	69
Racionalismus	33, 224	Rurik, zakladatel říše ruské	88
Radim (Gaudenclius)	84, 88	Rusové	88
Radla	91		
Radslav	83		
Rafael Santi nebo Sanzio † 1520	203		

	Strana
Teplá, klášter	127
Terezie sv. † 1582, karmeli- tánka	199
Tertulian Quintus Septimius † 240, spisovatel římský 9, 14, 30, 33, 36, 39, 44	
Tetzel Jan, dominikán	171
Theatini	196
Theodelinda	44
Theodosius Veliký, císař řim- ský 379—395	43, 49, 54
Theodosius II., císař východo- římský 408—450	49
Theodot	34
Theofilantropové	209
Thurn Matyáš Jindřich	189
Thyestes	19
Tiridat III., král armenský	41
Titus, císař římský 79—81	16
Tizian Vecellio † 1576 (vysl. Večeljo)	203
Toleranční patent z r. 1781	206
Tomáš Akvinský † 1274, domi- nikán	29, 131, 136
Tomáš, apoštol	13
Tomáš de Vio z Gaety, domi- nikán	167
Tomáš Ebendorfer z Hasel- bachu	155, 163
Tomáš Kempenský † 1471	136
Tomáš Morosini, patriarcha ca- řihradský	106
Torgavský spolek r. 1526	174
Torquato Tasso † 1595	203
Trajan, císař římský 98—117	14, 19
Trápiště	199
Treuga Dei	105
Třicetiletá válka	185
Tridentský sněm	193
Trinitáři	129
Trosly (synoda z r. 909)	126
Trulská synoda z r. 692	27
Typus	61

U.

Učitelé církevní	29
Uhry	187
Ulfilas † mezi r. 381 a 388	42
Unie protestantská z r. 1608	189
Unitáři	185
Universita v Praze	123, 133
Universita ve Vídni	133
University	132
Uruguay	169
Urban II., papež 1088—99	106
Urban VI., papež 1379—89	120, 161
Urban VIII., papež 1623—44	170

	Strana
Uršulinky	197
Ustanovování duchovenstva	26
Ústava církevní	24, 51
Utrakvisté	186

V.

Václav IV., král český 1378— 1419	147
Václav Svatý 923—929	82
Václav z Dubé	150
Valdenští	139
Valens, císař římský 364—378 49, 53	
Valentin, gnostik † 160	33
Valentinian I., císař římský 364—375	49 ;
II., 375—392	49
Valentin sv. † 470	69
Valerian, císař římský 253—260	19
Vandalové	43
Varhany	104
Varšavský mír r. 1573	185
Vartburk	172
Vatikánský sněm r. 1869—70	215
Velehrad	82
Velikonoce	38
Vespasian Flavius, císař římský 69—79	16
Vestfálský mír r. 1648	191
Vídeňský konkordát z r. 1448	125
Viklef Jan † 1384	142
Viktor Emanuel II., král sar- dinský 1848—78	215
Vilém Oranský † 1584	181
Vilibrord sv. † 739	69
Vincenc z Paula † 1660	196, 198
Vinfrid (Bonifác) † 755	70
Vít sv. v Praze	21, 123
Vitěmbek	171
Vítězné Panny Marie	228
Vladimír, kníže ruský 980—1015	88
Vladislav II. Jagailovec 1471— 1516	157, 158
Vladislav II., král český 1140— 1173	107, 116
Vogt Karel † 1895	227
Vojtěch, biskup pražský 982— 997	84, 90
Volba biskupa pražského	114
Volba papežů	99
Völgang sv., biskup řezenský † 994	90
Voltaire François Marie Arouet de † 1778	226
Vormský sněm r. 1521	172
Vratislav I. 912—923	82
Vratislav II. 1061—92	87

	Strana
Vysoká komise	182
Vyznání víry tridentské	193
Vyznavač	19
Výživa duchovenstva	26
Vzdělání duchovenstva	26
Wolf Kristián † 1754	226
Wujek Jakub † 1597, jesuita	185

Z.

Zákonodárství římské	50
Zastavárny	162
Zaští	105
Zbyněk Zajíc z Hasenburka, arcibiskup pražský 1403—11	147
Zednáři	208
Zenki, panovník mosulský	107
Zikmund sv.	44

	Strana
Zikmund II. August, král polský	185
1548—72	185
Zikmund Lucemburský, císař německý 1410—37	154
Zimní král	189
Zjevení Páně	38
Zvěstování Panny Marie	64
Zvony	64
Zwingli Oldřich † 1531	177

Ž.

Žebravé řády	129
Židek Pavel, kanovník svato- vitský, nar. r. 1413; rok úmrtí znám není	104
Židovský řád	206

